

วารสาร

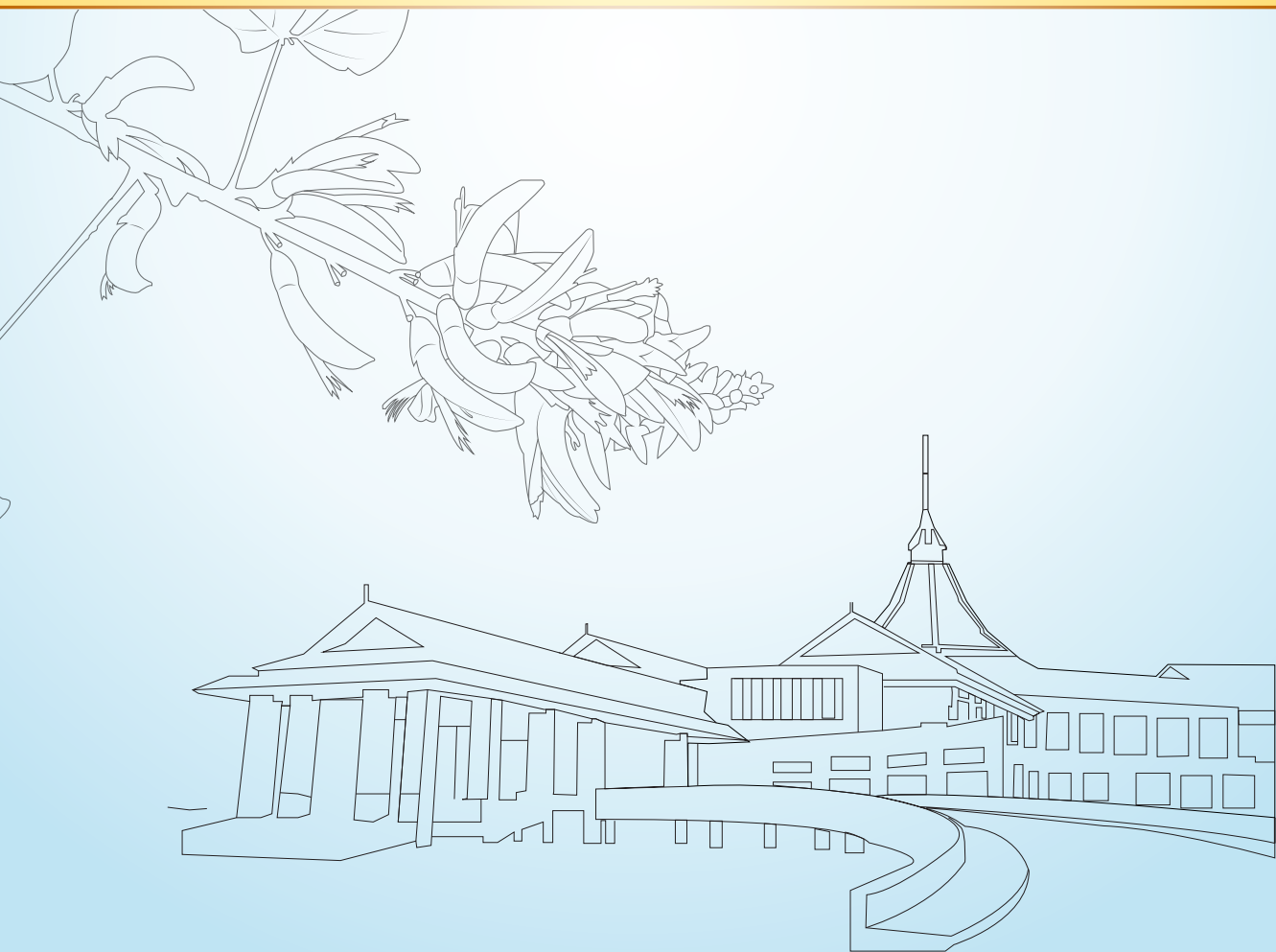
ปาริชาติ

PARICHART JOURNAL

ปีที่ 37 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2567
Vol. 37 No. 3 July-September 2024
ISSN 2985-1238 (online)

วารสารปาริชาติ
PARICHART JOURNAL

PARICHART JOURNAL

ชื่อวารสาร

วารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
(Parichart Journal, Thaksin University)

เจ้าของ มหาวิทยาลัยทักษิณ

ที่ปรึกษา

อธิการบดี

(รองศาสตราจารย์ ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและนวัตกรรม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมักร แก้วสุกแสง)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รักษาการแทนผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและนวัตกรรม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สมักร แก้วสุกแสง)

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองศาสตราจารย์ ดร.พรพันธุ์ เขมคุณาศัย

มหาวิทยาลัยทักษิณ

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนภัทร เต็มรัตนกุล

มหาวิทยาลัยทักษิณ

รองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.พัชลินจ์ จินนุ่น

มหาวิทยาลัยทักษิณ

อาจารย์ ดร.ขวัญจิตต์ สุวรรณนพรัตน์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.กรกฎ ทองชะโชค

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ศาสตราจารย์ ดร.นชกฤต วันตะเมล์

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.วีระชาติ เปรมานนท์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร.สมยศ พุ่มหว่า (เกษียณอายุราชการ)

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ศาสตราจารย์ ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ศาสตราจารย์อำนวยการ ยัสโยธา (เกษียณอายุราชการ)

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

รองศาสตราจารย์ ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รองศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย เอกมาไพศาล

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.นัทธนี ประสานนาม

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.วิชณพงษ์ โพธิพิรุฬห์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์

มหาวิทยาลัยมหิดล

รองศาสตราจารย์ยอดชาย พรหมอินทร์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรจันทร์ ศิริโชติ

มหาวิทยาลัยทักษิณ

อาจารย์ ดร.ศุภานัน พรหมมาก

มหาวิทยาลัยทักษิณ

กองจัดการ

หัวหน้าสำนักงานสถาบันวิจัยและนวัตกรรม
นางสาวกัญญณ์ช์ เลียตริกซ์

มหาวิทยาลัยทักษิณ
มหาวิทยาลัยทักษิณ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความด้านศิลปะและมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และการบัญชีของบุคลากรมหาวิทยาลัยทักษิณ และหน่วยงานต่าง ๆ
2. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและสื่อกลางในการเสนอความคิดเห็นทางวิชาการด้านศิลปะ และมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ บริหารธุรกิจ การจัดการ และการบัญชี

กำหนดออก ปีละ 4 ฉบับ (ม.ค.-มี.ค. เม.ย.-มิ.ย. ก.ค.-ก.ย. และ ต.ค.-ธ.ค.)

การเผยแพร่ Online

การขอรับการพิจารณาบทความ

ผู้เขียนบทความ ต้องชำระค่าตีพิมพ์ค่าธรรมเนียมบทความ จำนวนเงิน 4,000 บาทต่อบทความ เมื่อได้รับการตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่บทความลงวารสารปริชาต เข้าบัญชีธนาคารออมสิน ชื่อบัญชี PARCJ เลขที่บัญชี 0-2032823816-5 สาขาป่าพะยอม พร้อมแนบหลักฐานการโอนเงินมายังวารสารปริชาต ทางอีเมล parichartjournal@tsu.ac.th หรือ <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/index> หรือติดต่อสอบถามกองจัดการวารสาร

การติดต่อ

กองจัดการวารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ
สถาบันวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง
อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง 93210
โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242
E-mail : parichartjournal@tsu.ac.th

ออกแบบและจัดพิมพ์

อาร์ตเวิร์ค แอนด์ มีเดีย
177 ซอยรวมมิตร ต.หาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
โทรศัพท์ 089-925-8455 E-mail : hatyaifoto@gmail.com

บทความที่ตีพิมพ์ทุกเรื่องได้รับการตรวจสอบถูกต้องตามหลักวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
อนึ่ง ทศนะและข้อคิดเห็นใด ๆ ที่ปรากฏในวารสารปริชาต เป็นความคิดเห็นของผู้เขียน
และไม่ถือเป็นทศนะและความรับผิดชอบของคณะบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารปริชาตได้เข้าสู่ปีที่ 37 ฉบับที่ 3 (กรกฎาคม - กันยายน 2567) โดยฉบับนี้ยังคงดำเนินการคัดสรรผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปะ บริหารธุรกิจ การจัดการและการเงิน เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการเผยแพร่องค์ความรู้ทางวิชาการเพื่อยกระดับภูมิปัญญาและวิชาความรู้เพื่อการขับเคลื่อนสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมที่ดีขึ้น ภายใต้การรักษามาตรฐานความเป็นวารสาร TCI กลุ่มที่ 1 และฐาน Asean Citation Index (ACI) โดยในอนาคตอันใกล้ทางกองบรรณาธิการวารสารจะทำการปรับปรุงขอบเขตของวารสารและสมาชิกกองบรรณาธิการเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายความท้าทายเรื่องการเข้าสู่ฐานข้อมูล SCOPUS เพื่อยกระดับคุณภาพของวารสารให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

สำหรับเนื้อหาในวารสารฉบับนี้ยังคงประกอบด้วยบทความจากหลากหลายศาสตร์และครอบคลุมประเด็นการศึกษาเหมือนเช่นเคย เริ่มด้วยผลงานที่มีประเด็นศึกษาด้านการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน เรื่องการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม: กรณีศึกษาชุมชนร่ำแดง จังหวัดสงขลา ผลงานของ สาทินี วัฒนกิจ การพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษา ชุมชนเขาไฉ่น้อย จังหวัดพังงา ผลงานของ สิริรักษ์ ัญญะไพศาล และคณะ การวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคม กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ศุภศิรั สุวรรณเกษร และคณะ The Community Participation in Developing the Operational Management of the Learning Center under the King Rama the Ninth 's Philosophy for Local People ผลงานของ Daycho Khaenamkhaew และการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา การท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ผลงานของ ชิตชนก เทพบัณฑิต และคณะ ซึ่งล้วนแต่มีความน่าสนใจในแง่ของการประยุกต์ใช้องค์ความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นและขับเคลื่อนให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีผลงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประวัติศาสตร์และศิลปะวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่มีความน่าสนใจ นั่นคือเรื่องความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ. 2398: เมือง สีนค้ำ และสังคม พหุวัฒนธรรม ผลงานของ อธิพร พรหมมาศ และคณะ การแปลงทุนวัฒนธรรม : หนึ่งตะลุง สู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ผลงานของ พงศธร สัมแป้น และคณะ และกลวิธีในการเล่นคำปริศนาลึกลับสองบทของโนรา ผลงานของ สายฝน ไผ่แสง และคณะ นอกจากนี้ ยังมีบทความอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับประเด็นการศึกษาที่หลากหลาย นั่นคือเรื่อง การเปลี่ยนรูปเพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อภายใต้สังคมพลวัต ผลงานของ ปญญวัฒน์ จิตประคอง การประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ผลงานของ เรืองรัมย์ อินทรักษ์ และคณะ ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง: กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ และสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง

EDITORIAL

พ.ศ.2542 ผลงานของ มาฤทธิ กาญจนารักษ์ “มนุษย์ป่า” “มนุษย์ลุง” “ไดโนเสาร์” “เต่าล้านปี”: วาคดีต่อผู้สูงอายุในเสียงของสังคมไทย ผลงานของ ฐิติกาญจน์ อัครกุล และคณะ สีสันในเส้นด้าย: ความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน ผลงานของ วราภรณ์ มนต์ไตรเวศย์ และคณะ และการตีความใหม่ในบทเพลงประกอบเปียโนยุคศตวรรษที่ 21 ผลงานของ ศศิภา รัศมีทัต และคณะ ซึ่งล้วนแต่เป็นผลงานทางวิชาการที่มีความน่าสนใจและสะท้อนให้เห็นคุณค่าทางวิชาการแก่อาจารย์ นักวิจัย นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป

ในส่วนของภาพปกของวารสารฉบับนี้เป็นภาพเขียนสีน้ำรูปช่อดอกปาริชาติ หรือดอกทองหลาง ซึ่งถือเป็นต้นไม้และดอกไม้ประจำมหาวิทยาลัยทักษิณ โดยดอกมีลักษณะเป็นช่อสีแดงเข้ม ตามความเชื่อโบราณถือว่าเป็นไม้มงคลหรือต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่ปลูกบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ จึงมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ต้นประवालพฤกษ์ ซึ่งจะเริ่มออกช่อดอกแล้วบานสะพรั่งประมาณกลางเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงที่ นิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณสำเร็จการศึกษา ภาพเขียนดังกล่าวเป็นภาพที่ถูกนำมาสื่อสารในโอกาสที่มหาวิทยาลัยจะดำเนินการสูปีที่ 56 ในวันที่ 1 ตุลาคม 2567 นี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการแสดงบทบาทของมหาวิทยาลัยทักษิณอย่างต่อเนื่องเกินครึ่งของศตวรรษในเรื่องการส่งเสริมและขับเคลื่อนพันธกิจด้านการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ การพัฒนานิสิต และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยวารสารปาริชาติถือเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนพันธกิจด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งเรามีความตั้งใจที่จะเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพและร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนพันธกิจของมหาวิทยาลัยทักษิณไปสู่ความก้าวหน้าและยกระดับคุณภาพไปสู่ระดับสากล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนภัทร เต็มรัตนกุล
บรรณาธิการวารสารปาริชาติ

สารบัญ

บทความวิชาการ

การเปลี่ยนรูปเพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อภายใต้สังคมพลวัต
Transformation for Survival of Media Organizations in Dynamic Society

บุญญวันต์ จิตประคอง

Punyawan Jitprakong

517

บทความวิจัย

การแปลงทุนวัฒนธรรม : หนังตะลุง สู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง
Cultural Transformation: Shadow Puppetry for Coastal Resource Conservation
พงศธร สัมแป้น พรพันธุ์ เขมคุณาศัย ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และพรไทย ศิริสาธิตกิจ
Pongsaton Sompan, Pornpan Khemakhunasai, Nathapong Chitniratna and

Pornthai Sirisatidkit

537

บทความวิชาการ

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ. 2398:
เมือง สีนค้ำ และสังคมพหุวัฒนธรรม

Historical Significance of the Nan River Basin before A.D. 1855:

City Products and Multicultural Society

ธีรพร พรหมมาศ และวิลูบล กองกลิ่น

Teeraporn Prommas and Wilubon Kongklin

554

บทความวิจัย

“ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง”: กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มี
สิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542

“Problems in the Interpretation of Administrative Contracts”: The Case of
Contract for Public Services and Contract for Providing Public Utilities in
accordance with the Act on Establishment of Administrative Courts and

Administrative Court Procedure B.E.2542

มาฤทธิ กาญจนารักษ์

Marit Kanchanarak

566

“มนุษย์ป้า” “มนุษย์ลุง” “ไดโนเสาร์” “เต่าล้านปี”: วายคิตต่อผู้สูงอายุในเสียงของสังคมไทย
“Manut-Pa”, “Manut-Loong”, “Dinosaur”, and “Tao-Lan-Pee”: Ageism towards

Older Persons in Thai Social Listening

ฐิติกาญจน์ อัครสกุล, อัครา เมธาสุข และฝน นิลเขต

Titikarn Assatarakul, Akara Metsauk, and Fon Ninkhate

582

CONTENTS

สีสันในเส้นด้าย: ความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกระเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน
Being Colorful in Thread: The Challenges Involved in Sustainably Creating and
Developing Plow Karen's Textiles

วารารณ มนต์ไทรเวศย์ และพลิชฐ์ ปานแร่
Varapon Montrivade and Pasit Panrae

600

การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน
ผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม: กรณีศึกษาชุมชนรำแดง จังหวัดสงขลา
Utilizing Local Resources to Create Values and Enhance Productivity of
Community Products through Learning and Innovation Mechanisms:

A Case Study of Ramdang Community, Songkhla Province
สาทิณี วัฒนกิจ รอฮานา แวดอลาะห์ ณัฐชนา นวลยัง และธนกรณ ดำสุด
Satinee Wattanakit, Rohana Waedolorh, Natchana Nuanyang and
Thanakorn Damsud

621

การพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม :กรณีศึกษา ชุมชนเขาไข่นุ้ย จังหวัดพังงา
Development of Accounting System for Participatory Community :
A Case Study of Khao Kai Nui community, Phang Nga Province

สิริรักษ์ ธัญญะไพศาล และสิริภา ธัญญะไพศาล
Sirirak Thanyaphaisan and Siripa Thanyaphaisan

636

การประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมในโครงการฟาร์ม
ตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9
Application of Eco-friendly Products as Built Environment in Demonstration
Farms of Royal Development Project of her Majesty Queen Sirikit (Rama IX)

เรืองรัมย์ อินทรักษ์ ทัชชญา สังฆะกุล นันทชัย ชูศิลป์ และอัจฉรา รตนมา
Ruengrumpa Intaraksa, Tachaya Sangkakool, Nuntachai Chusilp
and Atchara Rattanama

654

การวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคม
กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง
อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย

Using Social Return on Investment to Analyze Worthiness of Academic Services:
A Case study of Rai Fung Fueng Muang Bangklang Community Enterprise in
Muang Bangklang Subdistrict, Sawankhalok District, Sukhothai Province

ศุภศิวิ สุวรรณเกษร พิณรัตน์ นุชโพธิ์ และวนัชนพร จันทรักษา
Supsi Suwankesorn, Pinnarat Nuchpho and Wanachaporn Chantharaksa

670

สารบัญ

The Community Participation in Developing the Operational Management of the Learning Center under the King Rama the Ninth 's Philosophy for Local People	
Daycho Khaenamkhaew	690

กลวิธีในการเล่นคำพรัตสิบสองบทของโนรา	
Strategies for Playing Kham Prad in Twelve Script Parts of Nora	
สายฝน ไฟแสง และพรรัตน์ ดำรุง	
Saifon Faiseng and Pornrat Damrhung	712

การตีความใหม่ในบทเพลงประกอบเปียโนยุคศตวรรษที่ 21	
The Modern Interpretations of the 21 st Century Music with Piano Repertoire	
ศศิภา รัศมิทัต วีรชาติ เปรมานนท์ และธงสรวง อิศรางกูร ณ อยุธยา	
Sasipa Rasmidatta, Weerachat Premananda and Tongsuang Israngkun Na Ayudhya	726

การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสมเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา การท่องเที่ยว	
ตำบลเชียงบานอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา	
Development of Augmented Reality Print Media in 4 Languages for Tourism in	
Chiang Ban Subdistrict, Chiang Kham District, Phayao Province	
ชิตชนก เทพบัณฑิต อัลณิกา สายน้ำเย็น บุตรี เวทพิเชฐโกศล และปณยวัจน์ พรหมหล้า	
Chidchanok Thepbundit, Annika Sainamyen, Bhudtree Wepichetkosol, and Punyawat Promla	745

ผลกระทบจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019	
กับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ของธุรกิจโรงแรม ในเขตอำเภอเมืองจังหวัดเชียงราย	
The Impacts of the Coronavirus 2019 (COVID-19) Pandemic Situation on Human	
Resource Management of Hotel Businesses in Mueang District, Chiang Rai Province	
อัจฉราภัทร์ เขมอัครเจตต์ และเบญจวรรณ เบญจกรณ์	
Atcharaphat Khem-akrajat and Benchawan Benchakorn	763

การเปลี่ยนรูปเพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อภายใต้สังคมพลวัต
Transformation for Survival of Media Organizations in
Dynamic Society

บุญญวันต์ จิตประคอง^{1*}
Punyawan Jitprakong^{1*}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: punyawan.huso@gmail.com

(Received: November 7, 2023; Revised: March 7, 2024; Accepted: April 10, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้ต้องการศึกษาการเปลี่ยนรูปเพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อภายใต้สังคมพลวัต โดยใช้องค์กรสื่อสารมวลชนเป็นกรณีศึกษาการเปลี่ยนรูปเพื่อตั้งรับหรือปรับตัวให้เข้ากับบริบทสภาพแวดล้อม ค่านิยม และความผันผวนทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเลือกศึกษาสื่อ 2 ประเภท คือ สื่อยุคเดิม และสื่อยุคใหม่ แบ่งการวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีองค์การเป็น 2 มิติ คือ เป้าหมายขององค์การ และโครงสร้างขององค์การเพื่อให้เห็นความแตกต่าง โดยผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นว่าองค์กรสื่อสารมวลชน ทั้งสื่อเก่าและสื่อใหม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนรูป และปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดภายใต้ความผันผวนทางสภาพแวดล้อม ที่มีองค์ประกอบเทคโนโลยีสารสนเทศ และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้องค์กรสื่อ ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและการดำเนินงานในลักษณะผสมผสานมากขึ้น ประกอบด้วย การกำหนดเนื้อหา รูปแบบการกำหนดเนื้อหา และการผลิตหรือนำเสนอเพื่อรองรับบรรทัดฐานทางสังคมแบบใหม่ที่มีความสำคัญ กับหลักเสรีภาพและความเป็นปัจเจกบุคคล โดยไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดของสถานที่และเวลา ซึ่งเงื่อนไขและ องค์ประกอบดังกล่าวจะนำพาองค์กรสื่อสารมวลชนให้สามารถอยู่รอดได้ภายใต้บริบททางสังคมยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ: การเปลี่ยนรูป ความอยู่รอด องค์กรสื่อ สังคมพลวัต

Abstract

The purpose of this academic article was to study the transformation of organizations to survive under a dynamic society. This study used mass media organizations as a case study of transformation in order to respond or adapt to changing environmental contexts, values, and fluctuations in information technology. Here, two types of media were selected, namely traditional media and new media. Concerning data analysis, the organizational theory was applied with the two dimensions: organizational goals and an organizational structure which could make the difference visible. The research findings revealed that mass media organizations, both old and new media, needed to be transformed and adapted to survive under environmental fluctuations with information technology elements and changing lifestyles. As a result, media must be structured and operated in a more integrated manner, consisting of determining content, content format, and production or presentation to support new social norms that emphasize the principles of freedom and individuality which has no limitations of space and time. These conditions and elements will lead mass media organizations to survive under the current social context.

Keywords: Transforming, Survival, Media Organizations, Dynamic Society

บทนำ

การบริหารจัดการองค์การจากอดีตถึงปัจจุบันขององค์การสื่อสารมวลชนถูกขับเคลื่อนภายใต้เงื่อนไขของเวลาที่เป็นสภาวะแวดล้อมที่เข้ามาท้าทาย และทดสอบความมั่นคงขององค์การ ส่งผลให้องค์การต่างต้องหาแนวทางในการเอาชนะข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคในการขับเคลื่อนองค์การ และมุ่งพยายามสร้างสิ่งต่างๆ ที่เป็นนวัตกรรมใหม่ซึ่งขาดแคลนให้มากขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในระดับองค์การ กลุ่ม และปัจเจกบุคคล ทั้งในรูปแบบการแสวงหาวิธีพัฒนาปัจจัยการผลิตให้ดีขึ้นควบคู่ไปกับการพยายามแสวงหาวิธีการบริหารจัดการองค์การด้วยกลยุทธ์การบริหารใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อหวังให้องค์การมีประสิทธิภาพในการทำงานดีขึ้นกว่าเดิม และผลิตสิ่งใหม่ออกมาเพื่อสนองตอบความต้องการของผู้ผลิตและผู้รับสาร อันจะช่วยยกระดับศักยภาพขององค์การให้สูงขึ้น ส่งผลให้องค์การสื่อสารมวลชนต้องยกระดับให้สอดคล้องกับภาวะสมัยใหม่ที่มีองค์ประกอบต่างๆ เข้ามาท้าทายตลอดเวลา ซึ่งเป็นทั้งโอกาสและข้อจำกัดใหม่ๆ ดังปรากฏจากสถานการณ์ COVID Disruption ซึ่งได้เข้ามากระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตมากขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการใช้สื่อของผู้คนที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว เหตุนี้ สื่อจึงต้องมีการปรับและเปลี่ยนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สื่อสามารถที่จะเอาตัวรอดได้ภายใต้บริบทการพลิกผันขององค์ประกอบต่างๆ รอบตัวที่เปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่งได้ โดยเฉพาะภูมิทัศน์ของสื่อที่เปลี่ยนแปลงไปจากสื่อเก่า ได้แก่ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นต้น ก้าวข้ามไปสู่สื่อใหม่ ได้แก่ สื่อออนไลน์ ประเภท Youtube Tiktok Facebook Live Instagram เป็นต้น ที่สามารถตอบสนองต่อความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคสื่อได้มากขึ้น ดังหลักฐานเชิงประจักษ์ในรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565 ที่แสดงให้เห็นถึงจำนวนชั่วโมงการใช้อินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ยต่อวันที่พบว่า ประชาชนวัยทำงานและวัยเรียนใช้อินเทอร์เน็ตรวม 7 ชั่วโมง 4 นาทีต่อวัน โดยกลุ่ม Gen Y (ช่วงอายุ 22-41 ปี) เป็นกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุด คือ 8 ชั่วโมง 55 นาที ในขณะที่ Gen Z (อายุน้อยกว่า 22 ปี) เป็นกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตน้อยกว่า Gen Y ดังปรากฏเวลาการใช้อินเทอร์เน็ตอยู่ที่ 8 ชั่วโมง 24 นาทีต่อวัน ตามด้วย Gen X (ช่วงอายุ 42-57 ปี) ที่ใช้อินเทอร์เน็ต 5 ชั่วโมง 52 นาที และ Gen Baby Boomers (ช่วงอายุ 58-76 ปี) ที่ใช้อินเทอร์เน็ต 3 ชั่วโมง 21 นาทีต่อวัน [1] ซึ่งสอดคล้องกับผลสำรวจพฤติกรรมผู้บริโภคในปีเดียวกันผ่านการนำเสนอ The age of consumer demand โดย Nielsen ที่พบว่า คนไทยใช้เวลากับสื่อโทรทัศน์ สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อวิทยุ รวมกันถึง 9.32 ชั่วโมง/วัน ซึ่งเวลาที่ใช้ไปกับสื่อเหล่านี้ถือเป็นโอกาสของผู้ส่งสารในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายผ่านช่องทางดังกล่าว โดยในแต่ละวันคนไทยใช้เวลากับสื่อ 3 ประเภท ประกอบด้วย สื่อโทรทัศน์ 4.10 ชั่วโมงต่อวัน สื่ออินเทอร์เน็ต 3.45 ชั่วโมงต่อวัน และสื่อวิทยุ 1.37 ชั่วโมงต่อวัน อย่างไรก็ตามแม้สื่อโทรทัศน์ยังคงเป็นสื่อที่ใช้เวลามากที่สุด แต่บริบทของการรับชมโทรทัศน์ได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2562 – 2564) คนไทยรับชมเนื้อหาที่ออกอากาศตามผังรายการน้อยลง รับชมรายการย้อนหลัง และรับชมรายการผ่านสื่อดิจิทัลในรูปแบบสตรีมมิ่งมากขึ้น ทั้งนี้การรับชมผ่านโทรทัศน์ยังคงมีอัตราการรับชมที่สูงถึงร้อยละ 85 [2] ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าประชาชนนิยมรับข้อมูลข่าวสารผ่านการใช้อุปกรณ์หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ที่เชื่อมโยงกับอินเทอร์เน็ตมากขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งทำให้การสื่อสารปัจจุบันเป็นการใช้สื่อเพื่อติดต่อและรับข้อมูลข่าวสารในระดับมวลชน (Mass Communication) ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากขึ้น ส่งผลให้สื่อใหม่กลายมาเป็นเครื่องมือที่ได้รับความนิยม หรือสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคหรือผู้ใช้สื่อที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้บริโภค Gen Y ซึ่งเป็น

กลุ่มที่ตลาดให้ความสำคัญ เนื่องจากมีพฤติกรรมการใช้สื่อและการซื้อใช้มีลักษณะเฉพาะตน และการบริโภคสื่อมีลักษณะเป็นลูกผสมที่เปิดรับทั้งสื่อดั้งเดิมและสื่อใหม่ร่วมกัน (New Hybrid Consumer) [3] เหตุนี้จึงทำให้สื่อต้องมีการปรับตัวให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละช่วงวัยด้วยการเปลี่ยนรูปแบบ ปรับปรุงเชิงโครงสร้าง หรือการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบในการดำเนินงานให้ยังคงสามารถตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค และความผันผวนของสภาพแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้

บทความเรื่องนี้จะเกิดขึ้นมาบนพื้นฐานของบริบทสภาพแวดล้อมที่สื่อทั้ง 2 ประเภท คือ สื่อยุคเดิมและสื่อยุคใหม่มีความแตกต่างกันระหว่างเป้าหมาย และโครงสร้างขององค์การ 2 ด้าน ประกอบด้วยด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล และด้านการผลิตเนื้อหา ภายใต้ที่มาของคำถามในการศึกษาบทความชิ้นนี้ว่า “เงื่อนไขของพหุสภาพทางสังคมที่มีเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นกลไกในการขับเคลื่อน อันนำมาซึ่งรอยต่อที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างสื่อยุคเดิม และสื่อยุคใหม่นั้นได้ส่งผลให้องค์การสื่อสารมวลชนมีการเปลี่ยนรูปแบบ (transform) ผ่านการปรับตัวเพื่อการเอาตัวรอดอย่างไร” และจะค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในการคาดการณ์รูปแบบสื่อมวลชนในปัจจุบันและอนาคตผ่านทฤษฎีของผู้เขียน ซึ่งเป็นข้อเสนอหลักของบทความชิ้นนี้ โดยจะเชื่อมโยงการวิเคราะห์ผ่านทฤษฎีองค์การ ประกอบด้วย ทฤษฎีองค์การสมัยใหม่ (Modern Organization) ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องประสิทธิภาพขององค์การที่มีเป้าหมายหรือผลประโยชน์บางอย่างที่องค์การจะได้รับการบริหารองค์การยึดหลักเหตุผลโดยมีการแบ่งงานตามความเชี่ยวชาญเฉพาะที่เป็นไปตามโครงสร้างในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มคุณภาพและปริมาณของผลลัพธ์ที่องค์การต้องการ และทฤษฎีองค์การหลังสมัยใหม่ (Post-Modern Organization) เกี่ยวข้องกับความท้าทายขององค์การแบบเดิมที่มีโครงสร้างระเบียบแบบแผนชัดเจน หากแต่องค์การหลังสมัยใหม่พยายามทำลายกรอบโครงสร้างและวัฒนธรรมขององค์การแบบเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการให้คุณค่าในหลักการประชาธิปไตย ความเท่าเทียม ความเป็นอิสระในการวิพากษ์หรือแสดงออกความคิดเห็น การสร้างบรรยากาศการทำงานที่มีความยืดหยุ่น และมีรูปแบบองค์การในลักษณะเสมือนจริงที่ไม่ผูกติดอยู่กับเงื่อนไขของเวลาและสถานที่ [4] อันจะช่วยให้เห็นถึงความแตกต่างขององค์การในภาพรวม ทั้งนี้ จะใช้ทฤษฎีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ (Human Resources Theory) ระหว่างมุมมองเชิงโครงสร้าง (Structuralism) ในองค์การสมัยใหม่ (Modern Organization) และมุมมองเชิงมนุษยนิยม (Humanism) ในองค์การหลังสมัยใหม่ (Post-Modern Organization) และทฤษฎีอำนาจและการเมือง (Power and Politics Organization Theory) เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการควบคุมกำกับทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์การสมัยใหม่ (Modern Organization) และองค์การหลังสมัยใหม่ (Post-Modern Organization) โดยทุกทฤษฎีมีส่วนเกี่ยวข้องในการนำมาใช้ในการอภิปราย ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงให้เห็น “ความแตกต่าง” ขององค์การทั้ง 2 รูปแบบคือ องค์การสมัยใหม่ (Modern Organization) ผ่านองค์การสื่อสารมวลชนกระแสหลัก และองค์การหลังสมัยใหม่ (Post-Modern Organization) ผ่านองค์การสื่อสารมวลชนทางเลือกเป็นตัวแทนแสดงหลักในการดำเนินอภิปรายบทความ และประเด็นสุดท้ายจะนำไปสู่การเสนอมุมมองใหม่โดยมีการคาดการณ์ถึงแนวโน้มขององค์การ (organization) รูปแบบ (model) และคุณูปการ (contribution) ต่อการศึกษาองค์การสื่อสารมวลชนในอนาคตด้วยมุมมองเชิงเหตุผลจากทฤษฎีองค์การ และทฤษฎีของผู้เขียน

สื่อยุคเดิมกับภาพตัวแทนองค์การสมัยใหม่

(1) เป้าหมายขององค์การ

สื่อยุคเดิมในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อภาพและเสียง ซึ่งเดิมมีเป้าหมายในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือกลุ่มผู้บริโภคในช่วงเวลานั้นเป็นหลักเพื่อให้ได้มาซึ่งรายได้ขององค์การ ขณะที่ปัจจุบันมุ่งเน้นการตลาดด้วยการสอดแทรกโฆษณา มีการเข้าถึงผู้รับสารผ่านสื่อที่หลากหลายช่องทางมากขึ้น และเป็นการใช้สื่อที่มีลักษณะเป็นการผสมผสานระหว่างสื่อเดิมกับออนไลน์ควบคู่กันไป เช่น การสอดแทรกโฆษณาหรือการจัดรายการที่แฝงไปด้วยการโฆษณาสินค้า โดยผู้รับสารอาจดูผ่านโทรทัศน์ หรืออีกคนอาจดูผ่านมือถือ ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้สื่อและความถนัดส่วนบุคคลส่งผลให้องค์การสื่อสารมวลชนยุคเดิมทั้งอดีตถึงปัจจุบันในฐานะองค์การสมัยใหม่ถูกขับเคลื่อนเพื่อสร้างผลผลิตภาพขององค์การที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังข้อมูลตัวอย่างแสดงรายได้การดำเนินการของสื่อฟรีทีวีที่เป็นภาพตัวแทนของสื่อสมัยใหม่ในระบบอนาล็อก ปี 2556 ก่อนจะเปลี่ยนผ่านมาสู่ระบบดิจิทัลตั้งแต่ปี 2557-ปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลการสำรวจของ Nielsen พบว่า สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7 มีผู้ชมร้อยละ 46.62 คิดเป็นรายได้ที่มาจากโฆษณาร้อยละ 32.02 โดยมีสัดส่วนมากกว่าสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสี ช่อง 3 มีผู้ชมร้อยละ 34.04 คิดเป็นรายได้ที่มาจากโฆษณาร้อยละ 30.28 [5] ในขณะที่ธุรกิจสื่อสิ่งพิมพ์ที่มีรายได้หลักมาจากการโฆษณา กลับพบว่ามีมูลค่า 15,258 ล้านบาท เติบโตร้อยละ 0.49 [6] เป็นต้น ทำให้เห็นว่าองค์การในยุคเดิมมีเป้าหมายหลักเพื่อแสวงหารายได้ที่มาจากกลุ่มผู้บริโภค (ผู้ชม ผู้ฟัง ผู้ซื้อ) และการโฆษณา ซึ่งถือเป็นรูปแบบของการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับองค์การ

(2) โครงสร้างขององค์การ

2.1) โครงสร้างการบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์การ

การดำเนินการขององค์การสื่อในยุคเดิมที่เป็นภาพตัวแทนขององค์การสมัยใหม่ จะใช้หลักการทั่วไปในการบริหารจัดการบนพื้นฐานความคิดแบบเหตุผลนิยม (Rationalism) ที่ควบคู่ไปกับหลักการจัดการนิยม (Managerialism) กล่าวคือ การจัดโครงสร้างองค์การจะตั้งอยู่บนพื้นฐานการจัดแบ่งสรรทรัพยากรต่างๆ และการกำหนดวิธีการรายงานตามสายการบังคับบัญชาในระหว่างกลุ่มคน ผ่านระบบการประสานงานที่เป็นทางการ และวิธีการที่มีแบบแผนซึ่งได้กำหนดและวางเอาไว้ โดยมองว่าการจัดโครงสร้างจะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์การ (Goal-Seeking Activities) มีแผนภูมิองค์การ (Organization Chart) หรือพีระมิดของภาระงาน (Job-Task Pyramid) ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางอำนาจหน้าที่ (Authority) และความรับผิดชอบ (Responsibility) ระหว่างงานด้านต่างๆ ในองค์การ โดยใช้ให้เห็นว่าใครจะต้องรายงานแก่ใคร หรือใครบังคับบัญชาใคร (Who Reports to Whom) โดยโครงสร้างดังกล่าวได้ส่งผลให้องค์การสื่อสารมวลชนในยุคสมัยใหม่มีการออกแบบโครงสร้างองค์การตามสายการบังคับบัญชาที่ทำให้เกิดลำดับขั้นขึ้นในองค์การ (Hierarchy) โดยมีปฏิสัมพันธ์ในแนวดิ่ง (Vertical) ตามระบบราชการหรือองค์การที่เป็นทางการ ซึ่งผู้นำจะมีอำนาจลึทธิขัตติ (Monocratic Bureaucracy) ส่งผลให้องค์การตั้งอยู่บนพื้นฐานของความแน่นอน ความเร็ว ความไม่กำกวม ความรู้ในงาน ความต่อเนื่อง มีเอกภาพผ่านการบังคับบัญชาอย่างเข้มงวดที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนด และการควบคุมองค์การผ่านการลดต้นทุนทางวัตถุดิบและบุคลากรตามหลักเศรษฐศาสตร์ [7] ซึ่งการบริหารจัดการจะมีการจัดวางตำแหน่งตามหลักการของอำนาจที่ตายตัวและเป็นทางการสัมพันธ์กับคำสั่ง กฎ หรือระเบียบขององค์การที่ต้องยึดหลักเกณฑ์เหล่านี้อย่างเคร่งครัด

การจัดองค์การตามโครงสร้างทางอำนาจในลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการจัดองค์การที่มีรูปแบบตามองค์การประเภท A ที่เป็นมุมมองจากตะวันตก โดยมองโครงสร้างเป็นเสมือนกลไกที่มีลักษณะแบบจักรกล (Mechanistic Form) [7] ในการขับเคลื่อนองค์การที่นำไปสู่การสร้างความแปลกแยก ความไม่สมส่วน และความรู้สึกถึงความเป็นอิสระที่ลดลง เนื่องจากการมีกฎเกณฑ์ภายในโครงสร้างที่มุ่งขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมายขององค์การร่วมกันโดยไม่คำนึงในกระบวนการตัดสินใจใดๆ ส่งผลให้องค์การขาดความยืดหยุ่นผ่านกลไกการบังคับที่ทำให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์การไร้ความเป็นตัวตน หรือการปฏิบัติงานที่ไร้ความคิดสร้างสรรค์ของตนเองเพราะมีกลไกในการควบคุมการปฏิบัติงานตลอดเวลา ผ่านคำสั่งและการตัดสินใจโดยผู้บังคับบัญชาซึ่งผู้ปฏิบัติงานต้องจงรักภักดีและเชื่อฟังในฐานะสมาชิกขององค์การ ฉะนั้นเป้าหมายและโครงสร้างขององค์การข้างต้นจึงแสดงให้เห็นถึงลักษณะทั่วไปของ “องค์การสมัยใหม่ (Modernism Organization)” ที่มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์เชิงเส้น (Linearity) หรือมีลักษณะการบริหารจัดการเป็นพื้นที่เส้นตรง (Linearity in Space) จากส่วนบนลงส่วนล่าง (Top-Down Management) ตามลำดับชั้นในสำนักงานและระดับของสิทธิอำนาจที่ได้รับการจัดแบ่งด้วยการมององค์การในรูปแบบโครงสร้างจักรกล

2.2) โครงสร้างการผลิตเนื้อหาในองค์การ

การผลิตเนื้อหามีลักษณะเป็นการออกแบบการผลิตที่มีลักษณะเป็นลำดับชั้น (Hierarchy) ผ่านโครงสร้าง “ผังรายการ” เป็นกลไกในการกำหนดประเด็นเนื้อหา “ภาพหรือเสียง” ที่มีกรอบระยะเวลา (Timeframe) ชัดเจน ส่งผลให้การออกแบบผังรายการต้องมียุทธศาสตร์ในการเข้าถึงกลุ่มผู้ชมที่เป็นเป้าหมาย ซึ่งต้องเลือกกลวิธีต่างๆ ที่ทำให้เข้าถึงกลุ่มผู้ชมที่มีความหลากหลาย และครอบคลุมกว้างขวางทุกกลุ่ม ส่งผลให้การออกแบบผังรายการจำเป็นต้องพิจารณาหลายปัจจัย ได้แก่ การแบ่งช่วงเวลาในการออกอากาศ ประกอบด้วย ภาคเช้า ภาคบ่าย ภาคค่ำ ภาคดึกหรือภาคหลังเที่ยงคืน โดยในมิตินี้ผู้บริหารผ่านคณะกรรมการฯ ในองค์การสื่อสารมวลชนจะเป็นกลุ่มผู้มีอำนาจในการจัดวางผังรูปแบบรายการ เพื่อให้รายการต่างๆ ที่นำมาออกอากาศมีความสอดคล้องและเหมาะสมระหว่าง “เวลา” และ “ผู้รับสาร” ดังสอดคล้องกับทฤษฎีการวางผังโครงสร้างรายการตามแนวทาง Modern Broadcasting ของ Sydney W. Head [8] ซึ่งต้องอาศัยการวิเคราะห์ผู้รับสารผ่านการสำรวจผู้ฟังหรือผู้ชมเพื่อออกแบบการนำเสนอเนื้อหาผ่านผังรายการ [9] และต้องคำนึงถึงฐานงบประมาณที่มีและคาดว่าจะได้รับเพราะเป็นส่วนรายได้ที่สำคัญขององค์การ [10] ฉะนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างการกำหนดประเด็นเนื้อหาผ่านสื่อจึงมีความสัมพันธ์กับความนิยมหรือขนาดกลุ่มผู้รับสารที่ถูกนำไปใช้เป็นปัจจัยในการกำหนดหรือออกแบบผังรายการที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารได้มากที่สุดเพื่อผลประโยชน์ที่เป็นรายได้ขององค์การ

สื่อยุคใหม่กับภาพตัวแทนองค์การหลังสมัยใหม่

(1) เป้าหมายขององค์การ

รูปแบบของสื่อออนไลน์ มีเป้าหมายในการตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือกลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการความสะดวก และความเร็วในการสื่อสาร ส่งผลให้ทุกองค์การได้ตระหนักถึงความสำคัญและนำสื่อใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการสื่อสารผ่านสื่อกลางโน้ตบุ๊ค หรือโทรศัพท์มือถือ (Computer or Smartphone-Mediated Communication) ที่เชื่อมต่อกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการกระทำการสื่อสารระหว่างกันโดยไม่มีขอบเขตจำกัดเฉพาะ ฉะนั้น องค์การหลังสมัยใหม่จึงมีเป้าหมายที่ต้องการ

จัดเงื่อนไขที่เป็นกลไกในการสร้างความยุ่งยากหรือเพิ่มขึ้นตอนออกไป และจัดความมีอำนาจของบุคคล กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ใช้ความรู้เป็นเครื่องมือทางอำนาจ เพราะมองว่าสิ่งเหล่านี้ได้สร้างความเป็นชายขอบของกลุ่ม ที่แตกต่างบางกลุ่ม และเริ่มหันมาให้ความสำคัญกับ “ความเป็นมนุษย์” ที่มีรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ มากขึ้น ทั้งเป็นความแตกต่างในเชิง “วิธีการ” และ “ผลลัพธ์” ขององค์กร และผู้ผลิต ซึ่งเป็นการให้ความสนใจถึงสิ่งที่ เป็นอยู่ (Being) หรือมีอยู่จริงตามภววิทยา (Ontology) ในปัจจุบันที่สอดคล้องกับแนวคิดทางปรัชญาของ Jean Paul Sartre ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอัตวิสัยนิยม หรือความเป็นตัวตนของคนที่มีความแตกต่างกันของ ชีวิตผู้คนมากขึ้น [11] ส่งผลให้ “อัตวิสัยหรือความเป็นตัวตน” ของคนกลายมาเป็นตัวกำหนดรูปลักษณ์ ขององค์กร และรูปแบบเนื้อหาที่องค์กรมุ่งผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของปัจเจกชนนิยมให้ได้มากที่สุด ดังสะท้อนผ่านองค์การเสมือนประเภท Youtube ที่เป็นสื่อสมัยใหม่ที่เข้ามาสร้างการเปลี่ยนผ่านเพื่อตอบสนอง เชิงค่านิยมของกลุ่มผู้ใช้สื่อที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการเข้ามาของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เปลี่ยนรูปลักษณ์ และทางเลือกในการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใหม่ตลอดเวลา โดยสื่อดังกล่าวจะมีลักษณะเสมือนเป็นองค์การ เสมือนจริง (Virtual Organization) ที่ไม่ได้สื่อสารผ่านการพบปะแบบเผชิญหน้าในองค์การ [4] [12] หากแต่ใช้ เครือข่ายอินเทอร์เน็ตในการเชื่อมต่อทั้งเป็นฝ่ายผลิตหรือฝ่ายรับสาร และมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มทางเลือกให้ กับผู้ใช้สื่อในการเข้าถึงรายการ หรือใช้ประโยชน์จากสื่อโดยไร้มิติเชิงโครงสร้างที่มาจากเงื่อนไขทางอำนาจ สถานะ และเวลา หากแต่ปัจเจกบุคคลผู้รับสารเป็นผู้มีอำนาจหลักในการกระทำการสื่อสารทั้งในมิติของ การผลิตสื่อ และการรับสื่อที่มีการเปิดกว้างตามความต้องการของปัจเจกบุคคลที่มีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะสื่อ Youtube ถือเป็นตัวอย่างแพลตฟอร์มวิดีโอออนไลน์ที่มีผู้ใช้งานในประเทศไทยประมาณ 42.8 ล้านคนในปี 2566 ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจาก affable.ai [13] ที่ใช้เวลาไปกับการออนไลน์ผ่านการรับชมวิดีโอบน Youtube ถึงครึ่งหนึ่ง และอีกด้านหนึ่งยังสามารถใช้สื่อเป็นแพลตฟอร์มในการผลิตสื่อได้ด้วยตนเองภายใต้แนวคิด “Broadcast Yourself” ทำให้ YouTube กลายมาเป็นพื้นที่สำหรับการแชร์ประสบการณ์ และความสามารถต่างๆ ของผู้ใช้เป็นจำนวนมาก และที่สำคัญการนำวิดีโอมาเผยแพร่บน YouTube ได้กลายมาเป็นช่องทางในการ ประกอบอาชีพอิสระที่สามารถสร้างรายได้ให้กับตัวเองในฐานะ “YouTuber (ยูทูบเบอร์)” ที่สามารถผลิต คลิปวิดีโอต่างๆ และนำมาอัปโหลดบนสื่อ Youtube เพื่อเผยแพร่วิดีโอขึ้นๆ เป็นของตนเอง ซึ่งนั่นเป็นการแสดงให้เห็นว่า ทุกคนสามารถเป็น YouTuber ได้ เพียงมีอีเมล gmail.com สำหรับเข้าสู่ระบบ จากนั้นสมัครเป็น พาร์ทเนอร์กับ Youtube และเปิดใช้ Google AdSense ส่งผลให้สื่อดังกล่าวกลายมาเป็นที่มาของรายได้ ซึ่งมาจากเจ้าของโฆษณา หรือบริการที่สร้างโฆษณาที่ถูกแทรกอยู่ในคลิปวิดีโอ และส่วนต่างๆ บนหน้าเว็บไซต์ของ Youtube ทั้งในรูปแบบคลิปวิดีโอสั้นๆ และภาพแบนเนอร์ โดยผู้ทำโฆษณาจะมีการกำหนดราคาค่าโฆษณา ซึ่งส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งให้กับเจ้าของคลิปวิดีโอที่โฆษณานั้นเข้าไปแทรกอยู่ด้วย คือ ร้อยละ 55 ของรายได้ ที่มาจากการโฆษณา โดยจะคิดจากสูตรคือ {[จำนวนครั้งที่มีการชมวิดีโอ (View)] x [เปอร์เซ็นต์ของการแสดง โฆษณา x [CPM/1,000]]} – [ส่วนที่เป็นรายได้ จากการโฆษณาของ Youtube] เช่น จะจ่ายเงินให้ประมาณ 1,000 บาทต่อ 1 แสนวิว และถ้าทำได้มากขึ้น จะส่งผลให้มีรายได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน กล่าวคือ 1 ล้านวิว จะได้รับ 1 หมื่นบาท หรือถ้าทำได้ 10 ล้านวิว จะได้รับ 1 แสนบาท

ฉะนั้น ในภาพรวมของสื่อใหม่ที่ยกตัวอย่างผ่าน Youtube จึงแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อยุคเดิม เพราะองค์กรหลังสมัยใหม่มุ่งเน้นการตอบสนองต่อความพึงพอใจของทุกกลุ่ม ทั้งผู้ให้บริการ หุนส่วน และผู้ใช้บริการบนพื้นฐานของการไร้ขีดจำกัดของความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งเป็นการ

ให้ความสำคัญกับลักษณะทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับมวลชน (Involvement of the Masses) และทุกรูปแบบทางสังคมที่อาศัยอยู่ (Every form of Social Organization) เพื่อสร้างความสนุกสนานหรือความรื่นเริง (the Carnival) และความสุขบนหลักสิ่งที่เป็นอยู่ (Being) อย่างไรก็ดีข้อจำกัด [14]

(2) โครงสร้างขององค์กร

2.1) โครงสร้างการบริหารทรัพยากรบุคคลในองค์กร

โครงสร้างการบริหารทรัพยากรบุคคลมีขอบเขตที่กว้างกระจายอยู่ในแนวราบ ซึ่งไม่ได้จำกัดความเฉพาะหรือความเชี่ยวชาญของปัจเจกบุคคลหรือกลุ่ม หากแต่ทุกคนในองค์กรทั้งผู้ปฏิบัติงานหลัก หุ่นส่วนและผู้ให้บริการ ทั้งที่มีความเชี่ยวชาญและมีสมรรถนะสามารถเป็นผู้นำร่วมกันในการผลิตเนื้อหา (Content Creation) อย่างไรก็ดีข้อจำกัดทั้งในเชิงพื้นที่และเวลา ส่งผลให้โครงสร้างขององค์กรไม่สามารถระบุให้เห็นถึงความชัดเจน การทำความเข้าใจโครงสร้างขององค์กรหลังสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทัศน์ผ่านเงื่อนไขสถานที่และเวลา (Space and Time) ที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับตัวภายใต้พหุสภาพที่มีปัจจัยเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ (ณ ช่วงขณะนั้น) เป็นปัจจัยนำหลัก

การจัดโครงสร้างขององค์กรดังกล่าวมีความสอดคล้องกับการจัดการองค์การแบบทฤษฎี Z [15] ซึ่งเป็นการจัดโครงสร้างองค์กรที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับเงื่อนไขสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่ ที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างรูปลักษณ์ความเป็นองค์กรที่มีความสมดุล และความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานร่วมกันบนพื้นฐานของการสร้างความไว้วางใจ หรือความยินยอมร่วมกันในกระบวนการกระทำการตัดสินใจต่างๆ ที่ไม่ได้ผูกขาดอยู่ที่ลำดับชั้นหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อันเป็นไปตามหลักการจัดการแบบ “หุ้นส่วนทางอำนาจ (Public Private Partnership)” [16] หรือการสร้างวัฒนธรรมแห่งความไว้วางใจ (Trust Culture) ขึ้นมาแทนที่วัฒนธรรมในการใช้อำนาจควบคุม โดยลดชั้นการบังคับบัญชาลง (Hierarchy of Command) เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนภายใต้แนวทางธรรมาภิบาล [17] ส่งผลให้คนในองค์กรมองเห็นคุณค่าของตนเองและเพื่อนร่วมงานอย่างเท่าเทียมกัน (Egalitarianism) ที่ทำให้การทำงานเป็นทีมมีความเข้มแข็ง

ฉะนั้น เมื่อพิจารณาองค์การสื่อสารมวลชนยุคใหม่ที่เป็นภาพตัวแทนขององค์กรหลังสมัยใหม่นั้น สอดคล้องกับหลักการจัดองค์การดังกล่าวข้างต้นเพราะองค์กรในยุคหลังไม่ได้มุ่งอยู่กับกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่ควบคุมกำกับการกระทำผ่านลำดับชั้นการบังคับบัญชา หากแต่มุ่งสร้างพื้นที่ทางการสื่อสารแบบใหม่ที่พยายามหลุดกรอบเดิมๆ ที่เคยมีมา ดังเช่น บริษัท Youtube Thailand ที่ไม่มีโครงสร้างองค์กรที่เป็นระเบียบแบบแผนหรือแบ่งแยกฝ่ายกัน หากแต่เป็นโครงสร้างสำนักงานแบบเปิด (Open Space) ที่มีลักษณะเป็น “องค์กรมีชีวิต” ซึ่งเป็นองค์กรที่ไม่ได้มีระเบียบแบบแผนเข้ามาควบคุมการทำงาน แต่เป็นการดำเนินงานบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นและความไว้วางใจต่อกัน เปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วมต่างๆ ส่งผลให้การสื่อสารเป็นไปอย่างเลื่อนไหล และมีความเป็นอิสระทุกทิศทางจากล่างขึ้นบน จากบนลงล่าง และแนวนอน ให้ความสำคัญกับทุกกลุ่มทางสังคม ทั้งภายในและภายนอกองค์กรในการเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในฐานะผู้ผลิต และผู้รับสาร หรืออยู่ในสถานะทั้ง 2 ระดับไปพร้อมกันได้ตลอดเวลา ดังนั้น จึงไม่สามารถระบุโครงสร้างขององค์กรประเภทนี้ให้มีความชัดเจนได้ เนื่องจากเป็นองค์กรที่ไร้โครงสร้างความเป็นทางการ

2.2) โครงสร้างการผลิตเนื้อหาในองค์กร

โครงสร้างการผลิตเนื้อหาในองค์กรสื่อสารมวลชนหลังสมัยใหม่มีลักษณะผสม หรือปราศจากโครงสร้างการออกแบบผังรายการหรือการผลิตเนื้อหา ซึ่งแตกต่างจากการผลิตเนื้อหาขององค์กรสมัยใหม่

ที่มีรูปแบบตายตัว ฉะนั้น องค์การสื่อหลังสมัยใหม่ประเภทนี้จึงไม่สามารถกำหนดรูปแบบในการผลิตรายการได้ เฉพาะเจาะจง และปราศจากการควบคุมในเชิงจักรกลด้วยการบังคับทางอ้อมให้คนหรือผู้รับสารต้องรับข้อมูล ผ่านสื่อตามที่มีอำนาจในองค์การสื่อเป็นกลุ่มผู้ควบคุมประเด็นเนื้อหาหลักก่อนการเผยแพร่หรือออกอากาศ ส่งผลให้การผลิตเนื้อหาในองค์การสื่อหลังสมัยใหม่จึงตั้งอยู่บนพื้นฐานการต่อต้านธรรมเนียมหรือเหตุผลนิยม หากแต่เน้นวิธีการเปิดพื้นที่ให้บุคคลแต่ละคนสามารถอธิบายหรือพรรณนาเรื่องราวและประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนเองประสบมาได้อย่างอิสระ อันตั้งอยู่บนฐานทางความคิดว่ามนุษย์ (ในระดับปัจเจกบุคคล) เป็นผู้รู้ดีในเรื่อง ที่ตนเองมีประสบการณ์ [11] ส่งผลให้โครงสร้างการผลิตเนื้อหาในยุคหลังสมัยใหม่นี้จึงมีลักษณะเปิดกว้างมากขึ้น ในการนำเสนอเนื้อหาต่างๆ ที่เป็นไปตามความต้องการเชิงอัตวิสัย (Subjective) ของแต่ละบุคคล ดังสะท้อน ผ่านสื่อ Youtube ที่เปิดโอกาสหรือสร้างพื้นที่เพื่อกระทำการสื่อสารที่ทุกคนสามารถกำหนดประเด็นเนื้อหา (Contents) เพื่อเผยแพร่ในพื้นที่สื่อซึ่งเปรียบเสมือนเป็นพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในการแสดง ความคิดเห็น หรือกำหนดเนื้อหาที่เป็นไปตามเจตจำนงค์ตามที่ทุกคนต้องการโดยไร้เงื่อนไขใดๆ มาจำกัดควบคุม ดังนั้น สื่อ Youtube จึงเป็นพื้นที่ร่วมสมัยในการสร้างอุดมคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และเป็นรากฐานของคุณค่าเชิงคุณธรรมและความรู้ ซึ่งหล่อเลี้ยงและรักษาความเป็นประชาธิปไตย ได้แก่ ความเสมอภาค เสรีภาพ ความเป็นเหตุเป็นผล และความจริงที่อยู่บนพื้นฐานในความแตกต่างของปัจเจกบุคคล สื่อจึงเป็นพื้นที่เปิดกว้างให้แก่ปัจเจกบุคคลทุกคนสามารถใช้สื่อเป็นช่องทางในการนำเสนอเนื้อหาที่ครอบคลุม การกระทำการสื่อสารทุกรูปแบบ หรือแม้แต่การกระทำการเชิงวิพากษ์บนพื้นฐานหลักเหตุผลในการแสดง ออกทางความคิดได้อย่างเป็นอิสระ ภายใต้กระบวนการสื่อสารแบบวิภาษวิธี (Dialectics Process) ที่นำไปสู่การปะทะกันทางความคิดในการแสดงเหตุผลทั้งในรูปแบบ “เห็นด้วย” หรือ “เห็นต่าง” โดยเป็น 2 แง่มุม ที่นำมาใช้ประกอบสร้างความหมายผ่านสื่อประเภทดังกล่าวทำให้สื่อประเภทนี้แตกต่างจากอัตลักษณ์การทำงานของสื่อทั่วไป ได้แก่ การใช้สื่อเพื่อนำเสนอในรูปแบบของวาทกรรม (Discourse) วาทกรรมทางศีลธรรม (Moral Discourse) อุดมการณ์ทางความคิด (Ideology) การสร้างจิตสำนึก (Consciousness) การต่อต้าน จิตสำนึกที่ผิดพลาด (Anti-Fault Consciousness) การสร้างเนื้อหาที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง (Change) เป็นต้น การกำหนดประเด็นเนื้อหาผ่านสื่อหลังสมัยใหม่จึงอยู่ในสถานะของการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือ ในการสร้างคุณธรรมทางวาทกรรมร่วมกัน (Discourse Ethics of Communication) ภายใต้กรอบคุณธรรม ในการสร้างความเป็นธรรมทางการสื่อสารของประชาชนทุกกลุ่ม หรือให้ความสำคัญในระดับปัจเจกบุคคล ที่มองว่ามีความหมาย (Meaning) มากขึ้น [18]

การเปลี่ยนรูปเพื่อความอยู่รอดขององค์การสื่อสารมวลชนภายใต้บริบทยุคใหม่

เมื่อพิจารณาถึงการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดขององค์การสื่อสารมวลชนภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่าน ทางสังคมได้ส่งผลให้สื่อมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องภายใต้ความผันผวนทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เข้ามามีส่วน เกี่ยวพันกับเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ที่ทำให้องค์กรต้องเปลี่ยนรูปแบบโครงสร้าง ส่งผลให้รูปลักษณะของสื่อ ในยุคเดิมจึงต้องปรับตัวเข้าสู่ “สื่อใหม่ (New Media)” ซึ่งเป็นสื่อที่อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่มีความหลากหลาย ของสื่อในตัวเอง และมีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้งานผ่านการส่งข้อมูลข่าวสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในระดับบุคคลและเครือข่ายอื่นๆ ทั้งนี้ สื่อใหม่จึงมีคุณลักษณะหลายประการที่แตกต่างไปจากสื่อในรูปแบบเดิม จึงเป็นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้สื่อใหม่ต้องมีการปรับตัวในมิติของการเข้าถึงการปฏิสัมพันธ์ได้ง่าย

(Interactivity) ภายใต้การสื่อสารแบบสองทาง (Two-Way Communication) มีความสามารถในการเคลื่อนที่ได้สูง ทำให้สะดวกต่อการพกพาไปในที่ต่างๆ สามารถดัดแปลงเปลี่ยนแปลงได้ มีความรวดเร็วในการสื่อสารในลักษณะที่ไร้พรมแดน และมีความเป็นดิจิทัล [19] ดังภาพสรุปเพื่อแสดงให้เห็นถึงนิเวศวิทยาที่เป็นปัจจัยในการกำหนดสัมพันธภาพระหว่างองค์การกับสภาพแวดล้อมที่นำไปสู่สถานะของการแข่งขัน การเลือกสรร และการอยู่รอดขององค์การที่เหมาะสมที่สุดตามแนวทาง Social Darwinism [20]

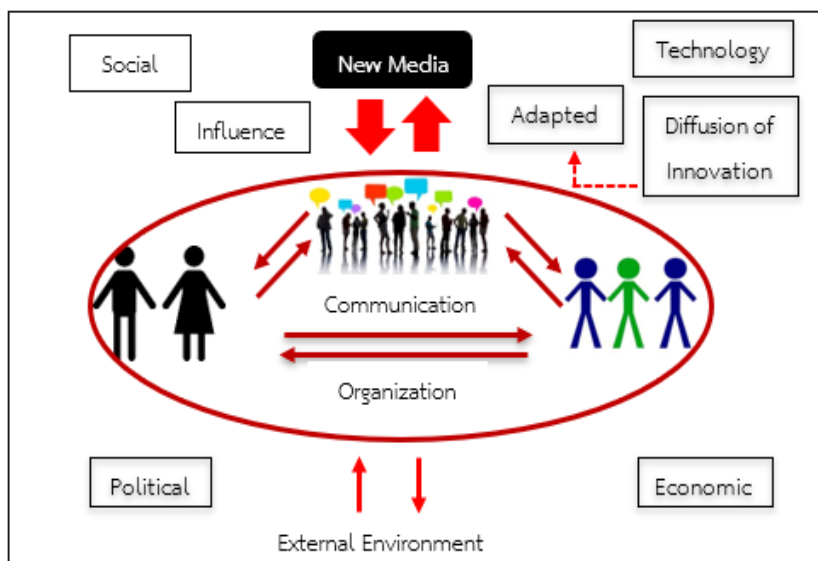

Figure 1. Organizational Ecology and Adaptation for Survival

Source : Author

จากภาพนิเวศวิทยาขององค์การที่มีต่อการปรับตัวเพื่อเอาตัวรอดที่ได้ร่างขึ้นมาข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า องค์การที่อยู่ในวงกลม แสดงให้เห็นถึงการรวมตัวกันของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดการบรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์การ [21] และภายในองค์การสามารถจำแนกได้เป็น 3 ระดับ คือ ระดับปัจเจกบุคคล การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม และระดับภาพรวมขององค์การ โดยแต่ละระดับจำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อช่วยในการส่งผ่านข้อมูล ทั้งในรูปแบบของการพูดคุยติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล จนถึงการสื่อสารระหว่างกลุ่ม การสื่อสารในภาพรวมขององค์การ และการสื่อสารระหว่างองค์การภายใต้สภาพแวดล้อมในลักษณะระบบเปิด (Open System) ที่ทำให้องค์การต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมเหล่านี้ซึ่งมีผลต่อความสามารถในการดำเนินงานขององค์การ ดังนั้น การที่องค์การต้องการขับเคลื่อนไปสู่จุดหมายของความสำเร็จในการแข่งขัน หรือสามารถเอาตัวรอดท่ามกลางความผันผวนของสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่องค์การต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ องค์การสื่อสารมวลชนจึงต้องมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลง รื้อสร้างเพื่อเปลี่ยนรูปใน 2 มิติ ประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงกระบวนการ (Change in Process) และการเปลี่ยนแปลงประเด็นเนื้อหา (Change in Content) ดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลง “กระบวนการ (Change in Process)” เพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อสารมวลชน ภายใต้บริบทใหม่

การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผ่านการปรับโครงสร้างและการบริหารองค์การที่วางอยู่บนฐานชั่วคราวข้ามกับองค์การสมัยใหม่ หากแต่ตัวแบบองค์การที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากปรัชญาความรู้หลังสมัยใหม่ (Post-Modern Epistemology) ที่ต้องการรื้อ (Deconstruct) ระบบความคิดสากลที่ยังคงยึดติดกับความคิดแบบวิทยาศาสตร์ ดังปรากฏจากโครงสร้างระบบราชการ (Bureaucratic Structure) ที่มีลำดับชั้น (Hierarchy) ในการบังคับบัญชา ที่ลดหลั่นตามสายงานที่สอดคล้องกับหลักความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน โดยลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เป็นเส้นตรง (Linearity) ทั้งในมิติเชิงพื้นที่ (Linearity in Space) เวลา (Linearity in Time) และความคิด (Linearity in Thought) [14] และมีกฎเกณฑ์ในการนำมาใช้ควบคุมการกระทำที่เป็นทางการภายใต้กรอบและระเบียบขององค์การ ซึ่งโครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้การปฏิบัติงานของพนักงานในองค์การไม่สามารถแสดงศักยภาพออกมาได้อย่างเต็มที่ (Blind Spot) เพราะมีกฎระเบียบในการควบคุมกำกับแนวทาง (Means) ในการดำเนินงานขององค์การ และได้กลายไปสู่การจบหรือสิ้นสุดในการได้มาซึ่งผลลัพธ์ด้วยองค์การเอง (End in Itself) กระทั่งการปฏิบัติงานที่มุ่งกฎระเบียบมากเกินไปได้นำพาองค์การไปไม่ถึงเป้าหมายหรือผลลัพธ์ของงานที่วางไว้ [22] และนำไปสู่การไร้บรรทัดฐานในความเป็นมนุษย์ เพราะสุดท้ายองค์การจะมุ่งการแสวงหาผลประโยชน์ในระดับองค์การเพียงอย่างเดียว ฉะนั้น เงื่อนไขที่เป็นปัญหาดังกล่าว เมื่อพิจารณาองค์การสื่อสารมวลชนในปัจจุบันพบว่า มีการปรับปรุงกระบวนการผ่านการรื้อสร้าง (Deconstruction) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ (Efficiency) ภายในองค์การ ผ่านการประกอบสร้างทางสังคม (Social Construction) โดยไม่มองประสิทธิภาพเป็นเพียงวัตถุวิสัย (Objective) ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง หากแต่เป็นสิ่งที่องค์การสื่อสารมวลชนต้องปรับให้สอดคล้องกับลักษณะความเป็นอัตวิสัย (Subjective) ภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมเฉพาะ ซึ่งผู้บริหารงานดำเนินการอยู่

ประเด็นนี้เห็นได้จากการที่องค์การสื่อสารมวลชนคำนึงถึงบริบทลักษณะความเป็นอัตวิสัยมากขึ้น โดยการปรับโครงสร้างผังรายการที่สอดคล้องกับความต้องการของคนดู มีการเปิดกว้างในการรับผลสะท้อนกลับ (Feedback) ที่เป็นการต้องการของสังคมในระดับปัจเจกและกลุ่มทางสังคมที่หลากหลายท่ามกลางความรุดหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ทำให้องค์การสื่อสารมวลชนจำเป็นต้องแบกรับกระแสทางสังคมหรือนำประเด็นปัญหาที่สังคมเรียกร้องมาตีแผ่หาความจริง และแสวงหาแนวทางการปรับปรุงแก้ไขที่เป็นไปตามความต้องการของประชาชนมากขึ้น กล่าวคือ

ประการแรก การบริหารองค์การต้องวางอยู่บนพื้นฐานความต้องการของผู้ปฏิบัติงานในองค์การ โดยต้องลดความสำคัญในการบริหารงานเชิงโครงสร้างที่มีลักษณะเส้นตรง (Linearity) หรือเป็นโครงสร้างทางอำนาจที่เข้มงวดผ่าน “คณาธิปไตย (Oligarchy)” [23] ในฐานะ “ผู้เล่น” เกมทางอำนาจ [24] ผ่านการควบคุมทิศทางและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากภายในองค์การ [25-26] หากแต่ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการองค์การในรูปแบบเส้นโค้ง (Curve) ด้วยหลักการความยืดหยุ่นในการบริหารองค์การมากขึ้น [14] ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการองค์การแบบทฤษฎี Z ที่ให้ความสนใจกับการจัดการแบบหลักการ “ความเหมาะสม (Fit)” ที่มีแนวโน้มไปสู่การจัดการองค์การแบบไม่เป็นทางการ (Informal) [15] ดังสะท้อนผ่านการสลายหรือขจัดมุมมองเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน และเป็นระบบความเป็นทางการของบริษัท Youtube โดยเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างวัฒนธรรมแบบครอบครัว (Family Culture) และความเป็นมืออาชีพ (Professional) ซึ่งเงื่อนไขนี้จะ

นำไปสู่การสร้างทีมงานที่อยู่ภายใต้บริบทความเป็นเจ้าของร่วมกัน (Ownership) เช่น การเปิดโอกาสให้พนักงานหรือประชาชนทั่วไปสามารถสร้าง คิด และออกแบบสิ่งต่างๆ อย่างสร้างสรรค์เป็นของตนเอง อันจะทำให้บุคคลผู้นั้นมีความรู้สึกถึงการมีคุณค่าของตัวเองหรือเป็นส่วนหนึ่งภายในองค์กร ซึ่งเป็นมุมมองเชิงอารมณ์ ความรู้สึกที่นำไปสู่การสร้างความร่วมมือกันในการปฏิบัติงานบนพื้นฐานการยินยอมโดยสมัครใจด้วยการสร้างผลงาน เพื่อบริการความสำเร็จที่เป็นเป้าหมายมาสู่องค์กร และทำให้เกิดค่านิยมในการแสวงหาผลประโยชน์ขององค์กรที่อยู่เหนือผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคล กระทั่งเกิดความรู้สึกผูกพันหรือจงรักภักดีต่อองค์กร

ประการที่สอง การบริหารองค์การสื่อสารมวลชนต้องเปิดกว้างทางความคิดด้วยการเปิดพื้นที่ให้คนทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กร เครือข่ายทางสังคม และประชาชนทั่วไป โดยอาศัยกระบวนการเปิดพื้นที่ทางการสื่อสาร (Public Sphere) ให้แก่คนทุกกลุ่มได้เข้าถึง ผ่านกระบวนการผลิต การดำเนินงาน และการนำเสนอสารผ่านสื่อขององค์การสื่อสารมวลชนทุกรูปแบบเพื่อให้เกิดความหลากหลายในการผลิตหรือการกำหนดประเด็นเนื้อหา (Agenda Setting) ฉะนั้น ในแง่นี้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการสร้างความเป็นเจ้าของ การกำหนดทิศทางของเนื้อหา การผลิต การแสดงความคิดเห็น การรวบรวมกำลังคน ทรัพยากร และการประเมินผลในประเด็นต่างๆ ต้องมาจากกลุ่มคนทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มคนด้านล่างทางสังคม หรือกลุ่มที่มีความหลากหลายทางอัตลักษณ์ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา หรือชาติพันธุ์ให้เข้ามามีบทบาทในการนำเสนอหรือมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความคิด หรือความเห็น ส่งผลให้รูปแบบการดำเนินงานของสื่อเป็นไปในลักษณะจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up Manage) หรือเป็นไปในลักษณะสองทาง (Two-Way Communication) ทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในรูปแบบวิภาษวิธี (Dialectic) [27] หรือกระทำการวิพากษ์ต่อต้านโครงสร้างทางอำนาจหรือเรื่องต่างๆ ได้อย่างอิสระ ทั้งในเชิงของการต่อต้านการครอบงำเชิงโครงสร้างและความคิด ประชาชนต้องมีสิทธิในการเข้าถึงสื่อเพื่อต่อต้านการกระทำที่เห็นว่ามีไม่โปร่งใส (Counter Hegemony) [28] ที่มองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นมุมมองด้านมืด (Dark Side) หรือมุมมองฝ่ายซ้าย (Left-Wing) หากแต่วิธีการกระทำดังกล่าวได้นำไปสู่การเสนอทางเลือกใหม่ต่อองค์การสื่อสารมวลชนต้องรับรู้ และเป็นตัวกลางในการสื่อสารด้วยการส่งเรื่องราวร้องทุกข์หรือข้อเสนอเหล่านี้ไปยังเครือข่ายผู้มีอำนาจในการปรับปรุงแก้ปัญหาหรือสนองตอบต่อความต้องการของประชาชน ที่เป็นไปตามหลักการปฏิบัติภายใต้ครรลองของประชาธิปไตยอันสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเสียงของ Charles Tilly ที่มองประชาธิปไตยผ่านการทำงานของเสียง 4 เสียงคือเสียงของประชาชนในวงกว้าง ความเท่ากันของเสียง ความสามารถในการควบคุมกำกับรัฐบาล และความคุ้มครองของเสียงประชาชน ซึ่งนั่นหมายความว่าสื่อต้องเป็นพื้นที่กลางให้ได้มาซึ่งองค์ประกอบดังกล่าวตามหลักทฤษฎีสื่อสารมวลชนสมัยใหม่ของ Denis McQuail [29]

สื่อสารมวลชนจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสะท้อนกลับไปที่กลับมาระหว่างสังคม และกลุ่มผู้รับสารหรือผู้ชมที่เข้าถึงความหมายบางอย่างซึ่งเป็นการสื่อสารสองทาง (Two-Way Flow) ที่ประชาชนสามารถส่งผ่านในการแสดงความคิดเห็น ข้อเรียกร้อง หรือข้อมูลต่างๆ กลับไปยังกลุ่มผู้มีอำนาจในกิจการสื่อสารมวลชนหรือรัฐบาลได้ [30] ดังข้อเสนอจากงานวิจัยของพิชญ พงษ์สวัสดิ์ ที่มองว่าบทบาทสื่อในยุคปัจจุบันต้องเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประชาสังคมโดยการเพิ่มให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับการบริหารทางสังคมการเมืองมากขึ้น การพัฒนาสิทธิและเสรีภาพของพลเมืองให้เพิ่มมากขึ้น การสร้างระบบความมั่นคงปลอดภัย และการส่งเสริมให้เกิดสังคมแห่งความรู้ อันจะช่วยให้เกิดการพัฒนาคูณค่าของระบอบประชาธิปไตย [31]

(2) การเปลี่ยนแปลง “เนื้อหา (Change in Content)” เพื่อความอยู่รอดขององค์กรสื่อสารมวลชนภายใต้บริบทยุคใหม่

เมื่อพิจารณาถึงการนำเสนอเนื้อหาผ่านสื่อพบว่ามีความแตกต่างไปจากชุดความเชื่อเดิม เนื่องจากการปรับตัวการนำเสนอเนื้อหาในระบบดิจิทัลปัจจุบัน ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นการลดทอนความสำคัญของกรอบโครงสร้างตารางเวลาออกอากาศแบบเดิมที่มีการจัดผังรายการต่างๆ บนกฎเกณฑ์ของลำดับชั้นเวลาที่มีลักษณะเป็นการบริหารจัดการเพื่อผลในเชิงพาณิชย์ และเป็นกระบวนการกระทำที่กระทำต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ โดยเป็นการนำเสนอรายการที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ชมและเกิดพฤติกรรมติดตามชมรายการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งแม้ปัจจุบันโครงสร้างดังกล่าวจะมีอยู่ แต่สื่อใหม่ได้เข้ามาเป็นองค์ประกอบเสริมที่ทำให้รูปแบบการรับสารไม่จำเป็นต้องยึดติดกรอบโครงสร้างตารางออกอากาศแบบเดิม หากแต่การรับสารมีความสะดวกมากขึ้นที่จะเข้าถึงสารโดยปราศจากเงื่อนไขของสถานที่และเวลา (Space and Time) กล่าวคือ ผู้รับสารสามารถเข้าถึงสารหรือเนื้อหาของสื่อได้ตามวันและเวลาที่ผู้รับสารสะดวกผ่านเครื่องมือการสื่อสารที่สามารถเชื่อมต่อผ่านระบบออนไลน์ที่มีความหลากหลายได้ทุกที่ การนำเสนอเนื้อหาจึงไม่จำเป็นต้องยึดติดโครงสร้างตารางเวลาออกอากาศแบบเดิม ดังตัวอย่างตารางเวลาในการออกอากาศด้านล่าง

Figure 1. Broadcast Schedule

Source : Ch3Thailand & Ch7HD, 2024

ในการที่จะบรรลุเป้าหมายการบริหารจัดการรายการโทรทัศน์เพื่อผลเชิงพาณิชย์จำเป็นต้องสามารถควบคุมการไหลของผู้รับสารให้ได้ โดยเน้นให้เกิดการไหลของผู้รับสารในรูปแบบไหลเข้าและไหลผ่าน และหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดการไหลออก ซึ่งสามารถกำหนดเป็นกลยุทธ์การจัดผังรายการเพื่อให้เกิดการไหลเข้า

เช่น การจัดผังรายการแบบ Blunting, Counter Programming, Front – Ending (Bridging) และ Stunting รายการแบบ Hammocking และ Tentpoling และกลยุทธ์การจัดผังรายการโทรทัศน์เพื่อให้เกิดการไหลผ่าน [32-33] กล่าวคือ

ประการที่แรก กลยุทธ์การจัดผังรายการที่มุ่งหวังผลให้เกิดการไหลของผู้รับสารในแบบไหลเข้า (Inflow) คือ

1) Blunting เป็นกลยุทธ์การนำเสนอรายการประเภทเดียวกับสถานีอื่น เพื่อช่วงชิงกลุ่มผู้ชม ซึ่งสถานีโทรทัศน์ที่จะใช้กลยุทธ์นี้ มักเป็นสถานีที่มั่นใจว่ารายการของตนเองมีคุณภาพหรือดีกว่าสถานีคู่แข่ง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในการจัดผังตามกลยุทธ์นี้ คือ การแข่งขันของรายการละครหลังข่าวระหว่างช่อง 3 และช่อง 7 มีการนำเสนอรายการละครเริ่มต้นเวลาเดียวกันและนำเสนอ 3 เรื่อง ใน 1 สัปดาห์เหมือนกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาความสามารถในการแย่งชิงผู้ชมให้เกิดการไหลเข้า (In flow) มาสู่สถานีเหตุผลสำคัญในการใช้ผัง Blunting เพื่อแย่งชิงผู้ชมเพราะเป็นช่วงเวลาที่มีการกำหนดอัตราค่าโฆษณาไว้สูงสุด ดังนั้น หากสามารถได้เปรียบเหนือคู่แข่ง จะส่งผลในเชิงรายได้ของสถานีที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด

2) Counter Programming เป็นกลยุทธ์การนำเสนอรายการที่แตกต่างไปจากสถานีโทรทัศน์แหล่งอื่นที่กำลังแข่งขันกัน แนวทางนี้จึงหาวิธีดึงดูดกลุ่มผู้ชมลำดับ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองความต้องการ โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่สนใจความบันเทิง ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายลำดับที่ 2 ส่งผลให้ต้องมีการนำเสนอรายการเชิงข่าวหรือเชิงสาระแทนมานำเสนอในเวลาเดียวกัน เพื่อมุ่งให้เกิดการไหลเข้า (Inflow) ของคนกลุ่มนี้มาสู่สถานี

3) Front-Ending หรือ Bridging เป็นกลยุทธ์การนำเสนอรายการที่ยาวกว่ารายการของสถานีโทรทัศน์คู่แข่งมาวางไว้ก่อนที่รายการของคู่แข่งจะเริ่มต้น วิธีการนี้ถูกนำมาใช้ด้วยความเชื่อที่ว่าโดยธรรมชาติแล้วผู้ชมมักจะติดตามชมรายการใดรายการหนึ่งจนจบ ดังนั้น เมื่อรายการที่ติดตามชมจบลง รายการของคู่แข่งก็จบไปก่อนแล้วเช่นกัน และเมื่อผู้ชมต้องการชมย้อนเวลา ย่อมต้องการที่จะชมอย่างต่อเนื่องจนจบเช่นกัน

4) Stunting เป็นกลยุทธ์การนำเสนอรายการในวาระพิเศษเพื่อดึงดูดผู้ชมจากสถานีโทรทัศน์คู่แข่ง การวางผังเช่นนี้มักจะประสบความสำเร็จ เพราะผู้ชมจะเกิดความรู้สึกว่ารายการที่ชมอยู่ทุกวัน จะชมเมื่อใดก็ได้ แต่โอกาสที่จะได้ชมรายการพิเศษมีน้อยหรืออาจไม่มีอีกเป็นครั้งที่ 2

ประการที่สอง กลยุทธ์การจัดผังรายการที่มุ่งหวังผลให้เกิดการไหลของผู้รับสารในแบบไหลผ่าน (Flow Through)

1) Hammocking เป็นกลยุทธ์การนำเสนอโดยนำรายการที่มีแนวโน้มว่าแข่งขันกับรายการอื่นไม่ได้หรือรายการใหม่มาวางคั่นระหว่างรายการที่มีความนิยม 2 รายการ ทั้งนี้ เพื่อให้รายการดังกล่าวมีผู้ชม เพราะอาจมีความเป็นไปได้ว่าเมื่อผู้ชมชมรายการที่ 1 ด้วยความประทับใจแล้วจะส่งผลให้รายการที่ 2 ได้รับความสนใจติดตามชมไปด้วย และเพื่อเพิ่มความเป็นไปได้ที่ผู้จัดผังรายการควรจะนำรายการที่ 3 ซึ่งมีความนิยมพอๆ กันหรือมากกว่ารายการที่ 1 มาวางต่อเนื่องไว้ เพื่อที่ว่าผู้ชมอาจรู้สึกว่าการชมรายการที่ 2 ไม่น่าเบื่อจนเกินไปนัก เพราะมีความหวังการรับชมอยู่ที่รายการที่ 3 เพื่อให้เกิดการไหลของผู้รับสารในแบบไหลผ่าน (Flow Through) ป้องกันไม่ให้เกิดการไหลออก (Out Flow) เมื่อจบรายการที่ 1

2) Tentpoling กลยุทธ์นี้จะนำรายการที่เด่นเป็นที่นิยมสูงไว้ ระหว่างรายการที่ไม่เป็นที่นิยม 2 รายการ โดยหวังว่าจะทำให้ผู้ชมตัดสินใจเปลี่ยนช่องมารวมก่อนเวลาเพื่อไม่ให้พลาดตอนแรก หรือเผลอลืมชมรายการเด่น วิธีนี้ทำให้รายการที่ไม่เป็นที่นิยมจะมีโอกาสได้ตัวเลขวัดระดับความนิยมในรายการสูงขึ้น เพราะคนดู

ต่างเปลี่ยนช่องมารวมรายการที่เด่นเป็นที่นิยมสูงที่อยู่ถัดไปและเกิดการไหลของผู้รับสารในแบบไหลผ่าน (Flow Through) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมองว่าภายใต้บริบทปัจจุบัน การวางผังรายการโดยจัดประเภทเนื้อหา (Content) ในลักษณะที่เป็นเชิงพาณิชย์ดังกล่าวกำลังได้รับการท้าทาย เนื่องจากพัฒนาการของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปตามความผันผวนทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นปรากฏการณ์ที่สัมพันธ์กับความทันสมัย (Modern Time) ดังที่ชีวิตทางสังคมในยุคสมัยใหม่ได้ถูกจัดระเบียบไว้บนฐานของความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งแบบร่วมเวลาและพื้นที่ (Co-Presence) และข้ามเวลาและพื้นที่ (Across Time and Space) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่ดำรงอยู่ ณ พื้นที่นั้น กับผู้ที่ไม่ได้ดำรงอยู่ ณ ที่นั้น หรืออยู่ในพื้นที่ห่างไกล [34] ภายใต้กระแส Disruptive Technology ที่มีการแข่งขันการเลือกใช้สื่อที่แตกต่างกว่าในอดีต ทั้งในภาคการเงิน ภาคการผลิต และภาคการสื่อสารที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน “ปลาเร็ว ล้มปลาใหญ่” หรือ “เรืออยู่รอด ข้าเสร็จแน่” โดยที่ผู้รับสารสามารถเป็นอิสระในการเลือกรับสารโดยไม่จำกัดพื้นที่ และเวลาอีกต่อไป เช่น ต้องการเข้าถึงรายการข่าว (News) ผู้รับสารสามารถเลือกได้ว่าจะเข้าถึงรายการในรูปแบบไหน ทั้งในรูปแบบการรายงานข่าว การเสวนาพูดคุยเกี่ยวกับข่าว หรือต้องการเข้าถึงรายการการ์ตูน ผู้รับสารสามารถเปิดช่องการดูและรับสารในประเด็นที่เราสนใจได้ทั้งวัน และมีความอิสระในการเข้าถึงสื่อได้อย่างเสรีตามความต้องการ โดยไม่ต้องรอลงตามตารางการนำเสนอประเด็นเนื้อหาเหล่านั้นตามกำหนดเวลา โดยเฉพาะการดูข่าว รายการต่างๆ ละคร หรือการ์ตูน และความบันเทิงทั่วไปผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ Youtube หรือ Application ต่างๆ ที่กลายมาเป็นทางเลือกใหม่ หรือรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาข่าวที่แตกต่างกัน เช่น มีการเล่าข่าว การร้องทุกข์ การวิพากษ์ที่ต้องสร้างรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาให้น่าสนใจ โดยเฉพาะการนำเสนอข่าวที่มองว่าไม่ใช่เป็นเพียงแค่ข่าว แต่ต้องเป็นข่าวที่มีส่วนผสมของเรื่องฮาๆ ดิตตลกที่มีโอกาสถูกพูดถึงมากที่สุด ดังสะท้อนผ่านสิ่งที่คนไลต์และแชร์บนโลกออนไลน์กลายมาเป็นเรื่องราวสนุกๆ หรือเรื่องตลก ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่บริษัทและองค์กรสื่อได้นำมาใช้เพื่อโปรโมตทางการตลาดมากขึ้น ภายใต้โมเดลทางธุรกิจแบบการสมัครรับข้อมูลหรือจำนวนยอด View ที่นำมาสู่การสร้างรายได้หลักของกลุ่มผู้ผลิตเนื้อหามากขึ้น ซึ่งต้องสร้างเนื้อหาหรือการคิดหัวข้อที่น่าดึงดูด หรือสร้างความประทับใจให้แก่ผู้รับสารตั้งแต่แรกเริ่ม กระทั่งทำให้ผู้รับสารคลิกหรือเลือกเข้ามาชมการนำเสนอเนื้อหาเหล่านั้นๆ

การจะอยู่รอดของสื่อสารมวลชนในโลกที่มีทั้งบรรดาผู้เล่นรายใหญ่อย่างบริษัท หรือองค์การสื่อที่มีบทบาทในการคุม Trend ความเป็นไปของโลกซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย และไม่ว่าเราจะทำเนื้อหาในรูปแบบไหนก็ตาม การที่จะอยู่รอดได้ นอกจากทักษะในการปรับตัวกับปัจจุบันแล้ว ยังต้องสามารถวิเคราะห์และปรับตัวตามแนวโน้มในอนาคตที่ต้องทำการอัพเดทกันปีต่อปี หรือเดือนต่อเดือน หรือแม้กระทั่งวันต่อวัน เพราะสุดท้ายแล้วไม่ว่าจะดำเนินการในโมเดลธุรกิจแบบใดก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างคนทำเนื้อหา และผู้เสพหรือรับเนื้อหา ถ้าแน่นหนาพอ แม้ว่า Trend จะเปลี่ยนไป แต่ภาพของความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างและผู้เสพที่ชัดเจน จะช่วยให้เราก้าวผ่านในแต่ละยุคไปได้ เหตุนี้ ปรากฏการณ์การเลือกรับสื่อของผู้รับสารในลักษณะดังกล่าวได้เข้ามาท้าทายองค์กร/บริษัทผู้ผลิตสื่อในลักษณะแบบเดิม หรือเป็นการเตือนภัยให้วงการสื่อสารมวลชนในสังคมได้ตระหนักว่า “สื่อเก่าต้องมีการปรับตัว หากจะเอาตัวรอดภายใต้บริบทโลกสมัยใหม่ที่เป็นโลกแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา” หรือเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ (Paradigm) ในลักษณะ “เป็นผู้เล่น (Playing)” อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องตามให้ทันกระแสการเปลี่ยนแปลงท่ามกลางความแตกต่าง

หลากหลาย ส่งผลให้การบริหารจัดการองค์การจึงไม่ได้มีลักษณะแข็งทื่อหรือหยุดนิ่งอีกต่อไป หากแต่มีลักษณะเป็นพลวัตที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า โลกที่เปลี่ยนแปลงไป มีผลกระทบที่เราสามารถอธิบายได้ว่า “องค์การ” ต้องมีการปรับตัว และเป็นพื้นที่ที่ต้องวิ่งหรือขับเคลื่อนไปเรื่อย ๆ โดยปราศจากสูตรสำเร็จ

บทสรุป

การศึกษาการเปลี่ยนรูปขององค์การเพื่อความอยู่รอดภายใต้สังคมพลวัตที่ผู้เขียนศึกษาผ่านองค์การสื่อสารมวลชนดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะสำคัญขององค์การที่จะเอาตัวรอดได้ต้องอาศัยกลยุทธ์ต่างๆ ในการปรับตัวหรือเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบการทำงานจากรูปแบบเดิมไปสู่องค์ประกอบการทำงานในรูปแบบใหม่ที่มีส่วนผสมขององค์ประกอบความเป็นสมัยใหม่เข้ามาท้าทายอย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักรในการทำงานขององค์การ และหากองค์การจะเอาตัวรอดได้ องค์การจำเป็นต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมรอบข้างที่มีหลายองค์ประกอบเป็นตัวกำหนด ฉะนั้น บทความวิชาการเรื่องนี้จึงพยายามสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าในการปรับตัวขององค์การเพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยใช้กรณีศึกษาขององค์การสื่อสารมวลชนเป็นองค์การตัวอย่างเพื่อแสดงให้เห็นถึงแง่มุมดังกล่าว อันประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลง กระบวนการในการทำงานที่แม้จะยังคงมีส่วนผสมของกระบวนการการทำงานหรือโครงสร้างแบบเดิม หากแต่การปรับตัวขององค์การจำเป็นต้องมีการเพิ่มเติมองค์ประกอบอื่นๆ ในการเข้าถึงเครือข่ายกลุ่มผู้ใช้บริการที่มีพฤติกรรมหรือค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมพลวัต ส่งผลให้องค์การจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะดังกล่าว โดยเฉพาะการขับเคลื่อนองค์การที่ต้องการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการต้องไร้ข้อจำกัดที่มาจากเงื่อนไขของสถานที่และเวลา (Space and Time) เป็นตัวกำหนด การปรับปรุงโครงสร้างการทำงานจากเดิมที่มีวัฒนธรรมการทำงานที่เป็นทางการไปสู่การทำงานที่มีความยืดหยุ่นหรือมีองค์ประกอบวัฒนธรรมการทำงานแบบครอบครัวที่มีองค์ประกอบเชิงคุณค่าหรือค่านิยมที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้นเพื่อเพิ่มคุณค่าการมีตัวตน หรือรักษาความสมดุลในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับองค์ประกอบทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปดังปรากฏตัวอย่างการทำงานขององค์การ Youtube ที่ผู้เขียนได้ยกมาประกอบการอธิบาย

อย่างไรก็ตาม แม้สังคมรอบข้างจะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีพลวัตตามการพลิกผันของเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ ที่เข้ามาท้าทายการทำงานให้กับองค์การมากขึ้น แต่องค์การจำนวนมากในสังคมทุกวันนี้ยังคงไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด หรือเป็นไปตามคุณลักษณะเหมือนกับการทำงานขององค์การ Youtube หากแต่มียะสำคัญที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้คือ องค์การต้องมีการปรับตัวให้ทันโดยเลือกนำองค์ประกอบสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเข้ามาผสมผสานในการทำงานแบบเดิมที่จะยังคงสามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้บริการที่มีองค์ประกอบของผลประโยชน์บางอย่าง และผู้รับบริการที่ยังคงเป็นคู่ความสัมพันธ์กับองค์การไปได้ท่ามกลางความผันผวนหรือเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น ซึ่งการปรับตัวให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงรอบตัวจะเป็นผลดีต่อการสร้างการอยู่รอดให้กับองค์การเพื่อดำเนินภารกิจที่เป็นวัตถุประสงค์สำคัญในการรักษาผลประโยชน์ขององค์การต่อไปได้อย่างยั่งยืน และเพื่อให้เห็นภาพรวมในการปรับตัวขององค์การผู้เขียนขอนำเสนอรูปแบบขององค์การสื่อสารมวลชนที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบันเป็น 3 รูปแบบ (Model) โดยใช้ตารางเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภาพรวมการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น ดังนี้

Table 1 Model and contribution to the study of mass media organizations

Model	Agenda setting	Characteristics	Transform & Reform	Freedom
Model 1 [Original Model]	Structural	- Time Hierarchy - Power	Receive more feedback from your audience what does society or the audience want to see?	Freedom from Feedback
Model 2 [specific or specialist Model]	professional	- content that has specific characteristics	- Specific channel or program - Responding to the changing needs of the audience	Freedom at the individual level
Model 3 [Positivism Model]	Mix	- Without boundaries in space and time - Receive messages anytime you want	- Responding to the changing needs of the audience - mixed media	Freedom at the Liberal level and at the individual level

Remark: Author

จาก 3 รูปแบบ (Model) ดังกล่าว เมื่อพิจารณาร่วมกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน และในอนาคต ผู้เขียนมองว่า รูปแบบ (Model) ที่ 3 สอดคล้องกับวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของมนุษย์มากที่สุด ทั้งที่อยู่ในฐานะผู้ส่งสาร และผู้รับสาร โดยมีความเป็นอิสระในการจัดการหรือเลือกได้ด้วยตนเอง เพราะตัวแบบขององค์การในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นองค์การที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของปัจเจกบุคคลแต่ละคนที่มุ่งสนใจไปที่เป้าหมายของตน ฉะนั้น ผู้เขียนจึงมีความเชื่อว่า องค์การในอนาคตจะนำไปสู่ยุคปัจเจกชนนิยมมากขึ้น เหตุนี้สื่อที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลผ่านการผสมผสานที่หลากหลายมากขึ้นจะเป็นแนวทางที่สามารถตอบโจทย์คุณลักษณะของสื่อเพื่อสร้างความพึงพอใจ (Pressure) ของผู้รับสารในปัจจุบันได้

เมื่อพิจารณาถึงคุณูปการของงาน (Contribution) ต่อองค์การสื่อสารมวลชนพบว่า ทำให้ผู้เขียนมองเห็นกระบวนการสร้างเนื้อหาชุดใหม่อยู่ตลอดเวลา ผ่านกลุ่มผู้ผลิตเนื้อหาหรือความรู้ชุดใหม่ที่มีความหลากหลายมากขึ้น ผ่านการเปิดพื้นที่สาธารณะในการแลกเปลี่ยน วิพากษ์ เสนอประเด็นเชิงนโยบายชุดใหม่ขึ้นมา ตลอดจนแสดงให้เห็นปัญหา (Problem & Statement) บางอย่างที่ยกขึ้นมานี้เคยอยู่ในหลุมดำ ให้เปิดโปงออกมามากขึ้น และไม่ว่าจะเป็นสื่อยุค Modernism หรือ Post-Modernism การเอาตัวรอดขององค์การของสื่อทั้งสองยุคล้วนมีการปรับตัวภายใต้บริบทและเงื่อนไขที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะสื่อในยุค Post-Modernism ที่พบว่า เป็นยุคที่ไม่ได้ไปรื้อระบบสื่อทั้งหมด เพียงแต่ช่วยยืดหยุ่นให้เราละเลืกเสมว่า สิ่งต่างๆ ในโลกความเป็นจริงไม่เคยหยุดนิ่ง และทำให้สื่อต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงอยู่ตลอดเวลา โดยไม่มีอะไรที่สามารถครอบงำตลอดไปได้ นั่นคือ Post-Modernism ในช่วงเวลานี้ อาจจะไม่ได้มีรูปร่างแบบ Post-Modernism ในยุคถัดไปก็ไม่ได้ หรือ Post-Modernism ที่รื้อสร้างในตอนนี้อาจไม่ใช่ Post-Modernism ที่รื้อสร้างในอนาคต

เพราะฉะนั้น การมอง Timeframe บนพื้นฐาน Space and Time ในเวลานี้จึงเป็นเงื่อนไขในการกำหนดรูปแบบสื่อที่เป็น Post-Modernism ในรูปแบบนี้

References

- [1] Electronic Transactions Development Agency. (2022). *Report on survey results of internet user behavior in Thailand in 2022*. Electronic Transactions Development Agency. (in Thai)
- [2] Marketeer. (2022). *TV-Streaming 2022 with the changing consumer context*. <https://marketeeronline.co/archives/244532> (in Thai)
- [3] Netinant, P. (2018). The Comparison study of the correlation between traditional media and new media exposure with consumer behavior of “Gen Y” in Bangkok and Metropolitan area. *Modern Management Journal*, 16(2), 57-70. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/stou-sms-pr/article/view/168362/121136> (in Thai)
- [4] Jittaruttha, C. (2017). *Organization theory: Philosophy, paradigms, and concepts*. Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- [5] Bureau of Broadcasting and Television Policy and Academics, Office of the National Broadcasting and Telecommunications Commission. (2018). *Report on analysis of the Thai television industry and market and future directions*. Office of the National Broadcasting and Telecommunications Commission. (in Thai)
- [6] Angkulanon, R. (2018, December, 31). The media business is still in turmoil! 'Print-TV' lays off people. *The Bangkok insight*. <https://www.thebangkokinsight.com/news/business/media/81294/> (inThai)
- [7] Burn, T., & Slaker, G. M. (2005). Mechanistic and organic system. In J. M. Shafritz & J. S. Ott & J. Y. Suk (Eds.), *Classics of organization theory*. (pp.198-202). Thomson Wadsworth.
- [8] Sterling, C. H., Bertrand, C. J., Boyd, D., Browne, D. R., Eastman, S. T., & Harwood, K. (2006). Sydney W. Head (1913-1991): Remembering the founder of modern broadcasting studies. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 50(3), 557-566. link.gale.com/apps/doc/A157946578/AONE?u=anon~b99d14f2&sid=googleScholar&xid=c9d8349d
- [9] Perebinosoff, P., Gross, B., & Gross, L. S. (2005). *Programming for TV, radio, and the Internet: Strategy, development and evaluation*. Routledge.
- [10] Choonak, R. (2002). *The development of TV programming of Channel 9 MCOT*. [Master's Thesis, Chulalongkorn University]. (in Thai)
- [11] Tamrongrak, A., Charoensin-o-larn, C., Songsamphan, C., Phenpinant, K., Jittaruttha, C., & Khompot, S. (2014). *Postmodern political science and public administration*. Thammasat University Press. (in Thai)

- [12] Hatch, M. J., & Cunliffe, A. L. (2006). *Organization theory: Modern, symbolic, and postmodern perspective*. Oxford University Press.
- [13] Motive Influence. (2023). *Statistics + trends in influencer marketing on YouTube in 2023*.
<https://www.motiveinfluence.com/blog/marketing>
- [14] Burrell, G. (1993). Eco and the Bunnymen. In M. Parker & J. Hassard (Eds.), *Postmodernism and organizations*. (pp. 71-82). Sage Publications.
- [15] Ouchi, W. G. (1981). *Theory Z: How American business can meet the Japanese challenge*. Addison-Wesley.
- [16] Link, A. N. (2006). *Public/private partnerships: Innovation strategies and policy alternatives*. Springer.
- [17] Jittaruttha, C. (2017). *Public trust and good governance of the Thai state*. Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- [18] Morris, M. (2011). Chapter 26 : Communicative action and critical theory. In L. C. Jarvie & Z.J. Bonilla (Eds.), *The SAGE handbook of the philosophy of social sciences*. (pp. 497-510). SAGE Publications.
- [19] Kaewthep, K., & Chaichumphon, N. (2012). *New media study guide*. Senior Research Scholar Project, Academic Division, The Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)
- [20] Chappell, J. E. (1993). Social Darwinism, environmentalism, and ideology. *Annals of the association of American geographers*, 83(1), 160-163. <https://www.jstor.org/stable/2569421>
- [21] Lorsuwanarat, T. 2006. *Modern organization theory*. National Institute of Development Administration Press.
- [22] Merton, R. K. (2005). Bureaucratic structure and personality. In J. M. Shafritz & J. S. Ott & J. Y. Suk (Eds.), *Classics of organization theory* (pp.103-111). Thomson Wadsworth.
- [23] Michels, R. (2005). Democracy and the iron law of oligarchy. In J. M. Shafritz & J. S. Ott & J. Y. Suk (Eds.), *Classics of organization theory* (pp.304-310). Thomson Wadsworth.
- [24] Mintzberg, H. (2005). The Power Game and the Players. In J. M. Shafritz & J. S. Ott & J. Y. Suk (Eds.), *Classics of Organization Theory*. (pp.321-333). Thomson Wadsworth.
- [25] Machiavelli, N. (2005). *The prince*. Oxford University press.
- [26] Hobbes, T. (1998). *Leviathan*. Oxford University press.
- [27] Little, D. (2011). Chapter 12 power and social class in the twenty-first century, and ethnomethodology. In L. C. Jarvie & Z.J. Bonilla (Eds.), *The SAGE Handbook of the Philosophy of Social Sciences*. (pp. 272-287). SAGE Publications.
- [28] Gramsci, A. (1959). *The modern prince, and other writings*. Lawrence and Wishart.
- [29] McQuail, D. (1983). *Mass communication theory*. SAGE Publications.

- [30] Ramasoota, P. (2004). *Public sector media “Media reform project: Content supervision by the state self-regulation and public media”*. The Thailand Research Fund (TRF). (in Thai)
- [31] Pongsawat, P. (2018). *Cyber democracy: Proposals for developing the values of democracy through the Internet*. King Prajadhipok's Institute. (in Thai)
- [32] Vane, E. T., & Gross, L. S. (1994). *Programming for TV, radio and cable*. Focal Press.
- [33] Kupongsak, A. (2010). Programming management for a commercial free-to-air television. *Executive Journal*, 30(2), 30-37. https://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/30_2/pdf/aw3.pdf
- [34] Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Polity Press.

การแปลงทุนวัฒนธรรม :
หนังตะลุงสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง
Cultural Transformation: Shadow Puppetry for Coastal
Resource Conservation

พงศธร สัมแป็น^{1*}, พรพันธุ์ เขมคุณาศัย¹, ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์¹ และพรไทย ศิริสาธิตกิจ¹
Pongsaton Sompan^{1*}, Pornpan Khemakhunasai¹, Nathapong Chitniratna¹ and
Pornthai Sirisatidkit¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences Thaksin University, Songkhla, 90000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: kung084839@gmail.com

(Received: March 14, 2024; Revised: May 2, 2024; Accepted: May 5, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรมหนังตะลุง สู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดีจังหวัดนครศรีธรรมราช ใช้ระเบียบวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จัดอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงหนังตะลุงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน จัดเวทีการแสดงถ่ายทอดไปยังชุมชนบางดีจังหวัดนครศรีธรรมราช และสร้างนวัตกรรมสู่สื่อสังคมออนไลน์ในช่องทาง Facebook Fanpage, YouTube, and TikTok กลุ่มผู้ปฏิบัติกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เป็นกลุ่มหนังตะลุง เยาวชนศิลปินเมืองคอน จำนวน 10 คน ผลวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงหนังตะลุงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน ใช้เค้าโครงเรื่องจากพลวัตและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อหาสาระในด้านการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เรื่องเล่าและความเชื่อของคนรุ่นปู่ย่า ตายายในชุมชน แปลงเป็นวรรณศิลป์หนังตะลุงในรูปแบบ เนื้อหาสาระเรื่องมนต์รักขบขัน กลอนเกี้ยวจอก กลอนสุภาพ กลอนคำคอน และกลอนสามห้า และเป็นนวัตกรรมสู่สื่อสังคมออนไลน์ในช่องทาง Facebook Fanpage, YouTube, and TikTok เพื่อเผยแพร่ให้ประชาชนมีจิตตระหนักรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

คำสำคัญ: การแปลงทุนวัฒนธรรม วรรณกรรมหนังตะลุง การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

Abstract

This research study aimed to create shadow puppetry literary arts for coastal resource conservation in Bang Dee Community, Na Khon Si Thammarat Province. This research involves participatory action research (PAR), which is related to organizing workshops, creating shadow puppetry works by youth artists in Muang Khon, arranging performance stages to transform the arts in Bang Dee Community, Na Khon Si Thammarat, and fostering innovation in online social media platforms such as Facebook Fanpage, YouTube, and Tiktok. Ten shadow puppetry youth artists from Muang Khon took part in the participatory workshop. The research findings indicate that Maung Khon youth artists, through the creation of shadow puppetry, applied the concepts of dynamics and wisdom in coastal resource management of Bang Dee Community, Na Khon Si Thammarat Province. They focused on traditional small-scale fishing, the wisdom in coastal resource management, and the stories and beliefs of the grandparent generation in the community. Then, these ideas evolved into the literary arts of shadow puppetry, which included Bang Dee Love Stories, court poems, octameter poems, Khon traditional poems, and three-five-word poems. These are innovations launched via online social media, Facebook Fanpage, YouTube, and TikTok, and presented publicly to widely encourage people to conserve coastal resources.

Keywords: Cultural transformation, Shadow puppetry, Coastal resource conservation

บทนำ

ชุมชนบางดี ตำบลเสนา อำเภอสหัส จังหวัดนครศรีธรรมราช เดิมชื่อว่าบ้านดอนภาษี เป็นชุมชนเก่าแก่ 200 กว่าปี เคยถูกบันทึกไว้ในเอกสารเกี่ยวกับสถานที่ที่ปรากฏในประชุมพงศาวดารการปกครองหัวเมือง (ซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากน้ำท่าหมาก อยู่ในเขตลุ่มน้ำแคบ ๆ สายน้ำไหลจากเทือกเขาหลวงทางทิศตะวันตกลงสู่ชายฝั่งทะเลทางด้านทิศตะวันออก มีสายน้ำไหลผ่านทั้งทางทิศเหนือและทิศใต้ ทางทิศเหนือมีคลองท่าเขียว ไหลลงสู่คลองเทพาและไปเชื่อมกับคลองท่าหมาก ทางทิศใต้มีคลองท่าหนไหลเลียบชายฝั่งด้านทิศตะวันออก ลงสู่คลองท่าหมาก น้ำจากลำคลองทั้ง 2 สายไหลมาบรรจบกันและลงสู่ทะเลที่ปากน้ำท่าหมาก ถัดจากเนินราบกลางชุมชนมาทางทิศตะวันออก คือป่าชายเลนซึ่งหนาแน่นไปด้วยต้นโกงกาง ต้นจาก ลำพู โพธิ์ทะเล ลักษณะทางนิเวศของทรัพยากรธรรมชาติอุดมไปด้วยแร่ธาตุที่เหมาะสมแก่การดำรงอยู่ของสัตว์น้ำ เป็นพื้นที่น้ำกร่อย ชาวบ้านในชุมชนจึงมีอาชีพหลักในการทำประมงพื้นบ้าน ได้แก่ จับกุ้ง ทอดแห หยอย หาดหอย หาดปูดำ ปูเปี้ยว นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ที่เป็นส่วนประกอบของพื้นที่ ซึ่งเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้าน มีป่าชายเลน ป่าพรุและพื้นที่ชายหาด ชุมชนบางดีจึงอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาตินานาชนิด กุ้ง หอย ปู ปลา สัตว์น้ำพื้นถิ่น ปลาเหรา ปลาตกชิ่ง หอยสังข์ และปลาสาก [1]

ชาวบางดี มีการสืบทอดอาชีพประมงพื้นบ้านมาด้วยกัน 3ชั่วอายุคน มีภูมิปัญญาที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นเอง ได้แก่ อวนลาก อวนล้อม อวนลอย อวนรุน เบ็ด เบ็ดราว แห ลอบ แล่นไฟพวง ตลอดจนภูมิปัญญาในวิธีการทำอาชีพประมงพื้นบ้าน และภูมิปัญญาที่เป็นส่วนเกี่ยวเนื่องกับการทำอาชีพประมงและการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เรื่องเล่าและความเชื่ออีกด้วย ซึ่งภูมิปัญญาในวิธีการทำอาชีพประมง ได้แก่

ภูมิปัญญาการจับกุ้งโดยใช้มือเปล่าหรือการทำเหมืองกุ้ง การฟังเสียงปลา การจับปู มีวิธีการ 2 วิธี วิธีแรกเรียกว่า “หนวงปู” และการหาปูหรือหอยปู การหาหอยด้วยกะลามะพร้าว อีกทั้งภูมิปัญญาในเรื่องเล่าและความเชื่อของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวประมงทั้งสิ้น ทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลชุมชน ทะเล และความเชื่อในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งไปในตัว ได้แก่ 1) เรื่องเล่าเจ้านายบางดี ด้านความเชื่อของชุมชนแต่เดิมคนในบ้านบางดีเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีกินดีรอดพ้นจากอันตรายต่าง ๆ ช่วยลดบันดาลให้ประสบผลสำเร็จจากคำบนบานในสิ่งที่ตนปรารถนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) เรื่องเล่าดาปิล่า เป็นการผูกเรื่องกับการผูกกำทำโจ เมื่อชาวบ้านสร้างบ้านปูบ้านปลาแล้วจะฝากให้ดาปิล่าเป็นผู้ดูแลรักษา เชื่อว่าหากใครเข้าใกล้บ้านปูบ้านปลา (ซึ่ง) จะเจอดีกับดาปิล่า หากมีการลักลอบเอาปูปลาไปแล้ว ดาปิล่าจะตามไปถึงบ้าน เกิดปวดท้องขึ้นบ้างต่าง ๆ นานา 3) เรื่องเล่าแม่ม่ายลอยแพ คือปูดำไข่นอกกระดอง มีความเชื่อว่าหากชาวประมงออกไปหาปลาแล้วไปเจอปูดำไข่นอกกระดองแล้วนั้นจะต้องปล่อยไป เพราะว่าเชื่อวาปูดำไข่นอกเป็นสิ่งอัปมงคล จะทำให้ขัดข้องไม่ได้ปลา หากพากลับบ้านไปจะมีแต่สิ่งไม่ดี ประการหนึ่งเป็นกุศโลบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย

ทุนทางวัฒนธรรม ในจังหวัดนครศรีธรรมราช มีการรวมกลุ่มของเยาวชนศิลปินเมืองคอน เพื่อขับเคลื่อนเข้าบริบทสังคมเป็นเวทีได้แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่าง ๆ จากครูสู่ศิษย์ จากพี่สู่น้อง ซึ่งมีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง กลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอนเป็นกลุ่มศิลปินพื้นบ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย หนึ่งตระกูล มโนราห์ เพลงบอก ร้องเรือ จึงเล็งเห็นว่ากลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน สามารถที่จะดึงศักยภาพของเยาวชนเพื่อเป็นการแปลงทุนทางวัฒนธรรม ที่พร้อมจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืน ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งหนึ่งในวัตถุประสงค์

ในการรวมกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอนนั้นคือการพัฒนาชุมชน และสังคม ส่งเสริมการพัฒนา ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสังคม ซึ่งสิ่งนี้เป็นประโยชน์สำคัญในการพัฒนาชุมชน ด้วยศิลปะการแสดงท้องถิ่นมีความพร้อมทั้งทางด้านความรู้ ความสามารถ และทรัพยากรบุคคล สามารถที่จะสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงท้องถิ่นหนึ่งตระกูล ในเรื่องภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งสามารถสร้างเป็นนวัตกรรมขึ้นใหม่ด้วยการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงในรูปแบบนวัตกรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ facebook Fanpage, YouTube, TikTok สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชนให้ตื่นรู้สำนึกตระหนัก และเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนได้อย่างรวดเร็วและทันสมัยเข้ากับสภาวะปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

เพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรมหนึ่งตระกูลสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดีจังหวัดนครศรีธรรมราช

ระเบียบวิธีการวิจัย

สำหรับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. พื้นที่ศึกษา ได้แก่ ชุมชนบางดี ตำบลเสาเกา อำเภอสิชล จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และ กลุ่มปฏิบัติการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม
 - 2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 20 คน ได้แก่ ชาวประมง ในชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช
 - 2.2 กลุ่มปฏิบัติการกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม จำนวน 35 คน ได้แก่ กลุ่มเยาวชนศิลปินหนึ่งตระกูล 1 กลุ่ม
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาพลวัตและภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราชที่ยังคงอาชีพประมงพื้นบ้านหรือใช้ทรัพยากรชายฝั่งในเขตชุมชนบางดีจังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้ง 3 รุ่น ได้แก่ รุ่นปู่ย่าตายาย รุ่นพ่อแม่ และรุ่นลูกหลาน

สำหรับการสัมภาษณ์ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะเน้นการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก (In-depth Interview) โดยจะใช้ในทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยเลือกสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยจะใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) เพื่อให้ได้ข้อมูลถูกต้องและครอบคลุมประเด็นที่ทำการวิจัยมากที่สุด สำหรับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างผู้วิจัยจะกำหนดแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ไว้ก่อนล่วงหน้า ซึ่งเป็นแนวคำถามที่ผ่านการกลั่นกรองและพิจารณาแล้วว่าจะสามารถตอบโจทย์การวิจัยได้ชัดเจนและครอบคลุมที่สุด

การสังเกตที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มีทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตการทำประมงพื้นบ้านและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของคนในชุมชนและบริบทของชุมชนในแง่มุมต่าง ๆ ให้มากที่สุด รวมทั้งการเข้าไปคลุกคลีและเรียนรู้สภาพการณ์ที่เป็นอยู่ของการทำประมงพื้นบ้านและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

ในชุมชน ตลอดจนการร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น โดยในการสังเกตผู้วิจัยจะวางแนวทางการสังเกตไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตในประเด็นใดบ้าง และจะกำหนดประเด็นในการสังเกตไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ และในบางครั้งอาจจะใช้การสัมภาษณ์ประกอบการสังเกตเพิ่มเติมทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์

3.2 การทบทวนข้อมูล

เมื่อเสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะมีการทบทวนข้อมูล หากพบว่ามีข้อมูลสำคัญบางอย่างที่ไม่ชัดเจนหรือตกหล่น ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลในส่วนนั้นอีกครั้ง เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมให้เกิดความสมบูรณ์ การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างสรรค์วรรณกรรมหนึ่งตระกูลสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน ดำเนินการวิจัยมี 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1.ขั้นคัดเลือกภูมิปัญญาและเขียนบท 2.ขั้นฝึกหัดเยาวชนโดยครูศิลปิน 3.ขั้นการแสดงศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนและบันทึกวิดีโอ 4.ขั้นเผยแพร่แบบออนไลน์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ แบ่งเป็นหัวข้อต่าง ๆ คือ

1. พลวัตและภูมิปัญญาการจัดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือ ในการนี้ผู้วิจัยทำการตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีสามเส้า ด้านข้อมูล และด้านวิธีการ กล่าวคือ ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย จากนั้นจึงพิจารณาว่าข้อค้นพบที่ได้มีความสอดคล้องกันหรือไม่ และใช้วิธีการคืนข้อมูลให้กับชุมชน เพื่อพิจารณาตรวจสอบข้อมูล เนื้อหา ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและผู้วิจัย เพื่อให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษานั้นถูกต้อง ตรงกัน และเข้าใจร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย

2. การสร้างสรรค์วรรณกรรมหนึ่งตระกูลสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีการตรวจสอบเนื้อหา บทประพันธ์โดยผู้ทรงคุณวุฒิ และครูศิลปินร่วมกัน เพื่อให้ได้เนื้อหาที่ถูกต้องและบทประพันธ์ที่ตรงกับเนื้อหา อีกทั้งยังมีการตรวจสอบวิดีโอในระหว่างบันทึกการแสดง และหลังการแสดง ก่อนนำไปเผยแพร่ในสื่อออนไลน์อีก

สรุปผล

- 1.การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน จากภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช

การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน จากภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ในรูปแบบการแสดงหนึ่งตระกูล ด้วยกิจกรรม 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นคัดเลือกภูมิปัญญาและเขียนบท ขั้นฝึกหัดเยาวชนโดยครูศิลปิน ขั้นการแสดงศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนและบันทึกวิดีโอ และขั้นเผยแพร่แบบออนไลน์

ด้านกลุ่มปฏิบัติการกิจกรรมผู้วิจัยมองเห็นได้ว่ากลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน สามารถที่จะดึงศักยภาพของเยาวชน เพื่อเป็นการแปลงทุนทางวัฒนธรรม ที่พร้อมจะเข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาสังคมได้อย่างยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางติ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งหนึ่งในวัตถุประสงค์ในการรวมกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอนนั้นคือการพัฒนาชุมชน และสังคม ส่งเสริมการพัฒนา ต่อยอดทุนทางวัฒนธรรม

สู่เศรษฐกิจสังคม ซึ่งสิ่งนี้เป็นประโยชน์สำคัญในการพัฒนาชุมชน ด้วยศิลปะการแสดงท้องถิ่น มีความพร้อมทั้งทางด้านความรู้ ความสามารถ และทรัพยากรบุคคล สามารถที่จะสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงท้องถิ่น แขนงหนึ่งตระกูล ในเรื่องภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช อีกทั้งสามารถสร้างเป็นนวัตกรรมขึ้นใหม่ด้วยการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงในรูปแบบนวัตกรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook Fanpage, YouTube, TikTok สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชนให้ตื่นรู้สำนึกตระหนัก และเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนได้อย่างรวดเร็วและทันสมัยเข้ากับสภาวะปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงได้จัดกิจกรรมเวที “ทอก รำ ชับ ร้อง” จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอนเพื่อเป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดงของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน จากภูมิปัญญาการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีผลการดำเนินการวิจัยดังนี้

การสร้างสรรค่นวัตกรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง

การสร้างสรรค่นวัตกรรมศิลปะการแสดงหนังตะลุง 1 เรื่อง 10 ตอน ชื่อเรื่องว่า มนต์รักขัติ ได้แก่อนความหลังแห่งบางดี เรือนโถมงาม อันธพาล สู้ขอ ครอบครัวใหม่ ภาวะผู้นำ อำนาจมืด พระอาจารย์ ผู้นำคนใหม่ และคืนสุขให้บางดี โดยมีเนื้อหาวิถีชาวประมงพื้นบ้าน และอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผสมกับศิลปะการแสดงหนังโดยใช้เนื้อหาและบทกลอนเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง คณะวิทยากรประกอบด้วย นายวิเชียร เกื้อมา นายปรินทร์ รัตนบุรี นายธนวิทย์ ศิริพงศ์ประพันธ์ นายมัชฌม จันทร์ภักดี และนายณัฐพงศ์ ชุมพงค์

การสร้างสรรค่นวัตกรรมศิลปะการแสดงบทหนังตะลุง

การสร้างสรรค่นวัตกรรมศิลปะการแสดงบทหนังตะลุงเรื่อง มนต์รักขัติบางดี โดยครูวิเชียร เกื้อมา ผู้เขียนจำนวน 10 ตอน โดยยึดเอาเนื้อหาจากพลวัตและภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นแนวทางในการเขียนเป็นเรื่องนิยายขึ้นมา นิยายหนังตะลุง เรื่องมนต์รักขัติมีจำนวน 10 ตอน ดังนี้

1) ตอนที่ 1 ความหลังแห่งบางดี

ตอนที่ 1 กล่าวถึงบ้านบางดี มีครอบครัวของตาชวนพอม่าย มีลูกชายชื่อว่านายจักร อายุ 30 ปี ยังไม่มีครอบครัว และเพื่อนบ้าน นายเท่ง กับ นายนุ้ย อาชีพของครอบครัวตาชวน ทำการประมงเป็นหลัก ใช้เครื่องมือทำการประมงแบบพื้นบ้าน มุ่งทำมาหากินเลี้ยงครอบครัว มากกว่าทำเพื่อค้าขาย มีเนื้อหาเล่าถึงภูมิปัญญาของคนรุ่นปู่ย่า ตายาย ในการทำประมงพื้นบ้าน ดังบทต่อไปนี้

ตาชวนลง บันได ไปจากบ้าน	จักรเริ่มงาน ทนที พร้อมพี่สอง
วันนี้ น้ำ แห้งขอด เกือบหมดคลอง	พายเรือล่อง เห็นรู บูต้อยยัง
เตรียมเหล็กขอ แยกหาปู ในรูกว้าง	ป่าโกงกาง ริมคลอง สองฟากฝั่ง
นั่งบนโคลน กำแล้วขัด รมมีดระวัง	โคลนปิดบัง หนทางที่ กุ้งหนีไป
พอน้ำขึ้น ใช้มือคลำ หย่าหากุ้ง	นั่งคลำฟุ้ง โกงกุ้งแทง เลือดแดงไหล
แย่งปูดำ คลำหากุ้ง ยุ่งกันไป	ตั้งไว้ใน ริมฝั่ง คลองบางดี

จากบทพบภูมิปัญญาการจับกุ้งด้วยมือเปล่า การขอยู และหาปูดำ ของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช

2) ตอนที่ 2 เรือนโฉมงาม

ตอนที่ 2 กล่าวถึงบ้านยายจันทร์หญิงม่าย ยายจันทร์มีลูกสาวอยู่ 1 คน อายุ 27 ปี มีชื่อว่าโฉม มีพี่เลี้ยง 2 คน ชื่อสมทรง กับสามมีชื่อนายดิก โฉมเธอเป็นคนสวยประจำหมู่บ้าน เธอเป็นคนขยันทำงานทุกอย่างเพื่อเลี้ยงดูแม่ การประมงเธอทำได้หมดไม่แพ้ผู้ชาย มีเนื้อหาภูมิปัญญาการหาหอยด้วยกะลา การทงเบ็ด การรวบเบ็ด การยกยอ ดังบทต่อไปนี้

แม่ไปเล ถือกะลา ขุดหาหอย	ยามบ่ายคล้อย โฉมเจ้า เตรียมข้าวของ
พายเรือน้อย ลอยล้า ตามริมคลอง	น้ำเอ่อนอง ล้นตลิ่ง เป็นสิ่งดี
ดิกถือเบ็ด เต็ดเหยื่อ เผื่อไว้เสร็จ	ไล่เดือนเด็ด เอาเบ็ดเกี่ยว เหนียวพ้อถี
ทั้งเม่เลือกเหนียว เกียวเบ็ด เสร็จพอดี	เห้งโฮลพลี วางเบ็ดราว ตามยวาลคลอง
วาดหัวเรือ เลี้ยวขวา เข้าหาฝั่ง	โฉมร้อยซัง พร้อมพื้สาว หีบข้าวของ
ขึ้นตลิ่ง งามขึ้น ยืนริมคลอง	โฉมนางน้อง ช่วยกัน ไล่คันยอ
วางยอลง เหยื่อลูกปลา มาโยนใส่	ยืนรอไป ให้กุ้งปลา มากินหนอง
แล้วรีบยก เมื่อกุ้งปลา มาเข้ายอ	หนังเล่าต่อ ฉากที่สาม เชิญท่านติดตามชม

3) ตอนที่ 3 อันธพาล

ตอนที่ 3 กล่าวถึงชุมชนบ้านบางดีอีกครอบครัวหนึ่งคือครอบครัวของลุงคำ มีลูกชายชื่อนายเวทย์ เป็นนักเลงหัวไม้ การงานไม่ชอบทำเหมือนชาวบ้านอื่นเขา สุรา นารี พาสี กีฬาบัตร อบายมุข 4 เป็นสิ่งที่นายเวทย์ถนัดมาก แถมมีการลักเล็กขโมยน้อยเข้าไปด้วย สร้างความปวดหัวให้ลุงคำ ผู้เป็นพ่อไม่น้อย มีเนื้อหาอบรมสั่งสอนลูกชายที่มีนิสัยอันธพาล ดังบทต่อไปนี้

น้ำค้ำตก ยกตาคำ พุดนำเหตุ	เวทย์เหอเวทย์ พ่อสุดซ้า แสนกำสรวล
มึงกินเหล้า เคล้านารี ดีสำนวน	ชาวบ้านล้วน ชิงชิง ไม่ใครยอมสังคม
การพนัน ทุกประเภท เวทย์มึงชอบ	มึงประกอบ แต่กรรมเลว เหลวติดหล่ม
มีเพียงเพื่อน ชั่วช้า มาชื่นชม	พากันจม หัวอบาย ไร้ค่าคน
คำโบราณ คบพาลพา ไปหาผิด	คบบัณฑิต มิตรจะพา ไปหาผล
จะชั่วดี สูงหรือต่ำ เพราะทำตน	เกิดเป็นคน ไม่เตือนใจ ใครจะเตือน

4) ตอนที่ 4 สู่ขอ

ตอนที่ 4 ณ บ้านยายจันทร์วันนี้เป็นวันดี ตาชวนพร้อมด้วยนายบุญนายเพ่งเดินทางมายังบ้านของยายจันทร์ เพื่อมาพูดจาทาบทาม สู่ขอลูกสาวยายจันทร์ คือโฉมให้กับบุตรชายของท่าน คือ นายจักร สรุปว่า การแต่งงานของหนุ่มสาวก็สำเร็จเป็นที่เรียบร้อย ทั้งสองอาศัยอยู่บ้านของยายจันทร์ระยะหนึ่ง หลังจากนั้น ก็แยกครัวไปอยู่ต่างหากตามประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งสองครองรักครองเรือนกันอย่างมีความสุขประกอบ สัมมาอาชีพทำการประมงเลี้ยงชีพ เหมือนอย่างบรรพบุรุษ มีภูมิปัญญาที่ปรากฏในเรื่องเครื่องมือทำประมง การทำมาหากิน แก่งส้ม ดังบทต่อไปนี้

ตาชวนนั่ง ไกลกัน จันท์เจ้าบ้าน	ทำตาหวาน ส่งยิ้มให้ แต่ไม่แหลง
ยายเลยถาม ธุระไหร ไซ้หน้าแดง	ตาเลยแกล้ง แหลงเฉไฉ ไปออกเล
ลูกเรือร้าย หวางนี้ มิมั่งไม่	อยากซื้อให้ ลูกสักลำ มันอ้ทำเรือเข
ทำเรือแจว เอาไว้หา ปลาในเล	เอาไว้เข ตอนค้าค่า พอได้กำแคมเรือ
หาปลาโคบ หัวแดง แก่งส้มข้าม	แผนงามงาม เท่ามือฉันท ชาติมันเหลือ
หรือผ่าหลัง ควกัใส่ ไว้ใส่เกลือ	ที่หอยเหลือ แก่งส้มสด กดขี้ลึง

5) ตอนที่ 5 ครอบครัวใหม่

ตอนที่ 5 เล่าถึง ๑๗ ปีผ่านพ้นไป กล่าวมาถึงบ้านของจักรและโหม อายุย่างเข้าสู่วัยกลางคน พ่อของจักรและแม่ของโหม ก็ได้ตายจากไปเสียแล้ว เขาทั้งสองอยู่กินกันจนกระทั่งว่า มีบุตรด้วยกัน ๑ คน เป็นผู้หญิงชื่อว่า สาวีตรี อายุ ๑๖ ปี กำลังศึกษาอยู่ระดับชั้น ม.๖ ครอบครัวนายจักร ก็ยังคงประกอบอาชีพประมงเช่นเดียวกับสมัยของพ่อแม่ มีการพัฒนาปรับปรุงทั้งเครื่องมือวิธีการหา ตลอดจนถึงความเชื่อและความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามาบ้างเล็กน้อย พบภูมิปัญญาที่ปรากฏเรื่องแม่ม้ายลอยแพ หรือปูไข่นอกกระดอง ดังบทต่อไปนี้

เมื่อพูดจา เข้าใจ ในทุกสิ่ง	โหมแม่หญิง เข้าครัว แกงคั่วหอย
ต้มปลาหู ตัวอวบอ้วน จากอวนลอย	ที่แสนหอย ต้มยำปู ไข่นอกใน
หากตัวไหน ไข่นอก บอกเอาไว้	ใครจับได้ พาเข้าบ้าน ร้าคาญใหญ่
ถือเป็นสิ่ง อับมงคล ผลทางใจ	ทำสิ่งใด ความก้าวหน้า ไม่มาเลย
กุศโลบาย ใช้ความเชื่อ เน้นความคิด	บอกญาติมิตร ฉลาดจริง หญิงชายเหย
ปูจะได้ ขยายพันธุ์ นั้นแน่เลย	ขอเปิดเผย ถึงสถาน การประชุม

6) ตอนที่ 6 ภาวะผู้นำ

ตอนที่ 6 กล่าวถึงห้องประชุมของโรงเรียนบ้านบางดี ได้มีการประชุมประจำเดือน ประธานชุมชน คือคุณสมพงศ์ ให้การต้อนรับต่อทุกคนบัดนี้ได้เวลาที่จะเปิดทำการประชุมแล้ว แต่ปรากฏว่า ทางด้านประมงจังหวัดได้แจ้งด่วนมาว่าวิทยากรที่จัดไว้ไม่สามารถเดินทางมาร่วมประชุมได้ เนื่องจากว่าประสบอุบัติเหตุระหว่างการเดินทาง จึงขอเลื่อนการประชุมออกไปก่อน แต่สาวีตรีลูกสาวของจักรใช้จังหวะนี้ได้ให้ความรู้พื้นฐานแก่ชาวบ้านเพื่อไม่เป็นการเสียเวลา นับว่าเป็นการแก้ไขสถานการณ์ได้เป็นอย่างดี ดังบทที่ว่า

จักรภูมิใจ งานนี้ ตรีลูกสาว	ชื่อของเจ้า ดังก้อง ท้องเลหลวง
ลมพัด ชื่อขึ้นฝั่ง ดังทะเลวง	ลมบกพ่วง พาชื่อเร่ ล่องเลไกล
สาวีตรี คริสถาน บ้านบางดี	เป็นศักดิ์ศรี เด็กเงินววย เด็กฝ่ายใหม่
เวลานี้ ชื่อเสียง เธอเกรียงไกร	เป็นขวัญใจ ชุมชน คนบางดี
โบราณว่า ถ้าศิษย์ดี ครูมีหน้า	เป็นบิดา มีลูกเด่น เป็นศักดิ์ศรี
จักรเดินยิ้ม ตามหลังเจ้า สาวีตรี	จะกล่าวมาที่ ผู้ทำลาย ฝ่ายชุมชน

7) ตอนที่ 7 อำนาจมืด

ตอนที่ 7 กล่าวมาถึงบ้านต้นเหียง บ้านเสียวิชัย เจ้าแกใหญ่แห่งบ้านต้นเหียง บุคคลผู้นี้เป็นผู้มีส่วนในการ ทำลายระบบนิเวศของบ้านบางดี วันเวลาผ่านไปวิถีชีวิตของพี่น้องประชาชนในชุมชนบ้านบางดี ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ไปตามยุคสมัยความเจริญของบ้านเมือง ยุคเมื่อก่อนการจับสัตว์น้ำทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นปู ปลา กุ้งหอย ทั้งน้ำจืดน้ำเค็มก็ทำกันเพื่อเลี้ยงครอบครัวเสียส่วนใหญ่ เครื่องมือที่ใช้ประกอบอาชีพ ก็ผลิตขึ้นมาใช้กันเองในครอบครัว แต่เมื่อวันเวลาล่วงเลยไป ทุกอย่างก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง มีการจับสัตว์น้ำเพื่อการค้าขายเครื่องมือที่ใช้ก็เริ่มผลิตเพื่อจำหน่ายผู้อื่นด้วย มีหน้าซำยังผลิต เครื่องมือใหม่ ๆ ขึ้นมาใช้เพิ่มขึ้นอีกไม่ว่าจะเป็นอวนสำหรับหาปลาชนิดต่าง ๆ ในทะเลหรือเครื่องมือสำหรับจับสัตว์น้ำชนิดอื่น ๆ ยิ่งไปกว่านั้นที่เห็นได้ชัดก็คือเกิดมีการเลี้ยงกุ้งกุลาดำบริเวณป่าโกงกางชายเลน ทั้งใกล้แม่น้ำและทะเลนับเป็นการทำลายธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์มาแต่เดิม ป่าโกงกางริมแม่น้ำลำคลองก็เริ่มถูกทำลายทิ้งเพื่อทำบ่อเลี้ยงกุ้งหรือแม้แต่บ่อการัง ซึ่งเป็นบ้านที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำต่าง ๆ หลายประเภทในทะเล ก็ถูกทำลายลงเนื่องจาก

ผู้ประกอบอาชีพประมง ได้มีการนำอวนชนิดต่าง ๆ เข้ามาใช้ ดังบทต่อไปนี้

พอดตกึก น้ำค้างตก ยกวิชัย

เถ้าแกใหญ่ ถิ่นสถาน บ้านต้นเหียง

ธุรกิจ มากเพลิน เกินพอเพียง

มีการเลี้ยง กุ้งกลา หากำไร

ป่าโกงกาง ริมคลอง สองฝั่งฟาก

ป่าต้นจาก ริมท่า ชลาไหล

ถูกวานซื้อ เอามาไว้ ได้สนใจ

เพื่อการใหญ่ ทำบ่อกุ้ง มุ่งดักดวง

มีเรือยนต์ เรือหางยาว รวาทำล่า

เพื่อใช้น้ำ อวนไปวาง กลางเลหลวง

อุปกรณ์ เปิดร้านขาย สบายทรง

ทะเลหลวง นั่นคือแหล่ง แห่งกำไร

บ้านต้นเหียง มีเพียงข้า ผู้ค้าขาย

8) ตอนที่ 8 พระอาจารย์

ตอนที่ 8 กล่าวมาถึงวัดขรัวช่วย ซึ่งเป็นแหล่งรวมใจของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช มีตาหลวงช่วง เป็นเจ้าอาวาส วันนี้สาวตรี นายน้อย นายเท่ง เข้ามากราบนมัสการเพื่อถามถึงความเชื่อของคนบางดี ในอดีต ดังบทต่อไปนี้

คนแก่คนเฒ่าเขาเคยเล่ามานาน

สอนลูกหลานในทางด้านจิตใจ

ความเชื่อที่หนึ่งถ้าพูดถึงเรื่องนี้

เจ้านายบางดีเป็นจางวางใหญ่

สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทางด้านจิตใจ

รักษาปกป้องช่วยคุ้มครองผู้คน

ช่วยบันดาลให้การงานสมหวัง

ไม่พลาดไม่พลั้งได้ประสบพบผล

ผู้ที่สมหวังหรือผู้ที่นั่งบน

ต้องกราบเซ่นไหว้เมื่อยามได้สนใจ

พวกของเซ่นไหว้มีผลไม้รูปเทียน

โกผู้หมูมัดข้าวสวยจัดชามใหญ่

ความเชื่อที่สองเจ้าฟงลองต่อไป

ผีตาปีลาร่างใหญ่ดำตาแดง

ผมหยิกอยู่เป็นพวกผีเร่ร่อน

หมอผีเมื่อก่อนเขาเลี้ยงไว้หลายแห่ง

อยู่ตามโป๊ะปลาถูกหน่วยตาสีแดง

ช่วยเฝ้ารักษาโป๊ะปลาทั่วไป

พวกขโมยปลาแกตามมาถึงบ้าน

จะเกิดอาการปวดท้องร้องใหญ่

แต่ว่าตอนนี้ปลามีหายไป

หมอผีชื่อเหลียงจับเหียงลงเล

ความเชื่อที่สามเล่าตามกระแส

แม่ม่ายลอยแพปูดำใจใจแขว

ไชน่อกกระตองจับในคลองหรือเล

ใครพาเข้าบ้านไม่เป็นการมงคล

ทำมาหากินทรัพย์สินอัปสับ

ชีวิตตกอับย่อยยับเสียผล

คนคิดแต่งเรื่องปราชญ์เปรี๊ยะบายล

ใช้กลอุบายเพื่อขยายพันธุ์ปู

ความเชื่อที่สี่เรื่องนี้หอยเหลือ

แม่ม่ายนางเรือไม่รู้เชื่อไม่หนู

เรือแจวเรือพายเขาสร้างไว้หาปู

หาปลากุ้งหอยลำใหญ่บ่อยจำเป็น

เรือมาดส่วนมากทำจากไม้เคียน

ตะเคียนต้นใหญ่ลูกไม่เคยเห็น

ไม้เคียนทั้งลำเป็นเงาตัวสวายเด่น

มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่สถิตภายใน

รุกขเทวารักษาปกป้อง

ท่านช่วยคุ้มครองยามเรือล่องเลใหญ่

แม่ม่ายนางเรือเขาเรียกแม่เพื่อใคร

เพราะไม้เคียนใหญ่มีเจ้าแม่ตะเคียน ฯ

9) ตอนที่ 9 ผู้นำคนใหม่

ตอนที่ 9 กล่าวมาถึงบ้านของประธานชุมชนนายสมพงศ์ สาวตรีดีดสินใจรับอาสาเป็นผู้นำชุมชน เพื่อรณรงค์ให้ชาวบ้านบางดีอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง ดังบทต่อไปนี้

สาวตรี หนูเจ้า สาวรุ่นใหม่
 หวังฟื้นฟู ในทุกด้าน บ้านบางดี
 กลับไปบ้าน บอกพ่อ ให้พอรู้
 กิจกรรมแรก จัดตั้งกลุ่ม หนุ่มหญิงชาย
 ใช้เวลา เพียงห้าวัน พลันเสร็จสรรพ
 ที่ทองเที่ยว พักผ่อน และหย่อนใจ
 ปลุกโก่งกาง ข้างคลอง ทั้งสองฝั่ง
 ปลุกป่าเสร็จ ชวนชาวบ้าน ย่านวารี
 นำไม้ไผ่ ทางมะพร้าว เข้ามาสาน
 พวกปูปลา อาศัย วางไข่ปลา
 สองเดือนผ่าน งานสำเร็จ เสร็จไปสาม
 คลองทะเล เริ่มมีปลา นานาพันธุ์

ความตั้งใจ เกินร้อย ไม่ถอยหนี
 ให้เหมือนที่ ยุคปู่ย่า และตายาย
 ว่าตัวหนู จะเริ่มทำ ตามมุ่งหมาย
 เพื่อนมากมาย ร่วมด้วย ช่วยกันไป
 ริมหาดกลับ สวยงาม อารมณ์
 กิจกรรมใหม่ เริ่มปลูกป่า ริมวารี
 รวมกำลัง ช่วยกัน ไม่ผันหนี
 กิจกรรมนี้ ช่วยกันทำ สร้างหน้าปลา
 ทำเป็นบ้าน รูปกระโจม คลื่นโถมหา
 เริ่มมีมาก มากมาย ขยายพันธุ์
 เหลืองงาม อยู่เพียงสอง ต้องสร้างสรรค์
 เล่นให้ทัน ฉากสุดท้าย ท่านได้ชม

10) ตอนที่ 10 คื่นสุขให้บางดี

ตอนที่ 10 ณ ศาลาริมทะเล วันเวลาผ่านไปอย่างรวดเร็ว สาวตรีและพี่น้องชาวบ้าน ได้ร่วมกันทำกิจกรรมการฟื้นฟูธรรมชาติของชุมชนบางดี ตามที่ได้กำหนดเอาไว้และได้ดำเนินการเสร็จสิ้นทุกเรื่องตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาบริเวณชายหาดริมทะเล การสร้างกระโจมบ้านที่อยู่อาศัยของปลาและสัตว์น้ำนานาชนิด รวมถึงกิจกรรมการปลูกป่าโกงกางบริเวณริมฝั่งคลองก็เสร็จสิ้นเป็นที่เรียบร้อย ธรรมชาติเริ่มกลับเข้าสู่สภาพเดิม สมัยปู่ตายายสังเกตเห็นได้จากปริมาณปลาและสัตว์น้ำต่าง ๆ เริ่มมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแม่น้ำลำคลองก็เริ่มมีกุ้ง หอย ปู ปลา สร้างความพึงพอใจให้กับพี่น้องชาวบ้านบางดีทุกคนและที่สำคัญได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาในการจับสัตว์น้ำขึ้นมาใช้ควบคุมการประกอบอาชีพอย่างชัดเจนอธิเช่น ห้ามจับปลาในฤดูที่ปลาวางไข่ ห้ามทำการประมงในวันพระ ห้ามจับปูไข่นอกกระดอง ห้ามนำแหและอวนตาถี่มาใช้ และในวันนี้ชาวบ้านจำนวนไม่น้อย ได้มาร่วมกันที่บริเวณศาลาริมทะเล เพื่อร่วมทำกิจกรรมที่สำคัญ คือกิจกรรมบวชเล ลอยแพ ดังต่อไปนี้

เมื่อบนฝั่ง พิธีการ นั้นเสร็จสรรพ
 พวกผู้ชาย หลายคน ขนลงไป
 แสนโซคติ วันนี้ ทะเลเรียบ
 สาวตรี นั่งมาด้วย ช่วยจับโถม
 เป็นเครื่องหมาย ไว้บอก คนออกหา
 สัญลักษณ์ รู้กันดี ตรงนี้เป็น
 เมื่อถึงที่ ยกเอาซั้ง ตั้งได้น้ำ
 หลังสิ้นทราย สายน้ำลึก ผนึกกัน
 เมื่อวางเสร็จ กลับเข้าฝั่ง ยังตลิ่ง
 กุ้งปูปลา น้อยใหญ่ ในวารี
 มาวางไข่ ที่ในซั้ง ตั้งไว้มัน
 ไม่ถึงปี มีปูปลา มากมาย
 บ้านบางดี กลับฟื้นฟู ปูกุ้งหอย
 จากเลร้าง กลับมีปลา มาสมควร

ช่วยกันจับ ห้ามซั้ง ลงไปตั้งเรือใหญ่
 เรือลำใหญ่ บรรทุกได้ หลายกระโจม
 ลมเลเหี้ยบ นั่งสบาย คลื่นไม่โถม
 นำทุ่นโพง ผูกหมาย ไว้ด้วยเอ็น
 พวกปูปลา พาเรือล่อง ได้มองเห็น
 ฝั่งตวัน เขตห้ามล่า จับปลากัน
 ดูสวยงาม วางเป็นแนว แถวหลังสัน
 ยึดให้มัน ดอกเสาส่ง ลงในดิน
 ความเป็นจริง เริ่มจะมา พวกอาสิน
 มาอยู่กิน อาศัยซั้ง อย่างสบาย
 ขยายพันธุ์ ลูกหลาน การสืบสาย
 เพิ่มขยาย ปริมาณ ด้านจำนวน
 กลับย้อนรอย ยุคตายาย ไม่ผันผวน
 หนึ่งเชิฐชวน ช่วยรักษา ทรัพยากร

การจัดกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งกิจกรรมบวชเลื่อยแพ สะเดาะเคราะห์ กิจกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน ทำให้เริ่มมีทรัพยากรกลับมาอีกครั้ง ระยะเวลาที่ผ่านมาเริ่มมีพันธุ์ปลาที่สูญหายไปแล้วจากชุมชนเริ่มกลับมา ปลาเหลา ปลาตกชิ่ง ปลาทุ ขาวประมงหันกลับมาประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านอีกครั้งเมื่อทรัพยากรในชุมชนเริ่มอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านเริ่มให้ความสำคัญกับทรัพยากรชายฝั่ง อาชีพ วิถีชีวิตของชุมชน มีการร่วมมือเพิ่มมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ดีที่เกิดขึ้นกับชุมชน ที่สามารถสร้างการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่ง จากการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างเห็นได้ชัด บทหนึ่งตะลุง เรื่องมนตร์รักษางูยี้ ยังสอดแทรกวิถีชีวิต ภูมิปัญญาคนใต้ไว้อย่างมากมาย มีการประพันธ์ในรูปแบบของ กลอนเกี้ยวจ้อ กลอนสุภาพ กลอนคำคอน และกลอนสามห้า ดังบทต่อไปนี้

กลอนเกี้ยวจ้อ

ก่อนจะเริ่ม เรื่องราว เล่าให้ฟัง
จุดประสงค์ การเล่นหนัง ในครั้งนี้
เยาวชน คนอยากรู้ ผู้วิจัย
เพื่อสร้างสรรค์ สังคมใหม่ จึงได้นำ
ศิลปิน เยาวชน คนมีทุน
ปฏิสนธิจาก หมู่บ้าน สถานที่
เปลี่ยนชื่อใหม่ เป็นบางดี มีตำนาน
ติดตำบาล ชื่อเสาเภา เขาเสนอ
คลองท่าหน คลองเทพา สองวาริ
คลองบางดี มีปากน้ำ สวยงามมาก
มีป่าไม้ โกงกาง สองข้างคลอง
ทรัพยากรในดิน สินในน้ำ ล้นหลามเหลือ
แสนสมบูรณ์ พูนสุข ไม่ทุกซี้ใจ
พอถึงยุค ของพ่อแม่ เกิดแปรผัน
แถมเครื่องมือ ก็คิดหา มากมาย
มีอวนรุน อวนลาก ห่างจากฝั่ง
เกิดบ่อกึ่ง ป่าโกงกาง ถูกถางลง
ผลสุดท้าย กลายให้เห็น เป็นเลร้าง
รุนลูกหลาน แสนปวดร้าว ชาวตังเก
เริ่มฟื้นฟู ทะเลคลอง สองฟากฝั่ง
สร้างกฎเกณฑ์ การจับปลา มากันทาง

กลอนสุภาพ หรือ กลอนแปด

ในฉากแรก ยกตาชวน พบมุลมิตร
มีลูกชาย ชื่อนายจักร พอรักจึ่ง
สามสิบปี นี้เข้าแล้ว ลูกแก้วพอ

สวัสดีพี่และน้อง ที่มานั่งมองหนัง
ขอย้อนหลัง เล่าทุกคน ที่สนใจ
บอกน้องพี่ทุกท่าน เพื่อเกิดการสงสัย
เห็นค่าใน วัฒนธรรม นำเป็นทุน
เอากิจกรรม ทอก รำร้อง ขับร้องหนุน
ทางวัฒนธรรม คำจูน หนุนโครงการ
เดิมชื่อบ้าน ตอนภาษี มีหลักฐาน
เก่าแก่กาล ไม่น้อย รวบรวมร้อยกว่าปี
แขวงอำเภอลือชลดอน นครศรีฯ
รวมเป็นคลองชื่อบางดี มีปากคลอง
ชื่อปากน้ำบางหมาก เกิดมาจาก แม่น้ำสอง
เป็นบ้านของ หอยปูปลา มาแต่ไร
มากเหลือเฟือ จับกินใช้ ไม่หวั่นไหว
มีอยู่ใน ร่นปู่ย่า และตายาย
ซื้อขายกัน หอยปูปลา เริ่มมีการค้าขาย
เริ่มทำลาย ธรรมชาติ อนาคต
ปะการัง ถูกทำลาย สลายผง
ที่แสนเศร้า น้ำเน่าส่ง ลงทะเล
อีกสองฝั่ง คลองก็หมด ลดเสน่ห์
คิดบวชเล และปลูกหา ป่าโกงกาง
ทำเป็นซั้ง หนาล่อปลา มาตั้งขวาง
เป็นแนวทาง ปฏิบัติ มาถึงปัจจุบัน

เมื่อกู้ชีวิต ตายจาก ผากความหลัง
แต่เจ้ายัง ไม่มีคู่ อยู่ขึ้นเขย
ไม่สักหน่อ ไว้ทำพันธุ์ มันเศร้าเหว

เด็กสาวสาว บ้านบางดี มีมากมาย
อยากอุ้มหลาน ก่อนกุดตาย ให้ชื่นใจ
หญิงกะได้ ชายกะดี ให้มีมา

อ้ายจักรเหย พ่อกะแก่ ชะแรชรา
อุ้มไปไหน เพื่อใครเห็น เป็นอิจฉา
กู่จะพา ไปร้านเหล้า ทุกเช้าเย็น

เราเป็นหญิง จริ่งนะสาว เจ้าลำบาก
โฉมเป็นสาว ขาวหมด สดซิงซิง
ใครมาจีบ ถ้ารักรัก มักเสียหยา
มีผิวผิต คิดจนตาย ให้นุ้ยกลัว

คนส่วนมาก จับตาแล แต่ผู้หญิง
เจ้าเป็นหญิง ต้องรักษาวล สงวนตัว
แลให้ตี เรื่องผู้ชาย ก่อนเอาไว้เป็นผัว
ต้องวางตัว ให้สมหญิง ด้วยจริงจัง

กลอนสามห้า

การแต่งตัว ให้นุ่นหัวจําหมาย
เสื้อคอกว้าง ให้นุ่นนางระวัง
เย็บผ้ากลางคืน เจ้าอย่าฝันเรื่องนี้
นุ่งผ้าปล่อยชาย มันไม่นาชม
จางถ้ายหม้อไห นํ้าโยหนูล้าง
หม้อข้าวผมตัด โคมขัดให้แว่ว
เรื่องของนํ้าใช้ อย่าให้ชาบ้าน
จําเถิดนุ่นหัว เรื่องการครัวไฟ
เคยกั๊วเคยปลา ปิดฝาโคมเหย
อย่าทำตัวเจ้า เป็นสาวราตรี
ข่มขืนกานดา ปล่อยมาหัวรุ่ง
โหมขายมาชวน นื้อนวลอย่าไป

แม่สอนไว้ เธอไม่ผิตหวัง
เสื้อคอตก เปิดอกเห็นนม
กลางคืนคนตี ลูกอย่าได้หิวผม
ริมผ้านุ่งตก เห็นนกเค้าแมว
ทิ้งวางไว้เสีย หม่าเลียเกลี้ยงแมว
ถ้าหมอลูกดำ แม่แสนเข้าใจ
ตัดการตักไว้ พอได้สื้ไห
บุกไหเคยปลา ปิดฝาให้ตี
ปล่อยเคยทิ้งไว้ แม่ให้บัตสี
เสียทีชายชั่ว พาตัวลูกไป
แม่แสนจะยุ่ง เมื่อโคมพุงใหญ่
ไวใจไม่ได้ เสียหายสูญเปล่า

กลอนคำคอน

คนแก่คนเฒ่า เขาเคยเล่ามานาน
ความเชื่อที่หนึ่ง ถ้าพูดถึงเรื่องนี้
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในทางด้านจิตใจ
ช่วยบันดาล ให้การงานสมหวัง
ผู้ที่สมหวัง หรือผู้ที่นั่งบน
พวกของเช่นไหว้ มีผลไม่รูปเขียน
ความเชื่อที่สอง เจ้าฟังลองต่อไป
ผมหยิกอยู่ เป็นพวกผีเร่ร่อน
อยู่ตามโป๊ะปลา ลูกหน่วยตาสีแดง
พวกขโมยปลา แกตามมาถึงบ้าน
แต่ว่าตอนนี้ ปีลาผีหายไป

สอนลูกหลาน ในทางด้านจิตใจ
เจ้านายบางดี เป็นจางอรางใหญ่
รักษาปกป้อง ช่วยคุ้มครองผู้คน
ไม่พลาดไม่พลั้ง ได้ประสบพบผล
ต้องกราบเช่นไหว้ เมื่อยามได้สนใจ
โกผู้หมูผัด ข้าวสวยจัดขามใหญ่
ผีตาปีลา ร่างใหญ่ดำตาแดง
หมอมผีเมื่อก่อน เขาเลี้ยงไว้หลายแห่ง
ช่วยเฝ้ารักษา โปะปลาทั่วไป
จะเกิดอาการ ปวดท้องร้องใหญ่
หมอมผีชื่อเหลียง จับเหวี่ยงลงเล

การอภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องนี้ สามารถอภิปรายผลได้ดังประเด็นต่อไปนี้ ต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี แบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่ ยุคพึ่งเสียงปลา ยุครู้แนวปะการัง และยุคทำซั้งบวชล ทั้งสามยุคมีการสืบทอดและพัฒนาสอดคล้องกันอย่างต่อเนื่อง ดังนี้ 1) ยุคพึ่งเสียงปลา (ประมาณก่อน พ.ศ.2485) ใช้เครื่องมือประมงที่ทำขึ้นเองในครัวเรือน ได้แก่ อวนด้าย ซึ่งตาอวนใหญ่เล็กตามขนาดของตัวปลาแต่ละชนิดที่โตเต็มวัย มีภูมิปัญญาการทำเหมืองกุ้ง การหน่วงปู คุดยูด้วยตะขอมไม้ การหาหอยสังข์ขวานด้วยกะลา การพึ่งเสียงปลา การดูทิศทางลมและกระแสน้ำ และมีความเชื่อ เรื่องเล่าเกี่ยวกับวิถีประมงพื้นบ้าน รุนปู่ย่า ตายาย จะเป็นยุคแห่งความอุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรธรรมชาติมากมาย มีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านขึ้นเพื่อดำรงชีวิตประจำวันเท่านั้น ยังไม่มีการประกอบอาชีพค้าขาย ซึ่งมีการประกอบอาชีพ ได้แก่ การหาปลา ทอดแห ทงเบ็ด จับกุ้ง หาหอย หาปู ยกยอ มีการใช้เครื่องมือง่าย ๆ ที่สามารถประดิษฐ์ขึ้นใช้เองในครัวเรือน เช่น อวนปลา อวนล่อ อวนกุ้ง ลอบ แห ยกยอ ส่วนใหญ่จะใช้อวนเป็นหลักในการประกอบอาชีพ เรือที่ใช้มีเพียงเรือแจว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือเรือแจวเดี่ยว และเรือแจวกู ซึ่งแตกต่างกันในด้านขนาดของลำเรือ ที่เรือแจวกูต้องมี 2 คน ทำให้มีขนาดของลำเรือที่ใหญ่ขึ้น 2) ยุครู้แนวปะการัง(ประมาณ พ.ศ.2525) ยังคงสืบทอดภูมิปัญญา ความเชื่อ เรื่องเล่าและเครื่องมือแบบปู่ย่า ตายาย แต่เพิ่มความหลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอวนลาก อวนล่อ ที่หาสัตว์น้ำได้อย่างไม่จำกัด ใช้ความรู้สมัยใหม่ในการกำหนดแนวปะการังเพื่อป้องกันเครื่องมือประมงไม่ให้เกิดความเสียหาย รุนพ่อแม่ เป็นรุ่นแห่งความเจริญเฟื่องฟู มีการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรหลากหลาย ชาวบ้านเริ่มทำมาหากินนอกจากเลี้ยงชีพและยังสามารถนำไปขายได้อีกด้วย มีการประกอบอาชีพ หาปลา ยกยอ ออกอวน จับกุ้ง หาปู หาหอย ทอดแห ซึ่งมีเครื่องมือที่เพิ่มขึ้นนอกจากจะทำขึ้นใช้เองแล้วยังมีจำหน่ายแบบสำเร็จรูปพร้อมใช้งานอีกด้วย ได้แก่ อวนปลาลัง อวนปลาอินทรี อวนปลากระพง อวนปู อวนปลาจวด อวนปลาทุ้ง อวนปลาเหรา ลอบปู อวนกุ้ง อวนถ่วง ไซปู ซึ่งแต่ละชนิดจะแตกต่างกันออกไป ตามขนาดของชนิดของสัตว์น้ำ และวัสดุในการทำ เช่น เอ็น ด้าย เชือก เป็นต้น มีการใช้เรือ ประเภทเรือดัด เรือหางยาว เรือแจว เรือพาย 3) ยุคทำซั้งบวชล (พ.ศ.2557 - 2565) เนื่องจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งจากการจับสัตว์น้ำแบบล้นเกินมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ทำให้คนรุ่นใหม่มีการจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ นำภูมิปัญญา ความเชื่อ เรื่องเล่ามาผูกโยงเป็นพิธีกรรม บวชล ลอยแพ สะเดาะเคราะห์ เพื่อประโยชน์ในการฟื้นคืนทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช รุนลูกหลาน เป็นรุ่นแห่งการฟื้นฟู เนื่องจากปรากฏการณ์ทะเลร้าง ทำให้ทรัพยากรชายฝั่งลดน้อยลง ชาวประมงหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ทะเลชายหาด ถูกทิ้งขว้าง แต่ยังคงมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เช่น จับกุ้ง ทอดแห ยกยอ หาหอย หาปูดำ ปูเปี้ยว เหตุวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช เกิดขึ้นจากการบุกรุกทะเลของกลุ่มชาวประมงเรือใหญ่ เข้ามาใช้เครื่องมือทำลายล้างกวาดเอาสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลาไปจนหมดสิ้น จนไม่มีทรัพยากรให้ชาวประมงพื้นบ้าน ไม่สามารถออกเรือไปทะเลนอกได้ สัตว์น้ำบางชนิดหายไป เช่น ปลากดขี้ลิง ปลาเหรา เป็นต้น ทำให้ชาวประมงส่วนใหญ่ล้มเลิกอาชีพประมง หันไปทำอาชีพอื่น ๆ พบเจอสิ่งปนเปื้อนในท้องทะเล อีกทั้งปัญหาของเครื่องมือประมงที่ไม่ทันสมัยอีกด้วย การบุกรุกป่าชายเลนจากกลุ่มนายทุนน้ำกุ้ง ผลพวงจากเลี้ยงกุ้งก่อให้เกิดมลพิษในลำน้ำ ขี้กุ้งทำให้น้ำเสีย สัตว์น้ำในธรรมชาติลดน้อยลง จนผู้คนส่วนหนึ่งต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตไป จึงกลายเป็นวิกฤตการณ์ทะเลร้าง มีภูมิปัญญาเกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์นวัตกรรมและบูรณาการความรู้ที่ภูมิรัตน์ สุธรรม ได้จัดทำการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในพื้นที่อ่าวบ้านดอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อศึกษาวิถีชุมชนและ สถานการณ์ของทรัพยากรในพื้นที่อ่าวบ้านดอน ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และศึกษาแนวทางการฟื้นฟูสืบสานและต่อยอด

ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การจัดการทรัพยากรในพื้นที่อ่าวบ้านดอนให้เกิดความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า วิถีชุมชนรอบ อ่าวบ้านดอนในอดีตเป็นวิถีเกษตรกรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิถีประมงพื้นบ้าน การทำประมง ชายฝั่ง ในอดีตใช้เครื่องมือที่ประดิษฐ์ขึ้นเองและไม่ทำลายล้างทรัพยากรธรรมชาติ เน้นการ บริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก สถานการณ์ทรัพยากรเริ่มเปลี่ยนแปลงในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2525 จากวิถีประมงเพื่อยังชีพมาเป็นวิถีประมง เชิงพาณิชย์ กลไกรัฐส่งเสริมและเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำนากุ้งอุตสาหกรรม ปี พ.ศ. 2534 - 2545 รัฐบาลได้เปิดพื้นที่ สัมปทานคอกหอยในทะเลและช่วงรอยต่อ ปี พ.ศ. 2545 - 2550 รัฐบาลได้มีนโยบายแปลง สิ้นทรัพย์ทางทะเลให้เป็นธนาคารชุมชน (Sea Food Bank) ทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนและ ชายฝั่งทะเล เสื่อมโทรมอย่างรุนแรงถึงขั้นวิกฤติ ส่งผลกระทบต่อวิถีชุมชนประมงพื้นบ้านที่ ขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ ในการยังชีพ ชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมใน การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน ภูมิปัญญาในการ จับสัตว์น้ำอย่างยั่งยืน ภูมิปัญญาใน การจัดการทรัพยากรร่วมของท้องถิ่นแบบบูรณาการ จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเล ร่วมกับเครือข่ายภาคีพัฒนาทุกภาคส่วน ร่วมกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์ทรัพยากร อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่อุทยาน เขตพื้นที่อนุรักษ์ ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรทาง ทะเลและชายฝั่งให้ยั่งยืน เช่น การจัดทำบ้านปลา การจัดทำซั้ง ปัก การจัดทำแนวเขตกันลม ลูกไม้อ่อน การเพิ่มพื้นที่ป่าชายเลน หรือ “ทะเลเดินได้” เป็นต้น สำหรับแนวทางใน การฟื้นฟูสืบสาน และต่อยอดภูมิปัญญา เน้นการรณรงค์สร้าง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากร การขยายกลุ่มอนุรักษ์ฯ ให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ในอ่าวบ้านดอน การขยาย เครือข่าย อาสาพิทักษ์ทะเล แกะไขปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน [2]

ประเด็นที่ 2 ด้านเรื่องเล่าและความเชื่อท้องถิ่น ด้านเรื่องเล่าและความเชื่อของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ เรื่องเล่าเจ้านายบางดี เรื่องเล่าตาดิลา เรื่องเล่าแม่ม้ายลอยแพ ความเชื่อ แม่ย่านางเรือ นอกจากเรื่องเล่าและความเชื่อเหล่านี้ จะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ยังเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนที่อาศัยและใช้ทรัพยากรร่วมกัน ความเชื่อของชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ล้วนแล้วแต่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวประมงทั้งสิ้น ทั้งความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลชุมชน ทะเล และความเชื่อในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งไปในตัว ประการหนึ่งเป็นกุศโลบายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอีกด้วย อีกมุมมองหนึ่ง จากวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมงพื้นบ้านในถ้ำ ตำบลท่าศาลา อำเภوتاศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อศึกษากิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร ทางทะเล และศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลร่วมกัน ของชุมชนประมงพื้นบ้านในถ้ำ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรทางทะเลของชุมชนประมง พื้นบ้านบ้านในถ้ำมีทั้งสิ้น 7 กิจกรรมหลัก แบ่งประเภทกิจกรรมได้เป็น 2 ประเภท คือ กิจกรรมประเภท การจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากร กิจกรรมประเภทการจัดการทุนและองค์ความรู้ และมีรูปแบบของการจัดการ ทรัพยากรทางทะเลแบบร่วมมือกัน โดยชุมชนจะเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการแก้ไข จัดการด้วยตนเองก่อนจะได้รับ ความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น จึงทำให้ความรับผิดชอบและการตัดสินใจ ในการจัดการยังคงเอื้อให้ชุมชนได้มีอำนาจการจัดการทรัพยากรทางทะเลของตนอย่างเต็มที่ โดยอยู่บนพื้นฐาน ทรัพยากรและความร่วมมือกัน ของคนในชุมชนเป็นสำคัญ [3]

ประเด็นที่ 3 การสร้างสรรค์นวัตกรรมศิลปะการแสดง การสร้างสรรค์วรรณกรรมหนึ่งตะลุง 1 เรื่อง 10 ตอน ชื่อเรื่องว่า มนต์รักขัตติ ได้แกตอน ความหลังแห่งบางดี เรือนโฉมงาม อันธพาล สู้ขอ ครอบครัวใหม่ ภาวะผู้นำ อำนาจมืด พระอาจารย์ ผู้นำคนใหม่ และคืนสุขให้บางดี โดยมีเนื้อหาวิถีชาวประมงพื้นบ้าน และ อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ผสมกับศิลปะการแสดงหนึ่งโดยใช้นิทานและ

บทกลอนเป็นหลักในการดำเนินเรื่อง เป็นการแปลงทุนทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดจิตตระหนักรู้ในการมีส่วนร่วมเป็นพลังขับเคลื่อนในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง โดยใช้แนวคิดการแปลงทุนทางวัฒนธรรม ดังงานวิจัยของสุนิสา เปี่ยมคุ้ม ให้ความหมายว่า “ทุนวัฒนธรรม” หมายถึง การใช้ความคิด ใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ต่อยอดศิลปวัฒนธรรม ทำในส่วนของอุตสาหกรรมบันเทิง การออกแบบผลิตภัณฑ์ มาเป็นอุตสาหกรรม และในส่วนงานวิจัยงานบริการอื่น ๆ สามารถเพิ่มมูลค่าการผลิตภายในประเทศไม่ว่าจะเป็นสินค้าบริการ ภาคเกษตร ภาคอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ฯลฯ อีกทั้งยังสามารถพัฒนาไปสู่การสร้างกลุ่มชุมชนให้ร่วมกันเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน เป็นการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็งเกิดความยั่งยืน [4] อีกประการหนึ่ง Kadekodi ให้ความเห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนในชนบทต้องอาศัยชุมชนเป็น พื้นฐานสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน ถือว่าเป็นวิธีการทำให้เกิดชุมชนพึ่งพาตนเองได้ และ ก่อให้เกิดความยั่งยืนในชุมชนและสังคมต่อไป [5] ตามที่ ทพภัทร กังแสง, สุภาพร จันทนพันธ์, ณัฐนิชา ชูเชิด และชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ ในงานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา การท่องเที่ยวบ้านเกิดหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ตำบลตีหลวง อำเภอสตึงพระ จังหวัดสงขลา โดยพบว่า ตำบลตีหลวงมีสภาพพื้นที่เป็นพื้นที่ราบต่ำ ลาดเอียงขนานกับทะเลอ่าวไทย พื้นที่ด้านทิศตะวันตกและทิศเหนือเป็นพื้นที่นา ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการเกษตร จากการศึกษาทุนในชุมชน พบว่า นอกจากชุมชนจะมีทุนวัฒนธรรมที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ ทุนวัฒนธรรมเกี่ยวกับหลวงปู่ทวดแล้ว ชุมชนยังมีทุนที่สำคัญอีก 4 ด้าน ได้แก่ ทุนด้านมนุษย์ ทุนด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุนด้านประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญา และทุนด้านสถาบันหรือองค์กร ซึ่งเป็นทุนที่มีศักยภาพเอื้อให้เกิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น สำหรับการบริหารจัดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของกลุ่มการท่องเที่ยวบ้านเกิดหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด มีการบริหารจัดการในรูปแบบของกลุ่ม เป็นการบริหารจัดการที่อาศัยการมีส่วนร่วมของหลายฝ่าย โดยมีกระบวนการบริหารจัดการ ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การขึ้นนำ การประสานงาน และการควบคุม สำหรับแนวทางการส่งเสริมการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการปลูกต้นไม้สองข้างทางตามเส้นทางท่องเที่ยว การทำป้ายบอกเส้นทางท่องเที่ยวตามจุดต่าง ๆ การส่งเสริมให้มีอาสาสมัครมัคคุเทศก์ การส่งเสริมการสร้างช่องทางประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว และการส่งเสริมการออกแบบผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้น [6]

ประเด็นที่ 4 นวัตกรรมศิลปะการแสดงออนไลน์ นวัตกรรมศิลปะการแสดง ทอกรำ ขับ ร้อง ออนไลน์ เผยแพร่ในรูปแบบนวัตกรรมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook Fanpage, YouTube, TikTok สิ่งเหล่านี้จะเป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชนให้ดีขึ้น สำนักตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าต่อทรัพยากรชายฝั่งในชุมชนได้อย่างรวดเร็ว และทันสมัยเข้ากับสภาวะปัจจุบัน ซึ่งเป็นนวัตกรรมในรูปแบบออนไลน์ผ่านช่องทางสังคมออนไลน์ ที่สนิทรัฐรัตนพงศ์ภิญโญ ได้ทำการศึกษา เรื่อง ความสำเร็จของธุรกิจท้องถิ่นด้วยการจัดการนวัตกรรมและการประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ พบว่า ประการแรก ความสำเร็จของธุรกิจท้องถิ่นวัดได้จากการสร้างตราสินค้าองค์การ การประเมินมูลค่ากิจการ การตระหนักถึงและปริมาณธุรกรรมทางธุรกิจ และความผูกพันต่อองค์การของพนักงาน และประการที่สอง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความสำเร็จของธุรกิจท้องถิ่นประกอบไปด้วยการจัดการนวัตกรรม และการประยุกต์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ [7] ประกอบกับการศึกษาที่น่าสนใจของ ธนภัทร โสภา และพิมพ์นภา ปัญญา มี เรื่องความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยกับการรู้เท่าทันสื่อออนไลน์และดิจิทัล เป็นการนำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยในยุคดิจิทัลโดยวิเคราะห์เอกสารจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย ทั้งบทความ งานวิชาการ งานวิจัย ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงการรู้เท่าทันเกี่ยวกับสื่อออนไลน์

ซึ่งในปัจจุบันอินเทอร์เน็ตและเทคโนโลยีสารสนเทศได้เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการตระหนักในความเป็นพลเมืองดิจิทัลมีความสำคัญอย่างมากในยุคของการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัลโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย เนื่องจากพลเมืองเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัลของประเทศไทยพลเมืองดิจิทัลมีการเสถียรสื่อสังคมออนไลน์กันอย่างมากและใช้อย่างหลากหลายสื่อสังคมออนไลน์จึงเป็นสื่อที่เป็นอิทธิพลอย่างมากโดยมีผลในด้านที่ดีและด้านที่เป็นความเสี่ยงต่อพลเมืองจึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเสถียรสื่อออนไลน์ในส่วนของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดิจิทัลให้เหมาะสมกับสังคมไทยนั้น ต้องอาศัยการปรับตัวและรู้เท่าทันสื่อออนไลน์ในยุคใหม่ [8]

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

1) นำไปเป็นองค์ความรู้ชุมชน สร้างฐานข้อมูลชุมชน ร่วมกับหน่วยงานราชการท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

2) การยกระดับสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ให้กับส่วนราชการหรือการศึกษาให้กับนักเรียน นักศึกษา เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเยาวชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) วิจัยการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่งเสริมการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

2) วิจัยการสร้างศิลปะการแสดงแบบบูรณาการร่วมกันทุกศาสตร์เพื่อสร้างสรรค์ และทันสมัย

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเรื่อง การแปลงทุนวัฒนธรรม : หนึ่งตระกูลสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง นวัตกรรมศิลปะการแสดง ทอกร รำ ขับ ร้อง ออนไลน์ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งชุมชนบางดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ของกลุ่มเยาวชนศิลปินเมืองคอน

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต วช. ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2565

References

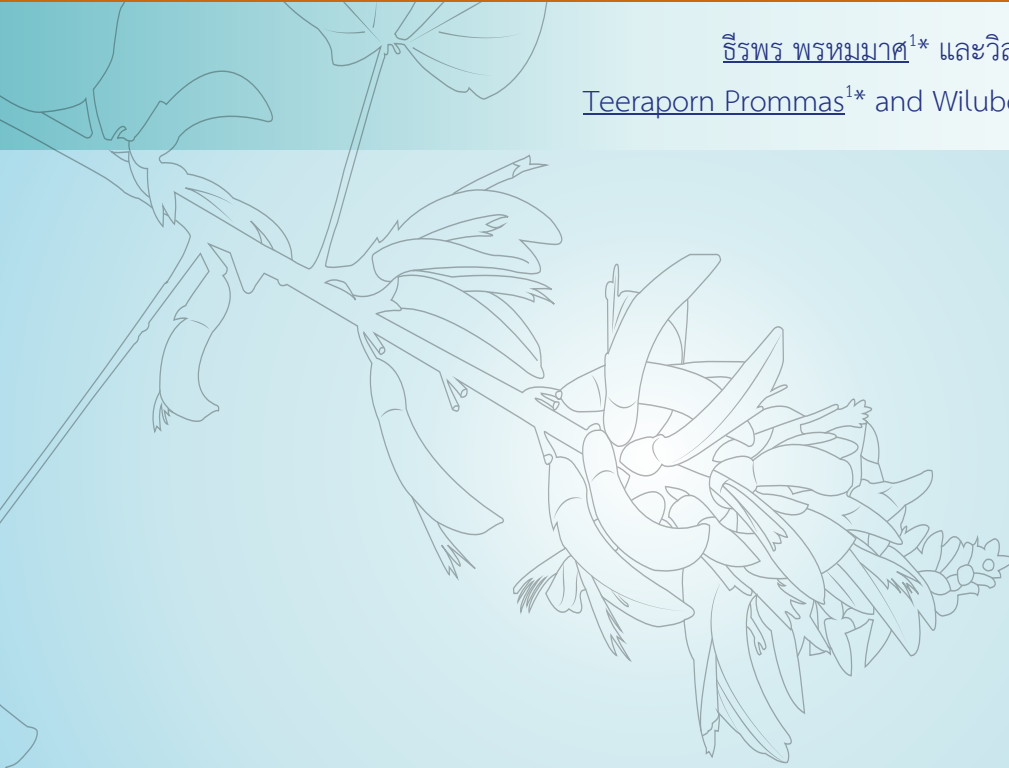
- [1] Sampan, S. (2008). Sichon ancient town, comprehensive cave, clean current, beautify stone beach and waterfall, rich of resources. Sichon Sampan Journal.
- [2] Sutum, P. (2021). Local Wisdom for Sustainable Resources Management at Bandon Bay in Suratthani Province, Journal of Humanities and Social Sciences, 13(2), 35-62.
- [3] Keawsatean, P. (2018). Occupational folk wisdom transferring of Ban Nikom Community, KhunThale Sub-district, Muang District, Suratthani Province, Journal of Humanities and Social Sciences, 10(2), 285-316.
- [4] Piamkum, S. (2013). Cultural dimension in developing Mon Community, Bang Kradi, Samae Dam, Bang Khunthian, Bangkok. M.A. Thesis. Mahidol University.

- [5] Kadekodi, G. K. (1992). Paradigm of sustainable development. *Development*, 3(1), 72–76.
- [6] Kongseng, H., Jantanapan, S., Chochard, N., & Sirisatidkid, C. S. (2020). Cultural tourism innovation: A case study of tourism in the birthplace of Luang Pu Thuad Yiab Nam Talay Chued, Di Luang Subdistrict, Sathing Phra District, Songkhla Province, *School of Administrative Studies Academic Journal*, 3(3), 48-64.
- [7] Rattanapongpinyo, T. (2016). Business performance success by local Thai firms applying innovation management and social media, *Academic Journal*, 36(3), 113-125.
- [8] Sopa, T., & Punyamee, P. (2021). Citizenship in a democratic society, online and digital media literacy, *Journal of Peace Periscope*, 2(1), 24-35.

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ. 2398:
เมือง ลินค้ำ และสังคมพหุวัฒนธรรม
Historical Significance of the Nan River Basin before A.D. 1855:
City Products and Multicultural Society

ธีรพร พรหมมาศ^{1*} และวิบูล กองกลิ่น¹

Teeraporn Prommas^{1*} and Wilubon Kongklin¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ นครสวรรค์ 60000

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Sawan Rajabhat University, Nakhon Sawan, 60000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: prommas.t@hotmail.com

(Received: January 7, 2024; Revised: April 12, 2024; Accepted: May 10, 2024)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการชิ้นนี้มุ่งศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ. 2398 โดยมุ่งเน้นการอธิบายลุ่มแม่น้ำน่านในประเด็นจุดกำเนิดเมือง จุดรวบรวมและผลิตสินค้า และที่มาของความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่าสภาพภูมิศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านมีความสำคัญในฐานะศูนย์รวมสินค้าสำคัญที่ก่อให้เกิด การค้า เมือง ตามเส้นทางลำน้ำน่าน อันประกอบด้วยเมืองปัว เมืองท่าปลา เมืองทุ่งยั้ง เมืองฝาง เมืองพิชัย เมืองพิษณุโลก เมืองชาติตระการ เมืองนครไทย เมืองพิจิตร และนครสวรรค์ ความหลากหลายทั้งหมดนี้มาสู่ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มแม่น้ำน่าน อีกทั้งการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านจะช่วยฉายภาพชัดถึงความพยายามในการกำหนดนโยบายจากส่วนกลางเพื่อมีอำนาจและเข้าแทรกแซงอิทธิพลในลุ่มแม่น้ำน่าน

คำสำคัญ: ประวัติศาสตร์ ลุ่มแม่น้ำน่าน เมือง สินค้า สังคมพหุวัฒนธรรม

Abstract

This academic article aimed to study the historical significance of the Nan River Basin before A.D.1855, focusing on the explanation of the Nan River in terms of the city's origin, products-gathering points and production facilities center, and the origin of multicultural society. The result indicated that the geography of the Nan River was important as a product-gathering center leading to trading and giving raise to the cities along the Nan River. The cities were Mueang Pua, Mueang Tha Pla, Mueang Thung Yang, Mueang Fang, Mueang Phichai, Mueang Phitsanulok, Mueang Chat Trakran, Mueang Nakhon Thai, Mueang Phichit, and Mueang Nakhon Sawan. These diversities led to the multicultural society of the Nan River. Moreover, understanding the historical significance of the Nan River helped visualize the effort of policy formulation from the governments in order to have the authority to intervene in the affairs of the Nan River.

Keywords: History, the Nan River Basin, Cities, Products, Multicultural Society

บทนำ

ความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มแม่น้ำน่านนับได้ว่ามีพัฒนาการมาก่อนอาณาจักรสุโขทัย ที่ประวัติศาสตร์ไทยกระแสหลักยกให้เป็นราชธานีแห่งแรกของไทย ทั้งนี้ มีหลักฐานจำนวนมากยืนยันว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำน่านมีหลักฐานเก่าแก่ติดต่อกันมาตั้งแต่ลุ่มแม่น้ำยม และมีพัฒนาการเป็นบ้านเมืองมาก่อน เช่น เมืองสรลง เมืองสองแคว [1] และนอกจากนี้ลุ่มแม่น้ำน่านยังมีลำน้ำสำคัญ เช่น ลำน้ำป่าด ลำน้ำตรอน ลำน้ำแควน้อย ลำน้ำวังทอง และลำน้ำคลองตาวม ที่ส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ตลอดลำน้ำและยังใช้เป็นเส้นทางสำคัญในการคมนาคมและติดต่อค้าขาย อีกด้วย

กล่าวได้ว่า ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา การกำหนดเขตแดนที่แน่นอน ยังไม่ใช่สิ่งจำเป็นมากนัก หากเทียบกับปัจจัยด้านการค้า ดังนั้น การดำรงอยู่ของชุมชนต่างๆ จึงมีการเคลื่อนย้ายอย่างอิสระ นำมาสู่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ลุ่มแม่น้ำน่านถือเป็นอีกเส้นทางสำคัญที่เชื่อมต่อการค้ากับชุมชนภายนอก อย่างเช่น อาณาจักรล้านช้าง ในฐานะแหล่งผลิตและส่งออกสินค้าสำคัญอย่าง พืชผลทางการเกษตร และของป่านอกจากนี้ยังพบการค้ากับญวนนาน พม่า รวมถึงการค้ากับกรุงเทพฯผ่านอุดรดิตถ์ การแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนนำมาสู่ความสัมพันธ์บางประการ ซึ่งก่อให้เกิดการเดินทางของผู้คนในลุ่มแม่น้ำน่าน และมาพร้อมกับการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมที่ยังคงเห็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางประการตกทอดมาสู่ยุคปัจจุบัน

นอกจากจะมีเส้นทางการค้าโบราณมากมายบนเส้นทางลุ่มแม่น้ำน่านแล้ว ยังพบว่าลุ่มแม่น้ำน่านยังเป็น ที่รวมของสินค้าสำคัญหลายอย่างด้วยกัน นอกจากของป่า ไม้สัก และปศุสัตว์แล้ว ยังพบว่า เกลือ เป็นสินค้าสำคัญที่ทำให้เกิดเส้นทางการค้าโบราณและรวมถึงยังเป็นเหตุของการเสียเมืองในลุ่มแม่น้ำน่านมาแล้ว

การเป็นจุดรวมของสินค้าสร้างมูลค่าให้เมืองในลุ่มแม่น้ำน่าน อีกทั้งยังเป็นดินแดนที่อยู่บนเส้นทางการค้าโบราณที่สำคัญ อาทิ 1) การค้ากับญวนนาน 2) การค้ากับพม่า 3) การค้ากับกรุงเทพฯผ่านอุดรดิตถ์ 4) การค้ากับหลวงพระบาง จากการศึกษา จึงพบกลุ่มคนหลากหลาย เช่น ขมุ เจี้ยว และพม่า ที่เดินทางเข้ามาในลุ่มแม่น้ำน่าน และเข้ามาทำงานแทนชนพื้นเมืองในธุรกิจ ป่าไม้ และกลุ่มชาติพันธุ์สำคัญที่มีบทบาททางการค้าอีกกลุ่มในลุ่มแม่น้ำน่าน ที่มีการสะสมทุนเรื่อยมา คือ กลุ่มชาวจีน เป็นต้น

ดังนั้น การศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ. 2398 จึงนับว่ามีความน่าสนใจด้วยกันหลายประการ ทั้งการปรากฏตัวในฐานะ “เมือง” ที่มีมาก่อนอาณาจักรที่รัฐไทยยกให้เป็นศูนย์กลาง และในฐานะผู้ผลิตสินค้าที่เป็นที่ต้องการของรัฐต่างๆ รวมถึงความสำคัญในการอยู่บนเส้นทางการค้าโบราณ จนนำไปสู่ความหลากหลายทางชาติพันธุ์

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ.2398 ในประเด็นจุดกำเนิดของเมืองโบราณและชุมชนทางประวัติศาสตร์ในลุ่มแม่น้ำน่าน รวมถึงความสำคัญของลุ่มแม่น้ำน่านในฐานะจุดรวบรวมและผลิตสินค้า และรวมถึงการเกิดสังคมพหุวัฒนธรรมในลุ่มแม่น้ำน่าน

ระเบียบวิธีการศึกษา

บทความชิ้นนี้ใช้ระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น และชั้นรองเป็นหลัก เช่นงานวิจัย ตำรา หนังสือที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของลุ่มแม่น้ำน่าน และนำข้อมูลมาดำเนินการ วิเคราะห์และประเมินค่าหลักฐานภายนอก, การวิเคราะห์และ

ประเมินค่าหลักฐานภายใน, การตีความหลักฐาน, สังเคราะห์ข้อมูล และการพรรณนาวิเคราะห์ตามวิธีการทางประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่าน ก่อน พ.ศ. 2398

ผลการศึกษา

การศึกษาศึกษาความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านก่อน พ.ศ.2398: เมือง สีนค้ำ และ สังคมพหุวัฒนธรรม มีรายละเอียด ดังนี้

1. นาม สถาน กลุ่มแม่น้ำน่าน

ในการศึกษาประวัติศาสตร์กลุ่มแม่น้ำน่าน ก่อน พ.ศ. 2398 จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเริ่มอธิบายถึงสภาพภูมิศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำ เพื่อฉายภาพเส้นทางตลอดกลุ่มแม่น้ำเพื่อประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจในหัวข้อต่อไป

กลุ่มแม่น้ำน่านมีภูมิศาสตร์อยู่ในบริเวณภาคเหนือตอนล่างของประเทศ โดยมีต้นกำเนิดจากที่สูงและภูเขาทางตอนเหนือของประเทศไทย บริเวณภูเขาผีปันน้ำ ทิวเขาหลวงพระบาง และทิวเขาเพชรบูรณ์ แล้วไหลลงมาทางใต้ ผ่านจังหวัดต่าง ๆ โดยเริ่มจาก จังหวัดน่าน อุตรดิตถ์ และเข้าเขตจังหวัดพิษณุโลกทางตอนเหนือของอำเภอพรหมพิราม เหนือบ้านโคกเทียม จนกระทั่งสุดเขตจังหวัดพิษณุโลกที่ทางใต้ของอำเภอบางกระทุ่มบริเวณบ้านสนามคลี จากนั้นจึงไหลผ่านจังหวัดพิจิตร ในเขตอำเภอเมืองพิจิตร และมีแม่น้ำวังทอง ไหลมารวมทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำน่าน ไหลผ่านตัวจังหวัดพิจิตร ผ่านอำเภอตะพานหิน และอำเภอบางมูลนาก ก่อนเข้าสู่อำเภอลำลูกเกด จังหวัดนครสวรรค์ แม่น้ำน่านมีความยาวประมาณ 740 กิโลเมตร มีเขื่อนเอนกประสงค์กั้นถึง 2 แห่ง คือ เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ และเขื่อนนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก [2]

จากการศึกษาของ ศิริศกร วัลลิโกดม เรื่อง กลุ่มน้ำน่าน ประวัติศาสตร์โบราณคดีของพิษณุโลก “เมืองเอกแตก” ได้อธิบายสภาพสังคมในกลุ่มแม่น้ำน่านโดยใช้หลักฐานทางโบราณคดีที่พบในแหล่งนั้นๆ เพื่อตามร่องรอยเส้นทางของกลุ่มแม่น้ำน่าน พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันถึงชุมชนโบราณต่างๆ เมื่อครั้งเคยรุ่งเรืองในอดีต ตลอดจนการแทนที่ของเมืองใหม่ที่มาแทนชุมชนเดิมตามความสำคัญของเส้นทางการค้าที่เปลี่ยนแปลง การทำความเข้าใจกลุ่มแม่น้ำน่านในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ จึงสามารถเริ่มต้นด้วยการศึกษาผ่านพัฒนาการของชุมชนโบราณต่างๆ ในกลุ่มแม่น้ำน่านเพื่อทำความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มวัฒนธรรมสำคัญได้อย่างน่าสนใจ

เมืองโบราณกับชุมชนทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่าน

ในส่วนของการเกิดชุมชนโบราณต่างๆ ในกลุ่มแม่น้ำน่านพบว่า มีชุมชนน้อยใหญ่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ชุมชนเหล่านั้นบ้างสูญหายไปตามกาลเวลา บ้างพัฒนาเป็นเมืองสำคัญในยุคปัจจุบัน การศึกษาในครั้งนี้จึงมุ่งเน้นไปที่ชุมชนขนาดใหญ่อันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มแม่น้ำน่านเป็นสำคัญ อันประกอบด้วย เมืองบัว เมืองท่าปลา เมืองทุ่งยั้ง เมืองฝาง เมืองพิชัย เมืองพิษณุโลก เมืองชาติตระการ เมืองนครไทย เมืองพิจิตร และนครสวรรค์ ทั้งนี้ยึดตามเส้นทางของกลุ่มแม่น้ำน่าน เพื่อให้ภาพความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มแม่น้ำน่านในฐานะที่ก่อเกิดชุมชน และเมืองอันเป็นจุดเริ่มของชุมทางสินค้าและสังคมพหุวัฒนธรรมในเวลาต่อมา

ตามที่กล่าวไปก่อนหน้านี้ถึงความสำคัญทางเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มแม่น้ำน่านว่า มีพัฒนาการมาก่อนอาณาจักรสุโขทัยที่ประวัติศาสตร์ไทยกระแสหลักยกให้เป็นราชธานีแห่งแรกของไทย เนื่องจากมีหลักฐานแวดล้อมมากมายยืนยันว่าบริเวณกลุ่มแม่น้ำน่านมีหลักฐานเก่าแก่ติดต่อกันมาบรรพ์กว่ากลุ่มแม่น้ำยม และมีพัฒนาการ

เป็นบ้านเมืองมาก่อน จากคำอธิบายนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม ได้ใช้หลักฐานทางโบราณคดียืนยันถึงความสำคัญของลุ่มแม่น้ำน่านผ่านจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 (วัดศรีชุม) ระบุว่า มีเมือง “สรลงง” กับเมือง “สองแคว” อยู่ก่อนต่อมาพ่อขุนศรีนาวนำถมจึงขยายไปสถาปนาเมืองศรีสขนาลย์กับเมืองสุโขทัยบริเวณลุ่มแม่น้ำยม [3]

ลุ่มแม่น้ำน่านเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่ทำให้เกิดบ้านเมืองและรัฐขึ้นในสมัยโบราณ เช่นเดียวกับลุ่มแม่น้ำปิง ยม และวัง เพราะเป็นลุ่มแม่น้ำใหญ่ และไหลผ่านบริเวณหุบเขาที่กว้างขวาง พอที่จะเกิดเป็นชุมชนบ้านเมืองได้ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านตอนบนพบร่องรอยชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบในลักษณะเมืองหลายแห่ง นับแต่เขตอำเภอทุ่งช้างซึ่งเป็นบริเวณต้นน้ำ มายังอำเภอเชียงกลาง และอำเภอบัว โดยเฉพาะอำเภอบัวนั้นพบแหล่งชุมชนโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบ อยู่ตามเนินใกล้กับลำน้ำเกิน 5 แห่ง [3] สอดคล้องกับตำนานการเกิดเมืองบัว ที่บันทึกว่ามีมาก่อนเมืองน่าน

การสร้างบ้านแปงเมืองในลุ่มแม่น้ำน่านตอนบนมีระบุถึงในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ชั้นสำคัญของเมืองเหนือ โดยเริ่มต้นในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 ต่อกับต้นพุทธศตวรรษที่ 19 หลักฐานจาก “พื้นเมืองน่าน” กล่าวถึง ปรากฏาปฐมกษัตริย์ราชวงศ์กาวหรือภูคาครองเมืองย่าง ซึ่งเป็นเมืองขนาดเล็กอยู่ในที่ราบลุ่มน้ำอย่างแม่น้ำสาขาของแม่น้ำน่านในเขตอำเภอท่าวังผา ปรากฏามิราชบุตรสององค์คือ ขุนนุ่น ขุนพอง เมื่อเติบโตปรารถนาจะครองเมือง พญากาจิงไทองค์พี่ไปสร้างเมืองหลวงพระบางและปกครองชาวลาว ส่วนองค์น้องไปสร้างเมืองบัวปกครองชาวกาว [4] การขยายลงสู่ที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านทางใต้เริ่มในสมัยพญาครानเมืองระหว่างที่ครองเมืองบัว ได้เคลื่อนย้ายลงมาสร้างเวียงภูแช่แห้ง ในปี พ.ศ. 1902

การย้ายลงมาทางใต้มีสาเหตุจากที่ราบทางใต้มีน้ำอุดมสมบูรณ์มากกว่า มีแม่น้ำสาขาต่างๆ ไหลลงสู่แม่น้ำน่านในปริมาณที่มากกว่าตอนบน ทำให้พญาครานเมืองใช้วิธีสร้างศูนย์รวมจิตใจของชาวเมืองโดยดึงดูดผู้คนให้ยอมรับความสำคัญของเมืองแห่งใหม่ โดยอาศัยความเชื่อเรื่องพระธาตุ พระองค์จึงนำพระธาตุมาจากสุโขทัย และนิมนต์พระธัมมपालเถรมาด้วย พระธัมมपालเถรได้เลือกสถาปนาพระธาตุที่บนภูเพียงแช่แห้ง หลังการสถาปนาพระธาตุแล้วพญาครานเมือง ก็อ้างความถูกต้องการบูชาพระธาตุให้สะดวก จึงย้ายศูนย์กลางจากเมืองบัวลงมาอยู่เวียงภูเพียงแช่แห้ง [4] แล้วจึงย้ายเวียงมาสร้างเวียงใหม่อยู่ริมน้ำด้านตะวันตกตามลำดับในตำนานและพงศาวดารระบุว่าเวียงที่วัดพระธาตุแช่แห้งนี้ เคยเป็นเมืองมาก่อนที่จะสร้างเมืองน่านขึ้นใหม่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำ [1]

ความสำคัญของเมืองน่านเป็นที่หมายตาของรัฐใหญ่อย่างสุโขทัยและอยุธยา แต่เมืองน่านก็ยังครองความเป็นอิสระก่อนจะสลายตัวลงรวมเข้ากับอาณาจักรล้านนาในพ.ศ. 1992 พื้นเมืองน่านกล่าวว่าพระเจ้าติโลกราชยกทัพจากเมืองพระยาไปทางเมืองปง เมืองควรเข้าล้อมเมืองน่านและตั้งอ้อมกลืนาดึงเข้าทางประตูอุทยาน ให้ร้องเข้าคุมเวียง “...แต่นั้นมาชื่อว่าพระญามีแลย่อมว่าเจ้าเมืองว่า อันมาแล...” [4] ด้วยเหตุผลตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประกอบกับภูมิศาสตร์ที่ตั้งนี้เอง จึงสามารถอธิบายได้ชัดเจนว่าเมืองน่านที่อยู่ตอนบนของบริเวณลุ่มแม่น้ำน่านจึงมีความใกล้ชิดทางวัฒนธรรมกับล้านนา มากกว่าบริเวณชุมชนในลุ่มแม่น้ำน่านด้วยกัน ซึ่งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของเมืองที่ตั้งอยู่ตอนบนของลุ่มแม่น้ำน่าน

ในส่วนของลุ่มแม่น้ำน่านตอนล่าง พบชุมชนโบราณที่น่าสนใจหลายชุมชนด้วยกัน ตามเส้นทางหลักของสายน้ำน่านตลอดจนแม่น้ำสาขาที่แยกตัวออกจากแม่น้ำน่าน บางชุมชนมีความสำคัญในฐานะเส้นทางการค้าโบราณที่เป็นแหล่งติดต่อกับชุมชนภายนอกอีกด้วย เช่น อำเภอท่าปลา จังหวัดอุตรดิตถ์ เคยเป็นแหล่งที่มีชุมชนโบราณ เป็นหมู่บ้านที่มีวัดเก่าเป็นศูนย์กลาง [3] ชุมชนบริเวณนี้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนสิริกิติ์

เพราะเป็นเหตุให้ส่วนหนึ่งของชุมชนโบราณบริเวณทางเหนือของอำเภอท่าปลา จมหายไปเป็นส่วนหนึ่งของเขื่อนกันน้ำ

ในส่วนของ เมืองทุ่งยั้ง จากหลักฐานทางโบราณคดีสันนิษฐานว่า เป็นเมืองรุ่นเดียวกับศรีสัชนาลัย และสุโขทัย[5] เพราะมีซากกำแพงโบราณ 3 ชั้นแบบตรีบูร ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสมัยสุโขทัย ทั้งนี้หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างเมืองทุ่งยั้ง ได้แก่ วัดพระธาตุทุ่งยั้ง และกุฏิฤๅษี รวมทั้งมีการพบเศษภาชนะเคลือบสังคโลกและภาชนะแบบเผาแกร่งจาก เตาแม่น้ำน่านกระจายอยู่ทั่วไป [3] ครั้นเมื่อถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทองก็เรียกชื่อเมืองทุ่งยั้งเป็นคู่กับเมืองบางยม [6] นอกจากนี้ เรื่องราวของเมืองทุ่งยั้ง มีการกล่าวถึงในลักษณะตำนานปรัมปรา เช่นในพงศาวดารเหนือ มีการกล่าวว่า “พญาตนหนึ่ง คือ บารธรรมราช ผู้ครองเมืองสรคโลก เป็นผู้สร้างเมืองทุ่งยั้ง เพื่อให้ไอรสองค์หนึ่งไปปกครองให้ชื่อว่า กัมโพชนคร มีเมืองมาขึ้นด้วยหลายเมือง” [5]

สำหรับ เมืองฝาง ตั้งอยู่เขตอำเภอท่าเสา อุดรดิตถ์ เป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำคันดิน และพบเศษภาชนะดินเผาเคลือบแบบสุโขทัยและมีวัดสำคัญภายในเขตเมืองคือ วัดพระฝาง [1] ในพงศาวดารเหนือมีการกล่าวว่า พระสฤประธาตุพระฝางเป็นที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าไว้แต่ครั้งพระเจ้าอโศกมหาราช [6] ชื่อเมืองฝางปรากฏอยู่ใน ศิลจารึกหลักที่ 2 ที่มีการกล่าวถึง พระมหาเถรศรีศรัทธา ว่า ก่อนที่จะจารึกไปศรีลังกา ได้แวะนมัสการพระธาตุวัดพระฝาง แล้วจึงเดินทางต่อไปแพร่ ลำพูน ลงอาวที่เมาะตะมะไปลังกา จากข้อความในจารึกแสดงให้เห็นว่า พระธาตุพระฝางเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา และเมืองฝางน่าจะเป็นชุมชนใหญ่แห่งหนึ่ง เพราะมีผู้คนผ่านไปมามาก [5] ความน่าสนใจของเมืองฝางคือเป็นเมืองด่านที่ควบคุมเส้นทางคมนาคมต่อไปยังเมืองน่านและบรรดาเมืองลุ่มน้ำโขง [1] นั่นหมายถึงเมืองที่กุมอิทธิพลทางเศรษฐกิจที่สำคัญอีกเมืองหนึ่ง

อีกเมืองเก่าแก่ตามหลักฐานโบราณและในสมัยสุโขทัยยังเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ นั่นคือ เมืองพิชัย สันนิษฐานว่ามีการก่อตั้งพร้อมกับสุโขทัย มีลักษณะเมืองรูปสี่เหลี่ยม มีคูน้ำล้อมรอบเพียงชั้นเดียว ภายในเขตเมืองซากพระเจดีย์และวิหารหลายแห่ง [1] รวมถึงพบเศษเครื่องภาชนะดินเผาเคลือบแบบสุโขทัยและของจีนสมัยราชวงศ์หมิง [1] ในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า “เจ้าไวยักษ์ฯสร้างเมืองพิชัย” [6] ต่อมาในสมัยอยุธยา เมืองพิชัยจะมีฐานะเป็น “หัวเมืองชั้นตรี” และเป็นหัวเมืองหน้าด่านทางเหนือของกรุงศรีอยุธยา [5]

เมืองพิษณุโลก เป็นอีกเมืองสำคัญที่พบชุมชนโบราณหลายแห่ง อาทิ เมืองชาติตระการ เมืองนครไทย ทั้งนี้เนื่องจากในยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีผู้คนตั้งถิ่นฐานในแถบลุ่มแม่น้ำแควน้อย ลุ่มน้ำวังทอง ลุ่มแม่น้ำน่าน และแถบภูเขาสูงในอำเภอนครไทย และชาติตระการ ทั้งนี้ในสมัยทวารวดีมีการสันนิษฐานว่า มีการตั้งชุมชนขนาดใหญ่แล้ว ในบริเวณเมืองนครไทยและสมอแครง โดยพบหลักฐานสำคัญ คือ พระพุทธรูปศิลาสมัยทวารวดีที่วัดตระพังนาค เขาสมอแครง และพระพุทธรูปปางสมาธิศิลปะทวารวดีที่วัดหน้าพระธาตุ อำเภอนครไทย [5] สำหรับเมืองชาติตระการนับเป็นเมืองโบราณที่ตั้งอยู่ใกล้กับ ลำน้ำที่ไหลมาบรรจบกับลำน้ำแควน้อย พบเศษภาชนะดินเผาเคลือบแบบสังคโลกสุโขทัย โดยเฉพาะภาชนะประเภทไหหินนั้นพบมาก [1] ที่มีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานก่อนมีการตั้งสุโขทัย และมีพัฒนาการเป็นชุมชนเมือง เป็นที่รวมของผู้คนที่มาจากอีสาน, อาณาจักรสัตนาคนหุตอีกด้วย และในส่วนของเมืองนครไทย จัดเป็นเมืองโบราณในบริเวณลุ่มน้ำแควน้อยอีกเมืองสำคัญ มีการพบร่องรอยวัดเก่าและชุมชนโบราณ แหล่งน้ำและคันดิน รวมทั้งพบพระพุทธรูปเป็นศิลปะทวารวดี [1] ยังพบเศษภาชนะดินเผาแบบธรรมดา และพบไหโบราณที่เป็นภาชนะแบบเผาแกร่งของฟากลาว ผังบรรจุกระดูกคนตายอยู่ทั่วไป [1]

กล่าวได้ว่าเมือง พิษณุโลก ในสมัยอยุธยา นับแต่สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้นมา มีการอพยพของผู้คนจากสุโขทัยและอยุธยา เข้ามาอาศัยในพิษณุโลก จนทำให้พิษณุโลกมีสถานะเป็นทั้งเมืองพระมหาอุปราช, เมืองประเทศราช เมืองเอก [5] ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ยากที่จะไม่กล่าวถึง

เมืองพิจิตร เป็นเมืองโบราณที่มีรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สร้างโอบไปตามลำน้ำน่านเก่ามีการพบซากโบสถ์ วิหารและเศษภาชนะดินเผาแบบเคลือบ [1] ในพงศาวดารเหนือ มีการกล่าวถึงการสร้างเมืองพิจิตร ไว้ว่า “เมื่อพระยาโคตมเทวราช หนี พระยาแกรกไปหาที่ตั้งเมืองใหม่ที่บ้านโกญทัตญญคาม ซึ่งเป็นชุมชนโบราณ มีผู้อยู่อาศัยมาแล้ว 2-3 ชั่วคน ต่อมา เจ้ากาญจนกุมารพระราชบุตรของพระยาโคตมเทวราชครองเมือง ต่อจากพระบิดาได้นำมา เจ้าโคตรบอง จากเจ้าโคตรตะบอง จากนั้น เจ้าโคตรตะบองจึงไปสร้างเมืองพิจิตร” [5] ทั้งนี้ มีการสันนิษฐานว่า “บ้านโกญทัตญญคาม” คือ เมืองที่เรียกว่า “นครไชยบุรี” [5] ขณะที่เชื่อว่า “โอบบุรี” คือ เมืองพิจิตรเก่า ปัจจุบันยังมีร่องรอยกำแพงเมืองและ คูเมืองในเมืองพิจิตรเก่า

นครสวรรค์ นับเป็นเมืองกึ่งกลางระหว่างภาคเหนือและภาคกลาง มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ในฐานะเมืองประชุมพล และจุดรวมสินค้า อีกทั้งการเป็นจุดรวมของแม่น้ำสายสำคัญนำไปสู่พัฒนาการต่างๆ ที่น่าสนใจ สำหรับชุมชนโบราณในนครสวรรค์มีการสำรวจพบ 20 แห่ง มีลักษณะเป็นคุ้งน้ำคันดินล้อมรอบหรือมีสระน้ำขนาดใหญ่หลายแห่งที่อยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาได้แก่ เมืองโบราณที่เขากบ เมืองโบราณที่บ้านศาลเจ้า และเมืองโบราณโคกไม้เดน [7] ไปถึงมีการสร้างรอยพระพุทธรูปให้เป็นศาสนาสถานสำคัญของเมือง [1] ทั้งนี้ชื่อเมืองแต่เดิมที่พบจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการกล่าวถึง คือ เมืองพระบางและปากพระบาง พบในตำนานมูลศาสนาและจารึกสุโขทัยหลักที่ 3 โดยในตำนานมูลศาสนามีการกล่าวถึง เรื่องพระนางจามเทวี เสด็จไปครองเมืองลพบุรีหรือหริภุญไชย และมีการตั้งเมืองพระบาง ความว่า “...พระนางนารัพลเสนามาครั้งนั้น ตั้งเมืองโดยลำดับขึ้นมา เป็นต้นว่า เมืองพระบาง เมืองคันธิกะ เมืองบุรีรัฐ เมืองบุรား...” [8] ขณะที่ จารึกสุโขทัยหลักที่ 3 มีการจารึกว่า “คนทีพระบาง กโรมในดินพิงนี้...” และบรรทัดที่ 57 บันทึกว่า “...อันประดิษฐานไว้เหนือจอมเขาที่ปากพระบาง...” [7] ข้อความจากศิลาจารึกและร่องรอยโบราณสถาน เช่นพระสถูปเจดีย์และ รอยพระพุทธรูปที่เขากบ แสดงให้ทราบว่า เมืองพระบางเป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ตามที่พบร่องรอยที่ปรากฏจากหลักฐานต่างๆ อันปรากฏมาแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมา

การพัฒนาบ้านเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำน่าน พิจารณาได้จากหลักฐานทางโบราณคดีตามที่กล่าวมา ตลอดเส้นทางของกลุ่มแม่น้ำน่าน พบว่ามีเมืองและชุมชนโบราณต่างๆ เกิดขึ้นมากมายที่ซึ่งล้วนแล้วแต่มีบทบาทสำคัญในฐานะแหล่งผลิต รวบรวมสินค้าและผู้คน ทำหน้าที่ในฐานะเมืองหน้าด่าน เมืองประชุมพล เมืองท่า และนอกจากนี้ลุ่มแม่น้ำน่านยังมีลำน้ำสำคัญน้อยใหญ่ที่เชื่อมกับอาณาจักรใกล้เคียงจนเกิดเป็นเส้นทาง การค้าโบราณอันเป็นที่มาของการศึกษาในหัวข้อต่อไป

2. ลุ่มแม่น้ำน่านจุดรวมสินค้าและผู้คน

นับแต่พุทธศตวรรษที่ 19-20 เป็นต้นมา การค้าขายกับต่างประเทศโดยเฉพาะกับทางเมืองจีนรุ่งเรืองมาก เป็นเหตุให้เกิดบ้านเมืองและรัฐใหม่ๆ ขึ้นทั้งในเขตใกล้ทะเลกับดินแดนภายใน ไม่ว่าจะเป็นอยุธยา สุโขทัย หรือล้านนา ก็ล้วนแล้วแต่พัฒนาใน ยุคนี้ทั้งสิ้น เมื่อรัฐเหล่านี้มีการค้ากับภายนอก ก็จำเป็นต้องหาสินค้ามาขาย เพราะฉะนั้น บ้านเมืองที่อยู่ใกล้ทะเล จำต้องมีความสัมพันธ์กับบ้านเมืองที่อยู่ภายใน เป็นเหตุให้บ้านเมืองภายในเจริญมั่งคั่ง แต่ในขณะเดียวกันบ้านเมืองภายในเหล่านั้นก็ต้องทำหน้าที่ติดต่อกับแหล่งที่มาของสินค้าป่ากับบรรดากลุ่ม ชาวบ้าน ชาวป่า นับเป็นการขยายเครือข่ายทางเศรษฐกิจและการคมนาคม [3] อย่างเป็นระบบ

การเติบโตของอยุธยาจนได้รับสมญาว่า เมืองท่านานาชาติ นั้น หากพิจารณาโดยถ่วงแท้ ปัจจัยสำคัญที่ควรจะกล่าวถึงคือความสามารถในการรวบรวมและสรรหาสินค้าอันที่เป็นการต้องการของเมืองต่างๆ จนนำมาสู่นโยบายสำคัญในการแทรกแซงและรักษาอำนาจยังภูมิภาคภายในเพื่อใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจให้คงอยู่ ลุ่มแม่น้ำน่านจึงจัดเป็นอีกชุมทางสำคัญที่มีความหลากหลายของสินค้าอันนำมาซึ่งมูลค่ามหาศาล

สินค้าสำคัญของลุ่มแม่น้ำน่าน

ก่อนมีการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง ในพ.ศ. 2398 นั้น เศรษฐกิจในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นแบบยังชีพ ไม่มีการแบ่งงานกันทำหรือทำการเฉพาะอย่าง [9] แต่ละครอบครัวต้องผลิตของใช้จำเป็นขึ้นมาใช้เอง ขณะที่การค้าขายภายในยังมีลักษณะแลกเปลี่ยนสิ่งของ โดยที่เงินตรายังไม่มีการใช้อย่างแพร่หลายสำหรับ ดินแดนลุ่มแม่น้ำน่านเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรต่างๆ มากมาย มีความหลากหลายในตัวสินค้า สร้างรายได้ให้ชุมชนนำไปสู่การแลกเปลี่ยนจนทำให้ชุมชนน้อยใหญ่พัฒนาตัวจากการสร้างความสำคัญทางเศรษฐกิจ สินค้าที่หลากหลายโดยขอยกตัวอย่างสินค้าสำคัญที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจประกอบด้วย เกลือ ป่าไม้ และเหล็กน้ำพี้ อธิบายรายละเอียด ดังนี้

สินค้าสำคัญของลุ่มแม่น้ำน่านอันเป็นเหตุของการเสียเมืองตามที่เคยกล่าวถึงก่อนหน้านี้ คือ เกลือ บ่อเกลือในลุ่มแม่น้ำน่านที่สำคัญพบได้ที่ จังหวัดน่าน และจังหวัดพิษณุโลก จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 10 เรื่อง “พงศาวดารเมืองน่าน” มีข้อความกล่าวถึงแหล่งผลิตเกลือที่เป็นสาเหตุให้พระเจ้า ตีโลกราชยกทัพมายึดเมืองน่าน เมื่อ พ.ศ. 1993 โดยอ้างว่าต้องการบ่อเกลือจากบ่อมางไปเป็นส่วยสำคัญให้กับทางเชียงใหม่ เกลือจากบ่อมางนี้น่าจะหมายถึง ตำบลบ่อเกลือเหนือและตำบลบ่อเกลือใต้ เขตอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่านในปัจจุบัน [10] บ่อเกลือ จังหวัดน่าน นับเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์มาแต่โบราณ นับเวลาได้หลายร้อยปี เกลือที่ได้จากที่นี่ได้ส่งไปเลี้ยงผู้คนถึงสุโขทัย ลาว ล้านนา ไปจนถึงเชียงตุง และในบริเวณสิบสองปันนาของจีน อีกด้วย

นอกจากทางลุ่มแม่น้ำน่านตอนบนจะมีเกลือเป็นสินค้าสำคัญแล้ว ยังมีการพบแหล่งเกลือในบริเวณลุ่มแม่น้ำแควน้อย เขตอำเภอวัดโบสถ์ เป็นหลักฐานแสดงว่าเขตเมืองพิษณุโลกมีแหล่งอุตสาหกรรมการผลิตเกลือ [3] ซึ่งอาจส่งไปยังชุมชนใกล้เคียง แสดงความสัมพันธ์ของล้านช้างกับชุมชนในพิษณุโลก ทางเส้นทางอำเภอนครไทย อำเภอด่านซ้าย เนื่องจากเกลือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและเป็นของหายากเป็นทรัพยากรที่ไม่มีในทุกชุมชน ก่อนที่เกลือสมุทรจะเดินทางเข้ามายังรัฐตอนใน เกลือสินเธาว์จึงเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน ซื้อขายสำคัญในชุมชน

อีกกิจการการค้าที่สำคัญของลุ่มแม่น้ำน่าน และยังเป็นหนึ่งในเอกลักษณ์ของเมืองน่าน คือ ป่าไม้ กิจการป่าไม้ในลุ่มแม่น้ำน่านมีการทำมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีหลักฐานแสดงว่า หัวเมืองเหนือส่งไม้มาเป็นส่วยให้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีหลักฐานจากบัญชีของกรมพระคลัง เรื่องเจ้าเมืองต่างๆ ส่งขอนไม้มายังพระคลัง [11] ดังนี้ “... กำแพงเพชร 144 ท่อน, พิชัย 50 ท่อน, เชียงเงิน 42 ท่อน, สวรรคโลก 24 ท่อน, น้ำปาด (แขวงพิชัย) 195 ท่อน, พิจิตร 2 ท่อน, บางโพ 80 ท่อน, พิษณุโลก 24 ท่อน, สุโขทัย 140 ท่อน...” [12] ต่อมา เมื่อป่าไม้ในพม่าของอังกฤษเริ่มลดลง เป็นเหตุให้บริษัทใหญ่ของอังกฤษที่ค้าไม้ในพม่าหันมาสนใจป่าไม้ในภาคเหนือของไทย โดยมีบริษัทบริติช บอร์เนียว จำกัด เข้ามาบริษัทแรกประมาณ พ.ศ.2407 ตามมาด้วยบริษัทบอมเบย์เบอร์มา จำกัด พ.ศ. 2432 และบริษัทอื่นๆ [13] โดยเริ่มจากจากกิจการป่าไม้ในเมืองเชียงใหม่ เมืองลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน [14]

การค้าป่าไม้ทางหัวเมืองเหนือ รวมถึงในลุ่มแม่น้ำน่านนอกจากจะเป็นบรรณานุกรมการให้รัฐส่วนกลางแล้ว ยังนับว่าเป็นสินค้าสำคัญที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจภายในและยังรวมถึงเป็นที่มาของกลุ่มคนมากมายที่มีการอพยพโยกย้ายเพื่อมาประกอบธุรกิจป่าไม้อีกด้วย

แม้ว่าจะไม่พบหลักฐานการส่งออก เหล็กน้ำพี้ ในฐานะสินค้าของกลุ่มแม่น้ำน่าน เนื่องจากมีปริมาณน้อย แต่หากใช้มาตรวจจากคุณภาพและความต้องการเหล็กน้ำพี้ตามที่พบหลักฐานแล้ว เห็นควรอย่างยิ่งที่ต้องกล่าวถึง ในกลุ่มสินค้าสำคัญของลุ่มแม่น้ำน่าน แหล่งเหล็กน้ำพี้ ตั้งอยู่ในอำเภอทองแสนขัน จังหวัดอุดรดิตถ์ ทั้งนี้ เหล็กน้ำพี้เป็นเหล็กกล้านิยมนำไปทำอาวุธและเครื่องใช้ [5] โดยเหล็กน้ำพี้ถูกนำไปตีเป็นพระแสงของ้าวของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, ดาบปลั่งอาภรรพของสมเด็จพระนารายณ์ และ ดาบบันทากาฐของพระยาพิชัยดาบหัก การปรากฏตัวในฐานะศาสตราวุธสำคัญของบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่เป็นที่กล่าวถึงในแต่ละยุค เป็นหลักฐาน ประจักษ์ชัดถึงความสำคัญของเหล็กน้ำพี้ ในฐานะหนึ่งในสินค้าที่เป็นที่ต้องการของ ลุ่มแม่น้ำน่านได้เป็นอย่างดี

นอกจาก เกลือ ป่าไม้ และเหล็กน้ำพี้ ที่ได้อธิบายไว้ข้างต้นแล้ว ในลุ่มแม่น้ำน่านยังพบว่าเป็นที่ รวบรวมสินค้าที่หลากหลาย “ตลาดที่อุตรดิตถ์หนาแน่นมั่งคั่งมาก...เมืองอุตรดิตถ์เป็นเมืองที่มีสินค้า บริบูรณ์มากเพราะเป็นสินค้าจากเมืองลาวมาร่วมกัน คือเมืองหลวงพระบาง เมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองลำปาง เมืองลำพูน บางทีก็มาจากเมืองเชียงใหม่บ้าง ของก็มี หนังสือตัว เขาสัตว์ กระวาน ครั่ง เป็นต้น ส่วนสัตว์ พาหนะนั้นมีโคต่างลงมาขายมาก พ่อค้าที่นี้เป็นจีนโดยมากรับเอาไปขายที่กรุงเทพฯ ต่อไป” [15] ตามที่กล่าวมานี้ เห็นได้ชัดว่า ลุ่มแม่น้ำน่านมีสินค้าที่หลากหลายตรงกับความต้องการของผู้คนมากมาย ทั้ง เกลือ ป่าไม้ เหล็กน้ำพี้ ของป่า ปศุสัตว์ และสินค้าอื่นๆ อีกมาก ด้วยเหตุนี้เองจึงเป็นที่มาของ ตลาด สำคัญของกลุ่มแม่น้ำน่าน ที่ดึงดูดผู้คนจากทั่วสารทิศให้เดินทางมาค้าขายแลกเปลี่ยนยังลุ่มแม่น้ำน่านอันจะส่งผลต่อพัฒนาการทาง เศรษฐกิจเป็นสำคัญ

ตลาดในลุ่มแม่น้ำน่าน

ลุ่มแม่น้ำน่านในฐานะ “แหล่งผลิต” และ “รวบรวม” สินค้าอันเป็นที่ต้องการของทั้งภูมิภาคภายใน และภูมิภาคภายนอก นำมาสู่จุดรวมพลเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า “ตลาด” ของลุ่มแม่น้ำน่านนับเป็นอีกสถานที่สำคัญ ในการรวมกลุ่มคนหลากหลายวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ประวัติศาสตร์ในช่วงเวลานั้นได้อย่างน่าสนใจ

ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของลุ่มแม่น้ำน่านในทางประวัติศาสตร์ คือ การเป็นศูนย์กลาง การค้าขายแลกเปลี่ยนกับภูมิภาคใกล้เคียงโดยเจมส์ ซี อินแกรม (James C. Ingram) ได้กล่าวถึงลุ่มแม่น้ำน่านใน การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 2393 – 2493 (Economic Change in Thailand 1850 – 1950) ว่าการค้าของเมืองในลุ่มแม่น้ำน่าน ก่อนพ.ศ.2398 ได้มีมาอย่างกว้างขวางในฐานะจุดรับส่งสินค้าที่มีการ เชื่อมต่อกับตลาดการค้าระดับภูมิภาคทั้งขุนนาง และหลวง พระบาง และยังเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่าง ภาคเหนือและภาคกลาง รวมไปถึงการทำหน้าที่สำคัญในการผลิตสินค้าส่งไปยังส่วนกลางผ่านการล่องแม่น้ำน่าน

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ส่งผลให้ในลุ่มแม่น้ำน่านเกิดเมืองและตลาดสำคัญเพื่อกระจายสินค้า ทั้งนี้ ในกรณีเมืองน่าน จะมีความสำคัญในฐานะเป็นจุดเชื่อมต่อการค้า เมืองน่านจึงนับเป็นเมืองสำคัญในการ เชื่อมต่อการค้า 4 ช่องทาง ได้แก่ 1) การค้ากับขุนนาง 2) การค้ากับพม่า 3) การค้ากับกรุงเทพฯผ่านอุตรดิตถ์ 4) การค้ากับหลวงพระบาง [15] และจากรายงานของนักสำรวจชาวฝรั่งเศส เอเจียน แอมอนิเย (Etienne Francois Aymonier) ยังพูดถึงสินค้าสำคัญระหว่างน่านกับหลวงพระบางว่า นอกจากสินค้าพื้นเมืองน่าน จำพวกของป่า เกลือ ยังมีปศุสัตว์ซึ่งสันนิษฐานว่านำเข้าจากหลวงพระบาง เนื่องจากหลวง พระบางเป็นแหล่งผลิต และส่งออกปศุสัตว์ไม่เฉพาะล้านนา แต่ยังใช้เส้นทางแม่น้ำโขงส่งออกไปยังตลาดกัมพูชาด้วย

ในกลุ่มแม่น้ำน่านตอนล่าง มีลักษณะจัดเก็บภาษีที่นายอากรจัดเก็บมาจากผู้ที่นำของมาขายในตลาด [16] ตลาดในกลุ่มแม่น้ำน่านที่ถูกเก็บภาษีมี 4 เมือง คือ เมืองพิษณุโลก พิษยั สวรรคโลก และสุโขทัย รวมทั้งพิจิตร โดยมีหลักฐานในการเก็บอากรตลาด ใน พ.ศ. 2384 ว่า “นายนาถได้ทำการจัดเก็บภาษีอากรตลาด 5 เมือง ในอัตราการประมูล 33 ชั่ง 5 ตำลึง” [16] ทั้งนี้ สภาพการค้าขายในตลาดจะประกอบด้วย ร้านขายผัก ร้านขายผ้า ร้านขายหมู ร้านขายเสื้อ ร้านขายยา เรือขายหมากขายพลูเรือขายสุรา เรือขายถ่าน เป็นต้น [16]

ในฐานะจุดเชื่อมต่อทางการค้า จนนำมาสู่พัฒนาการเกิดเมืองของกลุ่มแม่น้ำน่านนั้น ด้วยเหตุนี้เอง ในอาณาบริเวณนี้ จึงมีการอพยพเข้ามาของกลุ่มคนมากมาย บ้างมาค้าขาย บ้างมารับจ้าง บ้างมาตั้งรกราก จนเป็นที่มาของความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของกลุ่มแม่น้ำน่าน อันเป็นจุดเริ่มของสังคมพหุวัฒนธรรม ในเวลาต่อมา

3. กลุ่มคนในกลุ่มแม่น้ำน่าน

การเปิดการค้ากับดินแดนรอบทิศทำให้มีพ่อค้าจากต่างแดนเดินทางข้ามพรมแดนเข้ามาค้าขาย เช่นพ่อค้าจีนฮ่อจากยูนนาน พ่อค้าไทยใหญ่หรือเงี้ยวจากรัฐฉาน พ่อค้าพม่า และพ่อค้าลาวจากหลวงพระบาง และเวียงจันทน์ โดยมีพ่อค้าจีนฮ่อและไทยใหญ่มิบทบาทในการค้าข้ามพรมแดนมากที่สุด [17] นอกจากนี้ยังพบว่า ในธุรกิจป่าไม้ไม่ได้รับความนิยมจากชาวพื้นเมือง เพราะถือว่าเป็นงานอันตราย มีไข้ป่า รวมทั้งต้องจากบ้านเป็นเวลานาน มีผลให้แรงงานต่างชาติ คือ ขมุ เงี้ยว และพม่าเข้ามาทำงานแทน

การอยู่บนเส้นทางการค้าที่สำคัญก็ทำให้มีการอพยพเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยขอยกตัวอย่าง ดินแดนสำคัญที่น่าสนใจคือ บริเวณลำน้ำปาด ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าโบราณระหว่างอุดรติดกับเมืองหลวงพระบาง ลำน้ำปาด อยู่ก่อนถึงเมืองอุดรติด ไหลมาจากเทือกเขาทางตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณปากทำ ลำน้ำปาด เป็นเส้นทางการติดต่อระหว่างกลุ่มแม่น้ำน่านบริเวณอุดรติดกับชุมชนในกลุ่มแม่น้ำโขง บริเวณเมืองหลวงพระบาง ตามที่ราบในหุบเขาลำน้ำปาดลงมาบรรจบรอยของชุมชนโบราณที่มีคูน้ำล้อมรอบ ตั้งอยู่ริมฝั่งลำน้ำในเขตบ้านสองคอน ตำบลสองคอน อำเภอปากทำ โบราณสถานและโบราณวัตถุตามที่ ศรัศักร วัลลิโภดม ได้บรรยายถึง คือการพบพระเจดีย์ที่วัดโพธิ์เตี้ย และเศษภาชนะดินเผาลักษณะรูปแบบของลาว ที่มีอายุประมาณ 200 ปีลงมาเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันเป็นจุดรวมกลุ่มวัฒนธรรมที่สำคัญของชาวลาวหลวงพระบางที่เคยอพยพเข้ามา ทั้งอาหารการกิน การละเล่น การทอผ้า อีกทั้งประเพณีพิธีกรรม ซึ่งสะท้อนความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมที่ยังคงหลงเหลือจนปัจจุบัน

อีกทั้งกลุ่มทุนสำคัญของกลุ่มแม่น้ำน่านที่ต้องกล่าวถึงคือ ชาวจีน ในฐานะผู้บุกเบิกได้เริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำหน้าที่ผลิตอาหาร เช่น เลี้ยงหมู ปลูกผัก ทำสวนกล้วย และไร่อ้อย บางคนที่มีฐานะดีก็ทำหน้าที่ประมุขภาษี รวมทั้งได้รับแต่งตั้งจากทางการให้ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลชาวจีนด้วยตนเอง บริเวณกลุ่มแม่น้ำน่านเป็นเขตที่อยู่อาศัยของชาวจีนมาเก่าแก่ อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยเป็นหมู่บ้านริมน้ำจนกระทั่งบ้านค่อยๆ กลายเป็นเมือง ชาวจีนล่องเรือมารับซื้อข้าวจากชาวนา จากนั้นก็ขึ้นมาตั้งร้านค้าที่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ค่อยๆ สะสมทุนจนกลายเป็นตระกูลเก่าแก่ของเมือง [18]

เป็นที่แน่ชัดว่า ก่อนที่กลุ่มแม่น้ำน่านจะมีความเปลี่ยนแปลงหลังจากมีการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ดินแดนนี้มีการก่อตัวเป็นชุมชนโบราณ พัฒนาเป็นเมืองสำคัญบนเส้นทางการค้าโบราณ เริ่มจากน่าน อุดรติด พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ ในส่วนของสินค้าที่มีการผลิตพบหลากหลายชนิดด้วยกัน อาทิ เกลือ ป่าไม้ ของป่า และปศุสัตว์ จนนำมาสู่การค้าขายในตลาด ทำให้กลุ่มแม่น้ำน่านกลายเป็นจุดรวมของ

พ่อค้าที่นำสินค้ามาค้าขายทั้ง พ่อค้าพื้นเมือง และพ่อค้าจีน รวมถึงแรงงานรับจ้างอย่าง ขมุ เจียว พม่า และอีกมากมาย ความหลากหลายทั้งหมดนี้มาสู่ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มแม่น้ำน่าน

สรุปและอภิปรายผล

กลุ่มแม่น้ำน่าน เป็นลำน้ำสำคัญสายหนึ่งที่ทำให้เกิดบ้านเมืองและรัฐขึ้นในสมัยโบราณและยังมีความสำคัญมาแต่ครั้งโบราณในฐานะแหล่งทรัพยากรสำคัญที่เสมือนชุมทรัพย์ของรัฐส่วนกลาง การควบคุมลุ่มน้ำน่านได้เท่ากับการควบคุมแหล่งสินค้าสำคัญ อีกทั้งลุ่มน้ำน่านยังมีปัจจัยสำคัญในบริบททางประวัติศาสตร์ ในฐานะดินแดนที่เชื่อมต่อทั้งอาณาจักรล้านนาและอาณาจักรล้านช้างดำรงตนเป็นทั้งรัฐกันชนและแหล่งสินค้าสำคัญ การควบคุมลุ่มแม่น้ำน่านจึงประเด็นสำคัญที่รัฐส่วนกลางไม่อาจละเลยได้

ทั้งนี้ ก่อนที่ลุ่มแม่น้ำน่านจะมีความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม หลังจากมีการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริง พ.ศ. 2398 ดินแดนนี้มีการก่อตัวเป็นชุมชนโบราณมาแต่อดีต โดยมีการพบร่องรอยชุมชนโบราณในบริเวณน่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก พิจิตร และนครสวรรค์ ซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนาเป็นเมืองสำคัญบนเส้นทางการค้าโบราณ เช่น เมืองบัว พุกยั้ง ผาง พิชัย ขาดิระการ นครไทย พิจิตร และพระบาง ในส่วนของสินค้าที่มีการผลิตพบหลากหลายชนิดด้วยกัน อาทิ เปลือก ป่าไม้ ของป่า และปศุสัตว์ จนนำมาสู่การค้าขายในตลาดที่สำคัญ 4 แห่ง ได้แก่ ตลาดพิษณุโลก ตลาดพิชัย ตลาดสวรรคโลก และตลาดพิจิตร จนทำให้ลุ่มแม่น้ำน่านกลายเป็นจุดรวมของพ่อค้าที่นำสินค้ามาค้าขาย ซึ่งประกอบด้วยพ่อค้าพื้นเมือง และพ่อค้าจีน รวมถึงแรงงานรับจ้างอย่าง ขมุ เจียว พม่า ความหลากหลายทั้งหมดนี้มาสู่ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของกลุ่มแม่น้ำน่านอย่างปฏิเสธไม่ได้

References

- [1] Vallipodom, S. (2009). The Ancient city of Sukhothai Kingdom (2nd ed.). MuangBoran. (In Thai)
- [2] Korpul, S. (1991). Economic changes in lower northern region [Master's thesis, Thammasat University]. (In Thai)
- [3] Vallipodom, S. (2003). Nan River, historical archaeology of Phitsanulok “Mueng Oak Taek”. Matichon. (In Thai)
- [4] Ongsakul, S. (2014). History of Lanna (10th ed.). Amarin Printing & Publishing. (In Thai)
- [5] Document and Archives Processing Committee. (1999). Culture, historical development, identity and wisdom, Uttaradit Province. Fine Arts Department. (In Thai)
- [6] Damrong Rajanubhab, Prince. (2014). Teaw Tam Tang Roatfai (6th ed.). Fine Arts Department. (In Thai)
- [7] Supajanya, T. (1985). The ancient community in Nakhon Sawan area. In Suporn Ocharoen (Editor), Nakhon Sawan: Central state, a seminar report on history and local culture, 29-34. Nakhon Sawan Rajabhat University. (In Thai)
- [8] Fine Arts Department. (1976). Tamnan Mulasasana. Prajan. (In Thai)
- [9] Susayan, A. (2009). Changes of the Phrai system and the effects on Thai society in the reign of King Chulalongkorn (3rd ed.). Sangsan Books. (In Thai)

- [10] The Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank. (1999). Thailand's cultural Encyclopedia: Northern Region, Book 7. The Thai Cultural Encyclopedia Foundation, Siam Commercial Bank. (In Thai)
- [11] Wattanapanich, N. (1983). Thesaphiban system and its effects upon the economic structure of Monthon Phitsanulok, 1894-1933 [Bachelor's thesis, Silpakorn University]. (In Thai)
- [12] National Library of Thailand. (1834). The archives of King Rama III, no. 16: The account of governors in different departments, offering teak logs' tribute. (In Thai)
- [13] Kamwang, A. (2013). Indian rupee in the history of Lanna. Journal of Social Sciences Naresuan University, 9(1), 9-51. (In Thai)
- [14] Boonmee, W. (1977). Thailand and the United Kingdom relations in the reign of King Chulalongkorn, forestry and mining [Master's thesis, Srinakharinwirot University]. (In Thai)
- [15] Ruangsri, W. (2014). Caravan and distant trader, the origin of modern state in northern Thailand and Southeast Asia. Center for ASEAN studies, Chiang Mai University. (In Thai)
- [16] Punyawuttakul, W. (2013). The landscape of lower northern region, Mekong-Salween civilization. Rattanasuwan Printing. (In Thai)
- [17] Poonthachak, P. (1987). Economic changes in Monthon Pha-Yap after the construction of the northern railway, 1921-1941 [Bachelor's thesis, Silpakorn University]. (In Thai)
- [18] Stapanawatana, J. (2003). The village economy in lower northern region, its nature, development and adaptation. Sangsan Books. (In Thai)

“ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง”:
กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มี
สิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและ
วิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542

“Problems in the Interpretation of
Administrative Contracts”: The Case of Contract for
Public Services and Contract for Providing Public
Utilities in accordance with the Act on Establishment
of Administrative Courts and Administrative Court
Procedure B.E.2542

มาฤทธิ กาญจนารักษ์^{1*}
Marit Kanchanarak^{1*}

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 83000

¹ Faculty of Humanities & Social Sciences, Phuket Rajabhat University, 83000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: E-mail : marit.k@pkru.ac.th

(Received: November 23, 2023; Revised: May 6, 2024; Accepted: May 10, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความเป็นมา พัฒนาการของสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสและสัญญาทางปกครองระบบกฎหมายไทยในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพร.บ.จัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ.2542 และ 2) เพื่อวิเคราะห์กฎหมาย แสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาการตีความสัญญาทางปกครองในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค การศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษา พบว่า 1) ระบบกฎหมายไทยแยกสัญญาทางปกครองออกจากสัญญาทางแพ่งเมื่อจัดตั้งศาลปกครอง โดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 นิยามคำว่าสัญญาทางปกครองที่บัญญัติไว้เป็นนิยามเปิด คือ มีสัญญาทางปกครองตามที่กฎหมายกำหนดและรวมถึงสัญญาทางปกครองโดยสภาพด้วย ซึ่งศาลปกครองจะตีความว่าสัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครอง ทั้งหากมีปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาล คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด แต่กฎหมายไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ในการตีความสัญญาใดว่าเป็นสัญญาทางปกครอง 2) ควรมีการจัดทำหลักเกณฑ์ทางกฎหมายว่าด้วยสัญญาทางปกครองโดยคำอธิบายบทนิยามสัญญาทางปกครองโดยกำหนดลักษณะ ประเภท หรือเนื้อหาที่ชัดเจนให้สัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครอง สัญญาใดเป็นสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครอง

คำสำคัญ: สัญญาทางปกครอง สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ สัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค

Abstract

This research had two objectives: 1) to study the concepts, theories, background, and development of administrative contracts in the French legal system, as well as administrative contracts in the Thai legal system specifically related to contracts for providing public services and contracts for providing public utilities under the Act on Establishment of Administrative Courts and Administrative Court Procedure B.E. 2542 (1999) and 2) to analyze the laws and seek solutions to problems in interpreting administrative contracts, particularly contracts for providing public services and contracts for providing public utilities. This was a qualitative research study. The findings were as follows. 1) The Thai legal system separated the administrative contracts from the civil contracts upon the establishment of administrative courts under the Act on Establishment of Administrative Courts and Administrative Court Procedure B.E. 2542 (1999). This Act defined "administrative contract" as an open definition, meaning there are administrative contracts as prescribed by laws, as well as administrative contracts by nature. The Administrative Court interpreted which contracts were administrative contracts. If there was a jurisdictional issue, the Judicial Service Commission would make the decisive ruling. However, the law did not provide criteria for interpreting which contracts were administrative contracts. 2) The criteria for the entire system of administrative contracts should be developed by providing explanations to the definition of administrative contracts that clearly specify the characteristics, types, or contents that distinguish an administrative contract from a civil contract made by government agencies.

Keywords: Administrative Contract, Contract for Public Service Provision, Contract for Providing Public Utilities

บทนำ

สัญญาทางปกครองเป็นเครื่องมือสำคัญของฝ่ายปกครองในการจัดการให้บริการสาธารณะให้บรรลุผล สัญญาทางปกครองนับเป็นเรื่องใหม่ที่มีความสำคัญอยู่ในระบบกฎหมายมหาชน เพราะนิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นนิติสัมพันธ์ตามกฎหมายมหาชน ดังนั้น หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้นพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 กำหนดให้คดีพิพาทเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองอยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองพิจารณาพิพากษา [1]

แนวคิดเรื่องสัญญาทางปกครองของไทย ได้รับอิทธิพลจากกฎหมายมหาชนของฝรั่งเศสที่มีการพัฒนาในเรื่องดังกล่าวมากกว่าร้อยปี ซึ่งเมื่อประเทศไทยจัดตั้งศาลปกครองขึ้นก็นำรูปแบบและทฤษฎีทางกฎหมายฝรั่งเศสมาใช้ โดยเฉพาะทฤษฎีเกี่ยวกับบริการสาธารณะอันเป็นที่มาของสัญญาทางปกครองของฝรั่งเศส ประเทศไทยก็นำมาใช้กับสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายไทยทั้งรูปแบบ เนื้อหาและเกณฑ์เกี่ยวกับการตีความสัญญาด้วย ก่อนที่จะมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 สัญญาใดๆก็ตามที่ทำขึ้นระหว่างรัฐกับเอกชน ไม่ว่าจะมียุทธศาสตร์หรือสัญญาประเภทใดนั้น บุคคลทั่วไปจะรู้จักกันในรูปแบบของสัญญาของทางราชการหรือสัญญาของรัฐ [2]

สัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายไทยนี้ พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลทางปกครองและวิธีพิจารณาคดีทางปกครอง พ.ศ. 2542 เป็นกฎหมายฉบับแรกที่ได้บัญญัตินิยามเอาไว้ [3] แต่เนื้อหาและระบบของสัญญานั้น จะเป็นหน้าที่ของศาลปกครองที่จะกำหนดขอบเขตในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับการตีความสัญญาที่จะเป็นอำนาจของศาลปกครองสูงสุดที่จะตีความว่าสัญญาพิพาทเป็นสัญญาทางปกครองหรือไม่หรือหากมีปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลก็เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่วินิจฉัยชี้ขาด โดยมีข้อพิจารณาเบื้องต้นว่าคู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายปกครองและจะต้องมีลักษณะเป็นสัญญาสัมปทาน สัญญาให้จัดการให้บริการสาธารณะ สัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือสัญญาให้แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสัญญาสัมปทานและสัญญาให้แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ค่อยมีปัญหาการตีความเพราะสัญญาสัมปทานเอกชนลงทุนสัมปทานบริการสาธารณะเองแล้วเก็บค่าบริการจากผู้ใช้บริการโดยตรง ส่วนสัญญาให้แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสัญญาที่รัฐให้เอกชนรับสัมปทานเพื่อแสวงประโยชน์จากทรัพยากรของแผ่นดิน เช่น แร่ ก๊าซธรรมชาติ โดยเสียค่าสัมปทานให้แก่รัฐ แต่สัญญาที่มีปัญหาในการตีความมาก คือ สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค สัญญาทั้งสองจะเกี่ยวข้องทั้งบุคคล ทรัพย์สิน อาคาร ถาวรวัตถุ และสิ่งอื่น ๆ

สำหรับสัญญาทางปกครองของไทย เมื่อแยกออกจากระบบสัญญาทางแพ่งจะอยู่ในระบบกฎหมายมหาชน นิติสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะอยู่ภายใต้ระบบกฎหมายมหาชน หากมีข้อพิพาทจึงมีปัญหาในการตีความมาก ทั้งนี้ เพราะหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองของไทยมีพัฒนาการได้ไม่นานนัก อีกทั้งนิยามสัญญาทางปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 นั้นเป็นนิยามแบบเปิด ทำให้มีปัญหาในการวินิจฉัยขอบเขตของสัญญาทางปกครองมาก กล่าวคือ นิยามสัญญาทางปกครองตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ที่บัญญัติว่า “สัญญาทางปกครองหมายความว่าความรวมถึงสัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครองหรือเป็นบุคคลที่กระทำการแทนรัฐและมีลักษณะเป็นสัญญาสัมปทาน สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะหรือจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคหรือแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ” นิยามดังกล่าวหมายความว่าให้มีสัญญาทางปกครองโดยตรงตามกฎหมายกำหนดไว้และยังรวมถึงสัญญาทางปกครองโดยสภาพ นอกจากที่กฎหมายกำหนดด้วย ซึ่งเป็นหน้าที่ของศาลปกครองที่จะตีความว่าสัญญาใดถือเป็นสัญญาทางปกครองที่จะอยู่ในเขต

อำนาจศาลปกครองด้วย แต่ก็ไม่ได้บัญญัติหลักเกณฑ์ใด ๆ ในการวินิจฉัยหรือตีความสัญญาเอาไว้แต่ประการใด คำว่า “หมายความร่วมมือ” ย่อมแสดงอยู่ในตัวว่าสิ่งที่ให้หมายความร่วมมือนั้นจะไม่ใช้สัญญาทางปกครองรูปแบบที่กฎหมายบัญญัติ แต่หากเข้าลักษณะที่กฎหมายบัญญัติไว้ก็ถือเป็นสัญญาทางปกครองด้วย เพราะโดยสภาพเป็นสัญญาทางปกครองที่พิจารณาจากข้อกำหนดพิเศษที่ไม่พบในสัญญาทางแพ่งทั่วไปหรือองค์ประกอบอื่น ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่ของศาลปกครองและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลที่จะวางหลักกฎหมายแล้วพัฒนาหลักกฎหมายเรื่องนี้อย่างต่อไปและในการฟ้องคดีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองนอกจากผู้ฟ้องต้องเป็นคู่สัญญาแล้ว ผู้ฟ้องจะต้องมีข้อโต้แย้งเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองที่เป็นเหตุแห่งการฟ้องคดีด้วย ผู้ฟ้องจึงจะมีสิทธิในการฟ้องคดีต่อศาลปกครองได้ [4]

ในระบบกฎหมายปกครององค์กรที่มีหน้าที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทคดีก็คือ ศาลปกครอง ซึ่งข้อพิพาทในระบบสัญญาทางปกครองจะอยู่ในเขตอำนาจศาลปกครองซึ่งมีความเข้าใจในหลักการบริหารราชการแผ่นดิน หลักกฎหมายปกครองมีความจำเป็นอิสระและเป็นกลางไม่ขึ้นอยู่ในสังกัดฝ่ายใดและต้องมีหน่วยธุรการที่มีความเชี่ยวชาญในคดีปกครองด้วย เพราะศาลปกครองมีภาระหน้าที่ในการรวบรวมข้อเท็จจริงแสวงหาพยานหลักฐานในคดี จัดทำคำชี้ขาดเบื้องต้น วิเคราะห์หลักกฎหมายปกครองเพื่อสร้างแบบแผนระเบียบปฏิบัติราชการ องค์กรวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาททางคดีปกครอง จึงต้องแยกออกเป็นศาลปกครองในระบบกฎหมายมหาชนต่างหากจากระบบศาลยุติธรรม

จากการศึกษาสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสและสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายไทย พบว่าระบบสัญญาทางปกครองของไทย ได้รับอิทธิพลและแนวคิดจากระบบสัญญาทางปกครองของฝรั่งเศส แม้แต่ทฤษฎีที่ใช้ในการวินิจฉัยสัญญา ทั้งในด้านรูปแบบและวัตถุแห่งสัญญา ไม่ว่าทฤษฎีเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะและข้อสัญญาที่ให้เอกสิทธิ์แก่ฝ่ายปกครองมากเพราะว่าระบบสัญญาทางปกครองของฝรั่งเศสมีพัฒนาการอย่างยาวนาน ในปัจจุบันหากมีปัญหาในการตีความก็ยังจำเป็นต้องนำหลักกฎหมายปกครองฝรั่งเศสทั้งหลักบริการสาธารณะ ทฤษฎีเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองมาปรับใช้ด้วย ทั้งนี้ สัญญาของฝ่ายปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสจะเกี่ยวข้องทั้งกับระบบกฎหมายมหาชนและระบบกฎหมายเอกชน อาจจะเป็นสัญญาทางปกครองหรือสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครองก็ได้ กล่าวคือ

(1) สัญญาทางปกครองเป็นสัญญาของฝ่ายปกครองประเภทหนึ่งที่อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายพิเศษที่เมื่อเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญาจะต้องนำระบบกฎหมายปกครองมาใช้บังคับ ซึ่งศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคือ ศาลปกครอง

(2) สัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครองเป็นสัญญาของฝ่ายปกครองอีก ประเภทหนึ่ง แต่เมื่อเกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญา จะต้องนำระบบกฎหมายเอกชนมาใช้บังคับ โดยถือว่าคู่สัญญาฝ่ายรัฐและฝ่ายเอกชนมีสถานะเท่าเทียมกัน ดังนั้น จึงต้องอยู่ภายใต้หลักกฎหมายเดียวกับกฎหมายเอกชน โดยเฉพาะบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่ง ซึ่งศาลที่มีเขตอำนาจในการพิจารณาคดี คือ ศาลยุติธรรม [5]

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัญหาทางกฎหมายที่กล่าวมาข้างต้น ทั้งปัญหานิยามความหมายที่ไม่ชัดเจน ปัญหาการตีความสัญญาที่ยังไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอนและปัญหาขอบเขตของสัญญาทางปกครองประเภทต่าง ๆ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาวิจัยเพื่อวางหลักกฎหมายกำหนดกรอบขอบเขตนิยามความหมาย วางหลักกฎหมายเกี่ยวกับการตีความและวินิจฉัยสัญญาทางปกครอง โดยเฉพาะสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

วัตถุประสงค์

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ความเป็นมา พัฒนาการของสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสและสัญญาทางปกครองระบบกฎหมายไทยในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และ 2) เพื่อวิเคราะห์กฎหมาย เพื่อแสวงหาแนวทางแก้ไขปัญหาการตีความสัญญาทางปกครองในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วยการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก (Indept Interview) ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ศาลปกครองที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ ได้แก่ ศาลปกครองนครศรีธรรมราช ศาลปกครองสงขลา ศาลปกครองภูเก็ต หน่วยงานของรัฐที่ทำสัญญาทางปกครอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน บริษัทจำกัดที่ทำสัญญาทางปกครองกับหน่วยงานรัฐรวมทั้งองค์กรเอกชนต่าง ๆ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก โดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) กลุ่มประชาชนหรือองค์กรเอกชนที่ได้รับผลกระทบจากการทำสัญญาทางปกครอง กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 จำนวน 5 คน 2) กลุ่มหน่วยงานราชการหรือเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ปฏิบัติงานในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการทำสัญญาทางปกครอง กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 จำนวน 5 คน 3) กลุ่มตุลาการศาลปกครองที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ ได้แก่ ศาลปกครองนครศรีธรรมราช ศาลปกครองสงขลา ศาลปกครองภูเก็ตจำนวน 3 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เรื่อง ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 โดยการรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยใช้แบบวิเคราะห์เอกสารจากการศึกษาแนวคิดและหลักการเกี่ยวกับ ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และบทความวิชาการต่าง ๆ รวมทั้งคำพิพากษาศาลปกครอง 2. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) เป็นการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องการสนทนากลุ่ม ประชาชนหรือองค์กรเอกชนที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง กรณีสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 โดยดำเนินการ ดังนี้ 1) แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้างและสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีลักษณะเป็นคำถามแบบเปิดที่แหล่งข้อมูลซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีอิสระที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่จะมุ่งศึกษา 2) การบันทึกข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยบันทึกรายละเอียดที่ได้ยินหรือได้เห็นในการสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ประชากรเป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) โดยมีการดำเนินการ ดังนี้ 1) กำหนดแนวคิดหรือประเด็นที่จะสัมภาษณ์โดยมาจากการ

ประมวลความคิด เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) ใช้กรอบแนวคิดหรือประเด็นคำถามที่สัมภาษณ์โดยใช้รูปแบบสัมภาษณ์รูปแบบเดียวกันทุกกลุ่มตัวอย่าง 3) รวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกคำให้สัมภาษณ์ในประเด็นที่สำคัญเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ด้านข้อมูลส่วนตัว เช่น อายุ เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา อาชีพหลัก เป็นต้น ส่วนที่ 2 เป็นส่วนของคำถาม ซึ่งจะนำคำตอบมาวิเคราะห์สังเคราะห์ผลการวิจัยให้สามารถตอบคำถามการศึกษาวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัยได้

ผลการวิจัย

สัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสเป็นประเทศที่ใช้ระบบศาลคู่โดยศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีทั่วไปและมีศาลปกครองมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีปกครองและในกรณีที่มีปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลว่าคดีใดจะอยู่ในอำนาจของศาลใด ระหว่างศาลปกครองกับศาลยุติธรรมจะมีศาลระดับความขัดแย้งหรือศาลคดีขัดกัน (Tribunal des Conflits) จะทำหน้าที่ชี้ขาดตัดสินว่าคดีอยู่ในเขตอำนาจของศาลใดซึ่งหลักที่ใช้ในการพิจารณาว่าคดีใดเป็นคดีทั่วไปหรือคดีปกครองนั้นมิได้มีการมาอย่างเป็นระบบโดยทั้งศาลปกครองและศาลคดีขัดกันได้สร้างทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่ออธิบายว่าคดีใดเป็นคดีปกครองหรือเป็นคดีทั่วไป ทฤษฎีในสมัยแรก ๆ ที่มีอิทธิพลต่อศาลในการพิจารณาคดีก็คือทฤษฎีการกระทำที่เป็นการใช้อำนาจและการกระทำที่เป็นการบริหารจัดการทฤษฎีนี้มีผลทำให้ศาลปกครองมีเขตอำนาจพิจารณาเฉพาะคดีที่เป็นการกระทำเฉพาะการใช้อำนาจเท่านั้น ดังนั้น ข้อพิพาทจากสัญญาที่รัฐทำกับเอกชนประเภทต่าง ๆ ที่ถือว่าเป็นการกระทำของฝ่ายปกครองที่มีลักษณะเป็นการบริหารจัดการคดีเกี่ยวกับสัญญาทั้งหลายจึงไม่อยู่ในอำนาจศาลปกครอง เว้นแต่สัญญาบางประเภทที่กฎหมายกำหนดไว้ให้อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครอง เช่น สัญญาจ้างก่อสร้างและบำรุงรักษา อาคารและถาวรวัตถุของรัฐ ส่วนสัญญาสัมปทานบริการสาธารณะซึ่งไม่มีกฎหมายกำหนดเขตอำนาจของศาล โดยหลักจึงต้องอยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรม อย่างไรก็ตามคดีเกี่ยวกับสัญญาสัมปทานบริการสาธารณะศาลปกครองก็รับคดีประเภทนี้ไว้พิจารณามาโดยตลอดทำให้เกิดปัญหาจนต้องสร้างทฤษฎีใหม่ คือ ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจมหาชนและทฤษฎีว่าด้วยบริการสาธารณะขึ้นมาในระบบกฎหมายปกครองเพื่อใช้แบ่งแยกว่าคดีใดมีลักษณะเป็นคดีปกครองที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลปกครองหรือคดีใดเป็นคดีแพ่งที่อยู่ในเขตอำนาจของศาลยุติธรรมซึ่งสัญญาทางปกครองได้ที่มีพัฒนามาจากทฤษฎีบริการสาธารณะก็อยู่ภายใต้หลักเกณฑ์การแบ่งแยกดังกล่าวทำให้สัญญาของฝ่ายปกครองแบ่งออกเป็นสัญญาทางปกครองกับสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครองที่อยู่ภายใต้ระบบกฎหมายและเขตอำนาจศาลที่ต่างกัน กล่าวคือสัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครองจะอยู่ในระบบกฎหมายมหาชนอยู่ในอำนาจศาลปกครองซึ่งเป็นระบบศาลคู่ที่สร้างขึ้นคู่ขนานและแยกจากศาลยุติธรรมที่มีอยู่แต่เดิม [6]

เมื่อพิจารณาปัญหาทางกฎหมายไทยในการตีความสัญญาที่มีลักษณะเป็นสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคมีดังนี้

1. ปัญหาเกี่ยวกับนิยามของสัญญาทางปกครองที่ไม่ชัดเจนปัญหาสำคัญในการตีความสัญญาทางปกครอง คือ ปัญหาเรื่องนิยามของสัญญาทางปกครอง ตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีทางปกครอง พ.ศ. 2542 กล่าวคือนิยามสัญญาทางปกครองที่บัญญัติ “หมายรวมรวมถึง” เป็นนิยามเปิดที่มีปัญหาการตีความโดยคำว่า “หมายรวมรวมถึง” หมายความว่า ต้องมีสัญญาโดยการกำหนดของกฎหมายโดยตรงทั้งยังรวมถึงสัญญาทางปกครองโดยสภาพ นอกจากกฎหมายกำหนดไว้ด้วย แต่กฎหมายไม่ได้ให้หลักเกณฑ์ไว้เป็นปัญหาในการตีความสัญญา ตลอดมา ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาปัญหาในการตีความสัญญาทางปกครองโดยสภาพที่ต้องพิจารณาจากเนื้อหาสัญญาแล้ว สัญญาที่มีปัญหาการตีความ

ที่เกิดจากนิยามในกฎหมายที่ไม่ชัดเจน ก็คือ สัญญาให้จัดการให้บริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคโดยสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ หลักกฎหมายและทฤษฎีว่าด้วยบริการสาธารณะมีทั้งมอบหมายเอกชนจัดทำบริการสาธารณะโดยตรงและการให้เอกชนเข้าร่วมจัดทำบริการสาธารณะกับรัฐที่จะต้องให้หลักความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับบริการสาธารณะแต่หลักกฎหมายที่ใช้ตีความสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะนั้นกลับมีเพียงนิยามสัญญาทางปกครองตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 และคำอธิบายสัญญาทางปกครองโดยมติที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดครั้งที่ 6/2544 เท่านั้น

เมื่อมีปัญหาความไม่ชัดเจนของนิยามที่กฎหมายบัญญัติทั้งคำอธิบายสัญญาทางปกครองที่ศาลปกครองสูงสุดอธิบายไว้ไม่อาจนำไปใช้เป็นเกณฑ์ตีความสัญญาได้ในทุกกรณี บางครั้งก็ต้องเทียบเคียงกับกฎหมายและทฤษฎีบริการสาธารณะของต่างประเทศซึ่งก็คือกฎหมายฝรั่งเศส ปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับสัญญาจึงมีปัญหาในการตีความสัญญา อันเกิดจากนิยามเปิดอยู่ตลอดเวลา หลักกฎหมายที่มีอยู่ไม่เพียงพอที่จะใช้ตีความตามสัญญามีปัญหาในการตีความสัญญาอยู่เสมอ เช่น สัญญาจ้างลูกจ้างชั่วคราวของส่วนราชการ ศาลปกครองชั้นต้นเห็นว่านิติสัมพันธ์ตามสัญญาอยู่ในฐานะนายจ้างกับลูกจ้างตามสัญญาจ้างแรงงาน ข้อพิพาทจึงเป็นคดีพิพาทเกี่ยวกับสภาพการจ้างที่อยู่ในเขตอำนาจศาลแรงงานจึงจำหน่ายคดีออกจากสารบบความ [7] ผู้ฟ้องคดีอุทธรณ์คำสั่งต่อศาลปกครองสูงสุดวินิจฉัยว่าสัญญาดังกล่าวเป็นสัญญาที่ให้ออกงานเข้าดำเนินงานหรือเข้าร่วมดำเนินงานบริการสาธารณะอันเป็นสัญญาทางปกครอง จึงเป็นข้อพิพาทตามสัญญาทางปกครอง ทั้งเห็นว่าข้อพิพาทตามสัญญาจ้างแรงงานไม่น่าจะครอบคลุมถึงข้อตกลงการจ้างลูกจ้างของส่วนราชการ การให้ลูกจ้างของส่วนราชการออกจากงานจึงเป็นข้อพิพาทตามสัญญาทางปกครองอยู่ในอำนาจศาลปกครอง [8]

ส่วนปัญหาทางกฎหมายในการตีความที่เกิดจากการให้คำนิยามในกฎหมายไม่ชัดเจนในสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปภะนั้น ต้องใช้ทฤษฎีทางกฎหมายมาอธิบายความหมายเช่นกัน “สาธารณูปโภค” เป็นปัญหาเรื่ององค์ความรู้เช่นเดียวกับ “บริการสาธารณะ” หลักกฎหมายที่ใช้ตีความว่าอย่างไรจึงจะเป็น “จัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค” หรือ “สิ่งสาธารณูปโภค” หมายความว่าไปถึงสิ่งใดบ้างมีเพียงนิยามในกฎหมายและมติที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดครั้งที่ 6/2544 ข้างต้นเท่านั้น หากไม่สามารถใช้กฎหมายที่มีอยู่ได้ต้องเทียบเคียงจากนิยามในกฎหมายอื่นที่ใกล้เคียงอย่างยิ่ง รวมทั้งความหมายในพจนานุกรมทั้งอาจต้องเทียบเคียงหลักกฎหมายและทฤษฎีในกฎหมายต่างประเทศซึ่งก็คือ กฎหมายฝรั่งเศสเช่นกันปัญหาการตีความสัญญาอันเกิดจากนิยามที่ไม่ชัดเจนจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาธุรกรรมที่เห็นได้อย่างชัดเจน ก็คือ คณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล วินิจฉัยว่า อาคารโรงพยาบาลเป็นถาวรวัตถุและเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดทำบริการสาธารณะด้านสาธารณสุขให้บรรลุผล ทั้งประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใจประโยชน์ได้โดยตรงสัญญาจ้างก่อสร้างและปรับปรุงอาคารโรงพยาบาล จึงเป็นสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคเป็นสัญญาทางปกครอง [9] ทั้งยังวินิจฉัยว่าสัญญาจ้างก่อสร้างอาคารศูนย์ปฏิบัติการวิทยาศาสตร์และศูนย์เครื่องมือกลางของมหาวิทยาลัยที่ผู้ใช้บรรลุผลเป็นสิ่งสาธารณูปโภคที่ประชาชนเข้าใจได้โดยตรง สัญญาดังกล่าวจึงเป็นสัญญาทางปกครอง [10] โดยอธิบายคำว่า ประชาชนว่าต้องตีความในความหมายอย่างกว้าง นักศึกษา คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ข้างต้นถือเป็นประชาชนที่ใช้บริการเช่นกัน แต่อาคารสำนักงานเขตกลับไม่ใช่สิ่งที่ประชาชนเข้าใช้ประโยชน์โดยตรง ตัวอาคารจึงไม่ใช่สิ่งสาธารณูปโภค ดังนั้น ความไม่ชัดเจนของนิยามในกฎหมาย จึงเป็นปัญหาในการตีความสัญญาที่สำคัญยิ่งกรณีหนึ่ง

2. ปัญหาไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอนในการตีความสัญญา ปัญหาข้อนี้ก็คือ หลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่ใช้ตีความสัญญา กล่าวได้ว่า นอกจากนิยามที่บัญญัติไว้และคำอธิบายสัญญาทางปกครองโดยมติ 6/2544 ของที่ประชุมใหญ่ศาลปกครองสูงสุดแล้ว หากไม่สามารถใช้หลักกฎหมายและหลักเกณฑ์ที่มีอยู่ได้ก็จะเกิดปัญหาว່ว่าจะใช้หลักเกณฑ์ใดมาเป็นหลักในการตีความ ซึ่งอาจจะต้องใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีในกฎหมายต่างประเทศมาปรับใช้ ซึ่งพิจารณาเป็นประเด็นได้ ดังนี้

2.1) ปัญหาเกี่ยวกับการปรับใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีบริการสาธารณะในกฎหมายต่างประเทศมาใช้ตีความสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะซึ่งจะมีทั้งสัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะโดยตรงตามที่กฎหมายกำหนดและหมายความร่วมมือสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะโดยสภาพด้วย แต่ไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอน ต้องพิจารณาวัตถุแห่งสัญญาเป็นกรณี ๆ ไป สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ จึงมีทั้งสัญญามอบหมายบริการสาธารณะให้จัดทำทั้งสัญญาให้เอกชนเข้าร่วมทำบริการสาธารณะสัญญาให้ทุนการศึกษาที่เมื่อจบการศึกษาแล้ว ต้องเข้าร่วมจัดทำบริการสาธารณะกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อชดเชยทุนการศึกษารวมทั้งสัญญาจ้างลูกจ้างของรัฐที่ต้องมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับบริการสาธารณะ

2.2) ปัญหาเกี่ยวกับการปรับใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีกฎหมายต่างประเทศมาใช้ตีความสัญญาจัดให้มีสาธารณูปโภค หลักกฎหมายที่ใช้ในการตีความสัญญานี้มีเพียงนิยามในกฎหมายและมติที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุดที่ 6/2544 ข้างต้นเท่านั้น หากไม่สามารถใช้หลักเกณฑ์ทั้งสองได้ก็ต้องเทียบเคียงความหมายจากกฎหมายอื่น การไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายแน่นอนในการตีความ ทั้งนี้ สิ่งสาธารณูปโภคจะเกี่ยวข้องกับทั้งบุคคล ทรัพย์สิน วัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ และอาคารถาวรวัตถุบางครั้งก็ตีความโดยใช้หลักเกณฑ์จากประชาชนสามารถเข้าใช้บริการได้โดยตรงหรือไม่ บางครั้งจึงตีความโดยไม่สมเหตุสมผล เช่น ศาลปกครองตีความว่าตัวอาคารที่ทำการราชการไม่ใช่สิ่งสาธารณูปโภค ศาลปกครองกลางพิจารณาว่าสิ่งสาธารณูปโภคแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ทรัพย์สินที่เป็นถาวรวัตถุที่ประชาชนทั่วไปเข้าใช้ประโยชน์ได้โดยตรง ในการจัดการทำบริการสาธารณะ ในสิ่งอุปโภคที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต อาคารสำนักงานเขตมิใช่สิ่งสาธารณูปโภคที่ให้ประชาชนเข้าใช้ประโยชน์ได้โดยตรง ทั้งมิใช่เครื่องมือโดยตรงที่ใช้จัดทำบริการสาธารณะ แม้จะใช้เป็นสถานที่ให้ประชาชนติดต่อ แต่เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้อำนาจรัฐ ในการทำคำสั่งทางปกครองประเภทต่าง ๆ ศาลปกครองกลางจึงมีคำสั่งไม่รับฟ้อง [11] เมื่อผู้ฟ้องคดีอุทธรณ์คำสั่งฯ ศาลปกครองสูงสุดก็เห็นว่าอาคารสำนักงานเขต มิใช่สิ่งที่ใช้ทำบริการสาธารณะโดยตรง วัตถุแห่งสัญญาจึงมิใช่การจัดการให้มีสิ่งสาธารณูปโภค แต่ศาลปกครองสูงสุดได้พิจารณาว่าสัญญานี้มีข้อกำหนดที่ไม่พบในสัญญาทางแพ่งเพราะให้สิทธิพิเศษแก่ฝ่ายปกครอง สัญญาจึงเป็นสัญญาทางปกครองโดยสภาพ [12] การไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอน จึงเป็นปัญหาทางกฎหมายที่สำคัญในการตีความสัญญาทางปกครอง

3. ปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตของสัญญาทางปกครองประเภทต่าง ๆ ปัญหาในข้อนี้เป็นปัญหาเกี่ยวเนื่องมาจากสองข้อแรก คือ ปัญหาเกี่ยวกับนิยามของสัญญาทางปกครองที่ไม่ชัดเจนและปัญหาการไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอนในการตีความสัญญา จึงไม่สามารถกำหนดขอบเขตของสัญญาที่แน่นอนโดยเฉพาะสัญญาทางปกครองที่มีปัญหาในการตีความมาสองประเภทที่กล่าวถึงแม้จะใช้นิยามโดยปรับใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีกฎหมายต่างประเทศ และศาลปกครองสูงสุดได้วางหลักเกณฑ์และแนวทางการวินิจฉัยสัญญาทางปกครองโดยที่ประชุมใหญ่ แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการใช้เป็นหลักเกณฑ์ทางกฎหมายในการตีความสัญญาศาลปกครองต้องวางหลักกฎหมายในเรื่องนี้โดยอาศัยพัฒนาการเป็นคดี ๆ ไปหลักกฎหมายดังกล่าวจึงยังไม่ยุติเพราะอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามวัตถุแห่งสัญญา

การตีความสัญญาว่าเป็นสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะและสัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภคที่เป็นสัญญาทางปกครอง ที่อยู่ในเขตอำนาจศาลปกครอง ตามมาตรา 9 วรรคหนึ่ง (4) แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 หรือไม่ จึงมีปัญหาในการตีความอยู่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะหลักกฎหมายที่เป็นเกณฑ์ในการตีความยังไม่ยุติ ทั้งปัญหาการปรับใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีของผู้ตีความทั้งศาลปกครองและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลปกครองที่หาตีความว่าไม่ใช่สัญญาทางปกครอง คดีจะไปสู่ศาลยุติธรรมซึ่งเป็นศาลที่มีอำนาจทั่วไปก็จะมีปัญหาการปรับใช้หลักกฎหมายและทฤษฎีในการพิจารณาคดีที่เกิดขึ้นอีกทั้ง ๆ ที่คดีนั้นควรจะได้พิจารณาในศาลปกครอง โดยตุลาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในหลักกฎหมายและทฤษฎีเกี่ยวกับบริการสาธารณะและสาธารณูปโภค อันเป็นทฤษฎีหลักในกฎหมายปกครอง แต่เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับขอบเขตที่ไม่แน่นอนของสัญญาทางปกครองที่เป็นผลมาจากนิยามของสัญญาทางปกครองไม่ชัดเจนและการไม่มีหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่แน่นอนนำไปสู่ปัญหาเกี่ยวกับเขตอำนาจศาลและการพิจารณาพิพากษาคดีรวมทั้งปัญหาอื่น ๆ แยกออกไป ไม่ว่าปัญหาการตีความสัญญาที่ยึดรูปแบบสัญญาเป็นหลัก ปัญหาขัดข้องในเหตุผลทางกฎหมายในการวางหลักกฎหมายเพื่อตีความสัญญาทางปกครอง ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับขอบเขตในการตีความวัตถุแห่งสัญญา สัญญาทางปกครองจึงถูกขยายออกไปจนอาจมีปัญหาการตีความต่อไปอีกในอนาคต การให้คำนิยามความหมายสัญญาทางปกครองตามมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 นี้มีเจตนารมณ์ต้องการให้ศาลสามารถตีความเป็นไปในทางที่สามารถต้องขยายความเพื่อความยืดหยุ่นเพราะใช้ประโยค”หมายความรวมถึง” แทนคำว่า “หมายถึง”

การอภิปรายผล

ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์แรกสะท้อนให้เห็นว่าสัญญาทางปกครองเป็นสัญญาในระบบกฎหมายมหาชนมีที่มาจากประเทศที่แยกระบบกฎหมายออกเป็นกฎหมายเอกชนและกฎหมายมหาชน โดยเฉพาะสัญญาทางปกครองในระบบกฎหมายฝรั่งเศสที่มีที่มาจากแนวบรรทัดฐานคำพิพากษาของศาลปกครองสูงสุดและศาลคดีขัดกัน สัญญาทางปกครองไทยเองก็นำหลักกฎหมายฝรั่งเศสมาปรับใช้โดยเฉพาะการนำทฤษฎีว่าด้วยบริการสาธารณะและข้อสัญญาที่มีข้อกำหนดพิเศษที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ของฝ่ายปกครองมาใช้ในการวินิจฉัยสัญญาของฝ่ายปกครอง

การตีความสัญญาทางปกครองในสัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ คำว่า “บริการสาธารณะ” เกิดขึ้นในประเทศไทยมานานก่อนที่จะจัดตั้งศาลปกครอง แต่ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายฉบับใด อธิบายนิยามคำว่า “บริการสาธารณะ” ไว้อย่างชัดเจน แต่หากพิจารณาความหมายโดยพิจารณาจากรูปแบบและเหตุผลในการให้คำจำกัดความแล้ว หมายถึงกิจการที่อยู่ในความอำนาจการหรืออยู่ในความควบคุมของฝ่ายปกครองที่จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสนองความต้องการของประชาชนจากความหมายดังกล่าวจะเห็นว่า บริการสาธารณะเป็นกิจการที่อยู่ในความอำนาจการหรืออยู่ในความควบคุม ของฝ่ายปกครองและบริการสาธารณะต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณประโยชน์

ความหมายของบริการสาธารณะข้างต้น ตั้งใจยกความหมายดังกล่าวมายึดโยงกับสัญญาทางปกครองในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะที่ฝ่ายปกครองมีวิธีการจัดทำบริการสาธารณะในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการใช้สัญญาเป็นเครื่องมือ สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะเป็นสัญญาทางปกครองประเภทหนึ่ง โดยอัยคำแล้ว

หมายความว่าถึงกรณีที่ฝ่ายปกครองหรือรัฐได้ใช้สัญญาเป็นเครื่องมือมอบหมายบริการสาธารณะให้บุคคลไปจัดทำ โดยเฉพาะหากเป็นสัญญามอบหมายให้บุคคลจัดทำบริการสาธารณะแล้วจะต้องเป็นการเข้าดำเนินการหรือเข้าร่วมดำเนินบริการสาธารณะโดยตรงหรือกล่าวได้ว่าบุคคลนั้นต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับบริการสาธารณะซึ่งเกณฑ์ภายใต้พื้นฐานแนวคิดจากทฤษฎีบริการสาธารณะนี้จะเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่ใช้ในการตีความสัญญาทางปกครองในสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ

การตีความสัญญาทางปกครอง โดยเฉพาะการตีความสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ คำว่า “ให้จัดทำบริการสาธารณะ” จะต้องตีความเข้าไปถึง “เนื้อหา” หรือ “วัตถุประสงค์แห่งสัญญา” มากกว่าการใช้เพียงหลักเกณฑ์ทางด้านองค์การที่เป็นเกณฑ์ในทาง “รูปแบบ” ที่มีความเชื่อมโยงกับฝ่ายปกครอง ทั้งอำนาจของฝ่ายปกครองหรือหน้าที่ของ ฝ่ายปกครอง ในการจัดให้มีหรือจัดทำบริการสาธารณะ แต่การพิจารณาเฉพาะรูปแบบแห่งสัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายปกครองหรือผู้ที่กระทำการแทนรัฐ เมื่อพิจารณาหลักเกณฑ์ในเชิงรูปแบบที่ดูจากคู่สัญญาแล้วก็ต้องพิเคราะห์ต่อไปว่า สัญญาที่ฝ่ายปกครองเป็นคู่สัญญาจะเป็นสัญญาทางปกครองก็ต่อเมื่อมีวัตถุประสงค์แห่งสัญญา เป็นสัญญาสัมปทาน สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ สัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค สัญญาให้แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หรือพิจารณาเกณฑ์เรื่องข้อกำหนดพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ของฝ่ายปกครองที่ไม่พบในสัญญาทางแพ่งทั่วไปที่จะเป็นสัญญาทางปกครองโดยสภาพเพราะการพิจารณาแบบแล้ววินิจฉัยว่าสัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครองย่อมไม่ใช่หลักที่ยึดเพราะคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายปกครองหรือผู้กระทำการแทนรัฐ บางครั้งก็เป็นเพียงสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครอง ดังนั้น จึงต้องพิจารณาเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์แห่งสัญญา รวมทั้งเกณฑ์ที่จะเป็นสัญญาทางปกครองโดยสภาพโดยใช้เกณฑ์ใดหนึ่งมาพิจารณาไม่ว่าเกณฑ์จากบริการสาธารณะ เกณฑ์เกี่ยวกับข้อกำหนดพิเศษที่ให้สิทธิแก่ฝ่ายปกครองมาก ขณะที่สัญญาบางฉบับจะมีลักษณะเป็นสัญญาทางปกครองโดยการกำหนดของกฎหมาย เช่น สัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการมอบบริการ สาธารณะให้เอกชนไปจัดทำสัญญางานโยธาสาธารณะ

สำหรับเกณฑ์จากบริการสาธารณะนั้นเป็นการพิจารณาเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์แห่งสัญญาที่มีขอบเขตกว้างมาก เพราะบรรดาสัญญาทั้งหลายที่จัดทำขึ้นเพื่อจัดให้มีบริการสาธารณะ หรือสัญญาที่จัดทำขึ้นเพื่อการมีส่วนร่วมในการจัดทำบริการสาธารณะ ส่วนใหญ่เป็นสัญญาที่ทำโดยฝ่ายปกครอง เนื่องจากฝ่ายปกครองเป็นผู้มีหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะ แต่หากใช้หลักเกณฑ์เรื่องสัญญาที่ทำโดยฝ่ายปกครองก็อาจมีปัญหาในการตีความ เพราะการพัฒนาหลักกฎหมายเกี่ยวกับบริการสาธารณะและบทบาทของบริการสาธารณะในสังคม ซึ่งหากพิจารณาว่าทุกสัญญาที่จัดทำขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ใน การจัดให้มีบริการสาธารณะเป็นสัญญาทางปกครองหรือไม่ก็ต้องศึกษาต่อไปว่าเกณฑ์บริการสาธารณะมีขอบเขตเพียงใด กับทั้งสัญญาที่มีความเชื่อมโยงกับบริการสาธารณะจะเป็นสัญญาทางปกครองหรือไม่ ทั้งนี้ หลักที่ใช้ในการวินิจฉัยสัญญาทางปกครองในสัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ นอกจากหลักเกณฑ์ทางด้านองค์การที่เป็นเกณฑ์ในทางรูปแบบแล้ว ยังจะต้องใช้หลักเกณฑ์ทางด้านเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์แห่งสัญญาด้วย เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาสัญญาประเภทนี้ ดังนี้

1. สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะจะต้องมีวัตถุประสงค์แห่งสัญญาหรือวัตถุประสงค์หนึ่งที่เป็นการจัดทำบริการสาธารณะ ต้องเป็นกรณีที่ฝ่ายปกครองมอบหมายให้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจัดทำหรือดำเนินการสิ่งที่เป็นบริการสาธารณะ โดยผู้จัดทำบริการสาธารณะ ได้รับค่าตอบแทนจากรัฐซึ่งอาจเป็นค่าจ้าง
2. สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะจะมีขอบเขตกว้างมาก มีทั้งกรณีที่ให้เอกชนเข้าจัดทำบริการสาธารณะโดยตรงหรือสัญญาที่ถือเป็นสัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะ เช่น สัญญาเกี่ยวกับทุนการศึกษาของ

ส่วนราชการ สัญญาซื้อวัสดุอุปกรณ์ของหน่วยงานทางปกครอง สัญญาจ้างก่อสร้างหรือจ้างให้ซ่อมแซมของหน่วยงานทางปกครอง สัญญาจ้างลูกจ้างของหน่วยงานทางปกครอง เป็นต้น

ด้วยขอบเขตเนื้อหาของสัญญาที่ให้อำนาจบริการสาธารณะที่มีขอบเขตกว้างและมีรูปแบบที่หลากหลาย หลักเกณฑ์ในการตีความสัญญาในลักษณะนี้ จึงมีปัญหาทางกฎหมายในการตีความมาก คือ สัญญาจ้างลูกจ้างของหน่วยงานทางปกครองหรือหน่วยงานอื่นของรัฐที่เป็นสัญญาจ้างลูกจ้างชั่วคราวที่ยังมีข้อโต้แย้งทางกฎหมาย ยังไม่ยุติว่าเป็นนิติสัมพันธ์ตามกฎหมายมหาชนหรือว่าสัญญาจ้างแรงงานตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

3. สำหรับสัญญาทางปกครองของไทย ตามที่กฎหมายบัญญัติ 4 ประเภท ได้แก่

1) สัญญาสัมปทานเป็นสัญญาทางปกครองที่ฝ่ายปกครองมอบหมายให้เอกชนมีสิทธิจัดทำบริการสาธารณะอย่างหนึ่งอย่างใดภายในระยะเวลาที่กำหนดด้วยทุนและความเสี่ยงภัยของตนเองที่ฝ่ายปกครองไม่ได้จ่ายเงินค่าจ้างให้แก่ผู้รับสัมปทาน แต่ให้ผลประโยชน์แก่ผู้รับสัมปทานเป็นการตอบแทนในการให้สิทธิเรียกเก็บค่าบริการ หรือค่าตอบแทนจากประชาชนผู้ใช้ประโยชน์ในกิจการนั้น ลักษณะที่เป็นสัญญาสัมปทานจะแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

(1) สัมปทานที่ฝ่ายปกครองมอบหมายให้เอกชนเข้ามาจัดทำบริการสาธารณะร่วมกับฝ่ายปกครอง หรือให้เอกชนดำเนินการไปฝ่ายเดียว สัมปทานลักษณะนี้จะเป็นการเป็นการจัดทำบริการสาธารณะอย่างหนึ่งอย่างใดภายในระยะเวลาที่กำหนดด้วยทุนและความเสี่ยงภัยของตนเองโดยฝ่ายปกครองไม่ได้จ่ายเงินค่าจ้างให้แก่ผู้รับสัมปทาน แต่ผลประโยชน์ที่ผู้รับสัมปทานจะได้รับเป็นการตอบแทนด้วยการที่จะเรียกเก็บค่าบริการหรือ ค่าตอบแทนจากผู้บริโภคในกิจการนั้นสัมปทานประเภทนี้เป็นสัญญาในลักษณะของบริการสาธารณะที่ฝ่ายปกครองมีหน้าที่ในการจัดทำให้ประชาชน แต่ฝ่ายปกครองไม่ประสงค์ลงทุนจึงให้เอกชนเข้าลงทุนและดำเนินการแทนฝ่ายปกครอง สำหรับเอกชนที่เข้ามาดำเนินการจะได้ค่าบริการจากประชาชนที่มาใช้บริการนั้นเป็นค่าตอบแทน แต่ในการจัดเก็บค่าบริการนั้นฝ่ายปกครองจะเป็นผู้กำหนดและควบคุมราคาให้บริการ จะไม่ให้ผู้รับสัมปทานเป็นผู้กำหนดเองมิเช่นนั้นอาจเก็บค่าบริการในราคาที่สูงจนเกินไป เช่น ขนส่งมวลชนกรุงเทพมหานคร (ขสมก.) มีหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะในการจัดรถวิ่งในเส้นทางต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล แต่ ขสมก. ให้รถเมล์เอกชนเข้ามาสัมปทานวิ่งรับส่งผู้โดยสารในเส้นทางบางเส้นทางในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล หรือกรณีหน่วยงานทางปกครองให้บริษัทเอกชนมาจัดเก็บขยะในพื้นที่ของหน่วยงานทางปกครอง และเรียกเก็บค่าบริการจากประชาชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ดังกล่าว โดยฝ่ายปกครองเป็นผู้กำหนดควบคุมราคาในการจัดเก็บค่าบริการ เป็นต้น

(2) สัมปทานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สัมปทานการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติซึ่งถือว่าเป็นสัญญาสัมปทานที่ให้เอกชนเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในธรรมชาติที่รัฐเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติถือว่าเป็นกรรมสิทธิ์ของชาติและส่วนใหญ่จะห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปดำเนินการหรือแสวงหาผลประโยชน์ในทรัพยากรดังกล่าว [13] กรณีสัมปทานลักษณะที่สองเป็นกรณีที่ฝ่ายปกครองอนุญาตให้เอกชนเข้าดำเนินการในการแสวงหาประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่เอกชนผู้รับสัมปทานจะต้องจ่ายค่ารับสัมปทานเป็นค่าตอบแทนให้แก่ฝ่ายปกครอง ในอัตราที่กำหนดไว้ เช่น การแสวงหาประโยชน์ในลักษณะเหมืองแร่ ป่าไม้ หรือจัดเก็บรังนกอีแอ่น สัมปทานประเภทนี้หากมีการอนุญาตให้เอกชนรายใดเป็นผู้รับสัมปทานแล้ว ฝ่ายปกครองจะนำไปให้ผู้รับสัมปทานรายอื่นอีกไม่ได้ หมายถึง

การให้สัมปทานในลักษณะเข้าซ้อนไม่ได้ การอนุญาตให้มีสิทธิที่จะทำได้แต่ผู้เดียวในกิจการสัมปทานดังกล่าวนั้น

2) สัญญาให้จัดทำบริการสาธารณะเป็นสัญญาที่ฝ่ายปกครอง ทำสัญญามอบหมายเอกชน เข้าทำภารกิจใดภารกิจหนึ่งให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อประโยชน์สาธารณะมากที่สุดมิใช่การให้เอกชน เข้าจัดทำบริการสาธารณะโดยตรง เช่น สัญญาที่มีวัตถุประสงค์ในการมอบบริการให้เอกชนไปจัดทำสัญญางาน โยธาสาธารณะหรือสัญญาที่ ถือเป็นสัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ เช่น สัญญาซื้อวัสดุอุปกรณ์ สัญญาจ้าง ก่อสร้างของหน่วยงานทางปกครอง

3) สัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค เป็นเรื่องของกิจการและทรัพย์สินที่ใช้ ในกิจการนั้น ที่มีความหมายว่าเป็นสัญญาที่จัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค ที่หน่วยงานทาง ปกครองใช้เป็นเครื่องมืออันสำคัญ และจำเป็น ในการจัดทำบริการสาธารณะให้บรรลุผล ทั้งประชาชนทั่วไปสามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้โดยตรง

4) สัญญาให้แสงสว่างประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเป็นสัญญาที่อนุญาตและยินยอมให้เอกชน แสงสว่างประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยฝ่ายเอกชนจะจ่ายค่าตอบแทนให้หลายสัญญาจะเป็นสัญญา สัมปทานนอกจากสัญญาทางปกครอง 4 ประเภท ตามที่กฎหมายกำหนดแล้วยังมีสัญญาที่ไม่ได้เป็นสัญญา ทางปกครองโดยตรง แต่อาจพบข้อกำหนดพิเศษในสัญญาที่ให้เอกสิทธิ์แก่คู่สัญญาฝ่ายปกครองมากหรือพบ ข้อสัญญาบางอย่างที่ไม่พบในสัญญาทางแพ่งทั่วไป สัญญานั้นศาลปกครองหรือคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาด อำนาจหน้าที่ระหว่างศาลอาจวินิจฉัยให้เป็นสัญญาทางปกครองโดยสภาพได้

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่สองจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูล มีข้อเสนอว่า ควรแก้ไข พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการใช้บท นิยามตีความสัญญาทางปกครอง ควรจะแก้ไขบทนิยามที่มีปัญหาในการตีความเพราะเป็นนิยามแบบเปิดเสียใหม่ กล่าวคือ

1. เมื่อระบบกฎหมายไทยยังมีปัญหาทางกฎหมายที่ไม่อาจแบ่งแยกสัญญาของฝ่ายปกครองเป็น สัญญาทางปกครองและสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครองได้อย่างชัดเจนที่จะมีผลให้นำข้อพิพาทที่เกิดจาก สัญญาขึ้นสู่ศาลที่มีเขตอำนาจได้อย่างแน่นอนเพราะอาจมีปัญหาการตีความสัญญา เนื่องจากนิยามสัญญา ทางปกครองที่บัญญัติไว้ในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครองพ.ศ. 2542 เป็นนิยามเปิดที่ได้หมายถึงสัญญาที่บัญญัติไว้ 4 ประเภทดังกล่าว จึงควรแก้ไขนิยามสัญญาทาง ปกครองเสียใหม่เพื่อให้มีลักษณะเป็นการทั่วไป ดังนี้

“สัญญาทางปกครอง” หมายถึง สัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครอง หรือเป็นบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐและมีลักษณะเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการบริการสาธารณะโดยตรง สัญญาแสงสว่างประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ หรือสัญญาที่มีข้อกำหนดในสัญญาซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แสดง ถึงเอกสิทธิ์ของรัฐ เพื่อการใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองให้บริการสาธารณะบรรลุผล”

2. การแก้ไขนิยาม “สัญญาทางปกครอง” เสียใหม่ ในระหว่างที่ยังไม่ได้จัดทำพระราชบัญญัติว่า ด้วยสัญญาทางปกครองนั้นจะเกิดผลดีและสอดคล้องกับทฤษฎีและหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ของต่างประเทศ โดยเฉพาะหลักกฎหมายฝรั่งเศสที่มีพัฒนาการในหลักกฎหมายสัญญาทางปกครองมานาน และระบบกฎหมายไทยนำมาเป็นแม่แบบการแก้ไขนิยามใหม่ยังทำให้สัญญาทางปกครองไทยเป็นสัญญาที่มีความ เชื่อมโยงกับหน่วยงานทางปกครองหรือบุคคลที่กระทำการแทนรัฐในฐานะคู่สัญญาที่มีความเชื่อมโยงกับ บริการสาธารณะ ทั้งยังมีความชัดเจนง่ายต่อการนำไปใช้วินิจฉัยสัญญาทางปกครอง

นิยามที่แก้ไขใหม่จะมีความยืดหยุ่นที่ศาลปกครองและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล สามารถพัฒนาหลักกฎหมายเรื่องนี้ต่อไปได้อีก โดยนำนิติวิธีทางกฎหมายมาใช้ในการตีความสัญญาทางปกครองให้มากที่สุดโดยเฉพาะนิติวิธีประกอบ เช่น เปรียบเทียบหลักกฎหมายต่างประเทศเพื่อให้เข้าถึงนิติวิธีหลักได้อย่างรวดเร็ว ที่ถือว่าเป็นนิติวิธีเชิงสร้างสรรค์ ให้เกิดประโยชน์ในการตีความสัญญาทางปกครองให้มากที่สุด

3. ต้องเผยแพร่คำวินิจฉัยคำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ยุติแล้ว เนื่องจากคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลปกครองสูงสุด รวมทั้งคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลเป็นการวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ทั้งการปฏิบัติราชการของระบบราชการไทยเป็นบรรทัดฐานในการวินิจฉัยปัญหากฎหมายจึงต้องรวบรวมแล้ว เผยแพร่คำพิพากษาคำสั่ง คำวินิจฉัยชี้ขาดที่ได้พัฒนาหลักกฎหมาย เรื่องสัญญาทางปกครองมาระดับหนึ่งในหลักที่พัฒนามาจนคงที่และไม่มีปัญหาในการตีความไม่มีปัญหาความขัดแย้งในเหตุผลทางกฎหมายและไม่ขัดแย้งในเหตุผลทางทฤษฎีระหว่างศาลปกครองสูงสุดและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลทุกองค์มีความเห็นตรงกันให้แก่ศาลปกครอง ศาลยุติธรรมองค์กรในกระบวนการยุติธรรม รวมทั้งหน่วยงานราชการ กระทรวง กรม กองส่วนราชการที่เรียกชื่ออย่างอื่น ราชการ ส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชนหรือหน่วยงานอื่นของรัฐ สถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของรัฐและประชาชนทั่วไป ทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้รับทราบและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง เขตอำนาจศาลปกครองเรื่องสัญญาทางปกครอง ตลอดจนบรรทัดฐานทางกฎหมายเดียวกัน

บทสรุป

บทสรุปทั้งหลายนี้เป็นผลจากการศึกษาวิจัย พร้อมกันจะต้องแสวงหาคำตอบและเหตุผลที่มั่นคงควรค่าแก่การรับฟังและสมเหตุสมผล ดังนี้

1. ศาลปกครองสูงสุด ควรจัดทำหลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยสัญญาทางปกครอง ทั้งหลักเกณฑ์ด้านองค์กรหลักเกณฑ์ด้านเนื้อหาหรือวัตถุประสงค์แห่งสัญญา รวมทั้งหลักเกณฑ์ ที่จะวินิจฉัยสัญญาทางปกครองโดยสภาพที่ครอบคลุมเนื้อหาของสัญญาทางปกครองที่มีวัตถุประสงค์แห่งสัญญา 4 ประเภท ได้แก่ สัญญาสัมปทาน สัญญาที่ให้จัดทำบริการสาธารณะ สัญญาจัดให้มีสิ่งสาธารณูปโภค สัญญาให้แสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

2. ผลการศึกษาที่เป็นบทสรุปทั้งหมด ควรนำไปสู่แนวทางการจัดทำหลักเกณฑ์ ทางกฎหมายว่าด้วยสัญญาทางปกครอง โดยศาลปกครองสูงสุดควรรับหน้าที่จัดทำหลักกฎหมายดังกล่าว โดยความเห็นชอบมติที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด มีบทบัญญัติครอบคลุม ระบบสัญญาทางปกครองทั้งระบบที่ควรมีบทบัญญัติต่อไปใน หลักกฎหมายหรือหลักเกณฑ์ดังกล่าวด้วย คือ 1) คำอธิบายบทนิยามสัญญาทางปกครองที่ชัดเจน แน่นนอน ครอบคลุม หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยสัญญาทางปกครองทุกหลักเกณฑ์ ทั้งนี้ เพื่อแก้ปัญหา นิยาม แบบเปิดที่เมื่อนำไปใช้ตีความก็เกิดปัญหาข้อขัดข้องในการตีความ 2) หลักเกณฑ์ในการวินิจฉัยสัญญาทางปกครอง ทั้งเกณฑ์ในเชิงองค์กร และเกณฑ์วัตถุประสงค์แห่งสัญญารวมทั้งหลักเกณฑ์การตีความสัญญาทางปกครองโดยสภาพ และการอุดช่องว่างกฎหมายที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ที่ครอบคลุมมากที่สุดมิให้เกิด ปัญหาการตีความในอนาคต 3) ข้อกำหนดที่กำหนดลักษณะ ประเภท หรือเนื้อหาที่ชัดเจนให้สัญญาใดเป็นสัญญาทางปกครองสัญญาใดเป็นสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครอง 4) การเตรียมการทำสัญญาทางปกครอง

ในชั้นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง 5) เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการจัดทำสัญญาทางปกครอง 6) การเกิดสัญญาทางปกครอง 7) รูปแบบของสัญญาทางปกครองโดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์แห่งสัญญา 8) ผลของสัญญาทางปกครอง 9) อำนาจฝ่ายปกครองที่มีอยู่เหนือคู่สัญญาฝ่ายเอกชนในบางเรื่อง 10) การแก้ไขสัญญาฝ่ายเดียวโดยฝ่ายปกครอง 11) การบังคับตามสัญญาทางปกครอง 12) เหตุผลที่ไม่อาจคาดหมายได้ล่วงหน้าที่ควรบัญญัติถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญาฝ่ายปกครอง กับคู่สัญญาฝ่ายเอกชนเอาไว้อย่างชัดเจน 13) คำตอบแทนหรือค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้แก่คู่สัญญาฝ่ายเอกชนที่อาจมีขึ้นจากการใช้อำนาจในการแก้ไขสัญญาและหรือการบอกเลิกสัญญาฝ่ายเดียวของฝ่ายปกครอง

การจัดทำหลักเกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อใช้วินิจฉัยตีความสัญญาทางปกครองข้างต้นเกิดจากการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบโดยรวมรวมหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองที่ได้พัฒนามาแล้วระดับหนึ่ง ทั้งนำหลักกฎหมายต่างประเทศมาใช้บัญญัติเป็นหลักเกณฑ์ที่แน่นอน ทั้งนำหลักที่ศาลปกครองสูงสุดและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลวางหลักไว้จนยุติในเรื่องนั้น ๆ รวมทั้งนำทฤษฎีกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองที่กฎหมายไทยนำมาปรับใช้ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาการตีความสัญญาทางปกครอง ซึ่งจะเป็นเครื่องมือทางกฎหมายมหาชนที่สำคัญเกี่ยวกับสัญญาทางปกครองให้ไปอย่างสมบูรณ์และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากผู้ให้ข้อมูลเมื่อนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์การวิจัยสามารถตอบคำถามการศึกษาวิจัยได้ คือ ควรแก้ไขพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการใช้บทนิยามตีความสัญญาทางปกครอง ควรจะแก้ไข บทนิยามที่มีปัญหาในการตีความเพราะเป็นนิยามแบบเปิดเสียใหม่ กล่าวคือ

1) เมื่อระบบกฎหมายไทยยังมีปัญหาทางกฎหมาย ที่ไม่อาจแบ่งแยกสัญญาของฝ่ายปกครองเป็นสัญญาทางปกครองและสัญญาทางแพ่งของฝ่ายปกครองได้อย่างชัดเจนที่จะมีผลให้นำข้อพิพาทที่เกิดจากสัญญาขึ้นสู่ศาลที่มีเขตอำนาจได้อย่างแน่นอนเพราะอาจมีปัญหาการตีความสัญญา เนื่องจากนิยามสัญญาทางปกครองที่บัญญัติไว้ใน มาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 เป็นนิยามเปิดที่มีได้หมายถึงสัญญาที่บัญญัติไว้ 4 ประเภดดังกล่าว จึงควรแก้ไขนิยาม สัญญาทางปกครองเสียใหม่เพื่อให้มีลักษณะเป็นการทั่วไป ดังนี้

“สัญญาทางปกครอง” หมายถึง สัญญาที่คู่สัญญาอย่างน้อยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นหน่วยงานทางปกครอง หรือเป็นบุคคลซึ่งกระทำการแทนรัฐและมีลักษณะเป็นสัญญาที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อการบริการสาธารณะโดยตรง สัญญาแสวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือสัญญาที่มีข้อกำหนดในสัญญาซึ่งมีลักษณะพิเศษที่แสดงถึงเอกสิทธิ์ของรัฐเพื่อใช้อำนาจทางปกครองหรือการดำเนินกิจการทางปกครองให้บริการสาธารณะบรรลุผล”

2) การแก้ไขนิยาม “สัญญาทางปกครอง” เสียใหม่ ในระหว่างที่ยังไม่ได้ จัดทำพระราชบัญญัติว่าด้วยสัญญาทางปกครองนั้น จะเกิดผลดีและสอดคล้องกับยังทำให้สัญญาทางปกครองไทย เป็นสัญญาที่มีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานทางปกครอง หรือบุคคลที่กระทำการแทนรัฐ ในฐานะคู่สัญญามีความเชื่อมโยงกับบริการสาธารณะทั้งยังมีความชัดเจนง่ายต่อการนำไปใช้วินิจฉัยสัญญาทางปกครอง

นิยามที่แก้ไขใหม่จะมีความยืดหยุ่นที่ศาลปกครองและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาล สามารถพัฒนาหลักกฎหมายเรื่องนี้ต่อไปได้อีก โดยนำนิติวิธีทางกฎหมายมหาชนที่ถือว่าเป็นนิติวิธีเชิงสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์ในการตีความ สัญญาทางปกครองให้มากที่สุด

3) จะต้องเผยแพร่คำวินิจฉัย คำสั่งศาลปกครองสูงสุดที่ยุติแล้ว เนื่องจากคำพิพากษาหรือคำสั่งศาลปกครองสูงสุดรวมทั้งคำวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลเป็นการวางหลักกฎหมายเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง ทั้งการปฏิบัติราชการของระบบราชการไทย เป็นบรรทัดฐานในการวินิจฉัยปัญหากฎหมาย จึงต้องรวบรวมแล้ว เผยแพร่คำพิพากษาคำสั่ง คำวินิจฉัยชี้ขาดที่ได้พัฒนาหลักกฎหมาย เรื่องสัญญาทางปกครอง มาระดับหนึ่ง ในหลักที่พัฒนามาจนคงที่และไม่มีปัญหาในการตีความ ไม่มี ปัญหาความขัดแย้งในเหตุผลทางกฎหมาย และไม่ขัดแย้งในเหตุผลทางทฤษฎี ระหว่าง ศาลปกครองสูงสุดและคณะกรรมการวินิจฉัยชี้ขาดอำนาจหน้าที่ระหว่างศาลทุกองค์มีความเห็นตรงกัน ทั้งนี้ เพื่อให้หน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องดังกล่าวได้รับทราบ และมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสัญญาทางปกครอง เขตอำนาจศาลปกครองเรื่องสัญญาทางปกครอง ตลอดจนบรรทัดฐานทางกฎหมายเดียวกัน

References

- [1] The Act on Establishment of Administrative Courts and Administrative Court Procedure B.E. 2542 (1999, October 10). Royal Thai Government Gazette Vol. 116, Part 94 Kor, pp. 1-18.
- [2] Boramanan, N. (2013). *Administrative contracts*. Winyuchon.
- [3] The Act on Establishment of Administrative Courts and Administrative Court Procedure B.E. 2542 (1999, October 10). Royal Thai Government Gazette Vol. 116, Part 94 Kor, pp. 1-18.
- [4] Meelap, P. (2019). *Training materials for the course on administrative law and administrative court procedure endorsed by the Office of the Administrative Courts, on the topic of disputes related to administrative contracts*. Prince of songkla University Hat Yai Campus.
- [5] Sawangsak, C. (1997). *The French administrative court system* (2nd ed.). Nititham.
- [6] Panjiang, R. (2005). Problems Concerning the Jurisdictional Issue in Cases Involving Contracts by the Administration.[Master's Thesis in Laws, Chulalongkorn University].Middle East Technical University Library.<http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12619101/index.pdf>.
- [7] An order dismiss dismissal of the plaint of the Songkhla Administrative Court, decided case No.52/2546 [In Thai]
- [8] An order of the Supreme Administrative Court No.545/2546 (The General Assembly) [In Thai]
- [9] The determination of the powers and duties among courts No.10/2545 [In Thai]
- [10] The determination of the powers and duties among courts No.18/2545 [In Thai]

- [11] The judgment of the Central Administrative Court, undecided case No.236/2544 and decided case No.123/2544 [In Thai]
- [12] The determination of the powers and duties among courts No.47/2549 [In Thai]
- [13] Research and Academic Affairs Office, Office of the Administrative Courts. (2011). *Legal principles from supreme administrative court judgments to support good governance in conducting administrative contracts*. Sahamit Printing and Publishing Co., Ltd.

“มนุษย์ป่า” “มนุษย์ลุง” “ไดโนเสาร์” “เต่าล้านปี”:
วาทคติต่อผู้สูงอายุในเสียงของสังคมไทย
“Manut-Pa”, “Manut-Loong”, “Dinosaur”,
and “Tao-Lan-Pee”: Ageism towards Older Persons in
Thai Social Listening

จิตติกาญจน์ อัสตรกุล^{1*}, อัครา เมธาสุข¹ และพน นิลเขต¹
Titikarn Assatarakul^{1*}, Akara Metsauk¹, and Fon Ninkhate¹

¹ คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปทุมธานี 12120

¹ Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University, Pathumthani, 12120, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: E-mail : t.assatarakul@gmail.com

(Received: February 5, 2024; Revised: May 15, 2024; Accepted: June 10, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดที่แฝงฝังในสังคมไทย โดยวิธีการฟังเสียงสังคม (social listening) ที่ปรากฏในพื้นที่ออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สะท้อนเสียงของประชากรจำนวนมากของสังคมปัจจุบัน ประกอบด้วยข้อความที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์แสดงออกแบบสาธารณะในพื้นที่ออนไลน์ต่าง ๆ ได้แก่ Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube และ Pantip ใช้คำค้นหลากหลาย เช่น “มนุษย์ป้า” “มนุษย์ลุง” ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาโดยการนับความถี่ของข้อความที่ปรากฏในสื่อดังกล่าว จากนั้นพิจารณารายละเอียดในข้อความเพื่อศึกษาบริบทการสื่อสาร ผลการวิจัยพบว่าข้อความในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นวาทคติต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ แบ่งเป็น 5 ด้าน เรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ร้อยละ 48.11 2) ความเชื่อและคุณค่า ร้อยละ 31.55 3) กลไกในการคิด ร้อยละ 13.25 4) ความคาดหวังของสังคม ร้อยละ 3.57 และ 5) การจัดการอารมณ์ ร้อยละ 3.51 โดยผลการวิจัยนี้ฉายภาพให้เห็นถึงสถานการณ์ของวาทคติต่อผู้สูงอายุที่ปรากฏออนไลน์ เพื่อสร้างความตระหนักแก่สังคมในประเด็นอคติและการเลือกปฏิบัติต่อกลุ่มผู้สูงอายุ และเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายที่ลดอคติและการเลือกปฏิบัติต่อประชากรสูงอายุต่อไป

คำสำคัญ: วาทคติ เสียงของสังคม ผู้สูงอายุ สื่อสังคมออนไลน์ การวิเคราะห์เนื้อหา

Abstract

This study employs social listening as a research tool to analyze texts from popular social media platforms, including Twitter, Facebook, Instagram, YouTube and Pantip. Several keywords such as “มนุษย์ป้า” (Manut-Pa) and “มนุษย์ลุง” (Manut-Loong) were applied in the search. After obtaining the results from the search, the researchers conducted a content analysis to comprehend the contexts. The results of the study revealed the ageism presented in the social media in Thai contexts in negative and positive aspects. They can be categorized into five key themes, including 1) bodily changes (48.11 %), 2) beliefs and values (31.55 %), 3) thinking process (13.25 %), 4) social expectations (3.57 %), and 5) emotional control (3.51 %), respectively. This study sheds light on the ageism in Thai society as it appears online. Understanding this ageism helps raise awareness of the issues of stereotyping and discrimination towards older persons. Moreover, it assists in formulating strategies to reduce ageism and discrimination in society.

Keywords: Ageism, Social Listening, Older Person, Social Media, Content Analysis

บทนำ

“มนุษย์ป่า...มนุษย์ลุง...ไดโนเสาร์...เต่าล้านปี” ดูเป็นวลีหรือกลุ่มคำที่คุ้นหูผู้คน จนเป็นเสมือนคำกล่าวปกติในสังคมไทย โดยมักถูกใช้เมื่อผู้กล่าวต้องการเปรียบบุคคลที่มีลักษณะบางประการผูกติดกับภาพจำของกลุ่มวัยสูงอายุ เช่น มีความคิดไม่ทันสมัย ยึดติดความเชื่อดั้งเดิม เปรียบดังไดโนเสาร์หรือเต่าล้านปีที่มีอายุมากหรือตกยุค หากสังคมขาดความตระหนักในความไม่ปกติทางทัศนคติที่มีต่อคนบางกลุ่มวัย อาจนำไปสู่การกีดกันและเลือกปฏิบัติต่อคนบางกลุ่มวัย หรือที่เรียกว่า วายาคติ (Ageism) คำนี้ถูกกล่าวถึงเป็นครั้งแรกในงานเขียนของ Butler [1] นายแพทย์ชาวอเมริกันที่ได้ให้นิยามไว้ว่าหมายถึง อคติ (Prejudice) ที่กลุ่มคนในช่วงวัยหนึ่งมีต่อกลุ่มคนในอีกช่วงวัยหนึ่ง โดยอธิบายมุ่งเน้นไปที่ปรากฏการณ์การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ที่กลุ่มคนวัยกลางคนแสดงออกต่อกลุ่มคนในวัยเด็กและวัยสูงอายุ เนื่องจากกลุ่มคนในวัยเด็กและวัยสูงอายุนั้นต้องการการพึ่งพิงจากกลุ่มคนแรงงาน ในระยะต่อมา Butler [1] ได้ให้นิยามว่า Ageism คือ เจตคติ (Attitude) รูปแบบหนึ่งที่มีต่อการเลือกปฏิบัติแบบแบ่งแยก ตลอดจนการสร้างภาพเหมารวม (Stereotype) การเข้าใจที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับบุคคลอื่นเนื่องมาจากอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุและกระบวนการชราภาพ

สำหรับในประเทศไทย ปราโมทย์ ประสาทกุล ศุทธิดา ชวนวัน และ กาญจนา เทียนลาย [2] ได้ให้ความหมายของ Ageism เป็นคำไทยว่า วายาคติ ซึ่งมาจาก วัย (วัย) + อคติ หมายถึง การมีอคติหรือทัศนคติเชิงลบต่อคนในบางกลุ่มอายุ โดยมุ่งอธิบายในกลุ่มวัยสูงอายุ ตัวอย่างของวายเป็นผู้สูงอายุที่ปรากฏจนเป็นความปกติในสังคม เช่น การใช้สัญลักษณ์หลังค่อม ถือไม้เท้า แทนภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอคติและการเหมารวมคุณลักษณะของผู้สูงอายุ [3] การสั่งสมของวายเป็นที่ครอบคลุมความคิดของคนจำนวนมากในสังคม อาจก่อให้เกิดบรรทัดฐานหรือการเลือกปฏิบัติที่นำไปสู่การลิดรอนสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคล เช่น การมองว่าผู้สูงอายุเป็นวัยพึ่งพิงหรือเป็นภาระให้แก่วัยแรงงานที่จะต้องจ่ายภาษีเพื่อใช้ในการดูแลสวัสดิการคนกลุ่มนี้ การมองว่าผู้สูงอายุมีภาพลักษณ์ของความทรุดโทรม หรือมีข้อจำกัดด้านร่างกายและสติปัญญา อาจส่งผลให้สังคมมองไม่เห็นศักยภาพของผู้สูงอายุในการทำงาน จนก่อให้เกิดการเลือกไม่จ้างงานผู้สูงอายุ [4] โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่เทคโนโลยีได้พัฒนาอย่างก้าวกระโดด การเข้าถึงและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารตลอดจนความคิดเห็นของคนในสังคมไทยได้ขยายขอบเขตพรมแดนและมีความรวดเร็วมากขึ้น จนหลายครั้งเกิดเป็นกระแสและนำไปสู่การผลิตค่านิยมใหม่ ๆ ก่อให้เกิดการกระจายตัวของพฤติกรรม การเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ

ในขณะที่ประเทศไทยกำลังเผชิญหน้ากับสังคมสูงวัย วายาคติซึ่งเป็นอคติต่อช่วงวัยมีผลกระทบต่อนโยบายและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่กระทำต่อกลุ่มประชากรสูงอายุ แม้ที่ผ่านมาจะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับวายเป็นประเทศไทยในรูปแบบกรณีศึกษาหรือการศึกษาในบริบทครอบครัว แต่ก็ยังมีข้อจำกัดด้านการศึกษาภาพกว้างของสังคม ด้วยสภาพการณ์ข้างต้น งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวายาคติที่แฝงฝังในสังคมไทย โดยวิธีการฟังเสียงสังคม (Social listening) ศึกษาการใช้วายเป็นผ่านข้อความในพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube และ Pantip เนื่องจากเป็นสื่อที่คนยุคปัจจุบันนิยมใช้ในชีวิตประจำวัน และมีอิทธิพลในการเผยแพร่ข้อมูลในวงกว้าง การสำรวจวายเป็นในเสียงของสังคมไทยครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการทำงานเพื่อส่งเสริมการลดอคติต่อช่วงวัยในสังคมไทยต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัยยาคติ

เนื่องจากวัยยาคติเป็นอคติรูปแบบหนึ่ง อันมีเหตุมาจากคุณลักษณะด้านอายุ องค์ประกอบของวัยยาคติจึงประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลักคล้ายคลึงกับองค์ประกอบของเจตคติต่อกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ ได้แก่ 1) อคติ (Prejudice) ที่แสดงผ่านทางอารมณ์ความรู้สึก 2) การเหมารวม (Stereotype) ที่แสดงออกผ่านทางความคิด ความเชื่อแบบเหมารวม 3) การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ที่เป็นแนวโน้มการแสดงพฤติกรรมแบ่งแยกและเลือกปฏิบัติ โดยองค์ประกอบข้างต้นอยู่บนพื้นฐานของการมีอายุที่สูงขึ้น

ภายใต้การอธิบายเกี่ยวกับวัยยาคติ พบว่า มีแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของการเกิดวัยยาคติ ผลกระทบจากการมีวัยยาคติ ตลอดจนแนวทางการลดวัยยาคติอยู่หลายแนวคิด ทั้งการอธิบายทางสังคมศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ สำหรับทางด้านสังคมศาสตร์มีแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย เช่น 1) แนวคิดโมเดลความคิดเหมารวม (Stereotype Content Model) อธิบายถึงโครงสร้างและรูปแบบความคิดความเชื่อแบบเหมารวมที่บุคคลมีต่อผู้สูงอายุ โดยแนวคิดโมเดลความคิดแบบเหมารวมมองว่า อคติหมายถึงความรู้สึกที่มีต่อกลุ่มสังคมอื่นแบบเหมารวม ซึ่งเป็นความรู้สึกบวกหรือลบก็ได้ มีพื้นฐานจากการรับรู้ในสองด้าน ได้แก่ ด้านความสามารถ และ ด้านความเป็นมิตร เมื่อนำทั้งสองด้านมาจับคู่กัน จะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทอคติ ได้แก่ ความสงสารเวทนา ความอิจฉา ความเหยียดหยาม และ ความภาคภูมิใจ โดยผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะตกอยู่ในโมเดลความคิดแบบเหมารวมประเภทความสงสารเวทนา เนื่องจากถูกเหมารวมว่ามีความสามารถต่ำ แต่มีความเป็นมิตรสูง 2) ทฤษฎีการบริหารความรู้สึกหวาดกลัว (Terror Management Theory) อธิบายถึงสาเหตุที่มาจากวัยยาคติที่บุคคลในช่วงวัยหนุ่มสาวมีต่อการสูงอายุ โดยมองว่ามนุษย์มีสัญชาตญาณการมีชีวิตรอดเช่นเดียวกับสัตว์ชนิดอื่น แต่ด้วยการพัฒนาทางสติปัญญาที่มากกว่าสัตว์ชนิดอื่น จึงตระหนักรู้ว่าทุกชีวิตเกิดมาแล้วแต่ต้องตาย จึงเกิดความย้อนแย้งระหว่างสัญชาตญาณและความคิด และพยายามหาหลักการป้องกันตนเองจากความกลัวตายนี้ วิธีการหนึ่งคือการหลีกเลี่ยงการใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ เพราะเป็นเสมือนภาพแทนการเข้าใกล้ความตาย ทำให้บุคคลหวาดกลัวนำไปสู่การเกิดอคติต่อผู้สูงอายุ 3) ทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity Theory) อธิบายถึงสาเหตุที่มาจากวัยยาคติที่บุคคลในวัยหนุ่มสาวมีต่อผู้สูงอายุ ทฤษฎีนี้มองว่าบุคคลต้องการที่จะรู้สึกดีต่อกลุ่มของตน เพราะตัวตนทางกลุ่มเปรียบเสมือนตัวตนของตนเอง บุคคลจึงพยายามหาความแตกต่างระหว่างกลุ่มทางสังคม เพื่อแสดงให้เห็นว่ากลุ่มของตนดีกว่ากลุ่มอื่น เช่นเดียวกันกับวัยหนุ่มสาว ที่พยายามคงอัตลักษณ์ของตนเองไว้ผ่านการเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกลุ่มผู้สูงอายุ 4) ทฤษฎีบทบาททางสังคม (Social Role Theory) อธิบายถึงสาเหตุของการเกิดวัยยาคติว่ามาจากการที่บุคคลรับรู้ในบทบาททางสังคมของผู้สูงอายุ โดยมองว่าบุคคลจะมีภาพจำเหมารวมบุคคลอื่นจากการสังเกตพฤติกรรมภายใต้บทบาทที่พวกเขาได้รับ คนวัยหนุ่มสาวซึ่งอยู่ในวัยแรงงาน จะได้รับการมองว่าเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบมั่นใจและไม่ต้องพึ่งพาใคร ในขณะที่ผู้สูงอายุจะถูกมองว่าบุคลิกภาพแบบมั่นใจและไม่ต้องพึ่งพาใครนั้นมีน้อยกว่า [4-5]

แนวคิดทางด้านจิตวิทยาเชิงสังคมและประสาทจิตวิทยายังอธิบายถึงประเด็นต่าง ๆ ที่อาจสามารถใช้ในการอธิบายเกี่ยวกับวัยยาคติได้ เช่น 1) สิ่งแวดล้อมที่ทำให้เกิดความแตกต่างในแต่ละช่วงวัย โดยผ่านคำอธิบายของตัวแบบพัฒนาการเชิงชีวนิเวศ (Bioecological model of development) ที่มองว่าการพัฒนาอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลมีปัจจัยสำคัญหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนผ่านของช่วงเวลา (Time หรือ Chronosystem) ซึ่งเมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมและระยะเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเจาะจง

ในแต่ละยุคสมัย ก็จะส่งผลให้อัตลักษณ์ของคนในแต่ละยุคสมัยนั้นมีโอกาสที่จะมีความแตกต่างกันได้มาก[6] 2) หน้าต่างแห่งโอกาส (Window of opportunity) หรือแนวคิดเรื่องช่วงโอกาสยิ่งยวด (Critical period หรือ Sensitive period) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของสมอง (Brain development) ที่อธิบายว่ามนุษย์สามารถเรียนรู้และพัฒนาสมรรถนะบางประการได้แตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย [7] โดยบางสมรรถนะสามารถเรียนรู้ได้ดีในช่วงวัยเด็ก แต่เมื่อบุคคลผ่านช่วงวัยนั้นไปแล้วจะพบว่าตนเองมีข้อจำกัดในการเรียนรู้ที่มากขึ้นหรืออาจไม่สามารถพัฒนาสมรรถนะนั้นได้อีกเลย สมรรถนะที่ได้รับอิทธิพลจากช่วงโอกาสยิ่งยวดของพัฒนาการทางสมองครอบคลุมทั้งด้านการใช้ร่างกาย การคิด การตัดสินใจ และด้านอารมณ์ เช่น การใช้ประสาทสัมผัส การเคลื่อนไหว การใช้ภาษา การสื่อสาร การจัดการอารมณ์ รวมไปถึงการคิดอย่างเป็นเหตุผลและการคิดขั้นสูง 3) ความสามารถของสมองในการยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลง (neuroplasticity) ความสามารถนี้ของสมองมีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงวัย แนวคิดนี้มองว่าความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ของสมองทำให้ตัวตนของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วพบว่าความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้นั้นจะมีผลอย่างมากในช่วงวัยเด็ก และสมองจะเริ่มมีความเสื่อมถอยหรือมีความสามารถในการยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้น้อยลงในช่วงวัยสูงอายุ ทั้งในด้านการเปลี่ยนแปลงสมดุลของสารเคมีและโปรตีนในสมอง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของเซลล์ประสาทให้สามารถส่งสัญญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการสร้างเซลล์ประสาทใหม่ทดแทนเซลล์ที่เสื่อมสลายไป ส่งผลต่อความสามารถที่อาจลดลงในผู้สูงอายุทั้งในด้านความทรงจำ การใส่ใจจดจ่อ และความยืดหยุ่นทางความคิด แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงของความสามารถเหล่านี้จะสามารถฟื้นฟูให้กลับมาดีขึ้นได้ด้วยการฝึกฝนผ่านกิจกรรมที่ถูกออกแบบอย่างเจาะจง แต่กลับพบว่ากิจกรรมเหล่านั้นก็ยังไม่ได้เปลี่ยนแปลงการทำงานของสมองในพื้นฐานด้านความยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้ของสมอง [8] ทั้งสามแนวคิดข้างต้นต่างสนับสนุนความคิดที่ว่า ผู้สูงอายุนั้นอาจมีความสามารถที่แตกต่างหรือด้อยกว่าคนในช่วงวัยอื่น และมีโอกาสที่การเรียนรู้จะเสื่อมถอยหรือไม่สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองได้มากเท่าบุคคลในช่วงวัยอื่น

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบส่วนหนึ่งทางประสาทวิทยาศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์กลับแสดงหลักฐานที่ขัดแย้งกับแนวคิดดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะในการศึกษาเกี่ยวกับบุคคลสูงอายุที่มีความสามารถสูง (Super-ager) ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุบางคนอาจมีความต้านทานต่อการเสื่อมถอยของทักษะและความสามารถสวนทางกับหลักทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงวัยที่ได้กล่าวไปข้างต้น ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุกลุ่มนี้กลับยังสามารถรักษาความสามารถของตนเองไว้ได้ไม่ต่างจากช่วงเวลาที่ยังเป็นหนุ่มสาว และในหลายกรณีพบว่าบุคคลผู้สูงอายุที่มีความสามารถสูงนี้ยังมีความสามารถที่สูงกว่าคนหนุ่มสาวโดยทั่วไปอีกด้วย ความสามารถนี้อาจเกิดจากคุณสมบัติพิเศษของสมองของบุคคลผู้สูงอายุที่มีความสามารถสูง ซึ่งมีความต้านทานต่อโปรตีนบางประเภท เช่น ทาว (Tau) และกลุ่มใยประสาทที่พันกัน (Neurofibrillary tangles) [9] ซึ่งโดยปกติมักพบว่ามีผลกระทบในผู้ที่มีการเสื่อมถอยของการรู้คิด (Cognitive decline) และบุคคลที่ป่วยด้วยโรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer's disease) จากหลักฐานเหล่านี้จะเห็นได้ว่า การกำหนดภาพลักษณ์ การรู้สึกหวาดกลัว และการกำหนดบทบาทหน้าที่ให้แก่ผู้สูงอายุแบบเหมารวมนั้นขัดแย้งกับข้อค้นพบที่แสดงให้เห็นความแตกต่างหลากหลายในกลุ่มผู้สูงอายุข้างต้น การเหมารวมโดยขาดความเข้าใจในความแตกต่างหลากหลายอาจนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ รวมถึงการกำหนดกฎหมายและการบ่มเพาะจารีตในสังคมที่ไม่เหมาะสม

ปัจจุบันมีการศึกษาที่มุ่งหาแนวทางในการลดความขัดแย้งในสังคม โดยทฤษฎีที่อธิบายฐานคิดของแนวทางการลดความขัดแย้ง ได้แก่ ทฤษฎีการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม (Intergroup contact theory) ที่อธิบายถึงแนวทางในการช่วยลดอคติ โดยมองว่าหากบุคคลที่มีกลุ่มทางสังคมที่แตกต่างกัน เช่น เพศ เชื้อชาติ ชั่ววัย ได้มาปฏิสัมพันธ์กัน ภายใต้เงื่อนไขที่กลุ่มทั้งสองมีความเท่าเทียมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน มีความร่วมมือกัน และได้รับการดูแลสนับสนุนด้วยกติกาเดียวกัน จะช่วยลดอคติของบุคคลสองกลุ่มได้ เมื่อนำมาใช้อธิบายความขัดแย้งของผู้สูงอายุและคนวัยหนุ่มสาวได้มีโอกาสมาปฏิสัมพันธ์กันภายใต้เงื่อนไขข้างต้น อาจสามารถลดอคติด้วยเหตุแห่งวัยลงได้ แนวคิดนี้ถูกนำมาสู่การใช้งานจริง เช่น หลักสูตรการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างวัย (Intergenerational learning) ที่ให้คนหนุ่มสาวและผู้สูงอายุมาเรียนรู้ร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการลดอคติ เช่น การจับคู่ร่วมเรียนรู้ การเปลี่ยนบทบาทเป็นทั้งผู้สอนและผู้เรียน การมีเป้าหมายในการเรียนรู้ร่วมกัน ผลการศึกษาหลายงาน พบว่า นอกจากผู้สูงอายุจะได้เรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เช่น เทคโนโลยีที่ทำให้รู้สึกว่าคุณค่าต่อผู้อื่น คนหนุ่มสาวยังได้เรียนรู้ความเห็นอกเห็นใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งช่วยลดทัศนคติเชิงลบที่วัยหนุ่มสาวมีต่อผู้สูงอายุด้วย [10-12]

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ศึกษาวัยวุฒิในสังคมไทย พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นลักษณะกรณีศึกษา เช่น งานของ เทียนแก้ว เลี่ยมสุวรรณ [13] ที่สำรวจความขัดแย้งของประชากรวัยทำงานในจังหวัดชลบุรี งานวิจัยของหนึ่งฝัน พุทธิธรรมวงศ์ [4] ที่สำรวจความขัดแย้งต่อพ่อแม่ในกลุ่มวัยหนุ่มสาวในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ปัจจุบันยังขาดงานวิจัยที่สำรวจความขัดแย้งในระดับภาพรวมของสังคมและพื้นที่ออนไลน์ งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งสำรวจภาพรวมของความขัดแย้งที่ปรากฏในสังคมผ่านสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นที่สะท้อนเสียงส่วนหนึ่งของสังคมในยุคปัจจุบัน

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสร้างสังคม DEE (Diversity, Equity and Empathy): ศึกษาสถานการณ์อคติต่อประชากรกลุ่มเปราะบาง และสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักรู้ของสังคม ภายใต้การดำเนินงานของคณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์ หนังสือรับรองเลขที่ 006/2566 งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการฟังเสียงสังคม (Social listening) ในการเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลข้อความ (text) ที่ผู้ใช้งานสื่อสังคมออนไลน์แสดงออกแบบสาธารณะบนพื้นที่ออนไลน์ต่าง ๆ เช่น Facebook, Twitter (X), Instagram, YouTube, Pantip และยังรวมถึงการคอมเมนต์ใต้โพสต์ การตอบกลับ การคอมเมนต์วิดีโอ และข้อความที่ติดแฮชแท็ก (Hashtag)

ทั้งนี้ใช้วิธีการระดมสมองจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประชากรศาสตร์ ประสาทวิทยาศาสตร์ และด้านชุมชนและสังคม และคัดเลือกคำสำคัญจากกลุ่มคำที่ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นตรงกัน เพื่อระบุคำค้นหาคำหลัก (Keywords) ที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งกับผู้สูงอายุ ในการสืบค้นด้วยโปรแกรม Zocial Eye ของ บริษัท ไวซ์ไซท์ (ประเทศไทย) จำกัด และกำหนดคำคัดออกที่ไม่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ตามตารางที่ 1 ผู้วิจัยใช้คำค้นหาในการเก็บข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2566 และเลือกช่วงเวลาที่มีความถี่ของการปรากฏคำค้นหาคำหลักสูงที่สุด ได้แก่ ช่วงวันที่ 7-28 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์จนได้ข้อมูลเชิงลึก และใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการนับความถี่ของคำที่ปรากฏในสื่อดังกล่าว จากนั้นผู้วิจัยได้พิจารณาข้อความเพื่อทำความเข้าใจบริบทของการสื่อสาร และคัดข้อความที่ไม่เกี่ยวข้องออก

Table 1 Keywords and Exclusion Words (In Thai) of Ageism in Social Media

Condition	Words/Phrases (In Thai)
Keywords	E-Kae (อีแก่), I-Kae (ไอ้แก่), I-Kae (ไอ่แก่), (I-Kae) ไอแก่, Ta-Loong (ตาลุง), Yai-Kae (ยายแก่), Hiew (เหี่ยว), ngok (หงอก), Mai-Klai-Fang (ไม้ไผ่ลี้ฝาง), Kae-Ka-Log-Ka-La (แก่กะโหลกกะลา), E-Kae-Ba-Num-Lai (อีแก่บ้านน้ำลาย), Wai-Thong (วัยทอง), Di-No-Saur (ไดโนเสาร์), Hua-Bo-Lan (หัวโบราณ), Manut-Pa (มนุษย์ป้า), Manut-Loong (มนุษย์ลุง), Pa-Khang-Ban (ป้าข้างบ้าน), Loong-Khang-Ban (ลุงข้างบ้าน), Kae-Dak-Dan (แก่ดักดาน), OK BOOMER, BOOMER, Tao-Lan-Pee (เต่าล้านปี), Yu-Ban-Leang-Lan (อยู่บ้านเลี้ยงหลาน), Tao-Hua-ngoo (เต๋าหัวงู), Pai-Yu-Wat (ไปอยู่วัด)+Kae (แก่), Wau-Kae-Kin-Ya-On (วัวแก่กินหญ้าอ่อน), Tan-ha-Klab (ต้นหากลับ), Tao-Ta-Lok (เต๋าทารก), Tae-Peep-Dang (เตะปี่ดั่ง), Wai-Kao (วัยเก่า), Poo-Tao-Poo-Kae (ผู้เฒ่าผู้แก่), Rom-Po-Rom-Sai (โรมโพธิ์โรมไทร)
Exclusion Words	Pom-Ngok (ผมหงอก), Sak- Di-No-Saur (ซากไดโนเสาร์), BABY BOOMER, Kai-Di-No-Saur (ไข่ไดโนเสาร์), boomerang, Shoot-Di-No-Saur (ชุดไดโนเสาร์), Chao-Di-No-Saur (เจ้าไดโนเสาร์), Kao (ข้าว), Kong-Len (ของเล่น), Tao-Di-No-Saur (ตัวไดโนเสาร์), Lai-Di-No-Saur (ลายไดโนเสาร์), Nak-Wit-Ta-Ya-Sat-Khon-Pob (นักวิทยาศาสตร์ค้นพบ), Chong-Khun-Aem (ช่องคุณแอม), aim, M-V- Manut-Pa (mv มนุษย์ป้า), withhawwat, Pra (พระ), Mha (หมา), Maew (แมว), Non (نون), Nong (น้อง)

Note. Gathering ideas to identify words by three specialists.

ผลการศึกษา

จากการศึกษาเสียงของสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงวันที่ 7-28 พฤษภาคม พ.ศ.2566 ซึ่งมีความถี่ในการเกิดข้อมูลที่กล่าวถึงผู้สูงอายุมากที่สุดในรอบปี สุ่มข้อความได้ทั้งหมด 47,954 ข้อความ โดยพื้นที่ออนไลน์ที่พบการแสดงของข้อความยากติดต่อผู้สูงอายุมากที่สุด ได้แก่ Facebook มีจำนวนข้อความที่พบ 14,346 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 29.92 รองลงมา ได้แก่ Pantip มีจำนวนข้อความที่พบ 12,594 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 26.26, YouTube มีจำนวนข้อความที่พบ 11,265 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 23.49, Twitter มีจำนวนข้อความที่พบ 9,622 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 20.07 และ Instagram มีจำนวนข้อความที่พบ 127 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 0.26 ตามลำดับ

จากการจำแนกข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์โดยสุ่มเลือกชุดข้อมูล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอ โดยแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 เพศของผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึง ส่วนที่ 2 ภาพรวมของประเด็นที่กล่าวถึงผู้สูงอายุ และ ส่วนที่ 3 รายละเอียดตามประเด็นที่กล่าวถึงผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 เพศของผู้สูงอายุที่ถูกกล่าวถึง

จากข้อมูลทั้งหมด 47,954 ข้อความ พบว่ามีการกล่าวถึงผู้สูงอายุโดยไม่เจาะจงเพศมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 66.7 ลำดับรองลงมา ได้แก่ การกล่าวถึงผู้สูงอายุเพศชายร้อยละ 19.0 การกล่าวถึงผู้สูงอายุเพศหญิงร้อยละ 14.1 และการกล่าวถึงผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายทางเพศ (LGBTQINA+) ร้อยละ 0.2

ส่วนที่ 2 ภาพรวมของการกล่าวถึงผู้สูงอายุ

ผลการวิเคราะห์แก่นสาระ (Thematic analysis) จากการฟังเสียงสังคมไทย พบประเด็นในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นอคติทั้งเชิงบวกและเชิงลบต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ โดยแบ่งได้เป็น 5 ด้าน เรียงลำดับตามจำนวนข้อความที่กล่าวถึงผู้สูงอายุจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) ด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย 2) ด้านความเชื่อและคุณค่า 3) ด้านกลไกในการคิด 4) ด้านความคาดหวังของสังคม และ 5) ด้านการจัดการอารมณ์

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นการเปลี่ยนแปลงของร่างกายมีความถี่ที่สุดที่ 15,133 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 48.11 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องร่างกาย พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงความเสื่อมถอยของภาพลักษณ์และหน้าตา คิดเป็นร้อยละ 89.4 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงว่าเป็นวัยที่ใกล้เสียชีวิตร้อยละ 6.2 การกล่าวถึงความเสื่อมถอยด้านสุขภาพร้อยละ 3.7 และ กล่าวถึงสมรรถภาพทางเพศของผู้สูงอายุร้อยละ 0.7

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นความเชื่อและคุณค่ามีความถี่ที่ 9,924 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 31.55 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องความเชื่อและคุณค่าของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการยึดติดและการไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง คิดเป็นร้อยละ 72.3 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุด้านการใช้อำนาจร้อยละ 15.2 กล่าวถึงความสนใจเรื่องผู้อื่นและการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของผู้สูงอายुर้อยละ 10.6 และกล่าวถึงความเชื่อเรื่องชนชั้นร้อยละ 1.8

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นกลไกในการคิดมีความถี่ที่ 4,167 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 13.25 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้เรื่องกลไกในการคิดของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงความผิดปกติในด้านการคิดของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 64.9 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านความเร็วหรือความช้าในการคิดร้อยละ 22.0 และการกล่าวถึงตรรกะวิบัติของผู้สูงอายुर้อยละ 13.1

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในประเด็นด้านความคาดหวังของสังคมมีความถี่ที่ 1,124 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 3.57 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้ประเด็นเรื่องความคาดหวังของสังคม พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการคาดหวังให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านหรืออยู่วัดคิดเป็นร้อยละ 39.9 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศร้อยละ 27.0 กล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่นร้อยละ 23.1 และกล่าวถึงความคาดหวังให้ผู้สูงอายุมีความสุขหรือใจเย็นร้อยละ 9.9

การกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านการจัดการอารมณ์มีความถี่ที่ 1,104 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 3.51 เมื่อวิเคราะห์ประเด็นย่อยที่อยู่ภายใต้การจัดการอารมณ์ของผู้สูงอายุ พบว่ามีข้อมูลจำนวนมากที่กล่าวถึงการมีอารมณ์รุนแรงหรือความหงุดหงิดของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 77.0 รองลงมาเป็นการกล่าวถึงผู้สูงอายุในด้านการมีอารมณ์แปรปรวนร้อยละ 21.6 และกล่าวถึงความเศร้าหรือหดหู่ของผู้สูงอายุร้อยละ 1.4

ส่วนที่ 3 รายละเอียดตามประเด็นที่กล่าวถึงผู้สูงอายุ

จากข้อมูลการกล่าวถึงผู้สูงอายุทั้ง 5 ประเด็นข้างต้น พบว่ามีรายละเอียดเกี่ยวกับบริบทและรูปแบบของการกล่าวถึงผู้สูงอายุในหลากหลายลักษณะ มีข้อความที่สะท้อนถึงอคติและการเหมารวมที่อยู่ภายใต้ประเด็นเหล่านั้น โดยได้แจกแจงตามตารางที่ 2 รายละเอียดดังนี้

Table 2 Frequency and Percentage of Keywords Related to Ageism in Each Theme

Theme	Frequency	Percentage (%)	
		In-Group	Overall
Bodily changes	Total 15,130	-	Total 48.11
Deterioration of image	13,520	89.4	43.0
Close to dying	941	6.2	3.0
Health impairment	562	3.7	1.8
Lacking sexual potency	107	0.7	0.3
Beliefs and values	Total 9,923	-	Total 31.55
Resistance to change	7,175	72.3	22.8
Being steadfast in authority	1,513	15.3	3.4
Being stubborn	1,053	10.6	4.8
Believing in social hierarchy	182	1.8	0.6
Thinking process	Total 4,167	-	Total 13.25
Having cognitive dysfunction	2,703	64.9	8.6
Having slow cognition	918	22.0	2.9
Having flawed logic	546	13.1	1.7
Social expectations	Total 1,124	-	Total 3.57
Must stay at home	7,175	72.3	1.4
Must stay calm	1,513	15.3	1.0
Must not be related to sexual matters	1,053	10.6	0.8
Must be dependable	182	1.8	0.4
Emotional control	Total 1,104	-	Total 3.51
Being irritable	850	77.0	2.7
Having mood swings	238	21.6	0.8
Feeling sad or depressed	16	1.5	0.1

1. วายคติในประเด็นด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย

ข้อความจากพื้นที่ออนไลน์ สะท้อนให้เห็นอคติทั้งเชิงบวกและลบ ต่อสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ โดยข้อความที่ปรากฏพบว่ามีมุมมองเชิงลบต่อร่างกายของผู้สูงอายุมากกว่ามุมมองเชิงบวก มุมมองเชิงลบเหล่านั้น ได้แก่ ภาพลักษณ์ทางร่างกายที่มีการเสื่อมถอย เช่น หน้าตาเสื่อมถอย การบกพร่องด้านความสามารถในการใช้ร่างกาย การขาดสมรรถภาพทางเพศ และการมีภาวะใกล้ตาย โดยมีมุมมองต่อภาพลักษณ์ทางร่างกายที่เสื่อมถอย มีสัดส่วนสูงสุดถึงร้อยละ 89.4 คำสำคัญที่สะท้อนมุมมองเชิงลบต่อร่างกายที่เสื่อมถอยของผู้สูงอายุ ได้แก่ อีแก่ ไอ้แก่ ไ้แก่ ไอแก่ ตาลุง ยัยแก่ เที้ยว หงอก คำเหล่านี้ถูกใช้เพื่อแสดงความเสื่อมถอยของร่างกาย

ของผู้สูงอายุหรือถูกใช้โดยมีเจตนาเพื่อเหยียดหยามผู้สูงอายุ มีตัวอย่างการใช้งาน เช่น “หัวหงอกบนกะบาลอะ มีให้เด็กมันกราบไหว้เหอะ อย่ามีให้เด็กมันถอนหงอกเลย...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 18 พฤษภาคม 2566)

เป็นที่น่าสนใจกว่า อดีตต่อผู้สูงอายุที่เกี่ยวข้องกับร่างกายมักถูกใช้ภายใต้บริบทที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ความคิดเห็นทางการเมือง เช่น “หงอกไม่ถูกใจสิ่งนี้ของ[ชื่อพรรคการเมือง]...” ซึ่งอาจจะด้วยเนื่องจากช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น เป็นช่วงกระแสก่อนการเลือกตั้ง การใช้คำว่า “ไม่ใกล้เคียง” ซึ่งแสดงอดีตต่อผู้สูงอายุว่ามีความเสื่อมสภาพของร่างกายและเข้าใกล้ถึงวาระสุดท้าย ตัวอย่างข้อความ เช่น “อย่าเพิ่งไปดูถูกเขา แก่ปานนี้ ควรแนะนำอะไรดี ๆ ให้เขาละ ดีกว่าเยาะเย้ยถากถางคนอื่น เป็นไม่ใกล้เคียงควรไปวัดฟังเทศน์ฟังธรรมบ้าง ตายไปจะได้มีความดีติดตัวไปกับเขา” (ข้อมูลดิบจาก YouTube, 18 พฤษภาคม 2566) และ “ปกติ ชอบนะ เจ้ [ชื่อบุคคล] ตั้งแต่วันที่อยู่ออกมา แสดงจุดยืนแบบนี้ เลิกชอบ เลิกฟังเจ้ [ชื่อบุคคล] เท่าไหร่ ต่อไป คนเราอยู่ประเทศไทย มาจนหัวหงอกปานนี้ น่าจะคิดได้อะไรควร ไม่ควร...มางัดตอนแก่ ตกม้าตาย ตอนหงอก” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 18 พฤษภาคม 2566)

ข้อความจากสื่อออนไลน์ สะท้อนมุมมองเชิงบวกที่มีต่อผู้สูงอายุ ได้แก่ “เตะปีบดัง” เช่น “[ชื่อบุคคล] ยังเตะปีบดัง! นักแสดงวัย 79 ปี ทำให้โลกตะลึง เมื่อล่าสุดเขาเปิดเผยว่าเพิ่งมีลูกคนที่ 7...”

2. วาทคติในประเด็นด้านความเชื่อและคุณค่า

มุมมองที่สังคมมีต่อความเชื่อและคุณค่าที่ผู้สูงอายุให้ความสำคัญ ส่วนใหญ่เป็นอคติด้านลบ โดยเป็นความเชื่อว่า ผู้สูงอายุมีความยึดติดหรือไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง นิยมใช้อำนาจ แบ่งชนชั้นทางอำนาจ ตลอดจนให้ความสำคัญกับการสนใจเรื่องของคนอื่นและยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง คำสำคัญที่สะท้อนมุมมองต่อผู้สูงอายุเชิงลบที่เกี่ยวกับความเชื่อและคุณค่า ได้แก่ โดโนเสาร์ หัวโบราณ เต่าล้านปี มนุษย์ป่า มนุษย์ลุง ป้าข้างบ้าน ลุงข้างบ้าน แก่ดักดาน OK Boomer

2.1 ผู้สูงอายุมีความยึดติดหรือไม่ต้องการความเปลี่ยนแปลง

การยึดติดอยู่กับความคาดหวังในความมั่นคงแน่นอนและการมองการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องทำร้าย เป็นพฤติกรรมที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปไม่จำกัดวัย สภาวะนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลไม่สามารถคาดเดาเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ทำให้กลัวการเปลี่ยนแปลง ยึดติดภาพความสำเร็จที่เคยเกิดขึ้น เลือกลงจะปฏิบัติตามวิถีเดิมที่คุ้นเคย แต่จากการศึกษาเสียงของสังคมกลับพบว่า วลีหรือคำที่ถูกใช้ด้วยอคติต่อพฤติกรรมดังกล่าวมักมีบริบทที่สัมพันธ์กับกลุ่มผู้สูงอายุ เช่น เต่าล้านปี หัวโบราณ โดโนเสาร์ ดังเช่น “เอ็นดูประเทศไทย ถ้ามีเต่าล้านปี กลับมาดูแลประเทศ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) “คนรุ่นใหม่เก่งฉลาด ทำอะไรก็ดูดีไปหมด มีแต่พวกหัวโบราณคอยขัดแย้งขัดขวาง สงสัยจะกลัวเพราะทำผิดไฉนยะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 27 พฤษภาคม 2566) อย่างไรก็ตาม การใช้คำว่า “หัวโบราณ” อาจเกิดขึ้นในบริบทที่เป็นคำอธิบายความคิดแบบกลาง ๆ ของผู้พูด เช่น “หัวโบราณจะไม่โอเคเท่าไรค้ยังเด็กอยู่กอดกันแบบนี้แต่ก็น่ารักค้” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 25 พฤษภาคม 2566)

คำว่า “โดโนเสาร์” ถูกใช้ค่อนข้างมากเพื่ออธิบายพฤติกรรมคนที่ยึดติด ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลง โดยเปรียบเทียบกับโดโนเสาร์ซึ่งวิวัฒนาการไม่เพียงพอทำให้ต้องสูญพันธุ์ คำนี้ถูกใช้สัมพันธ์กับผู้สูงอายุ เช่น “ฉันอยากเป็นคนรวยแบบป้าที่รวยเพราะธุรกิจ มากกว่าอยู่ในระบบที่มีแต่โดโนเสาร์ไม่พัฒนา” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 26 พฤษภาคม 2566) “...อีกยี่สิบหรือสามสิบปีพวกโดโนเสาร์ก็จะสูญพันธุ์ตายไปหมด...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 20 พฤษภาคม 2566)

2.2 ผู้สูงอายุยึดมั่นในการใช้อำนาจ

“OK Boomer” เป็นวลีหนึ่งที่สะท้อนการมีอคติเชิงลบต่อประชากรผู้สูงอายุหรือกลุ่มคนรุ่น Baby Boomer คนรุ่นใหม่คำนี้มาใช้ในการล้อเลียนประชดประชันคนรุ่น Baby Boomer ด้วยพื้นฐานมุมมองว่าคนรุ่นนี้มักจะมีแนวคิดแบบอนุรักษ์นิยม นิยมใช้อำนาจ สร้างปัญหาแล้วทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังต้องรับผิดชอบ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ เป็นต้น แม้จะเป็นคำที่มีต้นกำเนิดในสหรัฐอเมริกา แต่ก็ยังพบเห็นคำนี้ในข้อความบนพื้นที่ออนไลน์ของไทยด้วย เช่น การตอบกลับความเห็นของผู้สูงอายุด้วยข้อความ “Ok boomer” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 8 พฤษภาคม 2566) ซึ่งมีนัยของการไม่ยอมรับแต่กระทำด้วยความประชดประชัน

นอกจากนี้ ยังพบว่ายังมีอีกหลายคำที่แสดงมุมมองเชิงลบต่อผู้สูงอายุ เช่น “เต่าล้านปี” “วัยเกษียณ” “หัวโบราณ” ร่วมกับคำว่า “บ้าอำนาจ” ซึ่งตั้งใจสื่อสารเกี่ยวกับการใช้อำนาจของผู้สูงอายุ เช่น “แก็งะโหลกกะลา บ้าอำนาจยศศักดิ์ เต่าล้านปี หัวสมองไม่เคยพัฒนา...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) และ “มันหมดเวลาของคนวัยเกษียณหัวโบราณ บ้าอำนาจ อี้ไ้สูง มันหน้ามันโหนกแล้วค๊ะ...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 17 พฤษภาคม 2566)

2.3 ผู้สูงอายุชอบแบ่งชนชั้นทางอำนาจ

จากข้อมูลเสียงของสังคมพบว่ามีความที่สะท้อนมุมมองเชิงลบที่มีต่อพฤติกรรมการแบ่งชนชั้นทางอำนาจ และเชื่อมโยงกับการเป็นผู้สูงอายุ เช่น “...ทำตัวเป็นอีแก่บ้านน้ำลายอยู่ได้ เจ้ายศเจ้าอย่างสุด ๆ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 28 พฤษภาคม 2566) “...ยังทำตัวเป็นเต่าล้านปีดูถูกอาชีพอื่นดูถูกอาชีพนี้” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 18 พฤษภาคม 2566)

2.4 ผู้สูงอายุชอบสนใจเรื่องของคนอื่นและยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง

พฤติกรรมทำให้ความสนใจเรื่องของคนอื่น อาจเป็นพฤติกรรมที่สามารถสื่อถึงความเป็นมิตร ไม่หมกมุ่นแต่เรื่องของตนเอง การใส่ใจดูแล และการเป็นหูเป็นตาให้เพื่อนบ้าน ในทางกลับกัน อาจถูกมองว่าเป็นการสอดรู้สอดเห็น ซึ่งสะท้อนผ่านมุมมองเชิงลบเกี่ยวกับพฤติกรรมนี้ ด้วยการใช้คำเรียกว่า “...ข้างบ้าน” มักผูกติดกับคำที่สะท้อนถึงผู้สูงอายุโดยเติมคำว่า “ป้า” หรือ “ลุง” ไว้หน้าหน้า หมายถึงการเรียกบุคคลที่มีพฤติกรรมสอดรู้สอดเห็น ขี้อิจฉา ชอบเปรียบเทียบเรื่องตนเองกับผู้อื่น จากข้อมูลพบข้อความที่สะท้อนมุมมองเชิงลบนี้ เช่น “ทำตัวทำนิสัย เหมือนป้าข้างบ้าน” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) “แม่พ่อสอนให้เป็นป้าข้างบ้านหรือไง ถึงด่าคนอื่น...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 15 พฤษภาคม 2566) ข้อความที่ใช้นำหน้ามีการใช้คำว่าป้ามากกว่าคำว่าลุง ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กับอคติต่อเพศด้วย ทั้งนี้ คำว่าลุงข้างบ้านมักถูกใช้สำหรับมุมมองเชิงลบที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องการเมืองเป็นหลัก เช่น “...อย่าทำตัวเหมือนลุงข้างบ้านคนนั้นสิ...มันไม่ดี” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 17 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ คำว่า “มนุษย์ลุง” หรือ “มนุษย์ป้า” ยังเป็นคำที่ถูกใช้เพื่อหมายถึงบุคคลที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่สนใจความรู้สึกผู้อื่น พฤติกรรมดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นกับเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้น แต่พฤติกรรมนี้สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนในทุกวัย คำว่าลุงหรือป้าอาจใช้เพื่อสะท้อนภาพการมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความรำคาญแก่ผู้อื่น จากข้อมูลพบว่า มีการใช้คำว่ามนุษย์ป้า และมนุษย์ลุง ในการมองผู้สูงอายุเชิงลบหลายด้าน เช่น “เซง มนุษย์ป้า มายืนบังแฟนคลับ แทนที่จะยืนหลบๆ...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 24 พฤษภาคม 2566) “มนุษย์ป้า มีอยู่ที่ไหนบนโลกก็เดือนร้อนที่นั่น” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) โดยปรากฏข้อความที่ต่อท้ายด้วยคำว่าป้ามากกว่าลุง ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์เรื่องอคติต่อเพศด้วย เมื่อพิจารณา

บริบทของการใช้คำว่ามนุษย์สูง มักจะไม่ได้ใช้โดด ๆ แต่ใช้ร่วมกับคำว่ามนุษย์ป่า เช่น “คงจะเจริญหรือก
ประเทศไทย ถ้ายังมีมนุษย์ป่า มนุษย์สูง...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 23 พฤษภาคม 2566)

อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อความที่เป็นมุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุด้านความเชื่อและคุณค่าในแง่บวก ได้แก่
ผู้เฒ่าผู้แก่ เช่น “เราอย่าลืมนิยามของผู้เฒ่าผู้แก่ที่สร้างสรรค์ทั้งสิ่งดี สิ่งไม่ดี สิ่งที่ต้อง ไม่ถูกต้องมาจนถึงวันนี้”
(ข้อมูลดิบจาก Facebook, 22 พฤษภาคม 2566) คำพูดนี้แสดงให้เห็นการยกย่องผู้สูงอายุในฐานะที่เป็นบุคคล
ที่มีคุณค่าต่อสังคม

3. วายคติในประเด็นด้านกลไกในการคิด

อคติอีกด้านที่ปรากฏในสื่อออนไลน์ เป็นอคติที่เกี่ยวกับกลไกในการคิดของผู้สูงอายุ ซึ่งมักเป็นอคติ
เชิงลบ โดยมองว่าผู้สูงอายุมีความสามารถในการคิดที่ลดลง ขาดความสามารถในการตัดสินใจ ถูกหลอกง่าย
ไปจนกระทั่งถ้อยคำคำ เช่น “โง่” ข้อความเชิงลบที่เกี่ยวกับกลไกในการคิดของผู้สูงอายุมักมีใจความสำคัญคือ
สมองของผู้สูงอายุมีการเสื่อมถอย ทำให้คิดช้าลง ตัดสินใจช้าลง ไปถึงการย่ำคิดย่ำทำ เช่น “แก่กะโหลกกะลา
ปัญญาอ่อน” “แก่กะโหลกกะลา” เป็นคำเชิงลบที่หมายถึงการมีอายุที่มากขึ้นแต่ยังไม่สามารถคิดได้อย่าง
สมเหตุสมผล หรือเป็นคนมีตรรกะวิบัติ เช่น “ชัดเจน จัดหนัก ๆ ไปเลย...พวกแก่กะโหลกกะลานี้ ไม่อยากจะ
บอกว่าโง่” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566) นอกจากนี้ คำว่า “แก่กะโหลกกะลา” ยังมีความหมาย
ตรงข้ามกับการแก่อย่างมีคุณภาพ ซึ่งรวมถึงความสามารถในการวางตัว หรือประพฤติตัวให้เป็นที่น่าเคารพ
แสดงถึงความคาดหวังต่อบทบาทและอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ หากผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับ
ความคาดหวังดังกล่าว จะถูกสังคมตำหนิว่า แก่กะโหลกกะลา หรือการแก่อย่างไร้คุณค่า เช่น “แก่ ไม่ใช่ชั่วจะได้
กันมาง่าย ๆ มันต้องใช้เวลา ครอบครองใจ แต่ ให้แก่อย่างมีคุณค่า อย่าแก่กะโหลกกะลาให้เด็กถอนหงอกเล่น”
(ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

แม้ว่าอคติต่อผู้สูงอายุด้านนี้จะมามีปริมาณเชิงลบมากกว่าเชิงบวก แต่ยังมีข้อมูลที่สะท้อนถึงทัศนคติ
เชิงบวกที่มีต่อผู้สูงอายุด้านนี้ เช่น “วัยเก๋า” ซึ่งหมายถึงผู้สูงอายุที่ยังคงมีความสามารถในการทำงาน การคิด
การใช้เหตุผล หรือการมีวิถีชีวิตที่ยังคงกระฉับกระเฉง เช่น ออกกำลังกาย เข้าสังคม ปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลง
เช่น “โลกหมุนเร็วจนตามแทบไม่ทัน แค่มิหยุดเรียนรู้ ก็ทำให้เราแก่แต่เก่าอย่างมีคุณภาพ” (ข้อมูลดิบจาก
Twitter, 8 พฤษภาคม 2566)

4. วายคติในประเด็นด้านความคาดหวังของสังคม

ข้อมูลจากพื้นที่ออนไลน์สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของสังคมที่มีต่อพฤติกรรมและบทบาทของ
ผู้สูงอายุ แม้ว่าความคาดหวังจำนวนหนึ่งอาจเกิดขึ้นจากความตั้งใจดี แต่การถูกคาดหวังย่อมเกิดจากการ
เหมารวมว่าผู้สูงอายุมีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากคนวัยอื่น และกลายเป็นชุดความคิดที่ตีกรอบให้ผู้สูงอายุ
ต้องใช้ชีวิตภายใต้ขอบเขตที่อาจขัดแย้งจากความต้องการหรือสภาพที่แท้จริงของผู้สูงอายุได้ แม้ว่า
ความคาดหวังส่วนหนึ่งจะไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัดว่าเป็นอคติที่มีต่อผู้สูงอายุในเชิงลบหรือเชิงบวก แต่
ความคาดหวังเหล่านั้นย่อมมีผลกระทบต่องานในทางใดทางหนึ่ง

4.1 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรอยู่บ้านหรืออยู่วัด

ข้อมูลที่พบส่วนใหญ่มาจากความคาดหวังให้ผู้สูงอายุปลีกตัวจากพื้นที่ทำงาน ลดพฤติกรรมการใช้ชีวิต
นอกบ้าน และเชื่อว่าผู้สูงอายุควรอยู่บ้านเลี้ยงหลานหรือเข้าวัด โดยข้อความที่สื่อถึงการกีดกันผู้สูงอายุออกจาก

พื้นที่การบริหารจัดการองค์กร สะท้อนความเชื่อว่าผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครวยอมรับความเสื่อมโทรมของร่างกาย หยุดทำงานและกลับไปอยู่บ้าน “...จะกลับบ้านเก่าละ อย่าฝืนตัวเอง หลับนอนอยู่บ้านเฉย ๆ เอะ เรื่องอนาคตให้เป็นเรื่องของคนรุ่นใหม่บริหารจัดการเหอะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 8 พฤษภาคม 2566) การใช้ชีวิตนอกบ้านถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงที่ทำให้ผู้สูงอายุทำสิ่งที่ไม่สมควร และตกเป็นเป้าถูกโจมตีจากคนวัยอื่น ดังข้อความ “ไม่ใกล้ฝั่งละ แต่ไม่อยู่บ้าน ชอบออกมาให้เด็กด่า มาให้เด็กมันถอนหงอกไปวัน ๆ วัยนั้นนอนอยู่บ้าน จะมีคนสรรเสริญมากกว่านะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 10 พฤษภาคม 2566) และมองว่าการไปอยู่วัดจะช่วยให้พบความสงบทางใจ เช่น “...พาคนแก่ไปหาหมอน้อยเถอะ ไปอยู่วัดมั๊ยชีวิตจะได้สงบบ้าง” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 23 พฤษภาคม 2566)

4.2 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุไม่ควรข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศ

การตีกรอบให้ผู้สูงอายุอยู่วัดมีความสอดคล้องกับการแสดงความคิดเห็นให้ผู้สูงอายุสละตนเองออกจากความสนใจเรื่องเพศ โดยหากผู้สูงอายุมีพฤติกรรมที่ส่อไปในเรื่องเพศ ก็จะมีการใช้คำเรียกที่มีลักษณะถูกเหยียดหยาม เช่น “เฒ่าหัวงู” “ต๋มหากลับ” “เฒ่าทารก” “วัวแกกินหญ้าอ่อน”

ข้อความที่แสดงออกมาสะท้อนความคาดหวังเกี่ยวกับการไม่ยอมรับพฤติกรรมทางเพศของผู้สูงอายุ เช่น “...แก่จะตายยังต๋มหากลับ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 26 พฤษภาคม 2566) การควบคุมพฤติกรรมทางเพศไม่ได้เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุชายเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีคาดหวังต่อพฤติกรรมทางเพศของผู้สูงอายุเพศหญิงด้วย ดังตัวอย่าง “ยายเฒ่าต๋มหากลับเอาผ้ารูดูกเล่นซู้กับรูดูก...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 12 พฤษภาคม 2566)

4.3 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่น

ความคาดหวังให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านหรืออยู่วัดและไม่ข้องเกี่ยวกับเรื่องเพศเป็นการกีดกันให้ผู้สูงอายุงดเว้นการแสดงออกพฤติกรรมที่เฉพาะเจาะจง อย่างไรก็ตาม สังคมในพื้นที่ออนไลน์ยังมีความคาดหวังให้ผู้สูงอายุแสดงออกบทบาทที่เจาะจงกับอายุมากขึ้นด้วย เช่น การเป็น “ร่มโพธิ์ร่มไทร” ให้แก่ลูกหลานหรือคนในบ้าน

“ร่มโพธิ์ร่มไทร” มักถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของคำอวยพรที่มุ่งหวังให้ผู้สูงมีอายุที่ยืนยาว แต่การพ่วงคุณสมบัติของผู้สูงอายุไปพร้อมกับการอวยพรให้มีชีวิตยืนยาวนั้นเป็นการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดบทบาทของผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายของชีวิต ดังตัวอย่าง “ขอให้ยายมีสุขภาพแข็งแรงเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกของหลานขอเป็นกำลังใจให้ค่ะขอให้หายเร็ว ๆ นะคะคุณยาย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566) และในหลายครั้งพบว่าเป็นการแสดงความคิดเห็นเมื่อพบว่าผู้สูงอายุไม่สามารถเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่น เช่น “นำสงสารประเทศ ที่คนสูงวัย ที่ควรเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทร เป็นที่พักพิงให้เหล่าคนรุ่นใหม่ที่กำลังต่อสู้อยู่ xxกลายเป็นแบบนี้ไปซะเยอะ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 22 พฤษภาคม 2566) และหากผู้สูงอายุขาดคุณสมบัติในการเป็นที่พึ่งของคนวัยอื่นแล้วก็จะทำให้ถูกใช้เป็นข้ออ้างที่ถูกหลานจะไม่ต้องแสดงความกตัญญูด้วย เช่น “...พ่อแม่บางคนต้องโตได้แล้ว สงสารลูก มิกี้ให้ ไม่มีก็ไม่ได้ให้ ถ้าลูกจะห่วงเหินไม่ต้องโทษใครเลย มองที่ตัวเอง...ตรงไหนเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรมีแต่คนจะเข้าหา เรื่องทดแทนบุญคุณคือเรื่องเขาดิกับเราเราก็ดิกับเขา นานาจิตตังค์” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 21 พฤษภาคม 2566)

4.4 ความคาดหวังว่าผู้สูงอายุควรสุขุมและใจเย็น

ผู้สูงอายุถูกคาดหวังให้เป็นผู้มี “วุฒิภาวะ” หรือ “เป็นผู้ใหญ่” มีความสุขุม ใจเย็น และสามารถแยกแยะ

เหตุผลได้ดี หากผู้สูงอายุมีคุณภาพเหล่านี้ก็จะนับว่าเป็นผู้ที่มีความน่าเชื่อถือ ดังตัวอย่าง “อายุเยอะก็ควรมีวุฒิภาวะ เยอะตามอายุนะคะ คิดเองเออเอง ผู้ใหญ่ดี ๆ เขาไม่ทำกันนะคะ อายุเยอะแล้วควรทำตัวเป็นผู้ใหญ่นะคะ ไม่ใช่ใช้นิสัยป่าข้างบ้าน พอไม่ถูกใจตัวเองก็ว่าเขาเสียหยา...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 27 พฤษภาคม 2566) และ “พยายามทำตัวให้ได้รุ้นลูกหลานมีความนับถือก่อนตายสักครั้งเถอะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังถูกคาดหวังให้ไม่ยึดติดในความคิดความเชื่อของตนเอง พร้อมกับเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่หรือคนวัยอื่นได้แสดงความสามารถแทนตนเอง โดยผู้สูงอายุควรเป็นผู้สังเกตการณ์ที่คอยให้ความช่วยเหลืออยู่เบื้องหลัง ดังตัวอย่าง “แทนที่จะสนับสนุนเด็ก ๆ คนรุ่นใหม่ ลุง ๆ ป้า ๆ นักรบหลังตู้เย็นทำตัวไม่โอเคเลยครับ ท่วงอำนาจจนกลายเป็นอนุรักษนิยมไปแล้ว มันต้องให้โอกาสเด็ก ๆ สิครับ...” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 28 พฤษภาคม 2566)

5. วายคติในประเด็นด้านการจัดการอารมณ์

ข้อความเชิงลบที่เกี่ยวกับอารมณ์และฮอริโมน หมายถึงมุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุว่า มีอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย มีอารมณ์แปรปรวน โดยคำสำคัญที่สะท้อนมุมมองต่อผู้สูงอายุเชิงลบที่เกี่ยวกับอารมณ์และฮอริโมน ได้แก่ “วัยทอง” “อ๊แก่บ้าน้ำลาย” ตัวอย่างเช่น

5.1 ผู้สูงอายุมีอารมณ์แปรปรวน

คำว่า “วัยทอง” หมายถึง วัยของผู้หญิงและผู้ชายที่มีอายุในช่วง 40-59 ปี เป็นวัยที่ความสามารถในการผลิตฮอริโมนเพศลดน้อยลงจนเกิดการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและอารมณ์ อาการทางจิตใจที่พบได้บ่อย ได้แก่ อาการซึมเศร้า การหลงลืมง่าย สมาธิสั้น และหงุดหงิดง่าย อาการซึมเศร้าเป็นอาการที่พบได้บ่อยที่สุดและมีผลต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมมากที่สุด โดยคำว่าวัยทองถูกนำไปใช้แทนความหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีอารมณ์รุนแรงหรือแปรปรวนแบบเหมารวม เช่น “เดี๋ยวดีเดี๋ยวร้ายวัยทองไข่ม้อยคะ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566)

นอกจากนี้คำว่าวัยทองยังถูกนำไปใช้เปรียบเปรยกับพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของเด็กเล็ก เช่น Terrible Twos ที่หมายถึง ช่วงเวลาที่เด็กเริ่มเติบโตแข็งแรงขึ้นกว่าตอนที่พวกเขายังเป็นเด็กทารก เริ่มเป็นตัวของตัวเอง เด็กในวัยนี้เริ่มมีพัฒนาการด้านอัตลักษณ์และจะรู้สึกไม่พอใจเมื่อถูกบังคับ มีปฏิกิริยาต่อต้านและแสดงอาการขัดขืนเมื่อถูกออกคำสั่ง อาจมีการกรีดร้องเมื่อโกรธหรือไม่พอใจ ในภาษาไทยพบว่ามีการใช้คำว่า “วัยทอง 2 ขวบ” เช่น “เด็กแค่ 1 ขวบ โอ้ย!! งงกะนาง เดี่ยวเจอพลังวัยทอง 2 ขวบ ไม่หว่าาเด็กทำลายชาติเลยเธอ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 24 พฤษภาคม 2566) และ “สด ๆ ร้อน ๆ เลยคะ วัยทอง 2 ขวบ แปร่งฟัน ล้างจมูก กันอยู่ดี ๆ แม่แค่เดินไปปิดประตูห้องน้ำ ร้องจนอาเจียน นางยักษ์เข้าสิงแม่เลยค้า ลูกยืนนิ่งไปเลย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 8 พฤษภาคม 2566)

5.2 ผู้สูงอายุมีอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย

จากข้อมูลเสียงของสังคมสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองเชิงลบที่มีต่อผู้สูงอายุด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่ายผ่านการใช้วลีที่เป็นการนำคำที่สะท้อนถึงการสูงวัยมาจับกับพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ ได้แก่ อ๊แก่บ้าน้ำลาย และ อ๊แก่บ้าน้ำลาย ดังตัวอย่างข้อความเช่น “...หลังเล่นคอนเสิร์ต มีคนถ่วงลงด็อก ๆ ไม่ก็วิ ก็เจออีแก่บ้าน้ำลายในด็อก ๆ ค่ะ” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 28 พฤษภาคม 2566) และ “เด็กรุ่นใหม่ไฟแรง ถ้าไม่ฝึกทักษะการรับฟังความเห็นต่าง ก็จะไปโตเป็นอีแก่บ้าน้ำลาย” ข้อความส่วนใหญ่ที่พบเป็นคำว่า “อี” แก่บ้าน้ำลาย

มากกว่า “ไอ้” แก่บ้านน้ำลาย หากพิจารณาในด้านเพศ จะพบว่าการผนวกกับอคติต่อเพศร่วมด้วย โดยมักมองว่าเพศหญิงที่มีอายุมากมีพฤติกรรมและอารมณ์ที่รุนแรงหรือหงุดหงิดง่ายกว่าเพศชาย อย่างไรก็ตาม มีการพบคำว่า ไอ้แก่บ้านน้ำลายบ้าง เช่น “รู้ว่เก็บกตมาจากไอ้แก่บ้านน้ำลายนั้น...” (ข้อมูลดิบจาก Twitter, 20 พฤษภาคม 2566)

ทั้งนี้ ช่วงของการเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้เป็นระยะเวลาที่คนในสังคมไทยกำลังให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง และมีกระแสความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมค่อนข้างมาก ทำให้เหตุการณ์ทางการเมืองกระตุ้นการแสดงภาพอคติเชิงลบที่สังคมมีต่อผู้สูงอายุทั้งด้านอารมณ์แปรปรวนและด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่ายสำหรับด้านอารมณ์แปรปรวนมีข้อสังเกตคือ มีการผนวกร่วมกับมุมมองเชิงลบต่ออาการของโรคหรือสภาวะความผิดปกติของร่างกาย เช่น “ไปโพล่า ไม่ก็วัยทอง ช่วยมาเหวี่ยง [ชื่อหน่วยงาน] หน่อย” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 7 พฤษภาคม 2566) “พักผ่อนดี ๆ นะคะลุงงง พวกเราจะคิดถึงลุงนะก็ะ อย่าลืมไปรักษาโรควัยทองไปโพล่าด้วยนะคะ เป็นห่วงจริง ๆ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 16 พฤษภาคม 2566) เช่นเดียวกันกับการมีอคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุด้านอารมณ์รุนแรงหรือหงุดหงิดง่าย เช่น “พวกแก่ ๆ ก็ไม่ยากไหวตให้ เพราะเค้าเปิดโปงพวกโกงกินไว้อยะ แล้วพวกไอ้แก่บ้านน้ำลายถ้าจะไม่ไหวตให้เค้าก็เป็นปกติ” (ข้อมูลดิบจาก Facebook, 25 พฤษภาคม 2566)

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบข้อความในพื้นที่ออนไลน์ที่สะท้อนให้เห็นวาทคติต่อผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ แบ่งเป็น 5 ด้าน เรียงลำดับตามจำนวนข้อความที่กล่าวถึงผู้สูงอายุจากมากไปน้อย ได้แก่ 1) ด้านการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย ร้อยละ 61.09 2) ด้านความเชื่อและคุณค่า ร้อยละ 40.06 3) ด้านกลไกในการคิด ร้อยละ 16.82 4) ด้านความคาดหวังของสังคม ร้อยละ 4.54 และ 5) ด้านการจัดการอารมณ์ ร้อยละ 4.46 สำหรับวาทคติด้านร่างกายที่พบมากที่สุดนั้นสอดคล้องกับงานวิจัยของ หนึ่งฝัน พุทธธรรมวงศ์ [4] ที่พบว่าคนหนุ่มสาวมีลักษณะการแสดงออกวาทคติทางความรู้สึกต่อบิดามารดาสูงอายุ โดยมีความเป็นห่วงและกังวลใจ โดยเฉพาะความกังวลใจด้านสุขภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

งานวิจัยนี้พบว่าวาทคติต่อผู้สูงอายุของสังคมไทยมีความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยที่เกิดจากความเห็นต่างทางการเมืองค่อนข้างมาก คำอธิบายเกี่ยวกับความแตกต่างระหว่างวัยกับแนวคิดทางการเมือง มักกล่าวถึงโมเดล Age-Period-Cohort (APC) ซึ่งมีการนำไปใช้เก็บข้อมูลระยะยาวเพื่ออธิบายความไว้วางใจต่อสังคมและความไว้วางใจต่อรัฐบาลของคนแต่ละรุ่น โดยพบว่าคนแต่ละรุ่นมีความไว้วางใจต่อสังคมและความไว้วางใจต่อรัฐบาลแตกต่างกัน [14] ปรากฏการณ์นี้อาจสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดรุ่นทางการเมือง (Political generation) ที่บทสัมภาษณ์กนกรัตน์ เลิศชูสกุล ได้อธิบายไว้ว่า เหตุใดคนรุ่นหนึ่งจึงมีความคิดทางการเมืองแตกต่างจากคนอีกรุ่นหนึ่ง โดยอธิบายผ่านองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการเกิดรุ่นทางการเมือง ได้แก่ *การกล่อมเกลารุ่นทางการเมืองและสังคม (Pretext socialization)* ที่มองว่าคนแต่ละรุ่นจะถูกสังคมหล่อหลอมค่านิยมและแนวคิดที่แตกต่างกันตามช่วงเวลาหรือบริบทของเวลานั้น ๆ *ผลของช่วงวัย (Life course effect)* ทำให้แต่ละวัยมีความสนใจและมุมมองต่อโลกที่ต่างกัน วัยหนุ่มสาวเต็มไปด้วยพลังอยากรู้อยากลองและต้องการการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่เมื่อมีอายุมากขึ้นก็จะเริ่มเข้าใจความเป็นจริงทางสังคมว่า การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดอาจเป็นเรื่องยากและมีองค์ประกอบด้านความมั่นคงเข้ามาเกี่ยวข้อง *ประสบการณ์ร่วมรุ่น (Cohort effect)* มองว่าคนรุ่นใกล้เคียงกันมักมีชุดประสบการณ์บางอย่างร่วมกัน ในขณะที่คนรุ่นที่ต่างกัน

จะมีประสบการณ์ที่ไม่เหมือนกัน ประสบการณ์เหล่านั้นจะถูกผลักดันเป็นพลังทางการเมืองของคนแต่ละรุ่น *ช่วงเวลาที่ต้องเผชิญ (Period effect)* เป็นประสบการณ์วิกฤตที่คนทุกรุ่นต้องเผชิญร่วมกัน แต่คนรุ่นใหม่ มักได้รับผลกระทบมากกว่าเนื่องด้วยระยะเวลาการเตรียมความพร้อมหรือต้นทุนจากการมีเวลาในการสะสม มีไม่มากเท่าคนรุ่นก่อน จึงส่งผลให้คนรุ่นใหม่มีแรงผลักดันอย่างแรงกล้าในการเปลี่ยนแปลง [15]

งานวิจัยนี้พบว่า วายาคติมักถูกใช้ในการโจมตีบุคคลที่มีความเห็นต่างและเป็นผู้สูงอายุ การโจมตีที่ตัวบุคคลมากกว่าการโจมตีที่หลักการที่บุคคลนำเสนอเป็นรูปแบบหนึ่งของตรรกะวิบัติ (Logical fallacy) การโจมตีด้วยวายาคติเป็นตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* ซึ่งเป็นหนึ่งใน *ad hominem* หรือการกล่าวโจมตีตัวบุคคล ตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* เป็นการโจมตีคุณสมบัติของตัวบุคคลซึ่งไม่มีความเกี่ยวข้องใด ๆ กับคำกล่าวอ้างของบุคคลนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อลดความน่าเชื่อถือของคำกล่าวอ้างผ่านคุณสมบัติที่ไม่น่าพึงประสงค์ของบุคคล [16] ในสถานการณ์ที่มีความขัดแย้งระหว่างช่วงวัยดังแสดงในผลการวิจัยข้างต้นพบว่า ตรรกะวิบัติประเภทนี้เป็นเครื่องมือที่คนวัยหนุ่มสาวใช้ในการโจมตีคำกล่าวอ้างของผู้สูงอายุ โดยละเลยการถกเถียงเกี่ยวกับคำกล่าวอ้างของผู้สูงอายุ แต่เบี่ยงประเด็นจากคำกล่าวอ้าง และกลบด้วยความตลกขบขัน ความน่าอาย หรือความน่ารังเกียจ อย่างไรก็ตามผู้สูงอายุก็อาจใช้ตรรกะวิบัติชนิด abusive *ad hominem* ในการโจมตีคนในวัยหนุ่มสาวผ่านวายาคติได้เช่นกัน เช่น “เด็กเมื่อก่อนขึ้น” “ยังไม่สิ้นกลืนน้ำนม” “อ่อนหัด” “ไม่มีวุฒิภาวะ” “เด็กก้าวร้าว” จะเห็นได้ว่า วายาคติถูกใช้เป็นเครื่องมือเพิ่มเชื้อไฟให้ความขัดแย้งระหว่างช่วงวัย และทำให้ข้อความที่แต่ละฝ่ายพยายามสื่อสารนั้นหมดโอกาสที่จะได้รับการถกเถียงเพื่อหาข้อสรุปตามหลักเหตุผลอย่างแท้จริง

ข้อความที่สะท้อนวายาคติในสังคมไทยยังมีความสัมพันธ์กับอคติต่อเพศร่วมด้วย เช่น อีแก่บ้าน้ำลาย ป่าข้างบ้าน มนุษย์ป่า มักถูกใช้บ่อยกว่าอีแก่บ้าน้ำลาย ลุงข้างบ้าน มนุษย์ลุง ซึ่งนับเป็นอคติหรือการถูกเลือกปฏิบัติอันเนื่องมาจากปัจจัยที่มากกว่า 1 อย่าง (Double/triple jeopardy) ทั้งเนื่องจากการอนามัยโลกและงานวิจัยบางส่วน ให้นิยามปรากฏการณ์นี้ว่า อคติแห่งวัยร่วมกับอคติทางเพศ (Gendered ageism) มีความหมายว่า เพศหญิงมีแนวโน้มจะได้รับการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งวัยมากกว่าเพศชาย ทั้งในบริบทตลาดแรงงาน และอื่น ๆ [17-19] ตัวอย่างเช่น การถามคำถามเกี่ยวกับสุขภาพและการได้รับยาที่แตกต่างจากเพศชาย การละเลยการให้ความสำคัญเมื่อมีการสำรวจการว่างงานในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมักสนใจเพศชายมากกว่า [20]

แม้ว่าข้อความส่วนใหญ่ในเสียงของสังคม จะสะท้อนอคติเชิงลบที่สังคมมีต่อวัยสูงอายุ แต่ยังคงปรากฏคำที่สะท้อนมุมมองเชิงบวกต่อภาพการสูงวัย เช่น “วัยเก๋า” ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาในประเทศไทยที่พบว่า คนในวัยทำงานไม่ได้มีวายาคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุในระดับสูง [13] และ งานของหนึ่งฝัน พุทธธรรมวงศ์ [4] ก็พบวายาคติในบริบทครอบครัวไทยเป็นการแสดงออกในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ ซึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะของสังคมตะวันออกที่มีวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ดังนั้นแม้ว่าคนหนุ่มสาวจะมองผู้สูงวัยอย่างเหมารวมและเป็นอคติ แต่ในฐานะที่เป็นลูกหลานก็ยังคงเป็นห่วงและคอยดูแลบุพการีของตน และยังพบว่าคนหนุ่มสาวที่มีความรู้สึกกังวลเกี่ยวกับการสูงวัยของตนเองต่ำ จะส่งผลให้มีวายาคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุสูง สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารความรู้สึกหวาดกลัว ที่อธิบายว่า มนุษย์สามารถรับรู้ได้ว่าธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตย่อมต้องตาย มนุษย์จึงหวาดกลัวความตายและสิ่งที่ทำให้นึกถึงความตาย ในที่นี้รวมถึงความแก่ชราด้วย ดังนั้นบุคคลที่มีความกังวลเกี่ยวกับการสูงวัยจึงมีวายาคติด้านลบสูงตามไปด้วย

จะเห็นได้ว่า วายาคติที่สะท้อนผ่านเสียงของสังคมในพื้นที่ออนไลน์ ล้วนถูกใช้ในปริมาณมากจนอาจทำให้คนในสังคมมองว่าเป็นเรื่องปกติ วายาคติเหล่านี้มีหลากหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย ความเชื่อ การคิด ความคาดหวัง และอารมณ์ หากสังคมยังขาดความตระหนักรู้ต่อผลกระทบที่เกิดจากการเหมารวมที่ถูกทำให้เป็นปกตินี้ จะยิ่งส่งเสริมการลดทอนคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของประชากร โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุ ดังนั้นการนำผลงานวิจัยชิ้นนี้ไปใช้ จึงควรใช้เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ฉายภาพสถานการณ์ของวายเป็นปณิธานในสังคมไทย เพื่อให้หน่วยงานหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนเพื่อออกแบบแนวทางในการลดอคติและลดการเลือกปฏิบัติอันมาจากเหตุแห่งวัยต่อไป

References

- [1] Butler, R. N. (1980). Ageism: A foreword. *Journal of Social Issues*, 36(2), 8-11. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1980.tb02018.x>
- [2] Prasartkul, P., Chuanwan, S., & Thianlai, K. (2013). Elderly: Inner people to be marginalized. In K. Wachanasara & K. Archavanitkul (Eds.), *Marginalised Population and Social Justice in Thai Society* (pp. 105-124). Institute for Population and Social Research. (In Thai)
- [3] Barrett, A. E., & Cantwell, L. E. (2007). Drawing on stereotypes: Using undergraduates' sketches of elders as a teaching tool. *Educational Gerontology*, 33(4), 327-348. <https://doi.org/10.1080/03601270701198950>
- [4] Puttumavong, N. (2020). Ageism towards older adults in families: A mixed methods research. [Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University] http://bsris.swu.ac.th/hitc_fullthesis.asp?id_thesis=60199120019GRD8912560 (In Thai)
- [5] Powell, J. L., & Chen, S. (2018). *Contemporary perspectives on ageism*. Springer Open.
- [6] Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513-531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- [7] Ismail, F. Y., Fatemi, A., & Johnston, M. V. (2017). Cerebral plasticity: Windows of opportunity in the developing brain. *European Journal of Pediatric Neurology*, 21(1), 23-48. <https://doi.org/10.1016/j.ejpn.2016.07.007>
- [8] Park, D. C., & Bischof, G. N. (2011). Chapter 7 - Neuroplasticity, aging, and cognitive function. In K. W. Schaie & S. L. Willis (Eds.), *Handbook of the Psychology of Aging*. (pp. 109-119). Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-380882-0.00007-3>
- [9] Hoenig, M. C., Willscheid, N., Bischof, G. N., van Eimeren, T., Drzezga, A., & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2020). Assessment of tau tangles and amyloid- β plaques among super agers using PET imaging. *JAMA Network Open*, 3(12), e2028337-e2028337. <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2020.28337>

- [10] Fair, C., & Delaplane, E. (2014). “It is good to spend time with older adults. You can teach them, they can teach you”: Second grade students reflect on intergenerational service learning. *Early Childhood Education Journal*, 43(1), 19-26. <http://doi.org/10.1007/s10643-014-0634-9>
- [11] Lupou, R., Dorobanțu, A., & Fiore, F. (2010). A new lifelong learning model based on Intergenerational exchange: Premises and foreseen benefits. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2761–2765. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.411>
- [12] Gall, M. (2014). Intergenerational learning between teenagers and seniors with the help of computers. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 116, 1274-1279. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.382>
- [13] Liemsuwan, T. (2019). Ageism of working-age in Chon Buri province: Results of the Fraboni Scale of Ageism (FSA)©. *Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University*, 11(2), 223-244. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-la/article/download/232790/159596/787512> (In Thai)
- [14] Stoker, L. (2015). Reflections on the study of generations in politics. *The Forum* 2014, 12(3), 377–396. <https://doi.org/10.1515/for-2014-5012>
- [15] Tanjapatkul, N. (2023). *Generation clash: Crossing the conflicts of eras with Kanokrat Lertchoosakul*. <https://www.the101.world/generation-clash-kanokrat-lertchoosakul-interview/> (In Thai)
- [16] Van Eemeren, F. H., Garssen, B., & Meuffels, B. (2012). The disguised abusive ad hominem empirically investigated: Strategic manoeuvring with direct personal attacks. *Thinking & Reasoning*, 18(3), 344-364. <https://doi.org/10.1080/13546783.2012.678666>
- [17] World Health Organization. (2021). *Global report on ageism 2021*. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/340208/9789240016866-eng.pdf?sequence=1>
- [18] Duncan, C, & Loretto, W. (2004). Never the right age? Gender and age-based. *Gender Work and Organization*, 11(1), 95 – 115. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0432.2004.00222>.
- [19] Arber, S., & Ginn, J. (1991). The invisibility of age: Gender and class in later life. *Sociological Review*, 39(2), 260–291. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.1991.tb02981.x>
- [20] Krekula, C., Nikander, P., & Wilén, M. (2018). Multiple marginalizations based on age: Gendered ageism and beyond. In J. L. Powell & S. Chen (Eds.), *Contemporary perspectives on ageism* (pp. 33-50). Springer Open.

สีทันในเส้นด้าย: ความท้าทายในการสร้างสรรค์
และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน
Being Colorful in Thread: The Challenges Involved in
Sustainably Creating and Developing Plow Karen's Textiles

วราภรณ์ มนต์ไตรเวศย์^{1*} และพิสิษฐ์ ปานแร่¹
Varapon Montrivade^{1*} and Pasit Panrae¹

¹ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพฯ 10200

¹ Faculty of Archaeology, Silpakorn University, Bangkok, 10200, Thailand

*Corresponding author, E-mail address: montrivade@yahoo.com

(Received: February 1, 2024; Revised: May 10, 2024; Accepted: June 10, 2024)

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งตอบคำถามวิจัยที่ว่า “อะไรคือความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคในตลาดออฟไลน์และออนไลน์” ผ่านการทำงานภาคสนามทางมานุษยวิทยาและใช้ Empathy Map Canvas เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจความต้องการของชุมชน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า สมาชิกของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำรู้ถึงความสำคัญของผ้าทอในฐานะภูมิปัญญาพื้นบ้านและความต้องการซื้อผ้าทอกะเหรี่ยงของคนต่างวัฒนธรรม พวกเขาเห็นถึงการมีอยู่ของ “ต้นทุนทางธรรมชาติ” ที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ สามารถนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิต และ “ต้นทุนทางมนุษย์” จากการที่คนรุ่นใหม่ ๆ หันกลับมาใช้ชีวิตและทำงานในท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องผ้าทอระหว่างผู้คนในชุมชนและระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชนนำมาสู่การออกแบบและสร้างสรรค์ผ้าทอและสินค้าจากผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบประยุกต์ ที่ตั้งอยู่บนความสมดุลระหว่างความต้องการซื้อของผู้บริโภคกับศักยภาพในการผลิตของชุมชน ข้อค้นพบชี้ให้เห็นความท้าทายของกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้างในการมองหาโอกาสและช่องทางในการสื่อสาร/นำเสนอสินค้าวัฒนธรรมของกลุ่ม ฯ ที่เคลื่อนจากพื้นที่ออนไซต์สู่พื้นที่ออนไลน์ พร้อมไปกับการสื่อสารเรื่องราวที่หลากหลายของกะเหรี่ยงโปว์สู่สังคม

คำสำคัญ: กะเหรี่ยงโปว์ ผ้าย้อมสีธรรมชาติ ต้นทุนทางธรรมชาติ ต้นทุนทางมนุษย์ สินค้าวัฒนธรรม

Abstract

This article endeavors to answer the research question “How can the Plow Karen of Dan Chang community sustainably create and develop their woven fabric products to meet consumer needs in both offline and online markets and gain financial benefits?”. Anthropological fieldwork and the Empathy Map Canvas were employed as tools to comprehend community needs. According to the study results, the Ban Huai Hin Dam Naturally Dyed Fabrics Women Group's members recognized the value of woven fabrics as their folk wisdom, and outsiders were becoming more interested in purchasing the Karen textiles. They were also aware of the “natural capital” found in abundance in their community, which could be used as production inputs along with “human capital” when young people returned to work in the community. The design and production of Plow Karen woven fabrics, both traditional and applied patterns, emerged from interactions on textile preservation among people in and outside the community. The findings highlight the challenge faced by Plow Karen Dan Chang in identifying opportunities and channels for communicating their cultural products, moving from on-site to online platforms, along with communicating the diverse stories of Plow Karen to society.

Keywords: Plow Karen, Naturally Dyed Fabrics, Natural Capital, Human Capital, Cultural Products

บทนำ

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ประเทศที่พัฒนาแล้วได้เข้าสู่สังคมหลังอุตสาหกรรม ที่มูลค่าการผลิตกระจุกตัวอยู่ในภาคบริการ ในขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศยกระดับเป็นประเทศอุตสาหกรรม ความกดดันทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ทำให้ “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” (Creative Economy) เป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของหลายประเทศ โดยสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยพื้นฐานของความรู้ นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อสร้างความโดดเด่นให้กับผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ (Creative Product) ที่เป็นได้ทั้งสินทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) และจับต้องได้ (Tangible) เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขันของระบบเศรษฐกิจ การสนับสนุนด้านนโยบายและงบประมาณจากภาครัฐ โดยมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบด้านการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ทำหน้าที่เชื่อมโยงการดำเนินงานระหว่างทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อมโยงกับภาคการผลิตจริง (Real Sector) เศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงเป็นกลไกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในหลายประเทศอย่างต่อเนื่อง [1]

ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม จากการเป็นฐานที่ตั้งที่ผู้คนจากหลายชาติพันธุ์ อยู่อาศัย ผสมผสาน และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันมา ความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้เป็นเสมือนทุนทางวัฒนธรรมที่มีค่า ที่ในบริบทของสังคมโลกปัจจุบันสามารถนำมาใช้เป็นต้นทุนในการพัฒนาต่อยอด ทั้งเพื่อพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ผลักดันการเติบโตทางเศรษฐกิจ และสร้างสรรค์สังคมที่น่าอยู่ หากมุ่งมองเฉพาะในมิติทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรมที่หลากหลายของไทยสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดด้วยกรอบคิด “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” เช่นในนิยามของระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์แห่งชาติ พ.ศ. 2553 ที่ว่าด้วย “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ [2] เพื่อผลักดันทุนทางวัฒนธรรมในแต่ละสังคมวัฒนธรรมไปสู่ “สินค้าวัฒนธรรม” หรือ “สินค้าท้องถิ่น” ที่มีจุดขาย คือ ความเฉพาะ/อัตลักษณ์ของท้องถิ่น และการผสมผสานสินค้าเชิงวัฒนธรรมเข้ากับนวัตกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้สินค้าท้องถิ่นมีความร่วมสมัยและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่ไทยหาประสบการณ์ บริการ และสินค้าที่มีความแตกต่าง มีเอกลักษณ์ (unique) เฉพาะตัว [3] ผ่านการซื้อสินค้าวัฒนธรรม/สินค้าท้องถิ่นในพื้นที่ออฟไลน์และออนไลน์

ในท่ามกลางบริบทโลกที่เปลี่ยนไป ทั้งด้วยเงื่อนไขของการก้าวเข้าสู่เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) และสถานการณ์การระบาดโควิด-19 ที่เป็นตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ให้เกิดเร็วขึ้น ตลาดหรือพื้นที่ขายสินค้าออฟไลน์ได้เปลี่ยนรูปแบบหรือปรับตัวสู่พื้นที่ออนไลน์มากขึ้น โลกดิจิทัลกลายเป็นช่องทางสร้างโอกาสมหาศาลให้กับสินค้าท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม สินค้าท้องถิ่นก็ยังมีจุดอ่อนในเรื่องการไม่มีเอกลักษณ์โดดเด่น บรรจุภัณฑ์ไม่สวยงามไม่ทันสมัย ขาดช่องทางการจำหน่ายไม่มีตัวตนบนโลกออนไลน์ ส่งผลให้ผู้บริโภคไม่สามารถเข้าถึงสินค้าได้ และขาดการประชาสัมพันธ์ที่น่าสนใจ และทำให้ผู้บริโภครู้จักแบรนด์และสินค้า ซึ่งนั่นทำให้ผู้ประกอบการสินค้าท้องถิ่นต้องปรับตัวอย่างเร่งด่วนด้วยการใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่นมาต่อยอดให้เกิดประโยชน์ นับตั้งแต่การสร้างความต่างด้วย 1) วัสดุ/วัตถุดิบท้องถิ่น 2) เรื่องราว/เรื่องเล่า (Story) และ 3) ทักษะ องค์ความรู้เฉพาะถิ่น [3] รวมถึง 4) ช่องทางการจัดจำหน่ายที่แตกต่างกัน

แบบแผนการใช้ชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาต่อยอดเป็นสินค้าวัฒนธรรมได้ โดยหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีทุนทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ คือ “กะเหรี่ยง” กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่หนาแน่นในภาคเหนือและตะวันตกของประเทศไทย ชื่อ “กะเหรี่ยง” เป็นชื่อที่เรียกตามอย่างมอญ ซึ่งเรียกกลุ่มชาติพันธุ์นี้ว่า “กะเรง” ขณะที่ชนกลุ่มนี้ (ยกเว้นกลุ่มตองสอ) เรียกตนเองว่า “ปากกะญอ” ซึ่งแปลว่า “คน” ทางภาคเหนือของประเทศไทยและทางรัฐฉานของพม่า กลุ่มชนนี้เป็นที่รู้จักในนามว่า “ยาง” ซึ่งเป็นคำที่พวกขานหรือไทใหญ่ใช้เรียกกะเหรี่ยง พม่าจะเรียกกะเหรี่ยงว่า “คะหยิ่น” ซึ่งหมายถึง กะเหรี่ยงสะกอและกะเหรี่ยงโป นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่า มีการใช้คำว่า “กะเหรี่ยงขาว” (White Karen) ซึ่งใช้เรียกทั้งกะเหรี่ยงสะกอและกะเหรี่ยงโป ส่วนทางภาคตะวันตก เช่น จังหวัดราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ บางครั้งจะใช้คำเรียกว่า “กะหรั่ง” นอกจากนี้ ชาวบ้านในจังหวัดราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ใช้คำว่า “กะเหรี่ยง” เป็นคำที่เรียกชาวกะเหรี่ยงโป และคำว่า “กะหรั่ง” เรียกชาวกะเหรี่ยงสะกอ [4]

ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย ประกอบด้วย กาญจนบุรี ราชบุรี สุพรรณบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี กะเหรี่ยงโปว์เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ป่าที่ยังคงเหลืออยู่ใกล้ชายแดนไทย-พม่า กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวมีแบบแผนการใช้ชีวิตที่มีเอกลักษณ์สะท้อนการใช้ชีวิตที่ปรับประยุกต์ให้เข้ากับธรรมชาติ แบบแผนการใช้ชีวิตที่ให้ภาพการอยู่ร่วมกันของคนกับป่า ปรากฏชัดอยู่ในความคิดและการกระทำที่เกี่ยวข้องกับการตั้งถิ่นฐาน การเพาะปลูก อาหารการกิน เครื่องแต่งกาย ความเชื่อและพิธีกรรม ฯลฯ ที่หมายรวมถึงการเผชิญ/เปิด/ตั้งรับกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามากระทบวิถีชีวิตของพวกเขา ในจังหวัดสุพรรณบุรี ประเทศไทย ปรากฏการตั้งถิ่นฐานของกะเหรี่ยงโปว์หนาแน่นอยู่ในอำเภอด่านช้าง โดยเฉพาะในตำบลองค์พระและตำบลวังยาว กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวมีแบบแผนการใช้ชีวิตหลายประการที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ทั้งในเรื่องแบบแผนการผลิต ความเชื่อและพิธีกรรม ที่สะท้อนการอยู่ร่วมกันกับป่าและธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมถึงการนำทุนทางวัฒนธรรมมาต่อยอดเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม/สินค้าท้องถิ่น

หนึ่งในนั้นคือ “ผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ด่านช้าง” ที่มีอัตลักษณ์ทั้งในเรื่องสีสันและลวดลาย ที่เกิดจากทักษะการย้อมและการทออันเป็นภูมิรู้ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งนั่นคือความต่างในเรื่องราว วัตถุดิบ และทักษะที่ทำให้ผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์มีศักยภาพของการเป็นสินค้าวัฒนธรรม ยิ่งในบริบทปัจจุบันที่กะเหรี่ยงโปว์ด่านช้างยังคงผลิตผ้าทอ ทั้งเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและเพื่อการค้า โดยมีกระบวนการผลิตที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน บางกลุ่ม/บางหมู่บ้านผลิตเฉพาะผ้าทอตามชนบทเดิม ขณะที่บางกลุ่ม/บางหมู่บ้านผลิตทั้งผ้าทอตามชนบทและผ้าทอในเชิงพาณิชย์ โดยการค้นหา รื้อฟื้น และผสานภูมิรู้เดิม เช่น การใช้สีย้อมจากพืชพันธุ์ตามธรรมชาติ การทอลวดลายดั้งเดิม ฯลฯ เข้ากับวิถีคิดและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มคุณค่าและยกระดับผ้าทอกะเหรี่ยงสู่การเป็นสินค้าวัฒนธรรม/สินค้าท้องถิ่น และมีการจัดจำหน่ายในพื้นที่ออนไลน์ เช่น ตามงาน/เทศกาลระดับอำเภอและจังหวัด ขายให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมชุมชน และการผลิตตามคำสั่งซื้อ (made-to-order) ของผู้ชื่นชอบสินค้าวัฒนธรรมที่สามารถรอคอยสินค้าที่ใช้เวลาผลิตยาวนานได้ อย่างไรก็ตาม เมื่อโลกเคลื่อนเข้าสู่สังคมดิจิทัลมากขึ้น การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงคือหนึ่งในความท้าทายของผู้ผลิตสินค้าวัฒนธรรมที่จักต้องยังคงสร้างสรรค์สร้างสินค้าที่มีอัตลักษณ์ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน ดำรงไว้ซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งในมิติด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมถึงสามารถผลักดันผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์สู่การจำหน่ายในพื้นที่ออนไลน์โดยยังคงคุณค่าของสินค้าวัฒนธรรม/สินค้าท้องถิ่นไว้ได้

สภาวะการณ์ที่น่าสนใจนี้ ในทางหนึ่งจุดประกายให้คณะผู้วิจัยมุ่งมองไปยังคำถามวิจัยที่ว่า “ในบริบทที่กะเหรี่ยงโปว์ด้านข้างสามารถแสวงหารายได้จากการผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงเพื่อการค้า อะไรคือความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคในตลาดออฟไลน์และออนไลน์” ซึ่งจักเป็นประโยชน์ในการขยาย เผยแพร่ และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ที่ที่น่าสนใจนี้ไปยังผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้าง ผู้ชื่นชอบและซื้อหาสินค้าวัฒนธรรม หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ฯลฯ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคในตลาดออฟไลน์และออนไลน์

ระเบียบวิธีการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (เลขที่โครงการ REC 65.1207-206-9501) การเลือกพื้นที่ในการศึกษาเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ในภาพกว้าง คณะผู้วิจัยเลือกทำการศึกษา ณ ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ด้วยความน่าสนใจของ “ชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้าง” คือ การทอผ้ายังคงมีความสำคัญในวิถีชีวิต ทั้งในฐานะเครื่องนุ่งห่มที่สะท้อนอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และการเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับโลกที่เคลื่อนไป

กลุ่มเป้าหมายของการศึกษา คือ สมาชิกของกลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ จำนวน 5 – 10 คน คณะผู้วิจัยใช้การชักชวนอย่างไม่เป็นทางการ (ทางโทรศัพท์) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สมาชิกของกลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ มีการชี้แจงให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยเห็นถึงความสำคัญของการวิจัยดังกล่าว เพื่อให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยสมัครใจให้ข้อมูล/เข้าร่วมการวิจัย นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยเข้าถึงผู้เข้าร่วมการวิจัยด้วยการลงเก็บข้อมูลในพื้นที่จริง และมีการเก็บข้อมูลแบบออนไลน์ผ่านการสนทนาออนไลน์บนแพลตฟอร์ม Messenger โดยพิจารณาตามความเหมาะสมและความสะดวกของผู้เข้าร่วมการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลและถอดบทเรียน ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อค้นหาข้อค้นพบหรือประเด็นที่แฝงอยู่ในข้อความจากเอกสารและบทสัมภาษณ์สมาชิกของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ ที่สามารถตรวจสอบความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของข้อมูลได้ และ 2) การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ซึ่งคือการนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษามาตีความ วิเคราะห์ และเปรียบเทียบด้วยแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการมองประเด็นปัญหา

แนวคิดและทฤษฎี

เศรษฐกิจสร้างสรรค์

เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ตามความหมายของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หมายถึง แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (Knowledge) การศึกษา (Education) การสร้างสรรค์งาน (Creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา

(Intellectual Property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรม (Culture) การสั่งสมความรู้ของสังคม (Wisdom) และเทคโนโลยี/นวัตกรรมสมัยใหม่ (Technology and Innovation) คำว่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นคำภาษาไทยที่ใช้แทนคำในภาษาอังกฤษหลาย ๆ คำ ไม่ว่าจะเป็น creative economy, creative industries, cultural industries โดยแต่ละคำถูกบัญญัติขึ้นโดยหลายหน่วยงาน และมีความแพร่หลายในหลายมิติ ดังนั้นอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จึงมีบริบทและความหมายใกล้เคียงกัน [5]

ปัจจุบันยังไม่มีกำหนดคำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่เป็นหนึ่งเดียว ขึ้นอยู่กับการนำไปปรับใช้ให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจของแต่ละประเทศและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยความหมายอย่างง่ายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งนิยามโดย John Howkins (2001) คือ “การสร้างมูลค่าที่เกิดจากความคิดของมนุษย์” สำหรับสาขาการผลิตที่พัฒนาไปสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์จะเรียกว่าอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industries) ซึ่งหมายถึง กลุ่มกิจกรรมการผลิตที่ต้องพึ่งพาความคิดสร้างสรรค์เป็นวัตถุดิบสำคัญ ทั้งนี้หน่วยงานและรัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ได้ให้คำนิยามของเศรษฐกิจสร้างสรรค์และอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไว้ ดังนี้

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Copyright Model) อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ “ประกอบไปด้วยอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมและศิลปะทั้งหมด ทั้งในรูปแบบค่าและบริการที่ต้องอาศัยความพยายามในการสร้างสรรค์งาน ไม่ว่าจะเป็นการทำให้ขึ้นมาโดยทันทีในขณะนั้นหรือผ่านกระบวนการผลิตมาก่อน” ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นในอุตสาหกรรมการผลิตที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา

ความหมายของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยกระทรวงวัฒนธรรม สื่อสารและกีฬา ประเทศอังกฤษ อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ “อุตสาหกรรมที่มีรากฐานจากความคิดสร้างสรรค์ ทักษะ และความสามารถของบุคคล ซึ่งมีศักยภาพในการสร้างงานและความมั่นคงผ่านการสร้างและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา” [6]

นิยามเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของไทย ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์แห่งชาติ พ.ศ. 2553 ได้กำหนดนิยามว่า “เศรษฐกิจสร้างสรรค์” คือ แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจบนพื้นฐานของการใช้องค์ความรู้ (knowledge) การสร้างสรรค์งาน (creativity) และการใช้ทรัพย์สินทางปัญญา (intellectual property) ที่เชื่อมโยงกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมสมัยใหม่ [2]

เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG)

เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) คือ โมเดลเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นแนวทางการนำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมไปยกระดับความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืนให้กับ 4 อุตสาหกรรมเป้าหมาย (S-curves) ได้แก่ อุตสาหกรรมเกษตรและอาหาร อุตสาหกรรมพลังงานและวัสดุ อุตสาหกรรมสุขภาพและการแพทย์ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ โดยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมจะเข้าไปช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้กับผู้ผลิตที่เป็นฐานการผลิตเดิม เช่น เกษตรกรและชุมชน ตลอดจนสนับสนุนให้เกิดผู้ประกอบการที่ผลิตสินค้าและบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูงหรือนวัตกรรม [7]

การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศด้วยโมเดลเศรษฐกิจ BCG ในปี พ.ศ. 2564 – 2569 จะมี 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ การเกษตรและอาหาร สุขภาพและการแพทย์ พลังงาน วัสดุและเคมีชีวภาพ และการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ แสดงถึงการให้ความสำคัญของการพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็งด้วยทุนทางทรัพยากร อัตลักษณ์ในชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ซึ่งเป็นศักยภาพที่ปรากฏอยู่

ในทุกสังคมวัฒนธรรม หากศึกษาความต้องการของแต่ละพื้นที่และนำมาใช้ประโยชน์จากความเข้มแข็งในหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อต่อยอดและยกระดับมูลค่าของห่วงโซ่การผลิตสินค้าให้มีมูลค่าสูงขึ้นจะทำให้เกิดการยกระดับความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน ด้วยการส่งเสริมการบูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชน ภาคเอกชน ภาครัฐ และเครือข่ายต่างประเทศ เรียกว่า จตุภาคี (Quadruple Helix) เพื่อสร้างการขับเคลื่อนสินค้าทางวัฒนธรรมในชุมชน และต่อยอดไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน [8]

นอกจากนี้ ยังมีการจัดทำ BCG Value Chain ของสินค้าเป้าหมาย เพื่อเร่งสร้างการรับรู้จากหน่วยงานต่าง ๆ พร้อมจัดทำแผนขับเคลื่อนการดำเนินงานให้เกิดผลเป็นรูปธรรม ด้วยการยกระดับสินค้าวัฒนธรรมจากการผลิตมากแต่รายได้น้อยสู่การผลิตน้อยแต่สร้างรายได้มาก ซึ่งเป็นการเน้นเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณเพื่อสร้างเศรษฐกิจของประเทศในลักษณะการพัฒนาที่ยั่งยืนร่วมกัน [9] โดยกลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาโมเดลเศรษฐกิจ BCG นี้ ต้องทำความเข้าใจว่าการพัฒนานี้ไม่ได้มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ต้องพัฒนาควบคู่ไปกับสังคมและรักษาสິงแวดล้อมได้อย่างสมดุล จะไม่มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนไปพร้อมกัน โดยกลุ่มผู้ประกอบการเชิงสร้างสรรค์ (Creative Entrepreneurs) ส่งเสริมและพัฒนาระบบการคิดสร้างสรรค์และคิดเชิงออกแบบ เพื่อยกระดับมูลค่าเพิ่มของสินค้าและบริการให้เพิ่มมากขึ้น โดยการใช้รากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่นำมาสร้างสรรค์เป็นเนื้อหา (Content) และเรื่องราว (Story) ให้กับสินค้าทางวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้ร่วมสมัย เป็นการต่อยอดไปสู่สินค้าและบริการที่มีมูลค่าสูงมากขึ้น [10] เช่น การสร้างตลาดสินค้าใหม่ การแปรรูปหรือพัฒนาสินค้า ซึ่งอาจต้องบูรณาการองค์ความรู้ใหม่เข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม เป็นสินค้าที่มีมูลค่ามากขึ้นและสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภคในตลาดแห่งใหม่ [11] นำมาสู่เป้าหมายในการนำร่องและขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ จากการบูรณาการอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking)

การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) คือ กระบวนการคิดที่ตั้งอยู่บนความต้องการของผู้ใช้ (User) เพื่อแก้ไขปัญหาของผลิตภัณฑ์หรือบริการที่ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค หรือไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด กระบวนการคิดที่ตั้งอยู่บนปัญหาการใช้งานนี้จึงสามารถปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์/บริการให้ทันสมัยได้ ซึ่งนั่นจะทำให้เกิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการอย่างต่อเนื่อง และทำให้เกิดนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์และเป็นรูปธรรม

การคิดเชิงออกแบบ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ Definition, Research, Interpretation, Idea Generation, Prototyping, Evaluation

Kernbach (2018) กล่าวว่า Empathy Map Canvas เป็นเครื่องมือที่เหมาะสมนำมาใช้เพื่อทำความเข้าใจชุมชน โดยมีที่มาจากขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่สุด คือ ทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมายอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่แค่เข้าใจเพียงความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย แต่เข้าใจเสมือนเป็นกลุ่มเป้าหมาย เข้าใจความรู้สึกนึกคิด ความคาดหวัง ผิดหวัง กังวลใจ และความต้องการที่ลึกซึ้งมากกว่าการบอกความต้องการ [12]

การคิดเชิงออกแบบเป็นวิธีการที่เน้นการเอาใจใส่ ซึ่งส่งเสริมการออกแบบทางอารมณ์ จำเป็นต้องปฏิบัติต่อผู้คนไม่ใช่ในฐานะสมาชิก แต่ในฐานะมนุษย์ที่สร้างความผูกพันทางอารมณ์กับผลิตภัณฑ์ บริการ หรือพื้นที่ที่พวกเขาใช้ ดังนั้น ในการสร้างข้อมูลเชิงลึก การคิดเชิงออกแบบไม่ควรพิจารณาแค่ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายเท่านั้น แต่ต้องรวมถึงเรื่องของอารมณ์เข้าไปด้วย พวกเขาสามารถใช้เทคนิคแผนที่ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy Mapping Technique/Empathy Map Canvas) เพื่อค้นหา แสดงภาพ และเข้าใจประสบการณ์ทางอารมณ์ของกลุ่มเป้าหมายในสถานการณ์ปัจจุบันได้ดียิ่งขึ้น โดยการสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย Empathy Map Canvas เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพมากในการสร้างข้อมูลเชิงลึกให้มีความชัดเจนมากที่สุด [13]

เครื่องมือนี้สามารถใช้สำรวจหรือเข้าถึงข้อมูลเชิงลึก (Insight) ของกลุ่มเป้าหมายได้หลากหลายตามความต้องการของผู้ใช้เครื่องมือ แม้เครื่องมือดังกล่าวจะถูกออกแบบมาเพื่อใช้ในการสร้างนวัตกรรม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์และธุรกิจ แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้ในการทำความเข้าใจชุมชนเพื่อเป้าหมายในการทำงานร่วมกับชุมชนได้เช่นกัน โดยต้องเข้าใจในแต่ละส่วนของเครื่องมือที่แบ่งออกเป็น 7 ส่วน คือ Think, Feel, See, Say, Do, Hear, Pain และ Gain และนำทุกส่วนในเครื่องมือไปเก็บข้อมูล

บทความเรื่อง “สี่สັນในเส้นด้าย: ความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน” นี้ มุ่งทำความเข้าใจพัฒนาการของการผลิตสินค้าวัฒนธรรม ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตและจัดจำหน่ายสินค้าวัฒนธรรมของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้างในช่องทางออฟไลน์และออนไลน์ รวมถึงการวิเคราะห์ความท้าทายของชุมชนในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ในตลาดออฟไลน์และออนไลน์ การทำความเข้าใจในประเด็นปัญหาด้าน คณะผู้วิจัยมองผ่านกรอบคิดสำคัญ ๆ คือ 1) เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่จักทำให้คณะผู้วิจัยเข้าใจการมองวัฒนธรรมในมิติของการเป็นต้นทุนที่สามารถนำมาพัฒนา สร้างสรรค์ และออกแบบเพื่อเป็นที่มาของรายได้ 2) เศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) ในการดึงดูดเชิงวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชีวภาพมาขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ และ 3) การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) โดยเฉพาะ Empathy Map Canvas มาเป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจความต้องการของชุมชน (กลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ) ที่จักนำไปสู่การสร้างสรรค์และพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคในตลาดออฟไลน์และออนไลน์

ผลการศึกษา

กะเหรี่ยงโปว์ด้านข้าง

ในการศึกษาของ สมทรง บุรุษพัฒน์ และคณะ (2554) เรื่อง “การใช้ภาษาและทัศนคติต่อภาษาและการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคตะวันตกของประเทศไทย” กล่าวว่า กะเหรี่ยงในประเทศไทยเดิมมีอยู่ด้วยกัน 4 กลุ่มใหญ่ คือ กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโป กะเหรี่ยงคยา (แบรหรือเบว) และกะเหรี่ยงตองสูล (ตองตูหรือปาโอ) กะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคตะวันตกส่วนใหญ่เป็นกะเหรี่ยงโป และกะเหรี่ยงสะกอ กล่าวกันว่าถิ่นฐานเดิมของชาวกะเหรี่ยงอยู่ในที่เบตตะวันตก เข้ามาตั้งอาณาจักรอยู่ในจีนเมื่อ 733 ปีก่อนพุทธกาลหรือประมาณ 3,238 ปีล่วงมาแล้ว หลังจากถูกจีนรุกรานจึงพากันหนีมาอยู่บริเวณแม่น้ำแยงซีเกียง ต่อมาเกิดปะทะกับชนชาติไทยจึงถอยร่นมาอยู่ตามลำน้ำโขงและแม่น้ำสาละวินในเขตพม่า [14] กะเหรี่ยงโปว์, โปว์ หรือโผ่วในอำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่อพยพมาจาก

อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี (ชุมชนกะเหรี่ยงดั้งเดิม) อำเภอด่านช้างเป็นอำเภอเดียวในจังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีกะเหรี่ยงโปร้ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และพบแคในตำบลวังยาวและตำบลองค์พระเท่านั้น โดยตำบลวังยาวพบที่บ้านกล้วย บ้านป่าผาก บ้านตะเพินคี บ้านห้วยหินดำ และบ้านใหม่วังยาว ส่วนตำบลองค์พระพบที่บ้านทุ่งมะกอก [14]

โปร้ในอำเภอด่านช้าง ประกอบด้วยโปร้ด้ายเหลืองและโปร้ด้ายขาว โปร้ด้ายเหลืองเป็นกลุ่มที่มีมากในพื้นที่และเป็นกลุ่มที่เรียกได้ว่าอยู่ใน “ลัทธิเจ้าวัด” เนื่องจากตามความเชื่อจะมีผู้นำทางความเชื่อเรียกว่า “เจ้าวัด” โปร้กลุ่มนี้เชื่อและศรัทธาในพุทธทางศาสนา ลัทธิเจ้าวัด และคำสอนของบรรพบุรุษ พวกเขาเชื่อในศีล 5 และการไม่เบียดเบียนสัตว์ใหญ่ เชื่อว่าการทำผิดจะส่งผลทำให้เกิดบาปใหญ่ มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ที่อยู่ตามธรรมชาติ รวมถึงความเชื่อและศรัทธาในคริสต์ศาสนาของโปร้ที่ปรากฏ ณ บ้านห้วยหินดำ ส่วนโปร้ด้ายขาวเป็นกลุ่มที่พบได้น้อยในพื้นที่ โปร้ด้ายขาวมีข้อปฏิบัติแบบโปร้ด้ายเหลือง คือ ต้องรักษาศีล 5 แต่ว่าจะไม่มีการนับถือเจ้าวัดเหมือนกับโปร้ด้ายเหลือง เนื่องจากการนับสายตระกูลของโปร้เป็นการนับญาติข้างฝ่ายหญิง นั่นคือ เมื่อมีการแต่งงาน ฝ่ายชายจะต้องแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิง อาศัยอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง และยึดถือความเชื่อตามฝ่ายหญิง [14]

ฝ้ายย้อมสีธรรมชาติในมิติของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสินค้าวัฒนธรรม

กะเหรี่ยงทอเสื้อและผ้านุ่งด้วยที่ทอผ้าแบบเข็มขัดคาดหลัง (Back Strap Loom) [15] หรือที่มักเรียกกันว่า “กีเอาจ” โดยเริ่มจากการปั่นด้าย การกรอด้วย การตั้งเครื่องทอผ้า การขึ้นด้าย และการทอ ส่วนลวดลายบนเสื้อผู้หญิงที่ออกรีดแล้วจะมี 2 แบบ แบบที่ 1 คือ ทอลายเดียวหรือวิธีการขีดทั้งตัว โดยให้ลายที่ปรากฏเหมือนกันทั้งผืน กะเหรี่ยงนิยมทอลายขีดและเล่นลายสลับสี ดังนั้น ในผืนเดียวจึงมีทั้งลวดลายยกดอกนูนขึ้นมาของลายขีดและลายเล่นสีสลับกัน และแบบที่ 2 คือ ทอจกลาย เป็นการทอลวดลายโดยการสอดด้ายสลับระหว่างด้ายยืน ฉะนั้นลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้าทั้งผืนอาจไม่เหมือนกันก็ได้ ส่วนของผ้านุ่งจะมีลายขวางตลอดทั้งตัว โดยมีเทคนิคการทอ คือ 3 องค์ประกอบหลักที่ต้องปรากฏในผ้านุ่งของหญิงสาวทุกผืน ถือเป็นสิ่งที่ยึดถือปฏิบัติและสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาล “หนึคิ” คือ ส่วนลวดลายหลักของตัวผ้านุ่ง ที่เกิดจากการนำเส้นฝ้ายมามัดย้อมให้เกิดลาย “หนึมะะ” คือ ส่วนที่เป็นแถบสีพื้นอยู่บริเวณเชิงผ้านุ่งทั้ง 2 ด้าน นิยมทอด้วยสีดำหรือสีน้ำเงิน และ “หนึเต๊ะ” คือ ส่วนที่ทอด้วยเส้นด้ายหลายสีแทรกเป็นริ้วประกอบอยู่ทั่วผืนผ้านุ่ง [16]

วิถีชีวิตที่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อม ทำให้คนโปร้ในอดีตใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมในหลากหลายด้าน โดยเฉพาะการย้อมสีธรรมชาติที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการย้อมและทอผ้ามาจากบรรพบุรุษ มีการเล่าสืบทอดกันว่า ในอดีตเด็กสาวชาวโปร้สวมใส่เครื่องแต่งกายสีขาว ด้ายสีขาวที่ใช้ทอก็เป็นเส้นฝ้ายจากต้นฝ้ายที่ปลูกไว้ในไร่หมุนเวียน เมื่อเด็กสาวมีอายุใกล้วัยรุ่น เริ่มเป็นสาว หรือมีอายุ 15 ปีขึ้นไป เด็กสาวต้องเปลี่ยนจากชุดสีขาวเป็นชุดสีแดง โดยมีแม่หรือสตรีสูงวัยในครอบครัวเป็นผู้ย้อมและทอเครื่องแต่งกายสีแดงสดนี้ให้ ส่วนเหตุผลที่ต้องเปลี่ยนมาใส่เสื้อและผ้านุ่งสีแดงก็เพราะเมื่อเริ่มเข้าวัยสาวประจำเดือนของหญิงสาวอาจเลอะเปรอะเปื้อนให้เห็นเด่นชัดได้ในชุดสีขาว การใส่เสื้อผ้านุ่งสีแดงก็เพื่อให้คราบเลือดที่เกิดจากประจำเดือนและอาจซึมเลอะออกมากลืนไปกับสีผ้าสีแดง ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการใช้พืชท้องถิ่น เปลือกไม้ หรือใบไม้ เช่น ไม้ประดู่ และครั่ง ย้อมสีให้กลมกลืนกับสีเลือดและออกแบบเครื่องแต่งกายเป็นชุดสีแดง ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ประจำกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง และเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในด้านเครื่องแต่งกายมาจนถึงทุกวันนี้ [14]

นอกเหนือจากการเป็นผ้าทอในชีวิตประจำวัน ผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ยังมีนัยของการเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มแม่บ้านกะเหรี่ยง ทั้งในรูปของผ้าทอตามชนบทและผ้าทอประยุกต์ ที่สัมพันธ์กับการเกิดขึ้นของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยง โดยมีกลุ่มที่ทำงานค่อนข้างโดดเด่น คือ “กลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ” ซึ่งเกิดจากความพยายามและการทำงานร่วมกันของนักวิจัยอิสระ (คุณระวีวรรณ ศรีทอง) และกลุ่มแม่บ้านกะเหรี่ยงห้วยหินดำ ในการสร้างพลังและเสริมศักยภาพให้กับผู้หญิงกะเหรี่ยง ผ่านการพัฒนาการย้อมสีธรรมชาติและการทอผ้ากะเหรี่ยง ปัจจุบัน กลุ่มสตรีฯ มีเสถียรภาพมากขึ้น สามารถผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงสีธรรมชาติเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้เสริม นอกจากนี้ ในหมู่บ้านอื่น ๆ เช่น บ้านกล้วยและบ้านตะเพินก็มีการรวมกลุ่มของแม่บ้านเพื่อทอผ้าจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว [17]

กะเหรี่ยงโปว์บ้านห้วยหินดำมีการสืบทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างต่อเนื่อง และเป็นการส่งต่อความรู้ผ่านการลงมือทำงานเชี่ยวชาญ แต่ด้วยภูมิรู้เหล่านี้ไม่มีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร จึงทำให้เกิดการเลือนหายไปของชุดความรู้ต่าง ๆ ในระหว่างการส่งต่อ สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้กะเหรี่ยงโปว์รุ่นใหม่ที่สนใจในวัฒนธรรมของตนเอง หันมาให้ความสำคัญกับแบบแผนการดำรงชีวิตในอดีต ไม่ว่าจะเป็นทักษะการย้อมสีผ้า การทอผ้า การทำเกษตรกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ไปจนถึงข้อห้ามและหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากขึ้น แสดงให้เห็นถึงการตระหนักในประโยชน์และคุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิม ที่ในทางหนึ่งผลักดันเขาสู่การแสวงหาหนทางที่จักทำให้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงโปว์ไม่สูญหายไปตามการเปลี่ยนแปลง และ/หรือเป็นการตั้งรับกับความทันสมัยที่เข้ามาปะทะและจกทำให้ภูมิรู้ดั้งเดิมของกะเหรี่ยงโปว์เลือนหายไป

“การย้อมสีธรรมชาติ” เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของมนุษย์ในการนำส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ดอก ผล ราก เปลือกไม้ เนื้อไม้ ฯลฯ มาผ่านกระบวนการทำให้เกิดเป็นสีส้น ส่วนใหญ่เป็นการส่งต่อความรู้แบบปากต่อปาก และใช้การฝึกฝนและปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม กระบวนการย้อมสีธรรมชาติแบบดั้งเดิมที่เคลื่อนผ่านกาลเวลากำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงและสูญหายไปขององค์ความรู้ ปรากฏการณ์นี้ได้สร้างความตระหนักในคุณค่าและมูลค่าของผ้าย้อมสีธรรมชาติให้กับคนในชุมชน และเป็นไปอย่างสอดคล้องกับกระแสความต้องการบริโภคสินค้าทางวัฒนธรรมและแรงสนับสนุนเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติที่กำลังถูกพูดถึงอย่างต่อเนื่อง

ในอดีตโปว์ปลูกฝ้ายไว้ในไร่หมุนเวียน เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการทอเสื้อผ้าและเครื่องนุ่งห่ม ผู้หญิงโปว์มีหน้าที่ทอผ้าให้สมาชิกในครอบครัว โดยเริ่มตั้งแต่การเก็บดอกฝ้ายมาตากให้แห้ง จากนั้นนำมาใส่เครื่องแยกเมล็ดฝ้ายออกจากเนื้อฝ้าย เรียกว่า “เครื่องอัด” เป็นอุปกรณ์ที่ทำมาจากไม้ที่มีแกนแข็งแรงเช่น ไม้ประดู่ โดยผู้ชายโปว์เป็นคนทำอุปกรณ์ดังกล่าวให้ เมื่อแยกเมล็ดฝ้ายออกจากเนื้อฝ้ายได้แล้ว ก็นำเนื้อฝ้ายมารวมกันให้เป็นก้อน เรียกว่า “ลูกหลี” ใช้ไม้คลี่ให้เป็นเส้น จากนั้นนำเข้าเครื่องปั่นด้ายเพื่อปั่นให้เป็นเส้นฝ้ายนำมาจับให้เป็นใจก่อนนำไปย้อมด้วยเปลือกไม้ ใบไม้ ลูกไม้ หรือพืชท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาหนึ่งทักษะการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติเกือบสูญหายไปจากชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ ด้วยหลงเหลือผู้สูงอายุชาวโปว์เพียงไม่กี่คนในแต่ละหมู่บ้าน (หมู่บ้านละ 1-2 คน) ที่มีความรู้ในเรื่องการย้อม

กระทั่งในเวลาต่อมาได้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าย้อมสีธรรมชาติของกลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำขึ้น กลุ่มดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มของผู้หญิงโปว์ในบ้านห้วยหินดำที่มองเห็นความสำคัญของภูมิรู้ในการย้อมและทอผ้าสีธรรมชาติ และต้องการต่อยอดทักษะ/ยกระดับภูมิปัญญาในการย้อมและทอผ้าให้กลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม/สินค้าท้องถิ่น ที่มีเรื่องราวของชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้างและรายละเอียดของการย้อมสีธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์สอดแทรกอยู่ กลุ่มฯ ที่เกิดขึ้นนี้ นอกเหนือจากจะเป็นการมา

รวมตัวกันเพื่อย้อมและทอผ้าในช่วงว่างเว้นจากการทำงานในไร่ข้าว การมาพบเจอกันในแต่ละครั้ง สมาชิกของกลุ่มฯ ที่มีช่วงวัยที่หลากหลายก็ได้ใช้เวลานี้บอกเล่าเรื่องราวของผ้าทอและส่งต่อความรู้ให้แก่กัน ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้เรื่องการย้อมและทอผ้าให้กับคนรุ่นใหม่ในชุมชน

“เมื่อเราทำสิริธรรมชาติ เราก็ต้องเรียนรู้ธรรมชาติ เรียนรู้สิ่งแวดล้อม และเราจะทำงานกับสิ่งแวดล้อม โดยให้สิ่งแวดล้อมอยู่กับเราอย่างยั่งยืนได้อย่างไร” (ลัดดาวัลย์ ปัญญา, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2566) เป็นถ้อยคำที่สะท้อนวิธีคิดและปฏิบัติการของโปว์ที่มีต่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ตั้งแต่การรู้ในคุณสมบัติและเข้าใจในธรรมชาติของวัตถุดิบ ที่ในแต่ละวัตถุดิบ ไม่ว่าจะเป็นเปลือกไม้ ใบไม้ และดอกไม้ ต่างก็ให้สีย้อมที่ต่างกัน เช่น การจดจำว่ากระดังงาด้านนี้ให้สีแบบนี้ในฤดูกาลหนึ่ง แต่เมื่อฤดูกาลเปลี่ยน แม้เป็นกระดังงาด้านเดียวกันก็อาจให้สีที่แตกต่าง รวมถึงพันธุ์ไม้ที่ให้สีจิตทุกชนิดจะปรับตัวไปตามฤดูกาล ไม่ว่าจะเป็นฤดูแล้ง ฤดูฝน ฤดูหนาว ก็จะทำให้สีย้อมที่แตกต่าง หากไม่มีประสบการณ์ การเรียนรู้ และภูมิปัญญา ก็อาจไม่เข้าใจความซับซ้อนของสีย้อมตามธรรมชาติ

Figure 1 Method for whittling Padak tree

Source: Photo by Preewara Meemak on May 1, 2023

“ต้นไม้ก็เหมือนมนุษย์ ถ้าเราเลือกใช้ไม่ถูกต้อง จะทำให้ต้นไม้เป็นแผล” (ลัดดาวัลย์ ปัญญา, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2566) ถ้อยคำดังกล่าวเป็นตัวอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเข้าใจในธรรมชาติและส่งต่อความเข้าใจนั้นสู่รุ่นลูกหลาน นั่นคือ ต้นไม้แต่ละต้นมีชั้นเนื้อไม้และชั้นเปลือกไม้ สีที่ใช้ในการย้อมผ้าเป็นสีที่ได้จากชั้นเปลือกไม้ หญิงชาวโปว์ที่มีความเชี่ยวชาญในการออกหาเปลือกไม้จะไม่ถากเปลือกไม้ไปจนถึงชั้นเนื้อไม้ เพราะจะทำให้เนื้อไม้เป็นแผล พวกเขาเลือกที่จะถากด้านใดด้านหนึ่งของต้นไม้ในจำนวนที่เพียงพอต่อการย้อมสี 1 ครั้ง และจะรักษาผิวไม้ที่ถูกถาก (คล้ายการทำแผลให้ต้นไม้) ด้วยการใช้ดินที่อยู่ใต้ต้นไม้ นั่น ๆ นำมาทาที่แผล (บริเวณที่ถากเอาเปลือกไม้ไปใช้) ด้วยเชื่อว่าเป็นการสมานแผลและทำให้ต้นไม้คืนกลับสู่สภาพปกติได้ภายในระยะเวลา 1 เดือน หากต้นไม้ไม่สามารถสร้างเนื้อเยื่อมาหุ้มแผลไว้ได้หรือแผลปิดช้า เชื้อโรคต่าง ๆ อาจลุกลามเข้าไปในลำต้นและลามไปยังส่วนต่าง ๆ จนทำให้ต้นไม้ตายได้ในที่สุด หากเปรียบต้นไม้เป็นร่างกายของมนุษย์

ผลที่ไม่สมานหรือหายช้าก็มักส่งผลร้ายต่อร่างกาย

การย้อมสีธรรมชาติมีเทคนิคและวิธีการย้อมที่สะท้อนการเรียนรู้ ปรับเปลี่ยน และต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการเตรียมวัตถุดิบและอุปกรณ์ในการย้อมสี ได้แก่ เส้นด้าย หม้อย้อม น้ำเปล่า น้ำสนิม และวัตถุให้สีจำพวกเปลือกไม้ประดู่ เปลือกเพกา ลูกกุนทา ครั่ง และใบห้อม เพื่อนำมาใช้ย้อมสีธรรมชาติแบบเย็น ซึ่งจะมีกรรมวิธีในการย้อม ดังนี้

1. เตรียมวัตถุดิบให้สีธรรมชาติ เริ่มจากตากเปลือกไม้ให้เป็นแผ่น ๆ ที่มีขนาดเล็กและบาง หากเป็นใบไม้หรือผลของพืชควรหั่นให้มีขนาดเล็ก ด้วยหม้อที่ใช้ต้มมีขนาดไม่ใหญ่ ไม่มีการขังดวงวัตถุให้สี ใช้การคาคะเนเป็นหลัก ซึ่งนั่นทำให้สีที่ได้ในแต่ละครั้งมีความแตกต่างกัน โดยเปลือกไม้ประดู่ให้สีน้ำตาลแดง เปลือกเพกาให้สีเหลือง ครั่งให้สีน้ำตาลอมชมพู ใบห้อมให้สีฟ้าอมเทา และลูกกุนทาให้สีเทา

2. แช่วัตถุให้สีในถังบรรจุน้ำสะอาดอุณหภูมิปกติ ขั้นตอนนี้เรียกว่าการสกัดสีแบบเย็น สำหรับพืชท้องถิ่นที่มีปริมาณเม็ดเงินมาก พืชจะมีคุณสมบัติในการยึดเกาะกับเส้นใยได้ดี แม้จะถูกสกัดความเข้มข้นของสีในน้ำอุณหภูมิห้องก็ตาม แต่พืชบางชนิดก็ต้องใช้ปริมาณที่มากพอในการย้อมสี [18] ผู้ย้อมสามารถคาคะเนความเข้มข้นของสีได้ตามความต้องการ หรือแปรเปลี่ยนไปตามธรรมชาติของวัตถุให้สีที่อาจเข้มข้นหรืออ่อนแตกต่างกันไปตามความสมบูรณ์ของดิน น้ำ และอากาศในแต่ละช่วงเวลา

3. นำน้ำสีสกัดแบบเย็นไปต้มให้มีอุณหภูมิสูงขึ้น จากนั้นนำเส้นฝ้ายลงไปต้มในหม้อ คาคะเนปริมาณสีที่ต้มให้พอเหมาะกับจำนวนเส้นฝ้าย ประมาณ 1-4 ใจ ใช้ไม้ขนาดพอตีมือจุ่มเส้นฝ้ายขึ้น-ลง เพื่อให้เส้นฝ้ายสัมผัสอากาศและน้ำย้อม นั่นจะทำให้เส้นฝ้ายสามารถซึมซับสีย้อมสม่ำเสมอและสีเข้มข้น เป็นเทคนิคที่ช่วยให้ฝ้ายสามารถดูดซับเม็ดสีธรรมชาติได้เต็มที่ อีกทั้งป้องกันไม่ให้เกิดสีตกตะกอนอยู่ก้นหม้อ แช่เส้นฝ้ายไว้ในน้ำย้อมสักพัก แล้วค่อยจุ่มเส้นฝ้ายขึ้น-ลงในน้ำย้อมจนกว่าจะได้สีที่ต้องการ

4. หากสีย้อมธรรมชาติเจือจางหรือไม่เข้มข้นพอ ผู้ย้อมจะใส่น้ำสนิม น้ำปูน หรือน้ำสารส้มลงไป ในหม้อย้อม เป็นการใส่สารที่มีความเป็นด่างช่วยในการย้อม เป็นเทคนิคในการสร้างสีใหม่ที่สามารถเพิ่มความเข้มหรือความสดให้กับเส้นฝ้าย นอกจากนี้ยังเป็นการประหยัดเวลาและสร้างความหลากหลายในการย้อมสีธรรมชาติ

5. ในบางครั้งผู้ย้อมจะนำวัตถุดิบธรรมชาติมากกว่า 1 ชนิด ลงไปแช่ในน้ำย้อมสีธรรมชาติ เพื่อทดลองสร้างสรรค์สีธรรมชาติที่แปลกใหม่ “อย่างอันนี้ ต้นห้อมจะย้อมได้สีฟ้าอมเทา แต่ตอนนี้ยังย้อมออกมาสีไม่ค่อยชัดเลยจะเอามาย้อมทับอีกรอบหนึ่ง เพื่อให้ได้สีที่เข้มข้น แล้วถ้าเราย้อมทับไปมา ก็จะทำให้ได้สีที่มีเอกลักษณ์ และกลายเป็นสีหนึ่งเดียวตามธรรมชาติของการย้อมสี เพราะบางทีหม้อหนึ่งนะ ทำสีได้เจ็ดอย่าง” (ลัดดาวัลย์ ปัญญา, สัมภาษณ์, 2 พฤษภาคม 2566)

Figure 2 The process of drying natural dyed cotton threads

Source: Photo by Preewara Meemak on May 1, 2023

6. หลังจากได้เส้นฝ้ายสีย้อมธรรมชาติ ผู้ย้อมจะนำเส้นฝ้ายไปล้างในน้ำสะอาด บิดให้พอหมาด ๆ แล้วนำไปตากในที่โล่งอากาศถ่ายเท แต่จะไม่นำไปตากแดดและปล่อยให้เส้นฝ้ายแห้งสนิท ขั้นตอนนี้อาจใช้เวลานาน เพราะผู้ย้อมต้องคอยคลี่และขยับเส้นฝ้ายให้แห้ง จากนั้นนำเส้นฝ้ายมาม้วนเป็นก้อนเป็นใจเก็บไว้ และนำออกมาใช้เมื่อต้องการทอ

ทั้งหมดนี้ คือ กระบวนการย้อมเส้นด้ายของกะเหรี่ยงโปว์บ้านห้วยหินดำ อันเป็นการนำภูมิรู้ที่สะท้อนความเข้าใจในธรรมชาติมาสร้างสรรค์เป็นผ้าทอในชีวิต ดังถ้อยคำที่ว่า “กว่าจะได้ผ้าใส่ผืนนี้ มันต้องผ่านกระบวนการนี้ทั้งหมด กว่าจะได้เสื้อตัวนี้ มันก็ต้องผ่านกระบวนการนี้ทั้งหมด ถ้าไม่ผ่านตรงนี้ จะขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดขั้นตอนใดไป จะเป็นผืนผ้าทอไม่ได้” (ลัดดาวัลย์ ปัญญา, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2566) ที่ในห้วงเวลาที่เคลื่อนไป ภูมิรู้ที่ทำหน้าที่เพื่อชีวิตก็ได้เคลื่อนสู่การกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมเพื่อสร้างรายได้และเสริมพลังทางสังคมให้แก่ชุมชน

Figure 3 Shawls, scarves, and bags, samples of natural dyed woven fabric products

Source: Photo by Varapon Montrivade on February 21, 2020

ผ้าทอกะเหรี่ยงในแบบประยุกต์ ที่เป็นการนำการทอแบบเกี๊ว การใช้ลวดลายดั้งเดิมและสีย้อมจากธรรมชาติ ผสานเข้ากับสีย้อมสังเคราะห์บางสีและการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้ร่วมสมัย เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ป๊อ บ้านห้วยหินดำนนำมาใช้เพื่อสร้างสินค้าวัฒนธรรมในแบบที่เคลื่อนไหวไปตามการเปลี่ยนแปลงอย่างยืดหยุ่นกับวิถีดั้งเดิมที่ว่า “กะเหรี่ยงป๊ออาศัยอยู่กับธรรมชาติ เราต้องรักษาลิขิตแวดล้อมเอาไว้และใช้อย่างยั่งยืน” ภาพที่เด่นชัดของปรากฏการณ์นี้ คือ การที่กะเหรี่ยงป๊อทอผ้าสีธรรมชาติจากสิ่งที่มีในป่า โดยเลือกกลายกลายยก หรือลายดั้งเดิมบางลายมาใช้เป็นบางส่วนของผ้าทอ ดังปรากฏในผ้าทอที่นำมาเย็บเป็นกระเป๋าคอคล้องคอ ใส่มือถือ หรือการวางลายที่ไม่มากจนเกินไป เน้นความเรียบง่าย ดูทันสมัย และใช้ได้ในชีวิตประจำวัน บนผ้าทอที่นำไปเย็บเป็นยาลม เสื้อ ผ้าคลุมไหล่ ผ้าพันคอ ขณะเดียวกันคนรุ่นใหม่ป๊อก็ได้สร้างความท้าทายให้กับกลุ่มฯ และผู้คนในวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ผ่านการทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ เพื่อสร้างสรรค์และออกแบบสินค้าให้มีความหลากหลาย คลายความเคร่งครัดในขนบต่าง ๆ เกี่ยวกับผ้าทอและเครื่องแต่งกายกะเหรี่ยงลง ผ่านการพูดคุยกับผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับการนำลวดลายและผ้าทอไปประยุกต์ใช้เป็นสินค้าที่มีความร่วมสมัย เช่น ความเป็นไปได้ในการนำลายผ้านุ่งบางลายมาสร้างสรรค์อยู่บนเสื้อกะเหรี่ยงแบบไม่จำกัดเพศ (unisex) และการใช้สีย้อมสังเคราะห์บางสี เช่น สีพาสเทล ซึ่งเป็นสีที่ไม่สามารถผลิตได้จากทรัพยากรที่มีในธรรมชาติ มาใช้ในการผลิตสินค้าวัฒนธรรม เพื่อให้สินค้าของกลุ่มฯ สอดรับกับความต้องการของผู้บริโภคที่หลากหลาย และสิ้นไหล ซึ่งนั่นทำให้ความท้าทายที่มีต่อการสร้างสรรค์สินค้าวัฒนธรรมของป๊อห้วยหินดำนกลายเป็นแรงผลักดันที่ทำให้ผ้าทอและสินค้าจากผ้าทอกะเหรี่ยงยังคงได้รับการพัฒนาในเรื่องรูปแบบ สีสัน คุณภาพสินค้า และแปลกใหม่มาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง

Figure 4 Unisex Karen shirts produced for sale.

Source: Photo by Varapon Montrivade on June 16, 2023

ความท้าทายของ “กลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงป๊อด่านช้าง”

การวิเคราะห์ความท้าทายของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงป๊อด่านช้างโดยใช้ Empathy Map Canvas เผยให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

Figure 5 Empathy Map Canvas

Source: Designed by Pasit Panrae on September 2, 2023

1. เรากำลังเห็นใจใครอยู่ (Who are we empathizing with?)

กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี คือ ภาพแทนของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ด่านช้าง ที่มีศักยภาพในการผลิตผ้าทอตามชนบและผ้าทอประยุกต์ กลุ่มดังกล่าวมีสมาชิกประมาณ 50 คน ประกอบด้วยกลุ่มแม่บ้าน คนรุ่นใหม่ และเยาวชนโปว์ กลุ่มแม่บ้าน คือ สตรีสูงวัยและวัยกลางคนที่ได้รับการปลูกฝังเรื่องการทอผ้ามาเป็นเวลาช้านาน คนรุ่นใหม่ คือ วัยรุ่นตอนปลายที่มีความสนใจในเรื่องการทอผ้าสีธรรมชาติและพยายามธำรงรักษาลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ดังเดิม พวกเขาทำหน้าที่สอนเยาวชนโปว์ในเรื่องการย้อมและทอผ้ากะเหรี่ยง ควบคู่ไปกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ความท้าทายของสมาชิกของกลุ่มฯ คือ การหาหนทางในการขับเคลื่อนการทำงานร่วมกันของคนหลากหลาย ทั้งเพื่อผสมผสานองค์ความรู้เก่าและองค์ความรู้ใหม่ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาดั้งเดิมของโปว์ และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของโปว์ไปพร้อมกัน

2. เรากำลังได้ยินอะไรอยู่ (What are we hearing?)

สิ่งที่เราได้ยิน คือ เสียงสะท้อนจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ที่ต้องการธำรงรักษาภูมิรู้ในการทอผ้าที่มีเอกลักษณ์และสืบทอดมาแต่อดีต ผ่านการเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้คนเฒ่าคนแก่และคนรุ่นใหม่ในชุมชนได้ทำงานร่วมกัน รวมถึงความต้องการซื้อสินค้าวัฒนธรรมที่มากขึ้น กรณีกะเหรี่ยงโปว์บ้านห้วยหินดำที่มีจุดเด่นในเรื่องผ้าทอสีธรรมชาติ เรื่องราวและรายละเอียดของผ้าทอดังกล่าว นอกจากจะสะท้อนเรื่องราวเกี่ยวกับการทอตามชนบและการประยุกต์ผ้าทอให้มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ผ่านการย้อมสีธรรมชาติและการตัดเย็บเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ปรากฏการณ์ดังกล่าวยังสะท้อนความต้องการสินค้าวัฒนธรรมซึ่งคือ “ผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์” ที่เพิ่มขึ้น ผ่านจำนวนการสั่งซื้อที่มากขึ้นอย่างไม่สัมพันธ์กับศักยภาพในการผลิต

ผ้าทอของกลุ่มฯ (กลุ่มฯ ไม่สามารถผลิตสินค้าได้เพียงพอกับความต้องการซื้อ หลายครั้งผู้บริโภคต้องแสดงความประสงค์ที่แน่ชัดว่าต้องการผ้าทอจริง กลุ่มฯ จึงจะผลิตให้ ซึ่งนั่นทำให้กว่าจะได้สินค้าแต่ละชิ้น ผู้บริโภคต้องรอและสั่งจองล่วงหน้า) ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความโดดเด่นในตัวผลิตภัณฑ์และเรื่องราวของผ้าทอกะเหรี่ยง คือ ความน่าสนใจในตัวสินค้าที่ทำให้ผู้ที่ชื่นชอบสินค้าวัฒนธรรมมองข้ามกระบวนการออกแบบและการผลิตที่ใช้เวลานาน และเลือกที่จะเฝ้ารอวันที่จะได้รับผ้าทอหรือสินค้าจากผ้าทอกะเหรี่ยงที่เจ้าของวัฒนธรรมสร้างสรรค์ให้

3. เราเห็นอะไร (What are we seeing?)

ต้นทุนทางธรรมชาติ การทอผ้าสะท้อนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติผ่านการปลูกฝ้าย ไร่ทอผ้า การย้อมสีธรรมชาติจากใบและเปลือกไม้ที่ได้ตามธรรมชาติ รวมถึงลวดลายที่สื่อถึงธรรมชาติรอบตัว แม้ในปัจจุบันจะมีการซื้อขายสำเร็จมาใช้ในการทอผ้ามากขึ้น แต่การยังคงใช้สีย้อมจากพืชพันธุ์ตามธรรมชาติที่ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาขึ้น ก็สะท้อนการดำรงอยู่ของภูมิรู้ในการอยู่และใช้ประโยชน์จากต้นทุนทางธรรมชาติอย่างยั่งยืน เห็นได้ชัดจากความรู้ในเรื่องสีสนของสีย้อมที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมที่พืชพันธุ์เหล่านั้นเติบโต ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องความสมบูรณ์ของพื้นดิน น้ำฝน และสภาพอากาศ อย่างไรก็ตาม ประโยชน์ของการผลิตผ้าทอด้วยสีย้อมตามธรรมชาติ หาได้มีเพียงน้อยของการเป็นเครื่องนุ่งห่ม แต่หมายรวมถึงการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ด้วยหากไม่อนุรักษ์ให้ปายังคงความอุดมสมบูรณ์และผู้คนใช้ประโยชน์จากพืชพันธุ์ในป่าแต่พอดี สีสนในผ้าย้อมที่เป็นเอกลักษณ์ก็จักเลือนหายไป

ต้นทุนทางมนุษย์ ความจำเป็นในการอนุรักษ์ภูมิรู้ในการทอผ้ากะเหรี่ยงที่มาพร้อมกับความจำเป็นในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ต้องการมุมมองของป๊อว์ในทุกช่วงวัยในการขับเคลื่อนให้การผลิตสินค้าวัฒนธรรมสามารถสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับชุมชน คราวเรือน และป่าเขาที่ป๊อว์ตั้งถิ่นฐานอยู่ กรณีของกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ การรักษาภูมิรู้ในการย้อมและทออาจไม่ประสบความสำเร็จหากไม่ได้รับความช่วยเหลือจาก NGOs และความพยายามในการผลักดันตนเองของสตรีกะเหรี่ยงไปสู่การเรียนรู้เรื่องการย้อมและการพัฒนาสินค้าวัฒนธรรม ยิ่งในปัจจุบันโอกาสทางการศึกษาที่มากขึ้นและความเจริญของสังคมสมัยใหม่ที่เคลื่อนเข้าสู่ชุมชนป๊อว์ ทางหนึ่งได้ดึงคนรุ่นใหม่ชาวป๊อว์ให้กลับมาใช้ชีวิตและทำงานด้านการพัฒนาในชุมชน แบบแผนการดำรงชีวิตแบบเดิมที่ผสมเข้ากับโลกยุคใหม่ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ป๊อว์ใช้ในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา/วัฒนธรรมป๊อว์ ทรัพยากรธรรมชาติ และบอกเล่าถึงประเด็นปัญหาที่ป๊อว์ต้องการส่ง “เสียง” ให้สังคมภายนอกได้รับรู้อย่างมีประสิทธิภาพและร่วมสมัย

4. พวกเขาพูดอะไร (What do they say?)

การรวมกลุ่มเพื่อพูดคุยเกี่ยวกับสถานการณ์ของผ้าทอกะเหรี่ยงที่กำลังจะเลือนหายไปตามกาลเวลา ทั้งจากเงื่อนไขความเจริญของเมืองที่รุกคืบเข้าสู่ป่าและการขาดผู้สืบทอดองค์ความรู้ได้กลายเป็นแรงบันดาลใจให้สตรีป๊อว์บ้านห้วยหินดำในหลากหลายแนวทางในการอนุรักษ์และส่งต่อความรู้เกี่ยวกับการทอผ้ากะเหรี่ยง ผ่านการทำให้ผ้าทอกะเหรี่ยงกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรม ที่ในทางหนึ่งคือช่องทางที่จักทำให้ป๊อว์รุ่นใหม่สนใจที่จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้ามากขึ้น ทั้งในเรื่องภูมิรู้เกี่ยวกับเครื่องแต่งกายและการทอ, ลวดลายที่สะท้อนการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ, วัตถุดิบในการทอ เช่น เส้นฝ้ายและสีย้อมธรรมชาติ อันเป็นความรู้ที่สืบทอดมาแต่อดีต และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันเป็นที่มาของสีย้อมธรรมชาติ ตลอดจนการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมที่จักนำมาใช้ในการพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยง ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอก ทั้งจากการ

เดินทางออกไปนอกชุมชนและได้เห็นสิ่งต่าง ๆ, การใช้ประโยชน์จากโลกยุคดิจิทัลและสื่อสังคมออนไลน์ในการค้นหาความรู้ และการล้อมวงสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับนักท้องถิ่นและนักวิชาการที่เดินทางเข้ามาในชุมชน ซึ่งนั่นทำให้การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับภูมิรู้ใหม่ ๆ และสินค้าวัฒนธรรมกลายเป็นหนทางที่ทำให้คนรุ่นใหม่ชาวโปว์สามารถพัฒนาผ้าทอและสินค้าที่เกี่ยวข้องกับผ้าทอกระเหรี่ยงให้เป็นที่รู้จักและสร้างรายได้ให้กับชุมชนมากขึ้น

5. พวกเขาทำอะไร (What do they do?)

การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัยอิสระกับกลุ่มแม่บ้านโปว์ห้วยหินดำ ในการต่อยอดภูมิรู้การย้อมและทอผ้ากระเหรี่ยง ผ่านการทำให้ผ้าทอกระเหรี่ยงกลายเป็นสินค้าวัฒนธรรมที่สร้างรายได้ให้แก่กลุ่มแม่บ้านทั้งในรูปแบบผ้าทอตามชนบทและผ้าทอประยุกต์ เป็นการพัฒนาที่ผลักดันให้สมาชิกของกลุ่มฯ จากหลากหลายวัยได้ทำงานร่วมกันเพื่อผสมผสานองค์ความรู้เก่าและใหม่เข้าด้วยกัน ซึ่งนั่นทำให้ผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านห้วยหินดำมีความน่าสนใจ ทั้งในเชิงการออกแบบลวดลาย สีสันทัน และประเภทของสินค้า รวมถึงการพัฒนาเทคนิคในการย้อมสีธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกใช้วัตถุดิบธรรมชาติที่ให้สีสันทันแปลกใหม่มากขึ้น การออกแบบลวดลายเรขาคณิตตามสมัยนิยม และการผสมผสานสีสันทันให้เหมาะสมกับผู้บริโภคในยุคปัจจุบันมากยิ่งขึ้น ซึ่งนั่นทำให้ผู้บริโภคสามารถสวมใส่เครื่องแต่งกายหรือผลิตภัณฑ์จากผ้ากระเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นเสื้อ กระเป๋า หรือผ้าพันคอในหลากหลายโอกาส

นอกจากนี้ การคลายความเคร่งครัดที่มีต่อหน้าที่ของเครื่องแต่งกายและผ้าทอกระเหรี่ยง ก็เป็นอีกหนึ่งปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น กล่าวคือ หน้าที่ของเครื่องแต่งกายโปว์ในอดีต สีสันทันและลวดลายในเครื่องแต่งกายของผู้หญิงและผู้ชายค่อนข้างแยกกันอย่างเด่นชัด เครื่องแต่งกายของผู้ชายจะมีลวดลายและสีสันทันไม่สดเท่าของผู้หญิง แต่การออกแบบสินค้าวัฒนธรรม โดยการรับฟังและคำนึงถึงมุมมองของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ได้คลายเส้นแบ่งการใช้งานของเครื่องแต่งกายตามวิถีโปว์ให้เลือนลงสู่การปรับเปลี่ยนเครื่องแต่งกายตามชนบทให้เป็นสินค้าที่เหมาะสมกับผู้บริโภคในยุคปัจจุบัน ผ่านการผลิตผ้าทอเพื่อนำไปตัดเย็บเป็นเครื่องแต่งกายหรือผลิตภัณฑ์จากผ้าทอที่ไม่แบ่งแยกรูปแบบ ลวดลาย สีสันทัน และลวดลายตามเพศ ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อและสวมใส่สินค้าของกลุ่มฯ ได้อย่างอิสระและไม่ละเมิดชนบดั้งเดิม สิ่งเหล่านี้สะท้อนการปรับประยุกต์ที่คำนึงถึง “เสียง” ของคนในชุมชนและความต้องการของตลาดภายนอก

6. พวกเขาคิดและรู้สึกอย่างไร (What do they think and feel?)

ความเจ็บปวด (Pains)

การเกิดขึ้นของการผลิตผ้าทอกระเหรี่ยงเพื่อเป็นสินค้าวัฒนธรรม แม้โดยนัยจะเกิดขึ้นเพื่อให้คนรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเรียนรู้และอนุรักษ์ผ้าทอกระเหรี่ยง แต่ด้วยเงื่อนไขของชีวิตที่ต้องหาอยู่หากิน การทอผ้าที่สตรีมักทำในเวลารว่างหรือเมื่อเสร็จสิ้นจากการทำงานในไร่ ได้กลายเป็นอุปสรรคในการผลิตชิ้นงาน เพราะสมาชิกของกลุ่มฯ ไม่มีเวลาในการผลิตสินค้า ยิ่งไปกว่านั้นการทอผ้ากลับกลายเป็นงานของผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนมากกว่าจะเป็นงานของสตรีชาวโปว์รุ่นใหม่ ความพยายามในการอนุรักษ์และถ่ายทอดความรู้เกิดผลกับคนรุ่นใหม่ไม่กี่คนในชุมชน ซึ่งนั่นทำให้แม่กลุ่มฯ จะพยายามออกแบบสินค้าให้มีความร่วมสมัยเพียงใด กำลังการผลิตก็ไม่เพียงพอและยังคงสวนทางกับความต้องการซื้อที่มากขึ้น ส่งผลให้ “กลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ” ยังไม่สามารถเพิ่มปริมาณการผลิตสินค้าได้

สิ่งนี้สัมพันธ์กับการขาดผู้สืบทอดความรู้ในเรื่องผ้าทอ กล่าวคือ ด้วยความรู้และทักษะในการย้อม ทอ และจกลายผ้าของโปว์ ต้องใช้เวลาในการฝึกฝนกันแทบจะทั้งชีวิต เวลาของคนรุ่นใหม่ ๆ ในชุมชนที่หายไปเพื่อ การศึกษาและการใช้ชีวิตในสังคมเมือง ได้กลายข้อจำกัดที่ทำให้การสืบทอดความรู้จากคนเฒ่าคนแก่ สู่คนรุ่นใหม่ขาดหายไป ด้วยงานหัตถกรรมที่ต้องใช้ความประณีตสูง การเรียนในแต่ละลายล้วนไต่ระดับจาก การย้อมการทอหรือจากลายง่าย ๆ ไปสู่การจกลดลายที่มีความซับซ้อน และจำเป็นต้องมีคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เป็นผู้สอนหรือทำลดลายนั้น ๆ เช่น เหน่งหรือผ้านุ่งของหญิงชาวโปว์ในแต่ละส่วนของผ้านุ่งมีลดลายที่ ซับซ้อนแตกต่างกันไป ในลดลายที่ซับซ้อนมาก ๆ แม้จักเป็นการหยาบถนนั้นมาผลิตเป็นผ้าพันคอหรือ องค์ประกอบเล็ก ๆ ในย้อม ก็ยังต้องอาศัยทักษะและประสบการณ์การทอของผู้เฒ่าผู้แก่ในการผลิต สิ่งนี้ตอกย้ำ ข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน

สิ่งที่ได้รับ (Gains)

หนึ่งในความสำเร็จของกลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ คือ การที่คนรุ่นใหม่ ของชุมชนมีความต้องการสืบทอดอัตลักษณ์และภูมิปัญญาดั้งเดิมของโปว์ไว้มิให้เลือนหาย ผ่านการรวมกลุ่ม สมาชิกในทุกช่วงวัยให้มาทำงาน/ผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงตามชนบและประยุกต์อย่างสร้างสรรค์ ทั้งในเชิงการ อนุรักษ์วิถีการทอและการพัฒนาสินค้าวัฒนธรรมให้ร่วมสมัยขึ้น และใช้ประโยชน์จากการเป็นคนรุ่นใหม่ ในการสื่อสารเรื่องราวของผ้าทอโปว์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ทั้งในพื้นที่ออนไลน์ เช่น การออกบูธร้านค้าในและ นอกจังหวัดสุพรรณบุรี การเปิดรับนักท่องเที่ยวและนักวิชาการให้เข้ามาเรียนรู้วัฒนธรรมโปว์และการทอผ้า ฯลฯ และบนพื้นที่ออนไลน์ เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางในการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนและ ผ้าทอกะเหรี่ยง ด้วยประโยชน์ทางหนึ่งของการที่ผู้คนภายนอกรู้จักโปว์ด้านข้างมากขึ้น อาจกลายเป็นแรงกระตุ้น ที่สะท้อนกลับไปยังชุมชน ที่ทำให้โปว์รุ่นใหม่ ๆ หันมาสนใจเรียนรู้การผลิตสินค้าวัฒนธรรมโปว์มากขึ้น

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ นอกจากจะชี้ให้เห็นความต้องการของผู้ผลิตผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ในเรื่อง การออกแบบและสร้างสรรค์สินค้าวัฒนธรรม ทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและรูปแบบประยุกต์ให้ตอบสนองความต้องการ ของผู้บริโภคสมัยใหม่ และไม่เป็นเพียงการจำหน่ายสินค้าบนพื้นที่ออนไลน์ให้กับเครือข่ายหรือผู้บริโภค ที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มฯ ข้อค้นพบจากการศึกษานี้ยังชี้ให้เห็นความท้าทายของกะเหรี่ยงโปว์ด้านข้าง ในการแสวงหาโอกาสและช่องทางในการสื่อสาร/นำเสนอสินค้าวัฒนธรรมของกลุ่มฯ ให้ครอบคลุมไปยังพื้นที่ ออนไลน์ ซึ่งจักเป็นพื้นที่ใหม่ ๆ ในการขยายการเข้าถึงสินค้าวัฒนธรรมไปยังผู้บริโภคกลุ่มใหม่ที่ชื่นชอบ สินค้าวัฒนธรรม พร้อม ๆ กับการสื่อสารเรื่องราวที่หลากหลายของกะเหรี่ยงโปว์สู่สังคม

บทสรุป

ต้นทางของ “ความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์อย่างยั่งยืน” เริ่มจากการ สร้างสรรค์ผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อใช้เป็นเครื่องทอห่มร่างกายและการหน้าท่อนอื่น ๆ ในชีวิต อันเป็นการ พัฒนาในเชิงความคิดที่ต่อเนื่องและเป็นลำดับจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นการนำประโยชน์จากเส้นฝ้ายสีขาว หรือขาวขุนธรรมชาติ ที่เมื่อแต่เดิมสีเส้นต่าง ๆ ลงไป ด้วยการนำเปลือกไม้และใบไม้ที่ทำได้ตามธรรมชาติ มาสกิดและย้อมให้เส้นด้ายมีสีเส้น เมื่อผสานเข้ากับกระบวนการทางความคิดที่ต้องการใช้ชีวิตอย่างเป็น หนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติ สะท้อนผ่านรูปแบบ การทอ และลดลายต่าง ๆ ที่กะเหรี่ยงโปว์สร้างสรรค์ขึ้น ฝ้ายสีขาวที่ถูกเปลี่ยนเป็นเส้นด้ายและแปรเปลี่ยนเป็นเครื่องแต่งกายตามลำดับได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของแบบ

แผนที่แฝงไปด้วยนัยเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นกะเหรี่ยงโปว์

กฎเกณฑ์มากมายที่ถูกปรับเปลี่ยนและกำหนดขึ้นภายใต้นโยบายของรัฐ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในบริบทโลกที่เคลื่อนตัวไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดความท้าทายใหม่ ๆ ตลอดเวลา ที่พุ่งเข้าปะทะกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เป็นโอกาสจึงเกิดขึ้นได้อยู่เสมอ ผ่านกระบวนการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่เพียงเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคเท่านั้น แต่ยังตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของผู้ผลิตไปพร้อม ๆ กัน เช่นเดียวกับการใช้ Empathy Map Canvas เป็นเครื่องมือในการทำความเข้าใจกลุ่มเป้าหมาย (กลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ) อย่างลึกซึ้ง และเป็นภาพมุมกลับที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้รับรู้และเข้าใจความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง

การมองหาโอกาสและสร้างช่องทางในการสื่อสารให้ผู้คนได้รับรู้ถึงการมีอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านพื้นที่อยู่อาศัย เรื่องเล่า รวมถึงการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมในรูปแบบของสินค้าวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นทั้งบนพื้นที่ออฟไลน์และออนไลน์ ความพยายามเหล่านี้เกิดขึ้นจากการตกผลึกทางความคิดของกลุ่มสตรีกะเหรี่ยงทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านห้วยหินดำ ผ่านการทำความเข้าใจตนเองในฐานะผู้ผลิตที่มีทุนทางวัฒนธรรมและเข้าใจผู้อื่นในฐานะผู้บริโภค ก่อปรกับการทำความเข้าใจและให้ความสำคัญกับแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศด้วยโมเดลเศรษฐกิจชีวภาพ เศรษฐกิจหมุนเวียน และเศรษฐกิจสีเขียว (Bio-Circular-Green Economy: BCG) ที่เกิดจากส่วนผสมทางแนวคิดที่หลากหลายเพื่อมุ่งไปสู่ “ความยั่งยืน” ในทุกมิติที่โยงใยและซ้อนทับกันราวกับเส้นด้ายหลากสีในผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย เรื่อง “ความท้าทายในการสร้างสรรค์และพัฒนาสินค้าทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน เพื่อตอบสนองความต้องการซื้อของผู้บริโภคในตลาดออฟไลน์และออนไลน์ กรณีศึกษา ผ้าทอกะเหรี่ยงโปว์ด่านช้าง อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี” ที่ได้รับทุนวิจัยเพื่อสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund) จากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 จากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

References

- [1] Creative Economy Agency (Public Organization). (n.d.). *Creative economy as a new landscape of the global economic system*. Creative Economy Agency (Public Organization) <https://www.cea.or.th/research-creative-economy> (in Thai)
- [2] Pisatphen, W. (2016). Thailand 4.0 revives the creative economy and drives the economy through innovation. *BOI e-Journal*, 27(10), 6 – 12. (in Thai)
- [3] Chaniam, R. (2021). The power of local brand: A strategy for creating differences with the power of local brands. *DIPROM e-Journal*, 63(May – June), 8 – 11. (in Thai)
- [4] Burusphat, S., Deepadung, S., Suraratdecha, S., Patpong, P., Ardsmiti, N., & Setapong P. (2011). *Language uses and attitudes towards languages and ethnic tourism of ethnic groups in the Western Region of Thailand*. Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University. (in Thai)

- [5] Thongpaiboonkit, J. (2012). Creative economy and cultural industries, traveling to the same destination. *DIPROM e-Journal*, 54(November – December), 20 – 21. (in Thai)
- [6] TCDC. (n.d.). *Seminar documents: Creative Thailand: Building the Thai economy with creativity: The way to survive... choices (Facing the challenges)*. (in Thai)
- [7] Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council. (n.d.). *BCG economic model*. Office of National Higher Education Science Research and Innovation Policy Council. <https://www.nxpo.or.th/th/bcg-economy/#> (in Thai)
- [8] Krusanphisit, S. (2021). *New economic model, BCG for sustainable development of Thailand*. The Public Relations Department. <https://www.prd.go.th/th/file/get/file/20210208bad3e100342ab5f77c639c956a2c052b144040.pdf> (in Thai)
- [9] Phongpanich, J., Phurikasem, S., Laorngoen, P., Waruttama, W., Chomphukham, C., Tangwongprasert, C., Jangariyawong, M., Buranathai, C., Puangmee, P., Siripho, B., & Vajraphai, S. (2021). *Driving the Bio - Circular – Green – Economy: BCG Model) in the central northeastern provinces*. Devawongse Varapakorn Institute of Foreign Affairs. (in Thai)
- [10] Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (2019). *Economic model for sustainable development*. Ministry of Higher Education, Science, Research and Innovation. (in Thai)
- [11] Ministry of Agriculture and Cooperatives. (2022). *Guidelines for driving agricultural promotion with the spatially integrated BCG Model*. Department of Agricultural Extension, Ministry of Agriculture and Cooperatives. (in Thai)
- [12] Wisartsakul, W., Hirunsalee, S., Chasri, P., & Wanmeechai J. (2021). *A guide to using tools to help you work with communities*. Thailand Science Research and Innovation. (in Thai)
- [13] Yayici, E. (2016). *Design thinking methodology book*. ArtBizTech.
- [14] Montrivade, V., & Singkul, N. (2021). Dan Chang's Plow Karen people: Understanding ethnic group through cultural and ethnic tourism. *DAMRONG JOURNAL*, 20(2), 207 – 230. (in Thai)
- [15] Deepadung, S., & Khammuang, S. (1997). *Encyclopedia of ethnic groups in Thailand: Pwo Karen*. Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University. (in Thai)
- [16] Sasomjit, A. (2016). *The research and analysis of the PGA K'NYAU (KAREN) native garments identity for design usage in modern fashion and textiles* [Unpublished master's thesis]. King Mongkut's Institute of Technology Ladkrabang. <https://opacimages.lib.kmitl.ac.th/medias/pdf/09016392.pdf> (in Thai)

- [17] Singkul, N., & Montrivade, V. (2019). *Dynamics of the Karen ethnic community in western Thailand, Phase 1, study area: Suphanburi, Uthai Thani, and Nakhon Sawan provinces. Project series to research the dynamics of ethnic communities for creating living culture maps, Year 1 (2019)*. Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organization). (in Thai)
- [18] Research project on developing a database system for the utilization of local plants for natural dyeing under the Royal Initiative Plant Genetic Conservation Project. (n.d.) *Knowledge about natural dyeing*. <https://cmru63.com/naturaldyes/km/> (in Thai)

การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อสร้างคุณค่า
และเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม:
กรณีศึกษาชุมชนรำแดง จังหวัดสงขลา
Utilizing Local Resources to Create Values and
Enhance Productivity of Community Products through
Learning and Innovation Mechanisms: A Case Study of
Ramdang Community, Songkhla Province

ساتินี วัฒนกิจ^{1*} รอฮานา แวดอลาะห์¹ ณัฐชนา นวลยัง¹ และธนากรณ์ ดำสุด²
Satinee Wattanakit^{1*}, Rohana Waedolorh¹, Natchana Nuanyang¹,
and Thanakorn Damsud²

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 90000

² คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย นครศรีธรรมราช 80110

¹ Faculty of Architecture Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla Province, 90000, Thailand

² Faculty of Science and Technology Rajamangala University of Technology Srivijaya Nakhon Si Thammarat Province, 80110, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: Satinee.w@rmutsv.ac.th

(Received: January 8, 2024; Revised: April 28, 2024; Accepted: May 11, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงพัฒนาและเชิงปฏิบัติการ โดยการนำฐานทรัพยากรท้องถิ่นที่เหลือทิ้งจากการเกษตรมาสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่า มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาบริบทและฐานทรัพยากรท้องถิ่นชุมชนรำแดงสู่การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร 2) สร้างคุณค่าและมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาประกอบด้วย 1) ศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม สํารวจพื้นที่ทางด้านกายภาพสํารวจทรัพยากรท้องถิ่น และสํารวจการแปรรูปวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน วิเคราะห์และสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร 3) การสร้างแนวคิดและการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม และ 4) การพัฒนานวัตกรรมชุมชน ผลการศึกษา พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรม และยังพบว่าปริมาณวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสร้างมูลค่าและคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยใช้กระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงในชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม เป็นการสร้างความสามารถในการพัฒนานวัตกรรมชุมชน การสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยีที่เหมาะสมและชุดความรู้ และการสร้างภาคีเครือข่าย ผลที่ได้จากงานวิจัย ได้ผลิตภัณฑ์ชุมชนจากการใช้ฐานทรัพยากรที่เหลือทิ้ง ลดขั้นตอนลดระยะเวลา ลดการใช้พลังงาน เกิดกลุ่มวิสาหกิจใหม่ สร้างอาชีพใหม่ สร้างโอกาสและสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับชุมชน

คำสำคัญ: ฐานทรัพยากร การเรียนรู้ นวัตกรรมชุมชน ผลิตภัณฑ์ชุมชน ชุมชนรำแดง

Abstract

This research is a development-oriented and operational study aiming to using local resources from agricultural activities to generate value and enhance the value of community products. The research objectives are to investigate the context and local resources of the Ramdang Community for the purpose of effectively utilizing these resources and to create values and enhance community products based on local resources through mechanisms of learning and innovation. The research methodology encompasses the following approaches: 1) document-based research by conducting an extensive review of pertinent literature and documents, 2) field data collection by undertaking surveys to physical data, examining local resources, assessing agricultural waste materials within community-based enterprises, and analyzing and synthesizing the utilization of agricultural waste materials, 3) using idea generation and technology and innovation development, and 4) developing community innovators. The findings revealed that most of the community's population was engaged in agricultural activities. Additionally, it was evident that agricultural waste materials held considerable potential for benefits and creating values for community products. This was achieved through the implementation of transformative processes within the community, utilizing mechanisms of learning and innovation. Ultimately, these endeavors enhanced the community's capacity to innovate and adopt suitable technologies and knowledge. Moreover, they facilitated the collaborative networks. The research outcomes production of the community products derived from the utilization of resources could lead to processes and reduce time and energy consumption. Furthermore, the research contributed to the formation of new community-based enterprises, the creation of novel occupations, and the generation of increased opportunities and income for the community.

Keywords: Recourse Base, Learning, Innovation, Product Community, Ramdang Community

บทนำ

การขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน เป็นการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม โดยใช้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรม เป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ออกแบบนวัตกรรมในการขับเคลื่อนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น และใช้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ด้วยการสร้าง “ความเข้มแข็งจากภายใน” ขับเคลื่อนตามแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” อีกทั้งยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี [1] ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างขีดความสามารถให้กับชุมชนในการเรียนรู้ และปรับใช้นวัตกรรม สามารถนำความรู้ไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงและจัดการปัญหาในชุมชน สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนประชาชนในพื้นที่ให้มีความสอดคล้องกับทุนทางวัฒนธรรมเดิมของชุมชน ไปสู่การเพิ่มมูลค่าและสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากถือว่าการดำเนินการที่สำคัญ ในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง และสามารถกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต ส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ตามเป้าหมายการพัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติ ในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศจึงจำเป็นต้องขจัดความเหลื่อมล้ำในสังคม ด้วยการยกระดับให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทั้งด้านการศึกษา ความมั่นคงด้านอาชีพ และรายได้ โดยที่คนในชุมชนไม่จำเป็นต้องเดินทางไปทำงานทำนอกพื้นที่ ดังนั้นการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน หรือวัสดุเหลือทิ้งจากภาคเกษตรกรรม มาสร้างคุณค่าและมูลค่า ช่วยให้ชุมชนมีความ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

ชุมชนรำแดง ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีขนาดพื้นที่ 7,821 ไร่ (12.5 ตารางกิโลเมตร) เป็นชุมชนที่มีพืชอัตลักษณ์ ได้แก่ ตาลโตนด และกล้วย ชุมชนรำแดงมีพื้นที่ทำการเกษตร 6,824 ไร่ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ไร่สวนผสม เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย โดยมีพื้นที่ส่วนใหญ่เกือบทั้งตำบลเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกข้าว พืชผัก ไม้ผล เช่น กล้วย มะม่วง มะละกอ มะพร้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งกล้วยและต้นโตนด (ตาลโตนด) เป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างรายได้ให้กับตำบลรำแดง อันดับ 2 และอันดับ ที่ 5 และพบว่าชุมชนรำแดงได้จัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กล้วยฉาบ พรีเมียม ซึ่งมีรายได้จากการจำหน่ายกล้วยฉาบ น้ำตาลโตนด เฉลี่ย 156,066 บาท/ปี โดยมีผู้นำชุมชน มองการณ์ไกลและทุ่มเทให้กับการทำงาน มีการจัดตั้งกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เข้มแข็ง สำหรับลักษณะที่ตั้งของชุมชนตั้งอยู่ในแหล่งที่มีฐานทรัพยากรท้องถิ่น และมีทุนทางวัฒนธรรมที่ศักยภาพ อีกทั้งพบว่า ตาลโตนด และกล้วย พืชเศรษฐกิจของชุมชน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน สำหรับตาลโตนด และกล้วย ชุมชนนำเฉพาะผลและใบมาใช้ประโยชน์ แต่ยังมีส่วนอื่นๆ ของผลตาลและกล้วยที่เหลือทิ้งจากการบริโภค หรือจำหน่ายแต่ไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งส่วนเหล่านี้เป็นวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร เช่นใยของลูกตาล น้ำยางกล้วย และพบว่าปริมาณวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรมีปริมาณต่อวันค่อนข้างสูง เช่น กลุ่มกล้วยฉาบมีปริมาณเศษวัสดุเหลือทิ้ง ซึ่งเป็นเปลือกกล้วยมากกว่า 20 กิโลกรัมต่อวัน หากคิดเป็นปริมาณต่อเดือน มีมากกว่า 600 กิโลกรัมต่อเดือน สำหรับตาลโตนดซึ่งเป็นผลตาลที่เหลือทิ้งจากการรับประทานลูกตาลสด มีปริมาณเศษวัสดุเหลือทิ้งต่อ 8 ผลสด 20 กิโลกรัม การกำหนดยุทธศาสตร์ทั้งเป็นขยะอินทรีย์ และเป็นอาหารสัตว์ในพื้นที่ และจากฐานข้อมูลประจำปี 2565 ของระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า Thai People Map and Analytics Platform (TPMAP) ได้สรุปสัดส่วนคนจนเป้าหมายของตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา คิดเป็นร้อยละ 0.88 จากดัชนี MPI (Multidimensional

Poverty Index) ที่พิจารณาจาก 5 มิติ พบว่าความต้องการด้านรายได้เป็นประเด็นเร่งด่วนที่ต้องการแก้ไข [2]

ดังนั้นจากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อมาสร้างคุณค่าและมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชนראה ดังที่ จิตพนธ์ ชุมเกต [3] พบว่าการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นต้องสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ได้ ทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นมีคุณค่า มีมาตรฐาน มีเอกลักษณ์โดดเด่น และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างรายได้และทำให้เศรษฐกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยใช้กลไกการเรียนรู้และนวัตกรรมของชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถ รับ ปรับ ใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างคุณค่า และรายได้ให้กับชุมชน ในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างยั่งยืน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การนำวัสดุที่ไม่ได้ใช้แล้วมาผลิตเป็นสิ่งของที่สร้างมูลค่าและใช้ประโยชน์ได้มากกว่าเดิม (Upcycle) เป็นการสร้างมูลค่าจากวัสดุเหลือทิ้ง โดยการเปลี่ยนสภาพให้มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในทางที่ดี และมีมูลค่า ดังที่ รอฮานา แวดอเลาะ และคณะ [4] ได้พัฒนากระบวนการใช้ประโยชน์จากตาลโดนดซึ่งเป็นฐานทรัพยากรท้องถิ่น ซึ่งมาจากวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร โดยชูอัตลักษณ์ของชุมชน ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การคัดเลือกวัสดุ การทดสอบวัสดุ เพื่อนำไปสู่กระบวนการพัฒนาแนวความคิดไปสู่กระบวนการออกแบบผลิตภัณฑ์ การดำเนินงานวิจัย พบว่า รูปแบบลวดลายผนังได้แนวคิดจากภูมิปัญญาเชิงช่างในพื้นที่ ซึ่งมีความเรียบง่าย เหมาะสมกับเทคโนโลยีที่ชาวบ้านในพื้นที่สามารถทำได้ และนวัตกรรมวัสดุตกแต่ง ผนังใยตาลโดนด ชุมชนสามารถทำได้ในกระบวนการผลิตเส้นใย ซึ่งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนในการสร้างขีดความสามารถในพัฒนานวัตกรรมชุมชน ชุมชนจะต้องมีอัตลักษณ์ลักษณะเฉพาะตัว เป็นตัวลักษณะเฉพาะของบุคคล ชุมชน สังคม เช่น เชื้อชาติ ศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ดังที่ สาทิณี วัฒนกิจ และคณะ [5] ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นที่ลุ่มน้ำปะเหลียน จ.ตรัง ชุมชนลุ่มน้ำปะเหลียน จ.ตรัง มีความโดดเด่นทางด้านภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะฐานทรัพยากรธรรมชาติ ป่าจาก และป่าโกงกาง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอันดับ 4 ของประเทศไทย วิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมผสมผสานระหว่างไทยพุทธ ไทยมุสลิม และจีน รายได้และเศรษฐกิจในชุมชนเกิดจากการประกอบอาชีพการเก็บหอยปะ และผลิตสินค้าจากวัสดุเหลือใช้ (จาก) การพึ่งพิงระหว่างชุมชนและฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ก่อให้เกิดรูปแบบสภาพแวดล้อมและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต การเสนอแนะแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมนั้น จึงให้ ความสำคัญกับ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีของคนในชุมชน ภายใต้นแนวคิด 1) ฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ สู่แนวคิดหลักในการออกแบบที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ 2) วิถีชีวิต วัฒนธรรมของคนในชุมชน ที่เกิดจากฐานทรัพยากรชุมชน และ 3) อัตลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ วัสดุ สี ลวดลาย ที่เกิดจากทรัพยากรในชุมชน โดยเฉพาะ จาก ดังที่ วรรณษา แสนลำ และคณะ [6] ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพชุมชนบนฐานทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งพบว่าการพัฒนานวัตกรรมที่ใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น โดยการนำเสนอแนวคิดและแนวทางที่สร้างคุณค่าและสร้างโอกาสใหม่ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่น ผลที่ได้จากการสร้างนวัตกรรมช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างโอกาสใหม่ในการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่นสำหรับการพัฒนาท้องถิ่น[6]

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาบริบทและฐานทรัพยากรท้องถิ่นชุมชนรำแดง สู่การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร
2. สร้างคุณค่าและมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น ผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่น ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงพัฒนาและเชิงปฏิบัติการจากฐานทรัพยากรเดิมที่มีอยู่ในชุมชน โดยมีรายละเอียดการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การดำเนินการวิจัยด้วยการลงพื้นที่สำรวจพื้นที่ทางด้านกายภาพ ฐานทรัพยากรชุมชน ภูมิปัญญาต่าง ๆ ของตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา โดยใช้เครื่องมือแบบสำรวจกายภาพพื้นที่ การถ่ายภาพการจดบันทึก

2. พื้นที่ในการวิจัย เป็นพื้นที่ความร่วมมือทางด้านการบริการวิชาการและงานวิจัยกับคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีการคัดเลือกชุมชนตัวอย่างแบบเจาะจงในการศึกษาวิจัย คือชุมชนรำแดง ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

3. กลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลรำแดง กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ได้แก่ ประธานกลุ่มและสมาชิกกลุ่ม หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ประชาชนในชุมชน เกษตรกร โดยวิธีเลือกแบบเจาะจง

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาสร้างแบบสัมภาษณ์โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และผู้วิจัยใช้แนวทางการสัมภาษณ์ (Interview guide) ในการรวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดเพื่อใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการมีส่วนร่วมในชุมชน โดยการบันทึกภาคสนาม การเปิดเวทีสาธารณะ และการร่วมหาแนวทางการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร

การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยวิธีการ ลงสำรวจพื้นที่ทางด้านกายภาพของชุมชน การสำรวจทรัพยากรท้องถิ่น สำรวจการแปรรูปวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จัดการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) การเปิดเวทีสาธารณะ เพื่อแสดงความคิดเห็นหาแนวทางร่วมกัน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้ กับผู้ให้ข้อมูลหลัก

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นการเก็บข้อมูลที่รวบรวมจากเอกสาร

3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร และการคัดเลือกวัสดุด้วยการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อแสดงความคิดเห็นหาแนวทางร่วมกัน และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้

4. การสร้างแนวความคิดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน และทดสอบวัสดุ เพื่อพัฒนาเทคโนโลยี นวัตกรรมจากฐานทรัพยากรชุมชน ใช้เครื่องมือทดสอบในแลปทดสอบที่ได้มาตรฐาน และการประชุมกลุ่มย่อย การเปิดเวทีเพื่อแสดงความคิดเห็นจากผู้นำชุมชน กลุ่มวิสาหกิจ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. การพัฒนานวัตกรรมชุมชน ผ่านกิจกรรมทางสังคมที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงคน ด้วยการฝึกอบรม การสาธิต การถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯลฯ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลทุกประเภทที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกต การจัดกิจกรรม สันทนาการ การประชุม ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผลตามวัตถุประสงค์

สรุปผล

ผู้วิจัยขอเสนอข้อค้นพบ อันได้แก่ 1) บริบทชุมชนรำแดง 2) การใช้ประโยชน์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม จากฐานทรัพยากร 3) กลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม และ 4) การสร้างคุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม รายละเอียดมีดังนี้

บริบทของชุมชนรำแดง

พื้นที่ชุมชนรำแดง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีสภาพเป็นที่ราบ และราบลุ่มแบบท้องกระทะ มักมีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝน ช่วงเดือนพฤศจิกายน – ธันวาคมของทุกปี [7] และเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทางด้านทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งอยู่คาบสมุทรลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของประชาชน สภาพทางสังคม เป็นหมู่บ้านที่มีความสามัคคีและมีความร่วมมือกันจากทุกภาคส่วน จากการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนรำแดง ชุมชนรำแดงมีสินค้าชุมชนที่สำคัญ คือ กล้วยฉาบ ซึ่งสร้างรายได้หลักให้แก่กลุ่ม และผลิตภัณฑ์จักสานจากใบตาลโดนด เนื่องจากชุมชนรำแดง มีตาลโดนด และกล้วย ซึ่งเป็นพืชอัตลักษณ์และพืชเศรษฐกิจของชุมชน โดยทางชุมชนได้ทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2564 จึงเกิดการรวมกลุ่มเกษตรกร และผู้ที่สนใจการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือทิ้งจากตาลโดนดและกล้วย จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือทิ้งจากตาลโดนดและกล้วยขึ้น เพื่อนำวัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตรมาแปรรูป เพื่อให้เกิดมูลค่าและคุณค่า และสร้างอาชีพใหม่หรือรายได้เพิ่มจากวัสดุเหลือทิ้งเหล่านี้ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนรำแดง สามารถสรุปข้อมูลโดยคณะนักวิจัยใช้เครื่องมือ SWOT ANALYSIS เบื้องต้นดังนี้

Table 1 Analysis of strength, weakness, opportunities, and threat of the Ramdang community.

The internal factors	
S-STRENGTH	W-WEAKNESS
- The people have a strong sense of unity and harmony	- Information dissemination within the community is limited
- The community live together like family	- The mostly of the community are elderly.
- They preserve local customs and traditions, passing down indigenous knowledge	- The community is prone to flooding during the rainy season.
- They live in accordance with Sufficiency Economy Philosophy	- Job opportunities are scarce.
- The community has strong organizational	- Youth and working-age adults in the community lack participation in community activities due to pursuing livelihoods outside.
- The community has natural resource bases	

ดังนั้นการคัดเลือกวัสดุ และการเลือกใช้ประโยชน์จากเศษวัสดุเหลือทิ้งจากพืชอัตลักษณ์ของชุมชน เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้นำชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้ได้วัสดุเหลือทิ้งมาเป็นองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ชุมชน การสร้างแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อนำกลับมาสร้างคุณค่าใหม่ หมุนเวียนเป็นวงจรต่อเนื่องโดยไม่มีของเสีย นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสร้างความสมดุลในการดำรงทรัพยากรธรรมชาติมาใช้งานใหม่ บวกกับการนำเอาวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรมาเปลี่ยนแปลงสภาพให้มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมให้เกิดการสร้างมูลค่าและต่อยอดพัฒนาการใช้ประโยชน์การวัสดุเหลือทิ้ง ให้เกิดการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนโดยใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเป็นพื้นฐานจากการศึกษา ให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์ทุกส่วนของตาลโตนดและกล้วย ซึ่งเป็นพืชอัตลักษณ์ของชุมชน

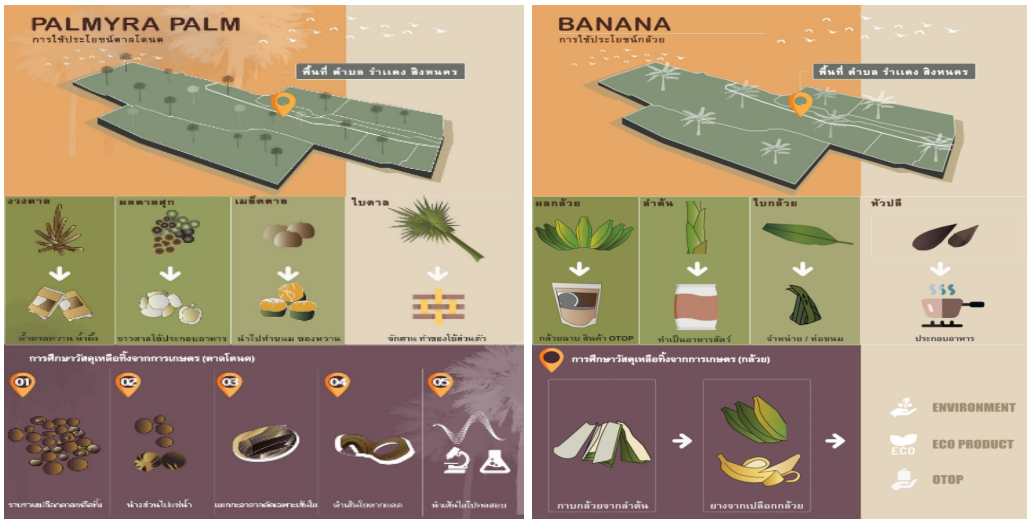

Figure 2 Utilization of Bananas and Palmyra.

Figure 3 Subgroup Meeting.

สำหรับการสร้างแนวคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์นั้นทางชุมชนมุ่งเน้นพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีความหลากหลายมากขึ้น โดยการนำวัสดุเหลือทิ้งจากตาลโตนดและกล้วยมาสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่า อันได้แก่ 1) เส้นใยตาลโตนด กาบกล้วย พัฒนาไปสู่วัสดุใยตาลโตนดและแผ่นกาบกล้วย โดยสามารถนำไปต่อยอดเป็น

ผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ได้หลากหลาย 2) น้ำยางกล้วยและตาลโตนด นำเข้าสู่กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ พัฒนาเป็นเจลสีธรรมชาติ ด้วยกระบวนการสกัดสี ด้วยการต้มวัตถุดิบธรรมชาติตามเวลาที่เหมาะสมของวัตถุดิบแต่ละชนิด จากนั้นนำสารสีธรรมชาติที่ได้ไประเหยสารแบบหมุน (Rotary Evaporator) ที่อุณหภูมิ 90°C ความเร็ว 50 รอบ/นาที จนกว่าจะได้สีที่มีข้นหนืด นำใส่กระปุกเก็บไว้ที่อุณหภูมิ - 4°C โดยแสดงส่วนประกอบของเจลสีธรรมชาติดังตารางที่ 2

Table 2 Component of Natural Gel.

Components Case	Palmyra Palm	Banana
Color	5 g	5 g
Water	12 g	12 g
Preservative	1 ml	1 ml
Maltodextrin	25 g	25 g

กลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม

ในการเรียนรู้และนวัตกรรมนั้น เป็นการสร้างการเรียนรู้ และประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการแก้ปัญหาและความต้องการของชุมชน คณะนักวิจัยได้มีการทวนสอบประเด็นปัญหาและความต้องการของชุมชนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม รวมถึงกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ และนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมไปปรับใช้ในการแก้ปัญหาและการพัฒนา ออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน โดยมีเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกันในการแปรรูปวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร จากตาลโตนดและกล้วย เพื่อนำมาสร้างคุณค่าและมูลค่าให้กับชุมชนראהง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

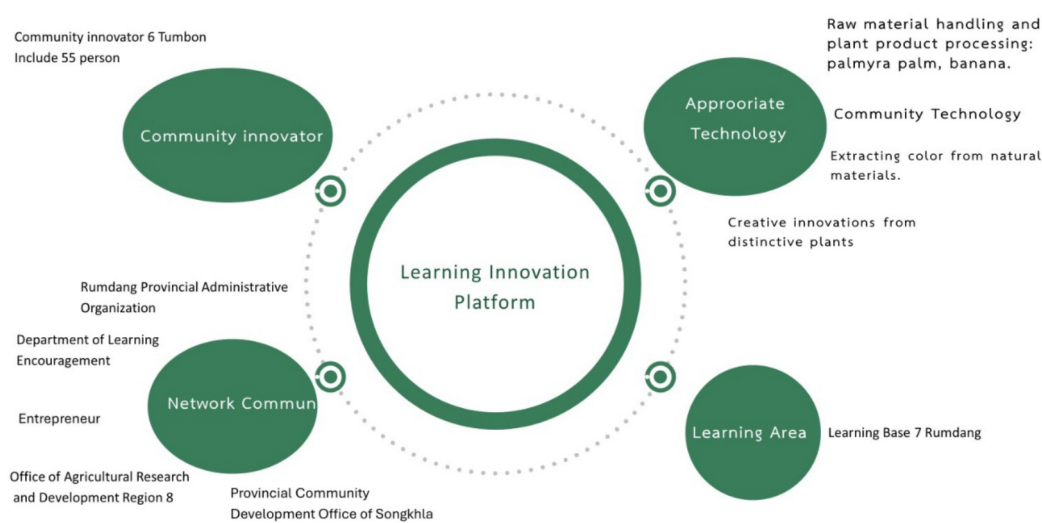

Figure 3 Relationship

ความสัมพันธ์ของกระบวนการเรียนรู้และนวัตกรรม

1. นวัตกรรมชุมชน สำหรับชุมชนรำแดงมีนวัตกรรมชุมชนจำนวน 15 คน และมีนายสถานี จำนวน 3 คน มีหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ขยายผลนวัตกรรมและเทคโนโลยีไปยังภายใน ภายนอกชุมชน หน่วยงานราชการท้องถิ่น และบริหารจัดการเครือข่าย การวางแผน และสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยทำงานร่วมกับนักวิจัย ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยี พร้อมใช้ จากนักวิจัย ฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ผ่านการลงมือ ทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ในการพัฒนานวัตกรรมชุมชนนั้น นักวิจัยได้ใช้กิจกรรมทางสังคม ในการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงระดับของนวัตกรรม ทั้งการศึกษาดูงาน การอบรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ การอบรมเชิงปฏิบัติการ

Figure 4 Knowledge transfer

2. พื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน กำหนดพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่ ฐานการเรียนรู้ที่ 7 หอคอยตาลโตนด ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนรำแดง ตำบลรำแดง อำเภอสิงหนคร โดยเบื้องต้น มี 3 แนวทางหลัก คือ ได้แก่ 1) ช่องทางออนไลน์โดยการเผยแพร่คอร์สการเรียนรู้ผ่านระบบสื่อสารสังคมของกลุ่มร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล 2) ช่องทางออนไลน์โดยใช้พื้นที่ของศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในการทำกิจกรรมที่เผยแพร่ความรู้การถ่ายทอด พื้นที่ จัดแสดงนวัตกรรม 3) การจัดทำเล่มคู่มือองค์ความรู้ เพื่อนวัตกรรม/ผู้ที่สนใจทั่วไป สามารถนำไป รับ ปรับ ใช้ เทคโนโลยีได้ด้วยตัวเอง

Figure 5 Base 7, Ram Daeng Community Learning Center, Ram Daeng, Singhanakhon District

Figure 6 Learning goals of the Ram Daeng community, Ram Daeng, Singhanakhon District.

3. นวัตกรรมพร้อมใช้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งเป็นนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ชุมชนร่ำแดงสามารถ
รับ ปรับ ใช้ ให้เกิดความเหมาะสมกับบริบทของตนเอง โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) กระบวนการจัดการวัตถุดิบและการแปรรูปพืชอัตลักษณ์ ตาลโตนดและกล้วย ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญา
และการแก้ปัญหาของชุมชน ในการจัดการวัตถุดิบทั้งทางการเกษตร ได้เส้นใยตาลโตนด และแผ่นกากกล้วย
นำไปสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน

2) เทคโนโลยีเจลลี่จากยางกล้วยและวงตาล เป็นเทคโนโลยีสแตมป์ลาย ซึ่งสามารถนำมาแทน
การพิมพ์ลายผ้าจากการต้มเทียน ลดระยะเวลา ลดขั้นตอน และลดการใช้พลังงานได้มากขึ้น

3) นวัตกรรมสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชนจากเส้นใยตาลโตนดและกากกล้วย ให้เป็นแผ่นใยตาลโตนดและ
แผ่นกากกล้วย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ชุมชน ทดแทนกระดาษสาซึ่งใช้ประดิษฐ์
ดอกไม้ประดิษฐ์ และดอกไม้จัน เกิดอัตลักษณ์และสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้มากขึ้น

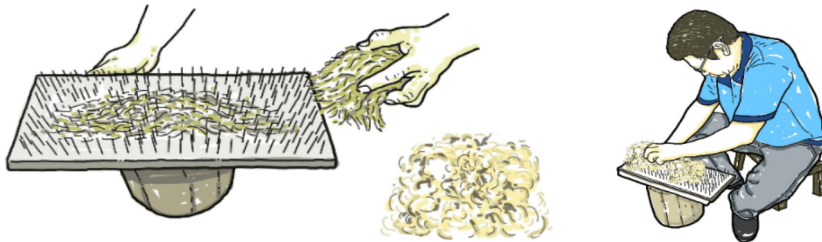

Figure 7 Appropriate technology

4) เทคโนโลยีที่เหมาะสม เครื่องชุดใยตาล เกิดจากการแก้ปัญหาของนวัตกรรมชุมชนในการแปรรูป
เส้นใยตาลโตนด ซึ่งอุปกรณ์ทำมาจากวัสดุที่มีอยู่ในชุมชน เกิดกระบวนการ ปรับ ใช้ ให้เกิดความเหมาะสมกับการ
ใช้งานและบริบทของชุมชน

4. ภาคีเครือข่าย ทั้งภาครัฐ ชุมชน และสถานประกอบการ ในการขับเคลื่อนในการพัฒนาชุมชน อย่างเป็น
รูปธรรม

การสร้างคุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรนำมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนร้านแตงนั้นนำไปสู่การพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ของใช้จากตาลโตนด กล้วย บนฐานทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนร้านแตง ผ่านกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ ในการทำงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัย นวัตกรรมชุมชน กลุ่มวิสาหกิจชุมชน และผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นภาคีเครือข่าย ทั้งการทวนสอบข้อมูลเดิม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในเวทีสาธารณะแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การเรียนรู้จากผู้ประกอบการ การทดสอบจากห้องปฏิบัติการ ไปจนถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้ได้มาตรฐาน

(a) Brainstorm on product development

(b) A forum for exchanging knowledge between researchers and the community.

Figure 8 Exchanged of knowledge in community product development.

Figure 9 Researchers test appropriate technology.

สำหรับชุมชนร้านแตงนั้นได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนจากตาลโตนดซึ่งจะทำให้กลุ่มได้รับรายได้เพิ่มขึ้น ดังนี้ 1) เส้นใยตาลโตนด ทางชุมชนมีรายได้จากผลิตภัณฑ์เส้นใยตาลโตนด จำนวน 920.00 บาท ต่อหนึ่งกิโลกรัม ต้นทุนรวมทั้งหมด 659.62 บาท ต่อหนึ่งกิโลกรัม มีรายได้สุทธิ 260.38 บาทต่อหนึ่งกิโลกรัม และมีอัตรา

ผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) เท่ากับ 39.47 2) แผ่นใยตาลโตนด (สีธรรมชาติ) ในช่วงดำเนินโครงการวิจัย กลุ่มยังไม่ได้มีการจัดจำหน่ายแผ่นใยตาลโตนด แต่มีการวางแผนและทดลองผลิตเพื่อจัดจำหน่ายในอนาคต อย่างไรก็ตามหากกลุ่มมีการจำหน่ายแผ่นใยตาลโตนด กลุ่มจะมีรายได้จากผลิตภัณฑ์แผ่นใยตาลโตนด จำนวน 19.00 บาท ต่อหนึ่งแผ่น ต้นทุนรวมทั้งหมด 14.13 บาท ต่อหนึ่งแผ่น มีรายได้สุทธิ 4.87 บาทต่อหนึ่งแผ่น และมีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (ROI) เท่ากับ 34.45

การอภิปรายผล

ในที่นี้ผู้วิจัยขอนำข้อค้นพบที่ได้มาอภิปรายผลในประเด็นต่างๆที่น่าสนใจ อันได้แก่ 1) จากฐานทรัพยากรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) การสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม และ 3) ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม รายละเอียดมีดังนี้

จากฐานทรัพยากรสู่ผลิตภัณฑ์ชุมชน

ซึ่งเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มาจากการนำฐานทรัพยากรที่เหลือทิ้งจากการเกษตรในชุมชนรำแดง มาใช้ประโยชน์ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรของชุมชนด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นการจัดการสิ่งแวดล้อม ลดการสูญเสียทรัพยากร โดย Claus Lang-Koetz [8] ได้ศึกษาการบริหารจัดการประสิทธิภาพของทรัพยากร ซึ่งทำให้เห็นว่าเมื่อทรัพยากรน้อยลง วัสดุและพลังงานราคาสูงขึ้น เกิดกระบวนการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพด้วยแนวคิด "นวัตกรรมและเทคโนโลยี" การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่น ตาลโตนดและกล้วย มาสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม จึงเป็นกระบวนการจัดการความรู้ให้ชุมชนได้ตระหนักถึงการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร ดังที่ Davenport & Prusak [9] กล่าวว่า ปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้นดำรงอยู่คือ การจัดการความรู้ เพื่อให้การจัดการความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอด มีการจัดเก็บ การพัฒนาและการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา

การสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม

เป็นการสร้างมูลค่าให้กับวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร สร้างโอกาสและรายได้ให้กับชุมชน ในการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนผ่านกลไกการเรียนรู้และนวัตกรรม โดยใช้กิจกรรมทางสังคมเป็นตัวขับเคลื่อนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและยกระดับนวัตกรรมชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความพร้อม เรียนรู้ รับ ปรับ ใช้ นวัตกรรม เกิดกระบวนการ ชุดความรู้ในการขับเคลื่อนชุมชน และทักษะต่างๆ ดังนี้ ความรู้และกระบวนการสร้าง วัสดุเหลือทิ้งจากการเกษตร ทักษะการแปรรูปเส้นใยตาลโตนดและกากกล้วย ความรู้และกระบวนการสร้าง คุณค่าผลิตภัณฑ์ชุมชน ทักษะการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างโอกาสและสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น ให้กับชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจเดิม ซึ่ง รัชชัย ภูวนาภิจักร และคณะ [10] กล่าวว่า การพึ่งตนเองของชุมชน อย่างยั่งยืนนั้น ต้องมีกระบวนการที่จะทำให้คนในชุมชนสามารถช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับเทคโนโลยี และการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนในการแก้ไขปัญหา อีกทั้งการสร้างคุณค่าและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนจากฐานทรัพยากรยังช่วย สร้างโอกาสใหม่ทั้งอาชีพ และการทำงาน โดยการสร้างกลุ่มวิสาหกิจใหม่ การพัฒนาอุตสาหกรรมหรือธุรกิจ ในพื้นที่ชุมชน เช่น การสร้างอุตสาหกรรมการผลิตผลิตภัณฑ์ที่มาจากทรัพยากรชุมชน หรือผลิตภัณฑ์ชุมชนช่วย ส่งเสริมการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวท้องถิ่น

ผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม

งานวิจัยสร้างผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเพิ่มศักยภาพให้กับนวัตกรรมชุมชน โดยการสร้างโอกาสให้กับชุมชนในการต่อสู้กับปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับชุมชน โดยการสร้างการเรียนรู้และความสามารถในการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรธรรมชาติยังช่วยในการเสริมสร้างความสามารถในการนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในชุมชนได้ ซึ่งมีผลทำให้ชุมชนมีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ การสร้างองค์ความรู้และทักษะให้กับชุมชนช่วยเสริมสร้างความรู้และทักษะที่จำเป็นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร ชุมชนจะมีความเข้าใจเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังสามารถส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีการใช้และประโยชน์ของวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตรที่สามารถนำมาสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อีกด้วย ดังที่ Vasikili, K et al [11] เน้นการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการพัฒนาให้ชุมชนเกิดความยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้และทักษะให้กับชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ อีกทั้งการใช้ประโยชน์จากวัสดุเหลือทิ้งทางการเกษตร ยังช่วยลดปัญหาขยะและยังช่วยลดการใช้วัสดุใหม่ที่มีผลต่อสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากร โดยการสร้างขีดความสามารถของนวัตกรรมชุมชน ผ่านกลไกการเรียนรู้นวัตกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงระดับนวัตกรรมชุมชน เกิดการสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยีที่เหมาะสมและชุดความด้านการจัดการวัสดุเหลือทิ้งจากตาลโดนดและกล้วย ความรู้ด้านการแปรรูปวัสดุเหลือทิ้งจากตาลโดนดและกล้วย และการสร้างภาคีเครือข่าย เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทั้งการลดขั้นตอน ลดระยะเวลา ลดการใช้พลังงานจากกระบวนการพิมพ์ผ้าจากยางกล้วยและวงตาลเกิดกลุ่มวิสาหกิจใหม่ และสร้างอาชีพใหม่ให้กับชุมชน สร้างโอกาสและสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้นให้กับชุมชนและกลุ่มวิสาหกิจเดิม ในการพัฒนานวัตกรรมบนฐานทรัพยากรท้องถิ่น จำเป็นต้องดำเนินการบูรณาการระหว่างการบริหารจัดการในด้านการผลิต การแปรรูปกับการตลาด ให้ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดและผู้บริโภคในยุคปัจจุบันอย่างหลากหลาย [12] และเกิดการพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ผลงานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ ประจำปีงบประมาณ 2564 สัญญาเลขที่ A13F640043-03 และปีงบประมาณ 2566 รหัสโครงการ AT66005 คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง และคณะผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากผู้นำชุมชน ชุมชน และผู้ประกอบการ ที่ได้เสียสละเวลาอันมีค่าในการทำกิจกรรมวิจัยร่วมกันระหว่างดำเนินการวิจัย คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

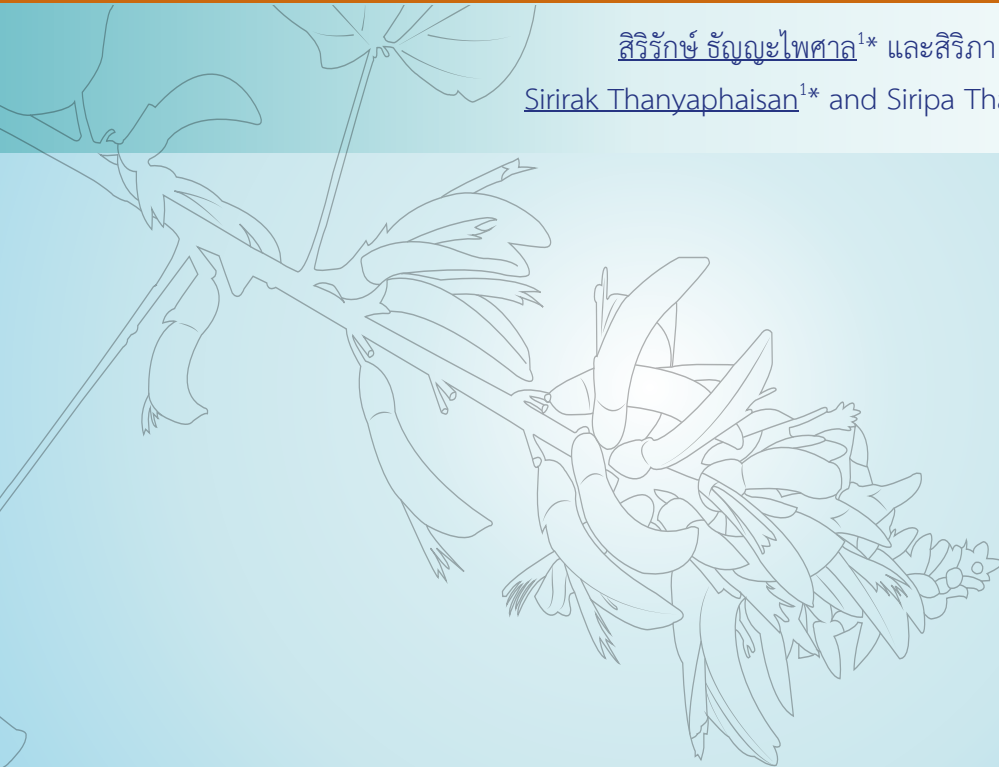
References

- [1] Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). National strategy. https://www.nesdc.go.th/download/document/SAC/NS_SumPlanOct2018.pdf
- [2] Thai People Map Analysis Platform. (2023). Thai People Map Analysis Platform. <https://www.tpmmap.in.th/>

- [3] Chumket, J. (2017). *Developing products from local wisdom to increase efficiency in community management. Sustainability of the Thai Muslim community, Cha-am District, Phetchaburi Province. (Research report)*. Faculty of Management Science Silpakorn University.
- [4] Waedaloh, R., Wattanakit, S., Dumnuirawat, P., Naunyang, N., Pakaman, N. (2022). *Utilization of palm to innovation of wall decoration materials* [Paper Presentation]. The 8th National Academic Conference Engagement Thailand, Trang, Thailand.
- [5] Wattanakit, S., & Noisangiam, N. (2022). A Study of community identity as a guideline for architectural design of the Palian Basin area, Trang Province. *Parichat Journal*, 35(1), 187 – 202.
- [6] Seanlam, W., Loetyingyot, S., Maneenate, S. (2022). Community potential development based on local resources for promoting creative tourism. *NEU Academic and Research Journal*, 12(4), 54 – 69.
- [7] Ramdang Subdistrict Administrative Organization. (2023). Basic of Data. <http://www.ramdang.go.th/frontpage>.
- [8] Claus, L., Nico, P., Sven, S., Daniel, H. (2010). Resource efficiency as a key-driver for technology and innovation management: dealing with an emerging trend in technology intelligence. *International Journal of Technology Intelligence and Planning*, 6(2), 164 – 184.
- [9] Davenport, T. H., & L. Prusak. (1998). *Working knowledge: How organization manage what they know*. Harvard Business School Press.
- [10] Phuwanatwijit, T., & Piriyaatchakul. K. (2017). Community resource management through design learning as a basis for sustainable self-reliance of local communities. *Liberal arts journal Prince of Songkhla University*, 12(2), 39-53.
- [11] Vasikili, K., & Nikolaos, V. (2019). Education for Sustainable Development: A Systemic Framework for Connecting the SDGs to Educational Outcomes. *Sustainability Journal*, 11(21), 1-18.
- [12] Yansan. W., & Yaisamsen. S (2019). Organic forest coffee: A model for developing creative wisdom innovations based on local resources of Ban Pok Coffee Community Enterprise in Mae-on District, Chiang Mai Province. *Saengkhomkham Bundit Journal*, 6(3), 407-422.

การพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม :
กรณีศึกษา ชุมชนเขาไข่นุ้ย จังหวัดพังงา
Development of Accounting System for Participatory
Community : A Case Study of Khao Kai Nui
community, Phang Nga Province

สิริรักษ์ ัญญะไพศาล^{1*} และสิริภา ัญญะไพศาล²
Sirirak Thanyaphaisan^{1*} and Siripa Thanyaphaisan²

¹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 83000

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต 83000

¹ Faculty of Management Sciences, Phuket Rajabhat, 83000, Thailand

² Faculty of Humanities & Social Sciences, Phuket Rajabhat, 83000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: sirirak.t@pkr.ac.th

(Received: April 17, 2024; Revised: June 20, 2024; Accepted: June 27, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน 2. ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน 3. พัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จากการสุ่มแบบเจาะจง กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนจำนวน 24 คน และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชี จำนวน 3 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสนทนา และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติ พบว่าผู้นำและสมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำบัญชีค่อนข้างน้อย ขาดรูปแบบและวิธีการจัดทำบัญชีที่เหมาะสม 2) ผลศึกษาปัญหาและอุปสรรค พบว่า ปัญหาข้อมูลที่บันทึกรายการเป็นการจดบันทึกไม่ชัดเจน ไม่สม่ำเสมอ ไม่มีการแยกจ่ายเงิน-จ่ายเงิน และอุปสรรคการไม่ได้รับการมีส่วนร่วมจากสมาชิกในชุมชน และ 3) ความพึงพอใจที่มีต่อการพัฒนาระบบ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 ที่เกิดจากประเด็นคำถามความพึงพอใจภาพรวม ความรู้ความเข้าใจในเอกสาร/แบบฟอร์มต่างๆ เพิ่มขึ้น และ วิธีการจัดทำบัญชีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ อีกทั้งยังทำให้คนในชุมชนสามารถทำบัญชีของตนเองเพื่อวางแผนทางการเงินได้ในระยะยาว

คำสำคัญ: ระบบการจัดทำบัญชี การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเขาไผ่ผุย

Abstract

The purposes of this research were to 1) study the general situation and practices of community participation in accounting system development, 2) examine problems and obstacles in community accounting system development, and 3) develop the accounting system for the participatory community. In this research, quantitative and qualitative data were collected through purposive sampling, comprising 24 individuals associated with the community and 3 accounting experts. The research instruments included in-depth interviews, focus groups and questionnaires. The statistics used for data analysis were percentage, mean and standard deviation. The research findings revealed as follows. 1) The study of the general situation and practices of community participation showed that the community leaders and members had relatively limited knowledge and understanding of accounting due to a lack of suitable models and methods that aligned with the community's needs. 2) The study of problems and obstacles revealed issues with recorded transaction details lacking clarity and consistency, and no separation of income and payment. Obstacles also included a lack of cooperation from community members. 3) Satisfaction with the development of the participatory community accounting system was at a high level with an average score of 4.14. This high level of satisfaction resulted from the overall development of the accounting system, increased knowledge and understanding of various documents/forms, and the ability to learn and apply accounting methods for beneficial use. Additionally, it enabled community members to manage their own accounting for long-term financial planning.

Keywords: Accounting System, Participatory Community, Khao Kai Nui Community

บทนำ

แผนยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ 20 ปี พ.ศ.2561-2580 [1] ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ได้กำหนดเป้าหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในทุกมิติ การกระจายความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนา การพึ่งตนเองและการจัดการตนเอง ปัจจัยสำคัญประการที่หนึ่ง เป็นกลไกขับเคลื่อนให้บรรลุตามเป้าหมาย คือ การสร้างพลังทางสังคม โดยการดึงเอาพลังของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาคเอกชน ภาคประชาสังคม ชุมชนและท้องถิ่น มาร่วมกันขับเคลื่อนสนับสนุนการรวมตัวเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมลงมือพัฒนา แก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการระดับพื้นที่ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาท้องถิ่น ได้กำหนดเป้าหมายในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ทั้ง 38 แห่ง เพื่อพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยเฉพาะชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว จึงมีการจัดทำบัญชีชุมชนเพื่อสร้างรายได้และความยั่งยืนให้กับชุมชนมากขึ้น

การบัญชีเป็นศาสตร์และศิลป์ในการวิเคราะห์ การบันทึก รายการค่าที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินงานของกิจการอย่างเป็นระบบ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินทรัพย์ หนี้สิน ส่วนของเจ้าของ รายได้ ค่าใช้จ่าย และสามารถนำข้อมูลจากการจดบันทึกมาวิเคราะห์ประมวลผลเป็นรายงานในรูปของงบการเงิน เพื่อแสดงถึงฐานะทางการเงิน ผลการดำเนินงาน และกระแสเงินสดของกิจการซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญ ซึ่งการทำบัญชีจึงถือว่ามีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการประกอบธุรกิจเป็นอย่างยิ่งเพื่อให้มีการวางแผนในการจัดทำรายรับรายจ่าย จากการจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับรายรับและรายจ่ายของชุมชน และนำข้อมูลมาจัดทำเป็นรายงานทางการเงินเพื่อให้เห็นถึงผลตอบแทนที่ได้รับ และนำข้อมูลที่ได้มาพิจารณาถึงวิธีการเพิ่มรายได้ และวิธีในการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อให้เกิดกำไรสูงสุด [2]

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับธุรกิจชุมชน พบว่า ธุรกิจชุมชนเป็นกิจกรรมธุรกิจที่มีการดำเนินการโดยชุมชนหรือกลุ่มคนในพื้นที่เพื่อคำนึงถึงประโยชน์ของชุมชนและส่งผลต่อสังคมในระยะยาว โดยจะมีการเน้นการทำงานร่วมกันของชาวบ้านหรือชุมชนในการผลิตสินค้าหรือให้บริการต่าง ๆ และมีวัตถุประสงค์ในการหากำไรเพิ่มเติมทุน และเป็นการสนับสนุนส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนทั้งหมดด้วย ซึ่งส่วนใหญ่มีการจัดทำบัญชีอย่างง่าย ไม่เห็นถึงความสำคัญของการจัดทำบัญชี ไม่มีการแยกหน้าที่ของแผนกการเงินและแผนกบัญชีออกจากกัน [3] รวมถึงสมาชิกของชุมชนยังขาดความรู้ ความเข้าใจ ในด้านการบัญชี และขาดบุคลากรในการให้ความรู้หรือวางระบบบัญชีเพื่อให้มีเอกสาร และรายงานในการตรวจสอบข้อมูลซึ่งกันและกัน [4]

ทั้งนี้การจัดทำบัญชีธุรกิจชุมชน เริ่มจากการวางระบบบัญชี มีการบันทึกโดยใช้เอกสารประกอบการลงบัญชีในแต่ละประเภทสมุดบัญชีและทะเบียน สรุปผลและการจัดทำรายงานทางการเงิน ต่อจากนั้นใช้ข้อมูลทางการเงินบัญชีที่ได้ (รายงานทางการเงิน) มาวิเคราะห์และตีความ ทำให้ผู้ประกอบการทราบผล การดำเนินงาน และฐานะการเงินของกลุ่ม ข้อมูลทางการเงินบัญชีจะช่วยผู้ประกอบการในการวางแผน การตัดสินใจ และควบคุมการดำเนินงานไปสู่เป้าหมายชุมชนเขาไฉ่น้อย ชุมชนเขาไฉ่น้อย เป็นชุมชนที่มีความโดดเด่นด้านแหล่งท่องเที่ยว ตั้งอยู่ที่บ้านฝายท่า ต.ทุ่งมะพร้าว อ.ท้ายเหมือง เป็นจุดชมทะเลหมอกที่มีชื่อเสียงอีกจุดหนึ่งของจังหวัดพังงา โดยเขาไฉ่น้อย มีความสูงประมาณ 200 เมตรจากระดับน้ำทะเล บนยอดเขาไฉ่น้อยมีจุดชมพระอาทิตย์ขึ้นและวิวทะเลหมอกที่มองเห็นได้ในมูกว้าง เห็นทะเลหมอกสีขาวปกคลุมทิวเขาน้อยใหญ่ โดยมีเขาสูงไล่ระดับเป็นมิติซ้อนกัน มีแสงอาทิตย์ในยามเช้าสาดส่อง กระพือทะเลหมอกที่ลอยอยู่เบื้องล่างอย่างสวยงาม มีแนวเขาลำแค้น เขากะปง เขาพังงา และแนวเทือกเขาภูตาจอยที่ตั้งตระหง่านอยู่ในแนวหลังมองเห็นเด่นสุด

ลูกหูลูกตา เขาไข่น้อยเดิมเป็นพื้นที่ทำสวนยาง ชาวบ้านเห็นทะเลหมอกกันจนชินตา แต่ไม่คิดว่ามันจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ จนเมื่อทาง อบต.ไปพบ และทำการประชาสัมพันธ์จนก็ได้รับการตอบรับอย่างดี เขาไข่น้อยมีจุดเด่นอยู่ที่ 5 มหัศจรรย์ คือ 1.พระอาทิตย์ขึ้น 2.พระอาทิตย์ตก 3.ทะเลหมอก 4.ทะเลอันดามัน และ 5.ทิวเขา โดยกลุ่มของนักท่องเที่ยวของชุมชนเขาไข่น้อยจะประกอบด้วย กลุ่มครอบครัว กลุ่มวัยทำงาน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา เยาวชน วัยรุ่น กลุ่ม Soft Adventure & Ecotourism และกลุ่ม Volunteer Tourism [5] ซึ่งสิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงจุดเด่น หรือศักยภาพชุมชนเขาไข่น้อยได้เป็นอย่างดี และส่งผลให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ ที่สะท้อนถึงจุดเด่น และสอดคล้องกับวัฒนธรรมของชุมชน สามารถสร้างอาชีพ และสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ให้กับชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนเขาไข่น้อย ยังขาดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของวิสาหกิจให้ตรงกับความต้องการของลูกค้า การจัดทำต้นทุนของผลิตภัณฑ์ที่แท้จริง รวมถึงการจัดทำบัญชีให้มีความถูกต้อง จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้การดำเนินการวิจัยเพื่อขับเคลื่อนกลุ่มชุมชนเขาไข่น้อยให้มีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้อง [6] จะเห็นได้ว่า จากการศึกษาข้อมูลชุมชนเขาไข่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงาส่งสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนยังไม่มีมีการดำเนินการจัดทำบัญชีอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้ไม่สามารถเก็บรวบรวมและบันทึกบัญชีชุมชนอย่างเป็นระบบได้ ทำให้คนในชุมชนไม่สามารถจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการรวบรวมข้อมูลและบันทึกบัญชีได้อย่างถูกต้องและเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไข่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน และพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลทางการเงินบัญชี และจัดทำงบการเงินตามมาตรฐานการบัญชีที่รับรองทั่วไป รวมทั้งเป็นแนวทางให้กับธุรกิจชุมชนอื่นไปปรับใช้ต่อไป

Research Conceptual Framework

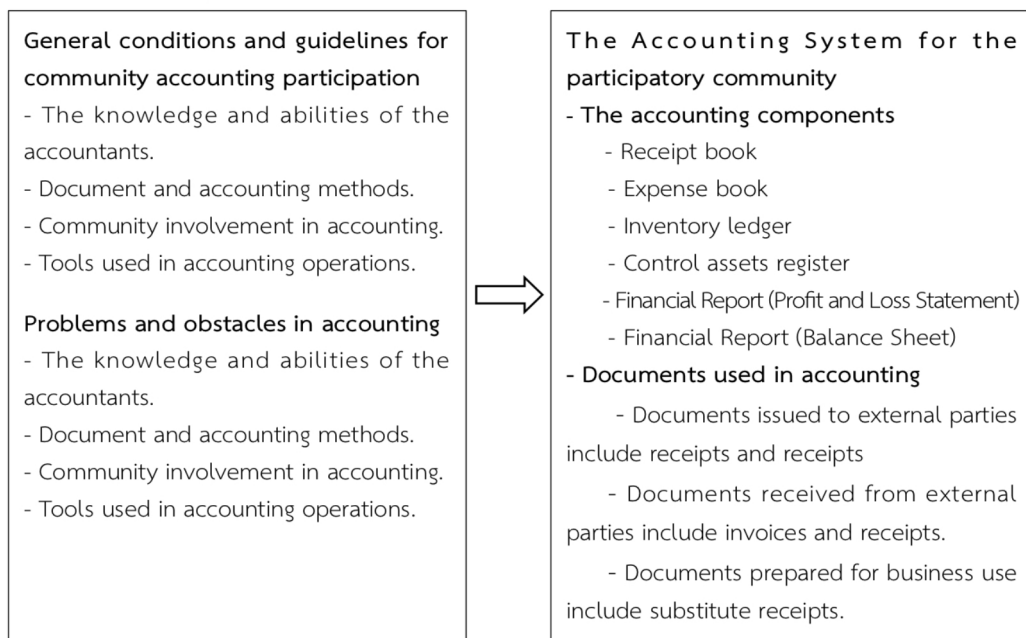

Figure 1 Research Conceptual Framework

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
3. เพื่อพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดระบบบัญชี เป็นระบบในการจัดทำแบบฟอร์ม การบันทึกรายการ และทำรายงาน เพื่อให้ได้ข้อมูลต่าง ๆ ตามที่ต้องการ ปัจจุบันการวางระบบบัญชีส่วนใหญ่ใช้ระบบคอมพิวเตอร์เพื่อช่วยให้การวางระบบบัญชีสมบูรณ์และทันสมัยมากขึ้น ทำให้เอกสารทางการเงิน สมุดบัญชี รายงานทางการเงิน มีรูปแบบที่ทันสมัยสะดวกในการใช้งาน และครบถ้วนตามความต้องการ โดยระบบบัญชีมีความสำคัญที่เป็นเครื่องมือในการวางแผนการดำเนินงาน ควบคุมการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามระเบียบที่วางไว้และมีความสำคัญในการเสนอรายงานอย่างถูกต้องและรวดเร็ว [7] รวมถึงส่วนประกอบของระบบบัญชี เริ่มจากการรวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินธุรกิจ แล้วนำมาบันทึกทางการเงินและจัดทำตามกระบวนการตามหลักการบัญชี [8]

แนวคิดเกี่ยวกับธุรกิจชุมชนและการจัดทำบัญชีชุมชน วรลักษณ์ วรรณโล [2] ได้กล่าวถึง ความหมายของธุรกิจชุมชน (Community Business) หมายถึง รูปแบบของธุรกิจที่มุ่งเน้นการพัฒนา ส่งเสริมคุณค่า และความเป็นอยู่ของชุมชนในพื้นที่เฉพาะ โดยมุ่งหวังให้ผลกำไรไม่เพียงแต่สำหรับธุรกิจเอง และเป็นธุรกิจที่เกิดขึ้นในชุมชนและมีวัตถุประสงค์ในการสร้างรายได้และความเป็นอยู่ให้กับชุมชนยั่งยืนในระยะยาว ธุรกิจชุมชนมักเน้นความร่วมมือและการทำงานร่วมกันของชุมชนในการดำเนินกิจกรรมธุรกิจ โดยการสนับสนุนกันเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจและการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืนในระยะยาว จะเน้นเรื่องความยั่งยืนทั้งในด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยไม่เพียงแต่ความสำเร็จทางการเงินอย่างเดียว อีกทั้ง วรลักษณ์ วรรณโล [2] ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดทำบัญชีชุมชน ไว้ว่า การเก็บ รวบรวม บันทึก จำแนก และทำการสรุปผลข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจในรูปของตัวเงินของชุมชนที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบธุรกิจภายในชุมชน ไปสู่ผลสุดท้ายของการบัญชี คือ การให้ข้อมูลทางการเงินที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลภายนอก เพื่อใช้ในการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้น การจัดทำบัญชีชุมชนเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ชุมชนสามารถติดตามและบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับการเงินเพื่อทราบถึงสถานการณ์การเงินและช่วยในการวางแผนและตัดสินใจทางการเงินที่ดีขึ้น เป็นสิ่งสำคัญในการบริหารจัดการธุรกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อเป็นวิธีการช่วยติดตามและวิเคราะห์การเงินของธุรกิจชุมชน และการจัดทำบัญชีชุมชนถือเป็นเรื่องสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมของชุมชนท้องถิ่น และการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน

แนวคิดรูปแบบการมีส่วนร่วม วิธนา เทียงธรรม, สุนีย์ ลำคำปิ่น, และ อาภาพร เผ่าวัฒนา [9] การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ เช่น การร่วมกันหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนานั้น ซึ่งเป้าหมายและกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการพัฒนาจะต้องมีความสอดคล้องกับแผนวิสัยทัศน์และวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิด หรือบริบทในชุมชน มี 3 ประการ คือ 1. ความสนใจและความห่วง

กังวลร่วมกัน กลายเป็นความสนใจและห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม 2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มวางแผน และลงมือทำร่วมกัน 3. การตกลงร่วมกันในการที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำตามที่ สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นปฏิบัติตามก็ได้ รูปแบบการมีส่วนร่วมมารตราสรูปได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้นในการหาปัญหาการวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรร่วมกัน การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล โดยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเสนอแนะ กำหนดสภาพปัญหาและความต้องการประชาชนหรือชุมชน โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ จัดลำดับความสำคัญ และการคัดเลือกโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนหรือชุมชนในการพัฒนาทักษะเยาวชน 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากร การประสานงาน และการบริหารงานร่วมกัน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ หมายถึง การที่ประชาชนได้รับประโยชน์จากการดำเนินงานกิจกรรม 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง ประชาชนหรือชุมชนให้ช่วยกันตรวจสอบ การควบคุมการดำเนินงานทั้งหมด เพื่อวิเคราะห์ข้อบกพร่องหรืออุปสรรคด้วยในการหาทางแก้ไขให้กิจกรรมบรรลุผลตามที่มุ่งหวัง จากวิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ดังนี้ การให้ความสำคัญกับบุคคลที่พร้อมจะมีส่วนร่วม การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมการจัดเวทีประชาคม การรณรงค์ให้ประชาชนรวมกลุ่ม การใช้สื่อมวลชนสนับสนุนส่งเสริม การสร้างวัฒนธรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดตั้งกลุ่มและองค์กรของบุคคล ทั้งนี้วิธีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมจะช่วยพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง โดยอาศัยเทคนิค 3 วิธีการหลัก คือ เทคนิคทางจิตวิทยา เทคนิคการประชาสัมพันธ์ และเทคนิคการบริหาร การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพของชุมชน โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะเยาวชน โดยประชาชนมีส่วนร่วม จะช่วยให้ประชาชนและเยาวชนในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

ระเบียบวิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) และ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชีชุมชน

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 2 ส่วน โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง ดังนี้

1) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน จำนวน 24 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบมีจุดมุ่งหมาย โดยเลือกบุคคลที่เหมาะสม มีความรู้ ความเข้าใจในบริบทพื้นที่ สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้วิจัย ซึ่งประกอบด้วย ได้แก่ ประธาน จำนวน 1 คน รองประธาน จำนวน 3 คน และสมาชิกในกลุ่มของชุมชน จำนวน 20 คน (โดยมีการคัดเลือกจากสมาชิกในกลุ่มที่มีความรู้ด้านการจัดทำบัญชี)

2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านบัญชี จำนวน 3 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบมีจุดมุ่งหมาย โดยเจาะจงเลือกกลุ่มตัวอย่างเฉพาะด้านที่มีความรู้ ประสบการณ์ทั้งในภาครัฐ เอกชน นักบัญชีอิสระ และด้านวิชาการ เพื่อให้การจัดทำบัญชีสำหรับชุมชนได้ถูกต้อง มีความเหมาะสมกับการบันทึกบัญชีเพื่อให้ทราบผลกำไรขาดทุนจากการสร้างรายได้ของชุมชน ทั้งผู้เชี่ยวชาญแต่ละด้านสามารถให้ความรู้ คำแนะนำกับชุมชนเพื่อให้

การจัดทำระบบบัญชีได้อย่างเหมาะสมกับชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถนำระบบการจัดทำบัญชีสามารถไปใช้ต่อยอดในการจัดทำบัญชีได้ต่อไปในอนาคตเมื่อธุรกิจมีการขยายเติบโตมากขึ้น โดยเจาะจงเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้และประสบการณ์ในการจัดทำบัญชี ซึ่งประกอบด้วย ผู้ทำบัญชี จำนวน 1 คน นักวิชาการด้านบัญชี จำนวน 1 คน และนักวิชาการอิสระด้านบัญชี จำนวน 1 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย แบบสอบถามเพื่อประเมินระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และแบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้และความพึงพอใจของผู้รับการถ่ายทอด มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

แบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้และความพึงพอใจของผู้รับการถ่ายทอด เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวัดความรู้และความพึงพอใจของผู้รับการถ่ายทอด ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าของลิเคิร์ท (Rating Scale) แบ่งเป็น 5 ระดับ โดยใช้เกณฑ์ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

เครื่องมือทั้งหมดผ่านตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ซึ่งตรวจสอบหาความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง แล้วเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง [10] แล้วเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป และผู้วิจัยหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) [11] โดยเกณฑ์การหาค่าความเชื่อมั่นกำหนดไว้ 0.80 ขึ้นไป ซึ่งโดยภาพรวมเครื่องมือทั้งหมดมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ระหว่าง 0.80-0.92

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้จัดทำบัญชีชุมชน และแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้จัดทำบัญชีชุมชน (In-depth Interview) แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่องสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชนชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา สำหรับประธานและรองประธาน และ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อประเมินระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา สำหรับนักบัญชี โดยผู้วิจัยศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และการออกแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) การสนทนากลุ่มเรื่องสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชนชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา กับสมาชิกในชุมชน และ 2) การสนทนากลุ่มเรื่องปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา กับประธาน รองประธาน และสมาชิกในชุมชน โดยผู้วิจัยได้มีการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำบัญชี และการออกแบบแบบสอบถามสำหรับการจัดทำบัญชี แบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่

2 ข้อมูลสภาพทั่วไป ประกอบด้วย ด้านความรู้ความสามารถของผู้จัดทำบัญชี ด้านเอกสารและวิธีการทางบัญชี ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำบัญชี และด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้และความพึงพอใจของผู้รับการถ่ายทอด ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลแบบสอบถามเพื่อประเมินความรู้และความพึงพอใจของผู้รับการถ่ายทอด กับสมาชิกในกลุ่มของชุมชน จำนวน 20 คน

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ตำราทางวิชาการ บทความระบบออนไลน์ วิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้จัดทำบัญชีชุมชน ผู้วิจัยติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับประธานและรองประธาน ในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ เรื่องสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และประสานกับนักบัญชี ในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ สำหรับแบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับนักบัญชีเพื่อประเมินระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

2. แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยติดต่อประสานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับประธาน รองประธานและสมาชิกในชุมชน ในการเก็บข้อมูลแบบสัมภาษณ์ เรื่อง สภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชี ชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ที่ได้จากแบบสอบถาม เพื่อประเมินระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา และแบบสอบถามเพื่อประเมินระบบการจัดทำบัญชีชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) โดยการวิเคราะห์ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) แล้วนำไปแปลความหมายตามเกณฑ์ที่กำหนด

ค่าเฉลี่ย 4.50 – 5.00	หมายถึง	เห็นด้วยมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.50 – 4.49	หมายถึง	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ย 2.50 – 3.49	หมายถึง	เห็นด้วยปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.50 – 2.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49	หมายถึง	เห็นด้วยน้อยที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการถอดความ (Transcribe) จากนั้นก็จะนำมาแยก (Parsed and Segmented) ตามประเด็น และหา theme ของข้อมูลตามหลักการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) และนำเสนอข้อมูลแบบพรรณนา ประกอบตารางหรือรูปภาพ

สรุปผล

ผู้วิจัยนำผลมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติและการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลโดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

Table 1 Research Procedure Table

Procedure	Activity Details	Data Collection Method	Instruments Used	Sample Group
1st Procedure Study of the Conditions and Practices of Community Participation in Community Accounting.	Field activities to study the general conditions and practices of the participatory community in Khao Kai Nui community, Thai Mueang District,	- Interviews - Focus Group Discussions (Focus Groups)	- In-depth Interview for Accountants Focus Group Discussion Record Form for Community Members	1. Chairperson 1 person 2. Vice Chairperson 1 people 3. Members of the community group, totaling 20 people.
2nd Procedure Problems and obstacles	Activities to study for problems and obstacles in Community Accounting in Khao Kai Nui community, Thai Mueang District,	- Focus Group Discussions (Focus Groups)	Focus Group Discussion Record Form	1. Chairperson 1 person 2. Vice Chairperson 1 people 3. Members of the community group, totaling 20 people.
3rd Procedure Development and Transfer of knowledge from the Accounting system.	Activities to Develop Community Accounting System in Khao Kai Nui community, Thai Mueang District, Phang Nga Province	- Interviews	- In-depth Interviews for Accountants to evaluate the Community Accounting System in Khao Kai Nui community, Thai Mueang District, Phang Nga Province	Accounting Experts Group consists of: 1. Accountant: 1 person 2. Accounting academic : 1 person 3. Independent academic : 1 person
	Activities to transfer of knowledge from the Accounting system for the participatory community in Khao Kai Nui community, Thai Mueang District, Phang Nga Province	Questionnaire	- Questionnaire to evaluate Knowledge and Satisfaction of the Recipients of Knowledge Transfer	Members of the community group, totaling 20 people

ตอนที่ 1 ศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ตอนที่ 2 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ตอนที่ 3 พัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบบสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้จัดทำบัญชีชุมชน เรื่อง สภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา (สำหรับประธาน จำนวน 1 คน และรองประธาน จำนวน 3 คน) และ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง สภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา (สำหรับสมาชิกในชุมชน จำนวน 20 คน) ปรากฏผล ดังนี้

1.1 ผลการลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกผู้จัดทำบัญชีชุมชน กลุ่มประธานและรองประธานของชุมชน เขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอข้อมูลการจัดทำบัญชีชุมชนออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์ประธาน จำนวน 1 คน และรองประธาน จำนวน 3 คน ของข้อมูลการศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา ปรากฏผล ดังนี้

1.1 ด้านความรู้ความสามารถของผู้จัดทำบัญชี พบว่า ประธานมีหน้าที่ในการบริหารต้นทุนค่าใช้จ่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์ วางแผนการตลาด ควบคุมการทำงานของสมาชิก และรองประธานฝ่ายบัญชีมีหน้าที่ในการจัดทำบัญชีและการทำรายการรับเงินสด-จ่ายเงินสด ในปัจจุบันมีการบันทึกรายการทั้งหมดรวมในเล่มเดียวกันจึงไม่สามารถแยกรายการสรุปออกมาได้อย่างชัดเจน

1.2 ด้านเอกสารและวิธีการทางบัญชี พบว่า การจัดทำการบันทึกบัญชีรายรับและรายจ่ายไม่ได้มีการจัดทำการบันทึกบัญชีสม่ำเสมอ การจัดทำเอกสารรับเงิน ไม่ได้มีการจัดทำบิลเงินสดหรือใบเสร็จรับเงินของกลุ่มเมื่อมีการรับเงินค่าสินค้า/ผลิตภัณฑ์ และการจัดทำเอกสารการจ่ายเงิน ในการจ่ายเงินบางครั้งไม่ได้มีการขอใบเสร็จรับเงินจากผู้รับเงินหรือผู้ขาย หรือในกรณีผู้รับเงินไม่มีใบเสร็จรับเงิน เช่น จ่ายค่าวัตถุดิบยังไม่ได้มีการเขียนใบสำคัญจ่ายเงินให้กับผู้รับเงิน เป็นต้น

1.3 ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำบัญชี พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนมีปัญหาในด้านเวลาของการรวมกลุ่มของชุมชนเนื่องจากสมาชิกในชุมชนต้องดูแลครอบครัวจึงทำให้เวลาไม่ตรงกันในการรวมกลุ่มกัน

1.4 ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี เช่น สมุดบัญชี คอมพิวเตอร์ แฟ้มเก็บเอกสาร เป็นต้น พบว่า ยังไม่มีแบบฟอร์มเพื่อใช้สำหรับการบันทึกรายการที่เกิดขึ้น เช่น สมุดสินค้าสำเร็จรูป ยังไม่ได้มีการจัดทำสมุดเพื่อจดบันทึกสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตได้เมื่อมีการนำสินค้าไปขาย จึงทำให้ไม่ทราบค่าสินค้าหายไปไหนหรือใครเบิกไปขาย เป็นต้น สมุดสินทรัพย์ถาวร ยังไม่ได้มีการจัดทำสมุดสินทรัพย์หรือทะเบียนสินทรัพย์เพื่อให้ทราบว่าสินทรัพย์ถาวรที่ซื้อมีอะไรบ้างรับค่าใช้จ่าย (ค่าเสื่อมราคา) ไปจำนวนเท่าไร เหลือมูลค่าสินทรัพย์ถาวรสุทธิแต่ละรายการจำนวนเท่าใด และยังไม่มีแบบฟอร์มที่ใช้ในการบันทึกบัญชีเมื่อเกิดรายการรับเงิน

และรายการจ่ายเงิน จึงไม่สามารถสรุปรายการเงินสดได้ อีกทั้ง การเก็บรักษาเอกสารการรับ-จ่ายเงิน และสมุดบัญชียังไม่มี การเก็บเอกสารเข้าแฟ้มแต่อย่างใด

2. การวางแผนขั้นตอนในการจัดทำบัญชีชุมชน จากการสัมภาษณ์ประธาน และรองประธาน ของข้อมูลการศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า ชุมชนต้องการสร้างให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จึงต้องมีการจัดทำรายงานทางการเงิน มีการบันทึกบัญชีในรูปแบบที่ถูกต้อง

3. การให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีชุมชนแก่สมาชิกในชุมชน จากการสัมภาษณ์ประธาน และรองประธาน ของข้อมูลการศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า ชุมชนไม่ค่อยมีการให้ความรู้ด้านการจัดทำบัญชีชุมชน ให้แก่สมาชิกชุมชน ทำให้การจัดทำการบันทึกบัญชีรายรับ และรายจ่ายไม่ได้มีการจัดทำการบันทึกบัญชี สม่าเสมอ การจัดทำเอกสารรับเงิน ไม่ได้มีการจัดทำใบเสร็จรับเงินของกลุ่มเมื่อมีการรับเงินค่าสินค้า/ ผลิตภัณฑ์ แบบฟอร์มยังไม่มีแบบฟอร์มที่ใช้สำหรับการบันทึกรายการที่เกิดขึ้น และการเก็บรักษาเอกสาร การรับ-จ่ายเงิน และสมุดบัญชียังไม่มี การเก็บเอกสารเข้าแฟ้มแต่อย่างใด

4. การความช่วยเหลือในการจัดทำบัญชีชุมชน จากการสัมภาษณ์ประธาน และรองประธาน ของข้อมูลการศึกษาสภาพทั่วไปและแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า ในการจัดทำบัญชีชุมชนให้เป็นระบบและสามารถเกิดประสิทธิภาพ อยากให้มหาวิทยาลัยถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้จัดทำบัญชีและสมาชิกในชุมชนเพื่อเป็นองค์ประกอบ สำคัญในการสร้างเป็นกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

1.2 ผลการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ด้านสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วม ของสมาชิกในชุมชน จำนวน 20 คน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอข้อมูล ออกเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

1. ด้านความรู้ความสามารถของผู้จัดทำบัญชี สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม ค้าขาย และรับจ้าง ทำให้ขาดความรู้เกี่ยวกับบัญชี และไม่มี การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย เนื่องจากปัญหาทางด้านเวลาในการจัดทำ และต้องมีการจัดทำอย่างสม่ำเสมอ

2. ด้านเอกสารและวิธีการทางบัญชี สมาชิกในชุมชน มีมุมมองทัศนคติทางด้านเอกสาร ที่ใช้ในการบันทึกรายการมีความซับซ้อนยุ่งยาก เอกสารมากมายจึงไม่ยอมทำ รวมถึงยังไม่สามารถแยกแบบฟอร์ม ที่เกี่ยวข้องกับการรับเงิน-จ่ายเงินได้ และการจัดทำเอกสารการรับเงิน-การจ่ายเงินไม่มี การจัดทำใบเสร็จ และออกใบเสร็จ

3. ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำบัญชี สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่ มีปัญหา ด้านเวลาในการรวมกลุ่มของชุมชนในการจัดทำบัญชี เนื่องจากต้องดูแลครอบครัว ติดภารกิจส่วนตัว จึงทำให้ เวลาในการรวมกลุ่มไม่ตรงกัน

4. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี สมาชิกในชุมชน ไม่มีการเก็บรักษา เอกสารการรับ-จ่ายเงิน และสมุดบัญชียังไม่มี การเก็บเอกสารเข้าแฟ้มแต่อย่างใด จึงทำให้เครื่องมือที่ใช้ ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชีทำได้ยาก อีกทั้ง ยังไม่มีแบบฟอร์มที่ใช้สำหรับการบันทึกรายการที่เกิดขึ้น เช่น สมุดสินค้าสำเร็จรูป ยังไม่ได้มีการจัดทำสมุดเพื่อจดบันทึกสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตได้เมื่อมีการนำสินค้าไปขาย จึงไม่รู้ว้าสินค้าหายไปไหนหรือใครเบิกไปขาย เป็นต้น สมุดสินทรัพย์ถาวร ยังไม่มีการจัดทำสมุดสินทรัพย์หรือ

ทะเบียนสินทรัพย์เพื่อให้ทราบว่าสินทรัพย์ถาวรที่ซื้อมีอะไรบ้างรับค่าใช้จ่าย (ค่าเสื่อมราคา) ไปจำนวนเท่าไร เหลือมูลค่าสินทรัพย์ถาวรสุทธิแต่ละรายการจำนวนเท่าใด และยังไม่มีแบบฟอร์มที่ใช้ในการบันทึกบัญชี เมื่อเกิดรายการรับเงิน และรายการจ่ายเงิน จึงไม่สามารถสรุปรายการเงินสดได้

ตอนที่ 2 ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เรื่อง ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชี ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา สำหรับประธาน จำนวน 1 คน รองประธาน จำนวน 3 คน และสมาชิกในชุมชน จำนวน 20 คน โดยการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไชน้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ปรากฏผล ดังนี้

1. **ด้านปัญหาในการจัดทำบัญชี** ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีใน 4 ประเด็น ปรากฏผล ดังนี้

1. **ด้านความรู้ความสามารถของผู้จัดทำบัญชี** ประกอบด้วย 1.ไม่มีความรู้ไม่เคยเรียน หรืออบรมการทำบัญชี 2. มีความรู้จำกัด เคยอบรมมาบ้างแล้ว แต่ลืมเพราะไม่ค่อยได้ใช้ และ 3.บางคนมีความรู้ แต่ไม่สามารถถ่ายทอดให้คนอื่นได้ความรู้

2. **ด้านเอกสารและวิธีการทางบัญชี** ประกอบด้วย 1. การบันทึกรายการบัญชีรับจ่ายของชุมชนในปัจจุบันไม่มีการบันทึกบัญชีอย่างสม่ำเสมอ 2. ไม่มีการเก็บเอกสารหลักฐานการรับและจ่ายเงินให้เป็นระเบียบ จึงไม่สามารถทำให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบข้อมูลทางการเงินได้

3. **ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำบัญชี** ประกอบด้วย 1.ผู้นำชุมชนหรือสมาชิกในชุมชนบางคน ตัดภารกิจส่วนตัว หรือครอบครัว จึงทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนค่อนข้างยาก 2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนยังขาดการมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี

4. **ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี** ประกอบด้วย 1. เครื่องมือในการจัดทำบัญชีไม่มีความทันสมัย และไม่ใช้เทคโนโลยีในการดำเนินการ 2. ขาดความรู้ในการใช้เครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี

2. **ด้านอุปสรรคในการจัดทำบัญชี** ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นข้อมูลเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี ใน 4 ประเด็น ปรากฏผล ดังนี้

1. **ด้านความรู้ความสามารถของผู้จัดทำบัญชี** ประกอบด้วย 1. ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน ขาดความรู้ในการจัดทำบัญชีที่เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับชุมชนที่ต้องการ และ 2. สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จึงไม่มีการเก็บเอกสารจากภายนอก เช่น ใบเสร็จรับเงินจากการซื้อสินค้า และการบันทึกรายการจะบันทึกในสมุดเล่มเดียวทั้งหมด

2. **ด้านเอกสารและวิธีการทางบัญชี** ประกอบด้วย ชุมชนไม่ได้อยู่ในพื้นที่ตัวเมือง ดังนั้น การซื้อสินค้าหรือการขายจะไม่มีใบเสร็จของร้านค้าที่ออกให้ โดยร้านค้าที่ซื้อจะเป็นร้านแผงลอยหรือตลาดในพื้นที่ร้านเหล่านั้นจึงไม่มีการออกใบเสร็จให้

3. **ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำบัญชี** ประกอบด้วย หลังโควิดที่ผ่านมาทำให้การท่องเที่ยวของชุมชนเป็นไปในทิศทางที่ดีมากยิ่งขึ้นจึงให้สมาชิกในชุมชนไปประกอบอาชีพของตัวเองซึ่งสามารถสร้างรายได้ส่วนตัวมากกว่าการมารวมกลุ่มในชุมชนกัน

4. **ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการปฏิบัติงานด้านการบัญชี** ประกอบด้วย ชุมชนไม่สามารถใช้คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ไอทีเพื่อช่วยลดขั้นตอนได้

ตอนที่ 3 พัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไผ่่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

ระบบบัญชีเขาไผ่่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พัฒนาจากข้อค้นพบจากผลการศึกษาในตอน
ที่ 1 ข้อมูลศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไผ่่น้อย อำเภอท้ายเหมือง
จังหวัดพังงา และตอนที่ 2 ปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไผ่่น้อย อำเภอท้ายเหมือง
จังหวัดพังงา โดยผู้วิจัยได้ออกแบบภายใต้ฐานคิดการนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง สะดวก และเข้าใจง่าย ผู้ใช้
สามารถนำระบบที่พัฒนาขึ้นไปตรวจสอบและรายงานข้อมูลทางการเงินข้อมูลทางการเงิน/งบแสดงฐานะ
ทางการเงินได้อย่างถูกต้อง ทั้งยัง สามารถจัดทำบัญชี รายงานสินค้าคงเหลือได้อย่างเหมาะสม จัดเก็บเอกสาร
ทางบัญชีได้อย่างครบถ้วน สามารถตรวจสอบได้ และจัดทำรายงานผลประกอบการกำไรขาดทุน และเงินส
คงเหลือถูกต้อง สามารถนำมาแบ่งปันผลให้แก่สมาชิกชุมชนได้ และรายงานให้แก่สมาชิกในชุมชนได้ ดังนั้น
จากองค์ประกอบของระบบบัญชี จะทำให้ได้ข้อมูลรายงานทางการเงิน ทั้งงบแสดงฐานะทางการเงินและงบกำไร
ขาดทุน เพื่อให้ชุมชนได้เห็นผลการดำเนินงานและผลประกอบการของชุมชนเพิ่มมากขึ้น ดังภาพที่ 2

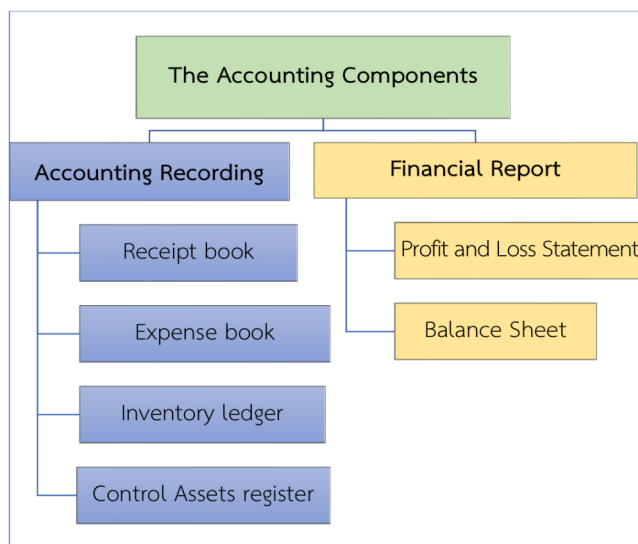

Figure 2 The Accounting Components

1. The Questionnaire results from 20 members to evaluate the accounting system of Khao Kai Nui community, Thai Mueang District, Phang Nga Province, show the following findings:

Table 2 Satisfaction with the development of the accounting system for community participation in the Khao Kai Nui community, Thai Mueang District, Phang Nga Province

	List of Items	Mean	S.D.	Interpretation
1	You have increased knowledge and understanding of various documents/forms.	4.30	0.59	High
2	You can correctly differentiate between various documents/forms.	3.85	0.59	Moderate
3	You have complete and accurate knowledge and understanding of accounting procedures.	4.00	0.46	High
4	You can categorize accounting transactions.	4.05	0.51	High
5	You can prioritize income and expense.	3.95	0.51	Moderate
6	You can record basic transactions in books, such as cash receipt and payment books, and purchase and sales books.	4.15	0.59	High
7	You can understand the accounting system more easily, without complexity.	4.10	0.45	High
8	You can understand the actual performance of the community's operations.	4.10	0.64	High
9	You can learn and apply accounting methods for beneficial use.	4.25	0.55	High
10	You are satisfied with the overall development of the accounting system.	4.65	0.49	Highest
	Mean of all items	4.14	0.54	High

จากตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ประเด็นของความพึงพอใจในการพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า ค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในการพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วมในภาพรวม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 หรือระดับมาก โดยเมื่อพิจารณาในรายประเด็น ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 ประเด็นแรก ได้แก่ ความพึงพอใจต่อการพัฒนาระบบบัญชีในภาพรวม มีค่าเฉลี่ย 4.65 ระดับมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจในเอกสาร/แบบฟอร์มต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีค่าเฉลี่ย 4.30 ระดับมาก และ สามารถเรียนรู้และนำวิธีการจัดทำบัญชีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ มีค่าเฉลี่ย 4.25 ระดับมาก ตามลำดับ อีกทั้งพบว่า ความสามารถแยกเอกสารแบบฟอร์มต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85 หรือระดับน้อยที่สุด รองลงมา คือ สามารถจัดลำดับความสำคัญของรายรับ-จ่ายได้ มีค่าเฉลี่ย 3.95 ตามลำดับ

การอภิปรายผล

จากการศึกษาการพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วม ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา มีประเด็นที่น่าสนใจสามารถนำมาอภิปรายได้ ดังนี้

1. จากการศึกษาสภาพทั่วไป และแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของผู้จัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา พบว่า ชุมชนไม่ได้มีการบันทึกบัญชีและจัดเก็บเอกสารต่าง ๆ เช่น ใบเสร็จรับเงิน ใบสำคัญจ่าย เป็นต้น อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ไม่ทราบผลการดำเนินงานที่ผ่านมาว่า มีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสถิต มโนการ [12] ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชนบ้านนาแล ตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน พบว่า “ครัวเรือนส่วนใหญ่บันทึกบัญชีครัวเรือนได้ในระยะ 1-3 เดือนแรก แล้วหยุดบันทึก คิดเป็นร้อยละ 77 เนื่องจากไม่เข้าใจในรูปแบบและวิธีการจัดทำบัญชีครัวเรือนของ ธกส. ไม่มีเวลาในการจดบันทึกบัญชีครัวเรือน ไม่เข้าใจวัตถุประสงค์และความสำคัญของการจัดทำบัญชีครัวเรือน และหลงลืมข้อมูลที่จะจดบันทึกจึงไม่บันทึกต่อ” ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวปฏิบัติในการมีส่วนร่วมของการจัดทำบัญชีชุมชนว่าผู้จัดทำบัญชีชุมชนควรมีแผนปฏิบัติที่ชัดเจนตามแนวคิดของวัฒนา ศิวะเกื้อ และคณะ [13] ที่กล่าวว่า การบัญชี (Accounting) เป็นการ จัดทำระบบข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการวัดผลที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมต่าง ๆ ของกิจการ เป็นกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการถึงต้องมีการจัดทำบัญชี โดยวิไล วีระปรียา และคณะ [7] ได้กล่าวถึง ส่วนประกอบของระบบบัญชีว่าไม่ว่ากิจการจะเป็นลักษณะใด ระบบบัญชีควรประกอบด้วย

1. เอกสารและบันทึกทางการบัญชี ซึ่งประกอบด้วย

1.1 แบบฟอร์มต่าง ๆ เช่น ใบกำกับสินค้า (Invoice) ใบเสร็จรับเงิน (Receipt) ฯลฯ แบบฟอร์มเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ในงานประจำวันของกิจการ

1.2 สมุดลงรายการเบื้องต้น หรือสิ่งอื่นที่ใช้ทดแทน สมุดลงรายการเบื้องต้นนี้จะใช้ลงบันทึกรายการที่เกิดขึ้นครั้งแรก สมุดลงรายการเบื้องต้น ได้แก่ สมุดเงินสดรับ สมุดเงินสดจ่ายสมุดซื้อ สมุดขาย สมุดรายวันรายได้ ฯลฯ

1.3 บัญชีแยกประเภท ซึ่งใช้ลงรายการที่ผ่านมาจากสมุดลงรายการเบื้องต้น

1.4 รายงานหรืองบต่าง ๆ ซึ่งต้องเสนอต่อฝ่ายจัดการ ผู้ถือหุ้น เจ้าหนี้ และส่วนราชการเช่น รายงานขาย รายงานเงินสดรับ งบกำไรขาดทุน งบกำไรสะสม และงบดุล เป็นต้น

2. วิธีการต่าง ๆ ในการปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้แบบฟอร์ม การลงรายการในสมุดรายวัน บัญชีแยกประเภท และการทำรายงาน

นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สิ่งสำคัญสำหรับระบบบัญชีของกิจการใดก็ตาม คือ พนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมในการที่จะนำระบบบัญชีที่วางไว้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ คุณสมบัติที่เหมาะสมในที่นี้ หมายถึง ความรู้ทางด้านวิชาการบัญชี และระบบบัญชีรวมทั้งประสบการณ์ทางด้านการปฏิบัติงานในธุรกิจเฉพาะแห่ง ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการที่แตกต่างกันออกไป ถ้าปราศจากพนักงานเจ้าหน้าที่ดังกล่าวถึงแม้ว่าจะมีระบบบัญชีที่วางไว้อย่างดีเพียงใดก็ย่อมไม่สามารถจะนำมาใช้ปฏิบัติให้บรรลุตามความมุ่งหมายได้ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หากชุมชนมีแนวปฏิบัติที่ดี จะทำให้ระบบบัญชีชุมชนมีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง

2. จากการศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไฉ่น้อย อำเภอท้ายเหมือง

จังหวัดพังงา พบว่า ชุมชนมีปัญหาในการจัดทำบัญชี ขาดความรู้ ความเข้าใจวิธีการจัดทำบัญชีที่ถูกต้อง รวมถึงสมาชิกในชุมชนไม่เห็นถึงความสำคัญหรือประโยชน์ในการจัดทำบัญชี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรลักษณ์วรรณโล [2] ได้วิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของธุรกิจในการจัดทำบัญชี พบว่า “ปัญหาที่ส่งผลต่อการจัดทำบัญชีธุรกิจชุมชน คือ ผู้ทำบัญชีไม่มีความรู้ ไม่ถนัดเพราะไม่ได้จบทางบัญชี เพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้น” การมีส่วนร่วมในการกำหนดวิธีการจัดทำบัญชีให้เหมาะสมกับธุรกิจชุมชน ตรงตามความต้องการของชุมชน โดยกระบวนการให้ธุรกิจชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ร่วมตัดสินใจ จนทำให้ธุรกิจชุมชนอยู่รอดอย่างมีความสุขและยั่งยืน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สรรักษ์ บุญวุฒิ [14] ได้ศึกษาเรื่อง ปัญหาและรูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพของระบบบัญชีสำหรับวิสาหกิจชุมชน : กลุ่มผู้ผลิตข้าวแต่น บ้านหนองหลาย อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง พบว่า ปัญหาของวิสาหกิจชุมชนมี 2 ด้าน คือ 1. ด้านการจัดทำบัญชีรูปแบบบัญชีที่กำหนดจากหน่วยงานภาครัฐที่แตกต่างกัน วิธีการเก็บเอกสาร ใช้เอกสารหลายเล่ม และไม่มีเลขที่กำกับทำให้ไม่มีระบบการควบคุมภายในที่ดี 2. ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการดำเนินธุรกิจกฎหมายข้อบังคับทางด้านบัญชีและภาษีที่ต้องปฏิบัติ ตลอดจนเทคโนโลยีที่จะช่วยนำมลดกระบวนการปฏิบัติทางด้านการทำบัญชีด้วยมือ ที่สอดคล้องกับงานวิจัยของพรรณนุช ชัยปิ่นชนะ [15] ศึกษาเรื่อง การพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีครัวเรือนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลหนองปากครั้ง อำเภอมือง เชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัญหาอุปสรรคของกระบวนการบันทึกบัญชีครัวเรือน คือ “ไม่มีความสม่ำเสมอ และขาดแรงจูงใจการจดบันทึก ไม่มีความเข้าใจในการจดบันทึกบัญชีครัวเรือนอย่างถูกต้อง” โดยปัจจัยสู่ความสำเร็จของกระบวนการบันทึกบัญชีครัวเรือน คือ การส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ สร้างแรงจูงใจ และการออกแบบสมุดบันทึกบัญชีครัวเรือนที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดทำบัญชีชุมชน ชุมชนเขาไข่นุ้ย อำเภอย้ายเหมือง จังหวัดพังงา ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หากผู้จัดทำบัญชีตระหนักถึงปัญหาและอุปสรรค จะสามารถหาวิธีการแก้ไขปัญหาและแนวทางได้ตรงประเด็นและสามารถดำเนินงานด้านการจัดทำบัญชีได้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3 การวิจัยได้ดำเนินการให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยสามารถพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีชุมชนแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ในการจดบันทึกบัญชีที่ถูกต้อง รวมถึงตระหนักถึงความสำคัญประโยชน์ของการจัดทำบัญชี จัดทำบัญชีได้อย่างถูกต้องและสม่ำเสมอ เพื่อวิเคราะห์รายงานทางการเงินได้อย่างถูกต้อง ทั้งยัง ชุมชนสามารถนำระบบบัญชีดังกล่าวไปใช้ในการดำเนินงานต่อไปได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของมยุรี บุญโต [16] ได้ศึกษาเรื่อง การจัดทำบัญชีธุรกิจชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี พบว่า การให้ความรู้ในการจัดทำบัญชีต้องใช้ระยะเวลา เพื่อสร้างทัศนคติที่ดีต่อการจัดทำบัญชี ต้องทำให้ทางกลุ่มเห็นประโยชน์ในการจัดทำบัญชีก่อน โดยฝึกปฏิบัติการ ลงบัญชีแบบง่าย และให้ความรู้เกี่ยวกับต้นทุนแบบง่าย ๆ เพื่อคำนวณจุดคุ้มทุน สร้างทัศนคติที่ดีต่อการจดบันทึกข้อมูลด้านการเงินโดยข้อมูลเกี่ยวข้องกับเงินสดรับ เงินสดจ่าย และเอกสารในการควบคุมสินค้า มีการสร้างระบบการจัดทำบัญชีที่เหมาะสมกับธุรกิจชุมชนในจังหวัดอุทัยธานี เป็นขั้นตอนวางระบบบัญชี ผลการศึกษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ ในการพัฒนาระบบการจัดทำบัญชีแบบมีส่วนร่วมให้คนในชุมชน ให้สามารถใช้ระบบการจัดทำบัญชีได้อย่างถูกต้องและมีเหมาะสมกับการปฏิบัติงาน ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หากชุมชนมีความรู้ความสามารถในการจัดทำบัญชีผ่านระบบที่จัดทำขึ้น จะทำให้ระบบบัญชีมีความสมบูรณ์และเป็นประโยชน์

ต่อชุมชนอย่างแท้จริง อีกทั้ง การจัดทำบัญชีชุมชนยังมีปัญหาในการจัดทำ ความสำคัญของการจัดลำดับเอกสาร รายรับ รายจ่าย และเอกสารแบบฟอร์มให้ถูกต้องมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สติชัย มโนการ [12] ได้ศึกษา เรื่อง การพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อการพึ่งพาตนเองในชุมชนบ้านนาแล ตำบลศิลาแลง อำเภอบัว จังหวัดน่าน พบว่า รายได้ในครัวเรือน ส่วนใหญ่มีรายได้หลักมาจากการทำเกษตรและรับจ้าง ครัวเรือนที่มีการบันทึกบัญชีครัวเรือนครบทุกเดือน อายุระหว่าง 31-40 ปี เป็นเพศหญิง โดยต้องการสร้าง วินัยทางการเงิน แต่พบปัญหาในด้านเวลาในการจดบันทึก ซึ่งได้มีการพัฒนาการจัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อ การพึ่งพาตนเอง ได้แก่ การจัดกิจกรรมสร้าง จัดกิจกรรมสร้างความตระหนักในการจัดทำบัญชีครัวเรือน สร้าง ความรู้ ความเข้าใจ ถึงความสำคัญและประโยชน์ในการจัดทำ ปฏิบัติจดบันทึก และการดำรงชีวิตตามปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาจากบุคคลต้นแบบ ดังนั้น การจัดทำบัญชีครัวเรือนนั้น ทำให้สมาชิกในครัวเรือนมีการ พุดคุย ปรัชญาปัญหาหารือร่วมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน รวมถึง คนในชุมชน สามารถจัดทำบัญชีของตนเอง จะช่วยในการวางแผนทางการเงินได้ในระยะยาวได้

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยเป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนเพื่อการวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต ประจำปีงบประมาณ 2566

References

- [1] Office of the National Economic and Social Development Council. (2019). National Strategy for National Strategy B.E. 2561-2580 (2nd ed.). National Strategy Secretariat Office. Office of the National Economic and Social Development Board.
- [2] Wannalo, W. (2016). Participation of community enterprise by accounting. *Journal of Kasalongkham*, 10(1), 103-112.
- [3] Srika, W. (2003). *The accounting performance of community business in One Tambon One Product project in Chiang Mai Province* [Master's thesis, Chiang Mai University].
- [4] Teowkul, C. (2002). *An appropriate financial accounting system of Tambon manufacturing group : case study of Pabong Sub-district, Saraphi District, Chiang Mai Province* [Master's thesis, Chiang Mai University].
- [5] Ministry of Tourism and Sports Thailand. (2021). (2022, May, 1). Khoa Khai Nui. <https://thailandtourismdirectory.go.th/attraction/4681>
- [6] Soonsan, N., Sunthong, S., Hareebin, Y., Piamsirikamol, B., Thanyaphaisan, S., Khamlad, P., Chimpimon, S., Radphukheaw, P., & Sunthong, S. (2022, August 26). *Product development for community enterprise in Thung Maphrao Community, Phang-nga*. [Poster presentation]. The 2nd National Academic Conference 'Art and Science: Language, Culture, Communication, and Well-being with Sustainable Social Development Innovations, 2022.

- [7] Veerapriya, W., Leekpai, J., & Hawat, P. (2020). *Accounting systems* (29th ed.). Chulalongkorn University Press.
- [8] Sangmuang, D. (2017). *Accounting system design*. (8th ed.). Sematham Press.
- [9] Thiangtham, W., Langampan, S., & Powwattana, A. (2015). *Community capacity building : Concept and applications* (4th ed.). Danex Inter corporation Company Limited.
- [10] Nassaji, H. & Hu, H.M. (2012). *The relationship between task-induced involvement load and learning new words from context*. International Review of Applied Linguistics in Language Teaching.
- [11] Saiyod, L.& Saiyod, A., (2000). *Techniques for measuring learning outcomes* (2nd ed). Suweerivasarn Company Limited.
- [12] Manakarn, S. (2017). *Developing household account preparation for self-reliance in Baan Na Lae Community, Silalang Sub-district, Pua district, Nan province* [Master's thesis, Maejo University].
- [13] Siwakue, W., Sanguanchart, D., & Pitaya, N. (2010). *Basic accounting* (6th ed.). Chulalongkorn University Press.
- [14] Boonwut, S. (2015, July 23). *The problems and effectiveness development patterns of the accounting system for community enterprises: The sticky rice producers group, Ban Nong Lai, Koh Kha District, Lampang Province*. [Poster presentation]. The 15th National and International Conference on Interdisciplinary Academic & Research for Local Development Sustainability of Graduate Studies in Northern Rajabhat Universities.
- [15] Chaipinchana, P. (2014). Development of household accounting system under sufficiency economy philosophy with participation of community, Nong Pa Krung Sub-district, Muang District, Chiang Mai Province. *Journal of Community Development and Life Quality*, 2(1), 37-48.
- [16] Boonto, M. (2009). *Community business accounting in Uthai Thani Province*. [Research, Nakhon Sawan Rajabhat Universit].

การประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการสรรค์สร้าง
สภาพแวดล้อมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ
ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9
Application of Eco-friendly Products as Built Environment
in Demonstration Farms of Royal Development Project of
her Majesty Queen Sirikit (Rama IX)

เรืองรุมภา อินทรักษ์^{1*} ทัชชญา สังฆะกุล¹ นันทชัย ชูศิลป์² และอัจฉรา รัตนมา³
Ruengrumpa Intaraksa^{1*}, Tachaya Sangkakool¹, Nuntachai Chusilp²
and Atchara Rattanama³

¹ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 90000

² คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 90000

³ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สงขลา 90000

¹ Faculty of Architecture, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla, 90000, Thailand

² Faculty of Engineering, Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla, 90000, Thailand

³ Faculty of Business Administration Rajamangala University of Technology Srivijaya, Songkhla, 90000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: ruengrumpaa.i@gmail.com

(Received: December 2, 2023; Revised: June 24, 2024; Accepted: June 27, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ด้วยวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การยกระดับศักยภาพของพื้นที่พร้อมสรรพสร้างสภาพแวดล้อมอย่างมีอัตลักษณ์ด้วยแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) หรือสถาปัตยกรรมสีเขียว (Green Architecture) การวิจัยมีการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพและศักยภาพของพื้นที่ ผลการวิจัย พบว่า พื้นที่ภายในฟาร์มตัวอย่างเป็นแหล่งเรียนรู้งานด้านการเกษตร เป็นแหล่งจ้างแรงงานในท้องถิ่นให้ชาวบ้านมีรายได้จากการปฏิบัติงานและฝึกอาชีพในฟาร์มจนสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ โดยสถาปัตยกรรมที่ได้ดำเนินการออกแบบ มีดังนี้ 1) อาคารบริเวณลานประติมากรรม 2) อาคารระหว่างทางเดิน 3) ซุ้มทางเดินที่อาคารผักยกแคร่ 4) ซุ้มทางเข้า 5) โรงเพาะ 6) อาคารชมวีว 7) อาคารจากแนวคิดรวงข้าว 8) อาคารสำหรับรถ 9) หอคอยต้นไม้ 10) ลานเด็กเล่น และ 11) ป้ายโครงการด้านหน้า วัสดุธรรมชาติที่นำมาเป็นต้นแบบ เช่น ใบผัก หอยโข่ง เห็ดร่างแห ผักข้าวโพด เมล็ดข้าว ฯลฯ สำหรับวัสดุที่นำมาสรรพสร้างสภาพแวดล้อมในโครงการฯ เช่น ไม้ไผ่ หญ้าคา หรือใบจากจากการศึกษา พบว่า ซึ่งในการสรรพสร้างสภาพแวดล้อมด้วยการสร้างสถาปัตยกรรมจากวัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมจะนำไปสู่การพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวในโครงการต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: การสรรพสร้างสภาพแวดล้อม สถาปัตยกรรมยั่งยืน สถาปัตยกรรมสีเขียว

Abstract

The purpose of this research was to design architecture in demonstration farms of royal development project of her majesty Queen Sirikit (Rama IX) by using eco-friendly products to enhance the potential of prepared area for ergodic environment through sustainable architecture or green Architecture concept. The research which has analyzed the physical characteristics and area potentials found that the area in demonstration farms was learning resources in agriculture and local employment resources. In consequence, Villager could have an income from operations and training in farm for career. For the architecture which has been designed, there are 1) Building around the sculpture area 2) Building between walkways 3) Arched walkway at the Phak Yok Khrae building 4) Arched entrance 5) Greenhouse 6) Sightseeing building 7) Rice sheaf concept building 8) Car waiting building 9) Tree tower 10) Children's playground and 11) Project site signage at front. The Natural materials have been used as models, such as Vegetable leaves, Apple snails, Bamboo fungus, Corns, Rice grains and etc. The materials have been used for creating environments in projects, such as Bamboo, Cogon grass or Nipa leaves. From the study, it was found that creating an environment by building architecture from eco-friendly materials will lead to the development of tourism line in the future project.

Keywords: Environmental Design, Sustainable Architecture, Green Architecture

บทนำ

ที่ผ่านมาในการออกแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ หลายครั้งขาดการวางแผนการใช้ที่ดินที่เหมาะสม จึงนำไปสู่การเกิดปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมตามมามากมาย เช่น การลดลงของพื้นที่สีเขียวและพื้นที่โล่งว่าง พื้นที่ที่ทำให้หน้าไม่สามารถซึมลงดินได้ ส่งผลต่อเนื่องทำให้ระบบนิเวศเกิดความเสื่อมโทรมนำไปสู่การปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์หรือก๊าซเรือนกระจกที่เป็นมลภาวะทางอากาศสู่ชั้นบรรยากาศมากขึ้น [1] อีกทั้งสถาปัตยกรรมยุคปัจจุบันยังขาดความเชื่อมโยงกับมนุษย์ และเกิดการทำให้เป็นวงกว้างโดยไม่สามารถเชื่อมโยงในรูปแบบ รูปทรงกับความหมายเชิงพื้นที่ถิ่นหรือสถานที่ ซึ่งแท้ที่จริงแล้วสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ที่ถือเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่เติมเปี่ยมไปด้วยความหมายและความทรงจำ [2]

แนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) หรือสถาปัตยกรรมสีเขียว (Green Architecture) เป็นแนวคิดที่มีการออกแบบโดยคำนึงถึงการประหยัดพลังงานและการลดมลภาวะ [3] เพื่อส่งผลกระทบต่อเชิงบวกและสามารถนำวัสดุจากธรรมชาติกลับมาใช้ใหม่ได้อย่างปลอดภัย [4]

EcoDesign มีการนำหลัก 4R ได้แก่ การลด (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) การนำกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการซ่อมบำรุง (Repair) มาประยุกต์ใช้เพื่อมุ่งลดการเกิดของเสีย ยืดระยะเวลาการใช้งาน เพิ่มสัดส่วนการนำกลับมาใช้ใหม่ และหลีกเลี่ยงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม [5]

โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 ประกอบด้วยพื้นที่ 798 – 2 – 77.8 ไร่ ตั้งอยู่ที่อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา โดยมีผลพัฒนา 4 ทำหน้าที่รับผิดชอบพื้นที่ดังกล่าวซึ่งประกอบไปด้วย พื้นที่ประทับและอาคารบริวาร มีพื้นที่ 290 – 1 – 73 ไร่ พื้นที่บริเวณโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริและสวนป่า มีพื้นที่ 508 – 1 – 4.8 ไร่ มีการแบ่งการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เป็นพื้นที่ส่วนกลาง พื้นที่สวนสมุนไพร พื้นที่ประมงตัวอย่าง ผักยกแคร่ โรงเรือนผลไม้ ฟาร์มผลไม้ นาข้าว และฟาร์มแพะ โดยวัตถุประสงค์ของโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 นั้นเพื่อเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยของชุมชน เป็นแหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร และเพื่อพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป ซึ่งความสำคัญสาเหตุของพระราชดำรินโครงการนี้เพื่อเป็นแหล่งจ้างงานประชาชนที่ไม่มีงานทำโดยการผลิตพืชผักและอาหารที่ปลอดภัยจากสารพิษ เป็นแหล่งเรียนรู้การประกอบอาชีพทางการเกษตรที่ถูกวิธี และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในการจัดการโครงการของฟาร์มมีการกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในฟาร์มตัวอย่างฯ ดังนี้ [6]

1. งานปศุสัตว์ ดำเนินการเลี้ยงเปิดบาบริไก่แดงสุราษฎร์ ไก่ไข่ไก่ดำภูพาน นกกระจอกเทศ กระบือ และพันธุ์บอร์และพันธุ์ลูกผสม แกะ ผึ้งโพรง และชันโรง

2. งานประมง ดำเนินการเลี้ยงปลากดเหลือง และปลานิล

3. งานพืชผักและพืชไร่ และไม้ผล ดำเนินการปลูกผักยกแคร่ ผักกางมุ้ง ปลูกผักกลางแจ้ง รวมถึงปลูกข้าวโพดหวาน มะละกอ มะพร้าว น้ำหอม แก้วมังกร และส้มโอทับทิมสยาม

สำหรับความต้องการของพื้นที่ที่มีความต้องการอย่างเร่งด่วน ประกอบด้วย

- 1) แนวทางในการพัฒนาพื้นที่อย่างสร้างสรรค์และยกระดับศักยภาพพื้นที่ให้มีอัตลักษณ์ที่มีความโดดเด่น
- 2) การพัฒนาพื้นที่และแหล่งเรียนรู้สร้างสร้างสรรค์และยั่งยืนด้วยแนวความคิดสถาปัตยกรรมสีเขียว
- 3) การเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ และการเกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม
- 4) การยกระดับการท่องเที่ยว และการเรียนรู้ในพื้นที่

จากความต้องการของพื้นที่จึงนำไปสู่การศึกษาเรื่องการประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ในการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 เพื่อเป็นการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมด้วยกรอบแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) หรือสถาปัตยกรรมสีเขียว (Green Architecture) เพื่อนำไปสู่การยกระดับ ศักยภาพของพื้นที่ การสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมอย่างมีอัตลักษณ์ การเชื่อมโยงและสร้างศักยภาพของพื้นที่ อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมยกระดับเศรษฐกิจฐานรากอันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

- 1) วิเคราะห์พื้นที่ และศักยภาพของพื้นที่ของโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9
- 2) ออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 จากการประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยในลักษณะของวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูล ปฐมภูมิ ทุติยภูมิ การสำรวจพื้นที่ การสังเกต (Field observation) และวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ เพื่อการปรับปรุงลักษณะทางกายภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างสร้างสรรค์ (Build Environment) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับกับแนวทางการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร การออกแบบ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรณีศึกษา พร้อมวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตรและผังบริเวณ โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 อำเภอดงหลวง จังหวัดสงขลา

- 1.1 การสำรวจ และการจัดทำผังบริเวณ
- 1.2 การวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ อัตลักษณ์ การใช้ประโยชน์พื้นที่ และทรัพยากร
2. การระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ ศึกษาข้อมูลความต้องการ และความพร้อมของพื้นที่
3. การออกแบบ และพัฒนาสภาพแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
4. การทดสอบเส้นทางการท่องเที่ยวในโครงการ และการเสนอแนวทางการพัฒนาในอนาคต

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลวิเคราะห์เชิงพรรณนาเป็นการวิเคราะห์เพื่อให้ทราบข้อมูลโดยทั่วไปด้านสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร และการร่วมมือของชุมชนในพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยใช้เครื่องมือทางสถิติประกอบ การวิเคราะห์แบบประเมินความพึงพอใจ โดยเนื้อหาของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถาม เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และรายได้ ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถาม ประเมินความคิดเห็นที่มีต่อโครงการฟาร์มตัวอย่างฯ โดยมีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) 5 ระดับ ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะสำหรับความคาดหวัง หรือข้อกำหนดในการพัฒนาในอนาคต จะมีลักษณะคำถามเป็นแบบปลายเปิด (Open-Ended Questionnaire)

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่และเนื้อหา

โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 มีเนื้อที่ฟาร์มทั้งแปลงรวม 798-2-77.8 ไร่ ทำการสำรวจ และการวิเคราะห์ข้อมูลลักษณะทางกายภาพ อัตลักษณ์การใช้ประโยชน์พื้นที่ และทรัพยากร การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ แหล่งเรียนรู้ทางการเกษตร และผังบริเวณ และแผนที่ภูมิศาสตร์ การออกแบบ และพัฒนาสภาพแวดล้อมอย่างสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Design Guideline) ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม

2. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลนักท่องเที่ยวและประชากรในชุมชน จำนวนประชากร 300 คน และการระดมความคิดเห็น การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อเสนอแนะแนวทางการออกแบบ (Design Guideline) และแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงลักษณะทางกายภาพฟาร์มตัวอย่างในพระราชดำริอย่างสร้างสรรค์

กระบวนการทดสอบงานออกแบบ

การทดสอบงานออกแบบมีขั้นตอนการตรวจประเมินโดยการยื่นขอการรับรองอาคารตามเกณฑ์ TREES-PRE NC แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 –การตรวจประเมิน TREES - PRE NC1.1 และขั้นตอนที่ 2 – การตรวจสอบอาคารระหว่างการก่อสร้าง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การตรวจประเมิน TREES-PRE NC

1.1 ผู้สมัครยื่นความประสงค์และกรอกใบสมัครขอรับการตรวจประเมิน TREES-PRE NC พร้อมส่งเล่มรายงาน 1 เล่มและ CD ข้อมูลสำหรับการตรวจประเมินและตรวจสอบเอกสาร จำนวน 5 ชุด และชำระค่าใช้จ่ายในการตรวจประเมินและตรวจสอบอาคาร

1.2 สถาบันอาคารเขียวไทยตรวจสอบความครบถ้วนของเอกสารประกอบการพิจารณาขั้นต้น ในกรณีที่เอกสารไม่ครบถ้วน ให้ผู้สมัครนำกลับไปแก้ไขและยื่นความประสงค์ขอรับการตรวจประเมิน TREES-PRE NC อีกครั้ง

1.3 คณะอนุกรรมการฝ่ายประเมินฯ แต่งตั้งคณะทำงานตรวจประเมินฯ ภายใน 7 วันทำการ

1.4 คณะทำงานตรวจประเมินฯ ทำการตรวจเอกสารและแจ้งผลให้ผู้สมัครทราบภายใน 30 วันทำการ หลังจากได้รับเอกสารครบถ้วนสมบูรณ์จากผู้สมัคร ในระหว่างที่สถาบันอาคารเขียวไทยกำลังทำการตรวจประเมินอาคาร หากพบว่าเอกสารบางอย่างไม่สมบูรณ์ สถาบันอาคารเขียวไทยสงวนสิทธิ์ที่จะทำการประเมินผลตามคุณภาพเอกสารเท่าที่ได้รับหรืออาจแจ้งให้ผู้สมัครส่งเอกสารเพิ่มเติม

1.4.1 ผู้สมัครทำการแก้ไขหรือส่งข้อมูลเพิ่มเติม (ถ้ามี) ภายใน 15 วันทำการ หลังจากนั้นคณะทำงานตรวจประเมินจะพิจารณาเอกสารแก้ไขอีกครั้งภายใน 30 วันทำการ แล้วจึงส่งผลการประเมินรอบสองให้ผู้สมัครรับทราบ

1.4.2 หากผู้สมัครยอมรับผลหรือไม่มีข้อมูลเพิ่มเติมภายใน 15 วันทำการสถาบันอาคารเขียวไทยจะแจ้งผลการประเมินขั้นสุดท้ายให้ผู้สมัครรับทราบ

1.4.3 หากผู้สมัครต้องการเวลามากกว่า 15 วันทำการเพื่อแก้ไขเอกสาร ผู้สมัครจะต้องทำหนังสือยื่นคำร้องขอเลื่อนเวลาส่งเอกสารชุดแก้ไข

1.4.4 สถาบันอาคารเขียวไทย สงวนสิทธิ์ที่จะใช้เวลาในการตรวจประเมินและตรวจสอบเอกสารในบางกรณีมากกว่า 30 วันทำการ ขึ้นอยู่กับคุณภาพและความสมบูรณ์ของเอกสาร รวมทั้งขนาดอาคารและความซับซ้อนของรูปแบบสถาปัตยกรรมและวิศวกรรมของอาคาร โดยสถาบันอาคารเขียวไทยจะทำหนังสือแจ้งต่อผู้สมัครอย่างเป็นทางการ

1.5 สถาบันอาคารเขียวไทยแจ้งผลการประเมินขั้นสุดท้ายให้แก่ผู้สมัครทราบ

1.5.1 กรณีที่ผู้สมัครต้องการยื่นอุทธรณ์ สามารถยื่นเอกสารเพิ่มเพื่อขอให้พิจารณาผลการประเมินได้ 1 ครั้ง ภายใน 7 วันทำการ โดยต้องเสียค่าใช้จ่ายตามข้อกำหนดของสถาบันอาคารเขียวไทย จากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการตรวจประเมินอีกครั้ง โดยผลการอุทธรณ์นี้จะถือเป็นสิ้นสุด กรณีที่ผู้สมัครไม่ยื่นเรื่องขออุทธรณ์ภายใน 7 วันทำการ ให้ถือว่ายอมรับผลการประเมิน

หากโครงการผ่านเกณฑ์ TGBI จะออกหนังสือรับรองการผ่านเกณฑ์และระดับของเกณฑ์ TREES-PRE NC และเล่มรายงานที่มีตราประทับจาก TGBI จำนวน 1 เล่มให้ผู้สมัครภายใน 7 วันทำการ แต่หากโครงการไม่ผ่านเกณฑ์ TGBI ยกเลิกการประเมินและจำหน่ายโครงการออกจากระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบอาคารระหว่างการก่อสร้าง

2.1. ในระหว่างการก่อสร้างอาคาร ผู้สมัครจะต้องจัดให้มี “ผู้ตรวจสอบอาคารเขียว” ทำการตรวจสอบอาคารตามรายละเอียดที่สถาบันอาคารเขียวไทยกำหนด ดังนี้

งานสถาปัตยกรรม

- 1) พื้นที่ว่างพื้นที่สีเขียว งานภูมิสถาปัตยกรรม
- 2) ร่มสุมกันที่ ก่อก้นน้ำ โถส้วม
- 3) ระบบเปลือกอาคาร กระฉก ฉนวนกันความร้อน และอุปกรณ์บังแดด
- 4) รูปแบบกายภาพทางสถาปัตยกรรมที่สัมพันธ์กับหัวข้อคะแนนต่าง ๆ

งานวิศวกรรม

- 1) ระบบไฟฟ้าแสงสว่าง หลอดไฟ และกำลังวัตต์
- 2) ระบบประปา สุขาภิบาล บำบัดน้ำเสีย
- 3) ระบบปรับอากาศ
- 4) รูปแบบกายภาพของงานวิศวกรรมที่สัมพันธ์กับหัวข้อคะแนนต่าง ๆ

2.2 ผู้ตรวจสอบอาคารเขียว ทำการตรวจสอบอาคารตามรายการที่สถาบันอาคารเขียวไทยกำหนด โดยใช้แบบฟอร์มการตรวจสอบอาคารของสถาบันอาคารเขียวไทยและลงชื่อรับรองการตรวจสอบ ในส่วนของหมวดงานสถาปัตยกรรม ให้สถาปนิกที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเป็นผู้ลงชื่อรับรอง และในส่วนของหมวดงานวิศวกรรม ให้วิศวกรที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเป็นผู้ลงชื่อรับรอง

2.3 ผู้สมัครส่งเอกสารแจ้งผลการตรวจสอบที่มีการลงชื่อรับรองจากผู้ตรวจสอบอาคารเขียวให้แก่กรุงเทพมหานคร และส่งชุดสำเนาให้สถาบันอาคารเขียวไทยเพื่อทราบ

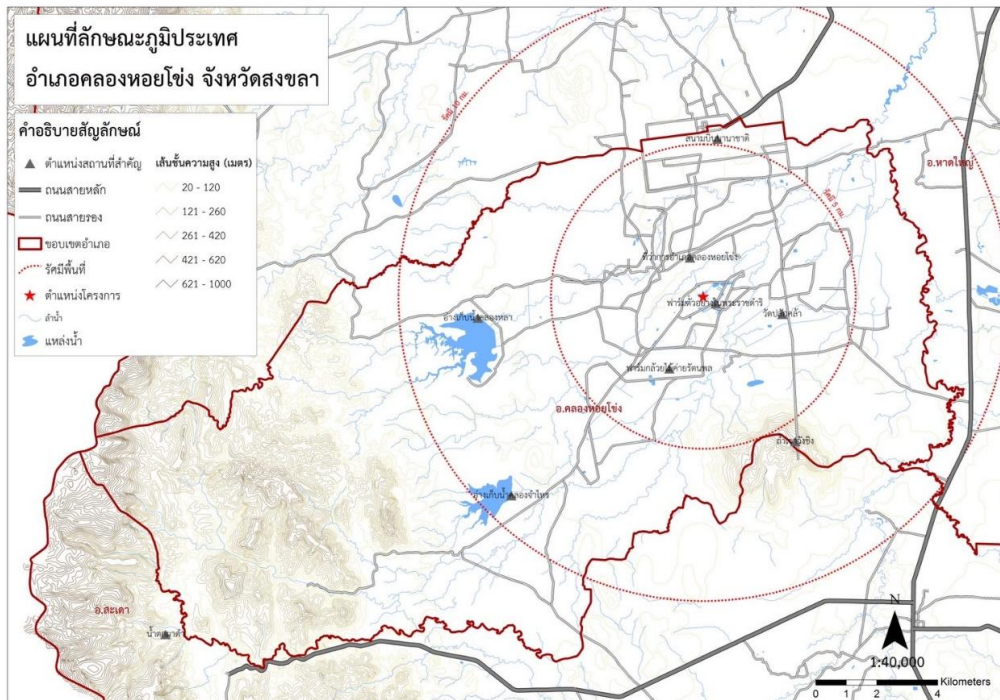
คุณสมบัติของผู้ตรวจสอบอาคารเขียว

1. ผู้ตรวจสอบที่ลงชื่อรับรองการตรวจสอบอาคารเขียวต้องเป็นสถาปนิกและวิศวกรที่มีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพที่ยังไม่หมดอายุ ณ วันที่ยื่นผลการตรวจสอบให้สถาบันอาคารเขียวไทย และต้องเป็นผู้ผ่านการรับรอง TREES-A จากสถาบันอาคารเขียวไทย
2. ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องหรือทำงานให้กับบริษัทที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เช่น เจ้าของโครงการ ผู้ออกแบบ ผู้รับเหมาก่อสร้าง ผู้ควบคุมงานก่อสร้าง และอื่น ๆ จะไม่สามารถลงชื่อรับรองการตรวจสอบอาคารเขียวได้
3. ผู้ตรวจสอบอาคารเขียวและผู้ที่เกี่ยวข้องรับรองการตรวจสอบต้องเป็นบุคคลเดียวกัน

ผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่

มีการกำหนดจินตภาพของพื้นที่เพื่อเกิดเอกลักษณ์ทางโครงสร้าง และความหมายที่สอดคล้อง ประกอบด้วย เส้นทาง (Paths) เส้นขอบ (Edges) และภูมิสัญลักษณ์ (Landmarks) มิติการสร้างสรรค์ความยั่งยืนให้กับพื้นที่ถือเป็นมิติที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยกมิติด้านสังคม การส่งเสริมและสร้างอัตลักษณ์ของพื้นที่ (Spirit of Place) การสื่อความหมาย และการยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจฐานรากในพื้นที่

Picture 1 Topography of the area

Reference: Researchers

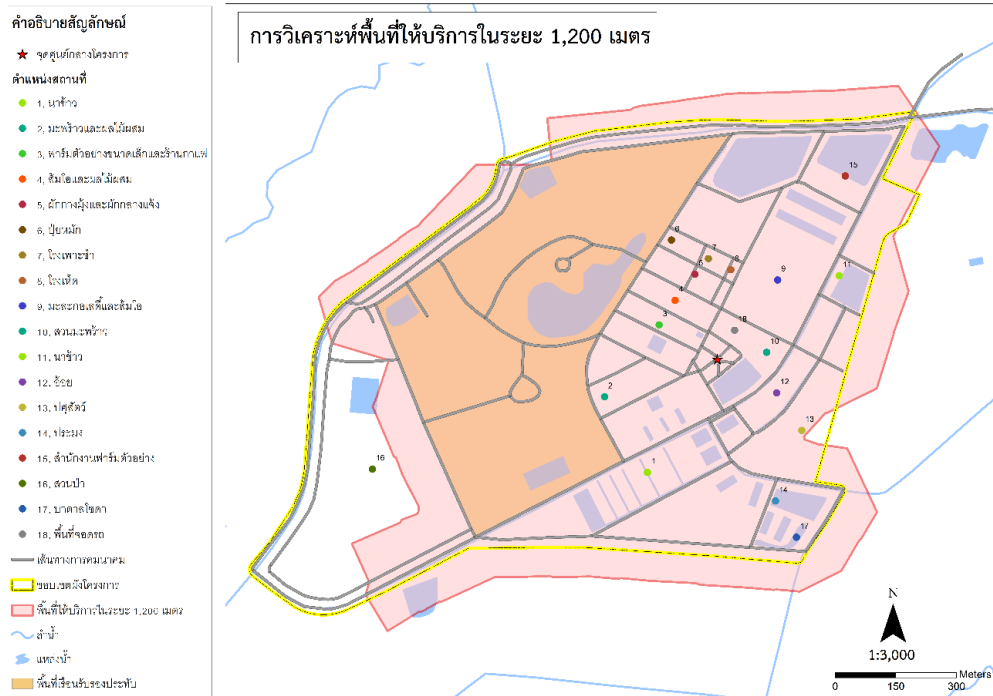
การสำรวจลักษณะทางกายภาพพื้นที่

โดยการวิเคราะห์โครงข่ายการสัญจร (Network Analysis) ในพื้นที่โครงการเพื่อวิเคราะห์จุดจอดรับผู้โดยสาร (Bus Stop) และเส้นทางการสัญจรประเภทการเดินทาง การปั่นจักรยาน และการใช้รถขนส่งสาธารณะ ซึ่งเมื่อนำข้อมูลพื้นที่ให้บริการมาซ้อนทับกันทุกช่วงที่ได้ทำการวิเคราะห์จะแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งของพื้นที่ที่เข้าถึงได้ในระยะเวลา (นาที) โดยใช้หลักการวิเคราะห์ข้อมูล 3 ส่วน ได้แก่

1. การวิเคราะห์พื้นที่ให้บริการ (Service Area)
2. การวิเคราะห์เส้นทางที่สั้นที่สุด (Best Routing)
3. การวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ (Potential Surface Analysis; PSA)

การประเมินและวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ด้วยข้อมูลเชิงปริมาณ โดยพิจารณาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดศักยภาพของพื้นที่ รวมถึงการให้ค่าน้ำหนักแก่กลุ่มปัจจัยต่างๆ ซึ่งเป็นการจัดลำดับความเหมาะสมเพื่อรองรับ

การพัฒนาของพื้นที่ ในงานวิจัยนี้ได้นำหลักการวิเคราะห์ดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่สำหรับการ
การตั้งสถานีจุดจอดรับผู้โดยสาร (Bus Stop) ในพื้นที่โครงการ โดยพิจารณาจาก 5 ปัจจัย ได้แก่ ตำแหน่งสถานที่
ท่องเที่ยวหรือกิจกรรม เส้นทางคมนาคม ตำแหน่งทางเข้าโครงการ สถานที่จอดรถ และพื้นที่กันออก

Picture 2 Analysis of the area

Reference: Researchers

ขั้นตอนการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลภูมิสารสนเทศแบบราสเตอร์ (Raster) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การแปลงข้อมูลเชิงพื้นที่ในรูปแบบเวกเตอร์ (Vector) เป็นราสเตอร์ (Raster)

จากข้อมูลปัจจัยที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ตำแหน่งสถานที่ท่องเที่ยวหรือกิจกรรม เส้นทางคมนาคม ตำแหน่งทางเข้าโครงการ สถานที่จอดรถ และพื้นที่กันออก ถูกนำมาแยกประเภทย่อยเป็น 10 ชั้นข้อมูล และจัดเก็บเป็นฐานข้อมูลภูมิสารสนเทศ 3 ประเภท คือ ข้อมูลจุด ข้อมูลเส้น และข้อมูลพื้นที่รูปปิด ซึ่งข้อมูลดังกล่าวจะถูกแปลงเป็นข้อมูลราสเตอร์หรือข้อมูลในรูปแบบพิกเซลขนาด 30 เมตร x 30 เมตร

2. การจัดกลุ่มค่าข้อมูล (Reclassify)

เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ระยะการเข้าถึงมาจัดกลุ่มค่าข้อมูลใหม่โดยใช้วิธี Geometrical Interval Classification เพื่อเตรียมข้อมูลสำหรับการคำนวณศักยภาพที่ตั้งจุดจอดรับผู้โดยสารในพื้นที่โครงการ โดยบริเวณที่มีระยะการเข้าถึงสั้นจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มค่าข้อมูลสูง ในทางกลับกันบริเวณที่มีค่าระยะการเข้าถึงไกลจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มค่าข้อมูลต่ำ รายละเอียด ดังนี้

Table 1 Grouping of datas

Data level	Group of datas						
	7 (Most)	6	5	4	3	2	1 (Least)
1. Animal husbandry activities	0-171	172-298	299-392	393-519	520-690	691-922	923-1,234
2. Agriculture and forest activities	0-76	77-128	129-163	164-214	215-291	292-404	405-570
3. Shop and service	0-160	161-279	280-368	369-487	488-647	648-864	865-1,157
4. Others	0-192	193-348	349-474	475-630	631-823	824-1,060	1,061-1,352
5. Entrance of the project	0-296	297-503	504-647	648-747	748-892	893-1,098	1,099-1,450
6. Road no.1	0-38	39-89	90-158	159-252	253-378	379-548	549-778
7. Road no.2	0-14	15-37	38-72	73-124	125-205	206-327	328-512
8. Road no.3	0-13	14-37	38-79	80-153	154-284	285-516	517-926
9. Car park	0-174	175-296	297-381	382-503	504-678	679-929	930-1,288
10. Barred area	0	0	0	0	0	0	0

3. การคำนวณข้อมูลราสเตอร์ (Raster Calculator) (GISTDA, 2016) [7]
เป็นขั้นตอนการวิเคราะห์หาค่าศักยภาพพื้นที่ (PSA) ที่เหมาะสมต่อการตั้งจุดจอดรถโดยสาร (Bus Stop) ในพื้นที่โครงการ สมการที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์ คือ สมการ Simple Additive Weighting (SAW) ซึ่งจะประกอบด้วยค่าคะแนนข้อมูลปัจจัยและค่าคะแนนความสำคัญของปัจจัย ดังนี้

$$S = W1X1 + W2X2 + W3X3 + + WnXn$$

โดยที่ S คือ ระดับค่าคะแนนรวมแสดงศักยภาพของพื้นที่
Wn คือ ค่าคะแนนรวมแสดงความสำคัญของปัจจัยที่ n (Weight)
Xn คือ ค่าคะแนนความเหมาะสมของช่วงปัจจัยที่ n (Rating)

แทนสมการ

$$S \text{ จุดจอดรถโดยสาร} = (5 \times \text{กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์}) + (4 \times \text{กิจกรรมทางการเกษตรและป่าไม้}) + (3 \times \text{ร้านค้าและบริการ}) + (2 \times \text{สถานที่อื่นๆ}) + (3 \times \text{ถนนลำดับที่1}) + (2 \times \text{ถนนลำดับที่2}) + (1 \times \text{ถนนลำดับที่3}) + (1 \times \text{ทางเข้าโครงการ}) + (2 \times \text{สถานที่จอดรถ})$$

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า บริเวณที่มีศักยภาพสูงต่อการสร้างตำแหน่งจุดจอดรถโดยสารจะกระจายตัวอยู่บริเวณศูนย์กลางของโครงการ ส่วนบริเวณอื่นรวมถึงบริเวณของสำนักงานโครงการเป็นบริเวณที่มีศักยภาพในอนาคตที่คาดการณ์ว่าจะถูกเปิดให้บริการ

จากการวิเคราะห์ศักยภาพของโครงข่ายการสัญจรโดยนำเทคนิคการวิเคราะห์พื้นที่ให้บริการ (Service Area) การวิเคราะห์เส้นทางที่สั้นที่สุด (Best Routing) และการวิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่ (Potential Surface Analysis; PSA) มาใช้ นำมาสู่การพัฒนาเป็นเส้นทางโครงข่ายการสัญจรภายในพื้นที่โครงการ โดยจำแนกออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เส้นทางสัญจรประเภทการเดินทาง การปั่นจักรยาน และการใช้รถขนส่งสาธารณะ

ผลการสำรวจศักยภาพของฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ 9

พื้นที่ภายในฟาร์มตัวอย่างเป็นแหล่งเรียนรู้ฐานด้านการเกษตร เป็นแหล่งจ้างแรงงาน ในท้องถิ่นให้ชาวบ้านมีรายได้จากการปฏิบัติงานและฝึกอาชีพในฟาร์ม สามารถนำไปประกอบอาชีพได้เป็นแหล่งผลิตอาหารและขยายผลสู่การค้าโดยไม่เน้นผลกำไร ทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ พร้อมเป็นสถานที่เรียนรู้แก่ชาวบ้านในพื้นที่โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ (Learning by doing) โดยใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่นให้มากที่สุด อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์สภาพป่าไม้ในพื้นที่ให้คงความอุดมสมบูรณ์และพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การเรียนรู้ศึกษาดูงานของกลุ่มนักเรียน นักศึกษา หน่วยงานภายนอก และบุคคลทั่วไป สำหรับพื้นที่ให้สามารถเดินเยี่ยมชมจุดสำคัญต่าง ๆ ให้ผู้คนภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้ ศึกษาดูงาน โดยมีฟาร์มขนาดเล็กซึ่งย่อพื้นที่จากกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่ 798-2-77.8 ไร่ให้ย่ออยู่ในพื้นที่ 5-6 ไร่เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาที่มาเป็นคณะได้เดินชมการท่องเที่ยวให้จบภายในระยะเวลา 1 ชั่วโมง ชั่วโมงครึ่งหรือไม่เกิน 2 ชั่วโมง ดังภาพแสดงที่ 4.2 โดยจุดเริ่มต้นเป็นการเยี่ยมชมโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ (ขนาดเล็ก) ซึ่งจะเป็นจุดเรียนรู้การปลูกข้าว การปลูกเมล่อน พืชผักสวนผสม ผักยกแคร่ การเลี้ยงไก่ไข่ เลี้ยงปลา การเลี้ยงผึ้งโพรงและผึ้งชันโรง เป็นต้น จากนั้นเดินเยี่ยมชมไร่ส้มโอพันธุ์ทับทิมสยามที่มีพื้นที่ปลูกถึง 2 ไร่ ไร่มะละกอ การปลูกผักกางมุ้ง ชมแปลงผักกลางแจ้ง โรงเพาะเห็ด โรงเพาะชำพืชต่าง ๆ และชมโรงปุ๋ยหมัก

โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 มีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่และแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนด้วยแนวความคิดสถาปัตยกรรมสีเขียว ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่โดยใช้ทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลักด้วยแนวคิดพอเพียงเพื่อการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Build Environment) มีการใช้โครงสร้างจากต้นไม้และใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น โครงสร้างเดิมเศษไม้ และเศษเหล็กในพื้นที่มาบูรณาการในการออกแบบ ซึ่งวัสดุธรรมชาติที่นำมาเป็นต้นแบบในงานวิจัยนี้ เช่น ใบผักหยอยโข่ง เห็ดร่างแห ผักข้าวโพด เมล็ดข้าว ฯลฯ สำหรับวัสดุที่นำมาสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมในโครงการฯ เช่น ไม้ไผ่ หนุ่ยคา หรือใบจาก

Picture 3 Layout in in model farm
Reference: Researchers

ผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมสู่การใช้ประโยชน์

การพัฒนาพื้นที่เพื่อยกระดับศักยภาพพื้นที่อย่างยั่งยืนด้วยแนวคิดสถาปัตยกรรมยั่งยืน (Sustainable Architecture) หรือสถาปัตยกรรมสีเขียว (Green Architecture) เป็นการจัดการพื้นที่โดยใช้ทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลักด้วยแนวคิดพอเพียงเพื่อการสรรค์สร้างสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Build Environment) ในการออกแบบสถาปัตยกรรมเริ่มด้วยกระบวนการนำวัสดุจากธรรมชาติมาเป็นต้นแบบในการออกแบบรูปทรงของสถาปัตยกรรม จากนั้นวิเคราะห์ความเหมาะสมของวัสดุที่จะเลือกนำมาใช้ในการก่อสร้างจึงจะทำการตามความเหมาะสมต่อพื้นที่สภาพแวดล้อมและประโยชน์การใช้งาน โดยสถาปัตยกรรมที่ได้ดำเนินการออกแบบ มีดังนี้

1. อาคารบริเวณลานประติมากรรม

มีการใช้โครงสร้างหลังคาไม้ไผ่นำมาขึ้นรูปตามแบบขัตรีบ ทำสี พร้อมติดตั้งหญ้าคาหรือต้นจากเข้าด้วยกัน โดยมีเสารับโครงสร้างหลังคาไม้ไผ่ พร้อมอุปกรณ์ยึดไม้ไผ่ ติดตั้งตามแบบแผนกันแดดตกแต่งวัสดุไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังใช้ไม้เนื้อแข็งมาขึ้นรูปตามแบบขัตรีบทำสีสำหรับโครงพื้นไม้

2. อาคารระหว่งทางเดิน

มีการนำหอยโข่งมาเป็นต้นแบบในการออกแบบรูปแบบของอาคารโดยให้เป็นทรงโค้งและเป็นบันไดวนขึ้น มีไม้ระแนงกันเพื่อความปลอดภัยและความสวยงาม

3. ชุ่มทางเดินที่อาคารผักยกแคร่

มีแนวคิดจากความโค้งอิสระของเส้นใบของใบผัก โดยโครงทำจากแคร่ไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคาหรือใบจาก มีการจัดวางสลักกันระหว่างระแนงไม้ไผ่และโครงสร้างไม้ไผ่ตัดโค้งตามแบบ

4. ชุ่มทางเข้า

การออกแบบชุ่มทางเข้าแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ชุ่มทางเข้า 01 ชุ่มทางเข้า 02 และชุ่มทางเข้า 03 โดยมีการนำแนวคิดจากเห็ดรา่งเห็ดที่มีลักษณะเป็นตาข่าย มีการนำแนวคิดจากเปลือกหอยโข่งในลักษณะของ

การมีส่วนโค้งที่สมมาตร นำมาประยุกต์กับวัสดุไม้ที่ทำผิวสัมผัสให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติ และมีการนำแนวคิดจากฝักข้าวโพดในการวางแนวระนาบมาเป็นต้นแบบในการออกแบบสถาปัตยกรรม

Picture 4 Entrance arch

Reference: Researchers

5. โรงเพาะ

เป็นโรงเพาะที่มีความกว้างและความสูงที่เหมาะสมต่อการใช้งาน โดยให้ความสำคัญกับรูปแบบที่เปิดโล่งเพื่อให้มีอากาศถ่ายเทได้สะดวกโดยการใช้ไม้ระแนงเป็นองค์ประกอบหลัก

6. อาคารชมวิว

การออกแบบอาคารชมวิวบริเวณทางเดินเป็นการนำแนวคิดจากลูกหม่อน ไม้เบอร์รี่มาถอดแบบและใส่รายละเอียดตามองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม อาคารเป็นบันไดวนเพื่อที่จะสามารถขึ้นไปชมวิวได้ และมีการใช้ไม้ระแนงล้อมรอบอาคาร นอกจากนี้ยังมีการนำแนวคิดจากเมล็ดข้าวที่มีเปลือกข้าวมารวมกับแนวคิดและโครงสร้างของอาคารตามหลักการออกแบบ ได้ผลงานอาคาร 3 ชั้น ที่เป็นบันไดวนและมีไม้ระแนงกัน

7. อาคารจากแนวคิดรวงข้าว

มีการนำรวงข้าวมาเป็นต้นแบบแนวคิดในการออกแบบ โดยใช้วัสดุต่าง ๆ ที่มีสีใกล้เคียงกับรวงข้าวมากที่สุด ได้แก่ ไม้ไผ่ ไม้แผ่น ไม้กระดาน โลหะ และส่วนที่เป็นหลังคา

8. อาคารสำหรับรถ

มีการอาคารสำหรับรถโดยนำแนวคิดของเปลือกข้าวมาใช้พร้อมใช้วัสดุไม้ไผ่ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมในการสร้างสถาปัตยกรรม

Picture 5 The plantation

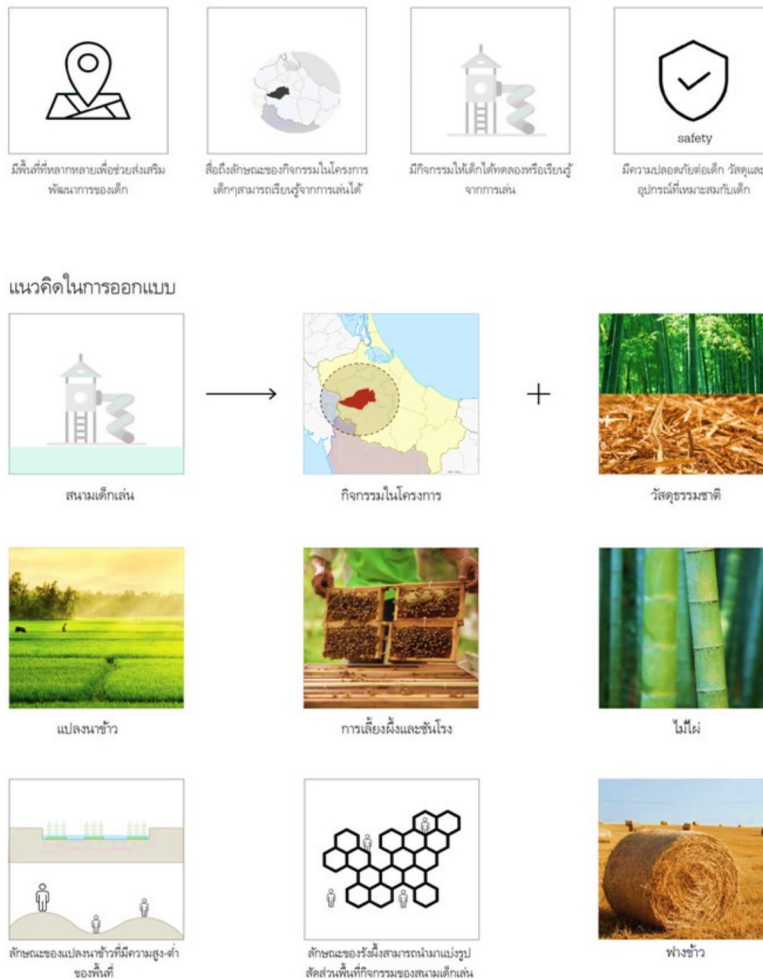
Reference: Researchers

9. หอคอยต้นไม้

หอคอยต้นไม้เป็นหอยทิวทัศน์ที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้กับชุมชน มีการใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักของสถาปัตยกรรม โดยผสานแนวคิดจากเห็ดเหี่ยวไผ่หรือเห็ดร่างแหร่วมด้วย

10. ลานเด็กเล่น

มีการใช้วัสดุธรรมชาติ คือ ไม้ไผ่และฟางข้าวผสานกับแนวคิดลักษณะของรังผึ้งที่สามารถนำมาประยุกต์ในการแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ลานเด็กเล่นได้เหมาะสมกับลักษณะของพื้นที่

Picture 6 Sample of design ideas

Reference: Researchers

11. ป้ายโครงการด้านหน้า

ป้ายโครงการด้านหน้าฟาร์มตัวอย่างขนาดเล็กที่มีการใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักของสถาปัตยกรรม มีการนำแนวคิดมาจากหอยโข่งและเปลือกหอยที่สื่อถึงพื้นที่และสะท้อนถึงเรื่องราวของแม่น้ำเจ้าพระยาได้อย่างลงตัว

สรุปผล

จากการที่โครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 มีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่และแหล่งเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์และยั่งยืนด้วยแนวความคิดสถาปัตยกรรมสีเขียว ซึ่งเป็นการจัดการพื้นที่โดยใช้ทรัพยากรในพื้นที่เป็นหลักด้วยแนวคิดพอเพียงเพื่อการสร้างสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืนนั้น ในการวิจัยครั้งนี้จึงได้ดำเนินการวิเคราะห์พื้นที่ และศักยภาพของพื้นที่ จากนั้นจึงดำเนินการออกแบบสถาปัตยกรรม โดยมีการใช้โครงสร้างจากต้นไม้และใช้วัสดุเหลือใช้ เช่น โครงสร้างเดิม เศษไม้ และเศษเหล็กในพื้นที่มาบูรณาการในการออกแบบ โดยสามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1) การวิเคราะห์พื้นที่ และศักยภาพของพื้นที่ของโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 พบว่า มีการนำวัสดุธรรมชาติที่นำมาเป็นต้นแบบ เช่น ใบผัก หอยโข่ง เห็ดราแห ผักข้าวโพด เมล็ดข้าว ฯลฯ สำหรับวัสดุที่นำมาสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมในโครงการฯ เช่น ไม้ไผ่ หญ้าคา หรือใบจาก โดยสถาปัตยกรรมที่ได้ดำเนินการออกแบบ มีดังนี้

1. การออกแบบอาคารบริเวณลานประติมากรรม
2. การออกแบบอาคารระหว่างทางเดิน
3. การออกแบบซุ้มทางเดินที่อาคารผักยกแคร่
4. การออกแบบซุ้มทางเข้า
5. การออกแบบโรงเพาะ
6. การออกแบบอาคารชมวิว
7. การออกแบบอาคารจากแนวคิดรวงข้าว
8. การออกแบบอาคารสำหรับรถ
9. หอคอยต้นไม้
10. การออกแบบลานเด็กเล่น
11. ป้ายโครงการด้านหน้า

2) การออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 จากการประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลที่ได้คือ ได้มีการบูรณาการองค์ความรู้ของทฤษฎีจินตภาพของเมืองหรือพื้นที่ (The Image of the City) เพื่อสร้างการรับรู้หรือจดจำสภาพแวดล้อมจากองค์ประกอบทางจินตภาพของเมืองที่มีความเป็นระเบียบและมีเอกลักษณ์ ร่วมกับแนวคิดด้านสถาปัตยกรรมสีเขียวที่มีการออกแบบสถาปัตยกรรมโดยคำนึงถึงองค์ประกอบในส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. ตัวอาคาร (Building fabric) มีการออกแบบโดยใช้วัสดุที่เป็นฉนวนกันความร้อนพร้อมทั้งประยุกต์ใช้ร่มเงาจากต้นไม้ การกักเก็บความร้อน – ความเย็นด้วยการใช้ไม้ระแนงเป็นวัสดุหลักของโครงสร้าง เช่น หอคอยต้นไม้ หรืออาคารระหว่างทางเดิน

2. สภาพแวดล้อม (Exterior space) มีการจัดรูปทรงและทิศทางอาคารโดยพิจารณาจากสภาพแวดล้อมและทิศทางของพื้นที่เพื่อให้มีการระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติ ทำให้สถาปัตยกรรมมีลักษณะโปร่ง เหมาะสำหรับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ เช่น บริเวณโรงเพาะ

นอกจากนี้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมมีการนำแนวคิดตั้งต้นจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์มาเป็นต้นแบบในการออกแบบเพื่อให้เข้าถึงได้ง่ายและเป็นการสร้างอัตลักษณ์เชื่อมโยงร่วมกับธรรมชาติของพื้นที่ ซึ่งผลจากการดำเนินการเป็นการสร้างสรรค์สภาพแวดล้อมสถาปัตยกรรมด้วยการประยุกต์

ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม สร้างคุณค่าให้กับวัสดุทางธรรมชาติอีกทั้งยังสามารถพัฒนาพื้นที่ที่ต่อยอดไปสู่การเป็นพื้นที่สำหรับท่องเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต ซึ่งจะต่อยอดไปสู่การสร้างรายได้ให้ประชาชนในพื้นที่สามารถมีรายได้ มีอาชีพเลี้ยงตนเองตามหลักแนวคิดของความพอเพียง

การอภิปรายผล

1) การวิเคราะห์พื้นที่ และศักยภาพของพื้นที่ของโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 พบว่า ในโครงการฟาร์มตัวอย่างนั้นมีกรณาวาสตที่เป็มิตรต่อสิ่งแวดล้อมหลักที่นำใช้ในการออกแบบ คือ ไม้ไผ่ หญ้าคา และใบจาก ในส่วนของรูปทรงมีการนำแนวคิดจากวัสดุธรรมชาติมาประกอบกับการวิเคราะห์พื้นที่และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ทิศทางลมหรือแสงแดด สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรรถน ีเศรษฐบุตร [8] กล่าวว่า หลักการออกแบบควรพิจารณา สภาพแวดล้อม (Exterior space) ประกอบด้วย การจัดรูปทรงและทิศทางอาคาร การระบายอากาศด้วยวิธีธรรมชาติ การสร้างร่มเงาให้อาคาร การทำความเย็นความร้อนด้วยดิน การใช้แหล่งน้ำบนดิน และการใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำใต้ดิน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นวลน้อย บุญวงษ์ [9] กล่าวว่า การออกแบบต้องเป็นไปตามหน้าที่ใช้สอยตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ มีความสะดวกในการใช้งานอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งรูปทรงต้องสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับการใช้งาน ประโยชน์ใช้สอย และสื่อถึงความงามทางสุนทรียศาสตร์ไปพร้อมกัน ดังนั้นในขั้นตอนการออกแบบสถาปัตยกรรมจึงควรมีการวิเคราะห์พื้นที่และคุณสมบัติของวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อที่จะสามารถใช้ประโยชน์จากคุณสมบัติของวัสดุได้เกิดประโยชน์สูงสุด เหมาะสมกับพื้นที่และตรงตามความต้องการของผู้ใช้งาน

2) การออกแบบสถาปัตยกรรมในโครงการฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำรินสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 จากการประยุกต์ใช้วัสดุที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับพื้นที่และมีการออกแบบให้เข้าถึงได้ง่ายจะทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ดึงดูดใจผู้ที่มาท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การเป็นแหล่งรายได้ให้กับประชาชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรนนท์ เติมพันธ์ (2561) [10] กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการเกษตร และกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนาน นอกจากนี้ยังสามารถให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชมและเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการเกษตรอีกด้วย ดังนั้นจึงควรมีการสื่อสารให้เห็นถึงความเป็นมาและจุดเด่นของพื้นที่เพื่อสร้างความตระหนักให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เห็นคุณค่าของพื้นที่และสถาปัตยกรรม

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำที่ดีจากผู้ทรงคุณวุฒิจากกองพลพัฒนาที่ 4 ค่ายรัตนพล องค์การบริหารส่วนตำบลคลองหอยโข่ง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

งานวิจัยฉบับนี้จะไม่สำเร็จสมบูรณ์ได้หากขาดซึ่งทรัพยากรบุคคลผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีค่าให้แก่วิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณกองพลพัฒนาที่ 4 ค่ายรัตนพล พ.อ.กฤษดา เรืองจุ้ย รักษาการแทนรองเสธ.พล.พัฒนา 4 องค์การบริหารส่วนตำบลคลองหอยโข่ง และคณะทำงานโครงการฟาร์มตัวอย่างตาม

พระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 9 อำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดสงขลา ในการให้ข้อมูล การให้คำปรึกษา การเอื้อเฟื้อสถานที่ การร่วมดำเนินโครงการ การแบ่งปันประสบการณ์ การเรียนรู้ร่วมกัน การจัดเก็บข้อมูลแบบสอบถาม และการใช้ประโยชน์องค์ความรู้โดยการบูรณาการองค์ความรู้จากงานวิจัย รวมถึงการให้การสนับสนุนในการทำวิจัยด้วยดีตลอดมา

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณครอบครัวของผู้วิจัย และคณะวิจัย ที่เป็นแรงผลักดัน สนับสนุนดูแลในทุก ๆ ด้าน และเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมาจนทำให้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

References

- [1] Maneewan, C. (2021). Low impact urban development in areas adjacent to the University of Phayao. *Built Environment Inquiry Journal (BEI): Faculty of Architecture, Khon Kaen University*, 20(2), 111-138.
- [2] Bantaotirat, P. (2020). *Reflection of place through architecture expression: spacematerial*. Silpakorn University.
- [3] Kibert, C. J. (2007). *Sustainable construction: Green building design and delivery*. John Wiley & Sons.
- [4] David, W. O., Donald, W., & Daniel E. W. (2007). *Sustainable design: Ecology, architecture, and planning*. John Wiley & Sons.
- [5] Khunthanakarn, S. (2013). EcoDesign, preparing for global trade. *Business for Energy and Environment Journal*, 7(2), 7-9.
- [6] Thailand Sustainable Development Foundation. (n. d.). *Model farm project under the Royal Initiative (Nationwide)*. <http://www.tsdf.nida.ac.th/th/royally-initiated-projects/10223-ฟาร์มตัวอย่างตามพระราชดำริ-พศ-2540/>
- [7] GISTDA. (2016). *Raster calculations*. learn.gistda.or.th/2016/12/16/การคำนวณด้วยข้อมูลราส/
- [8] Sreshthaputra, A. (2008). *Green architecture: The sustainability challenge*. <https://download.asa.or.th/journal/511011/A03.01.pdf>
- [9] Boonwong, N. (1996). *Design principles*. Julalongkorn University.
- [10] Khermkhan, J. (2018). The perspective of agro-tourism development in Thailand. *King Mongkut's Agricultural Journal*, 36(2), 162-167.

การวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการ
วัดผลตอบแทนทางสังคม กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่อง
เมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย
Using Social Return on Investment to Analyze Worthiness
of Academic Services: A Case study of Rai Fung Fueng
Muang Bangklang Community Enterprise in Muang Bangklang
Subdistrict, Sawankhalok District, Sukhothai Province

ศุภศิริ สุวรรณเกษร^{1*} พินรัตน์ นุชโพธิ์² และวันชพร จันทรักษา³
Supsi Suwankesorn^{1*}, Pinnarat Nuchpho² and Wanachaporn Chantharaksa³

¹ สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ธุรกิจและภาครัฐ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก 65000

² สาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศทางธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก 65000

³ สาขาวิชาการท่องเที่ยวและบริการยุคดิจิทัล คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พิษณุโลก 65000

¹ Business and Public Sector Economics, Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, 65000, Thailand

² Information Technology Management for Business, Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, 65000, Thailand

³ Tourism and Hospitality in the Digital Age, Faculty of Management Science, Pibulsongkram Rajabhat University, Phitsanulok, 65000, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: supsi.s@psru.ac.th

(Received: February 2, 2024; Revised: June 16, 2024; Accepted: June 27, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคม กรณีศึกษา: วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์ความเหมาะสมในการประเมินโครงการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคม 2) ประเมินผลตอบแทนทางสังคมจากการดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย และ 3) พัฒนาด้านแบบเชิงกระบวนการสำหรับการประเมินผลตอบแทนทางสังคมสำหรับโครงการบริการวิชาการ ผลจากการวิเคราะห์ พบว่า โครงการมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ เท่ากับ 45,408.05 บาท ผลตอบแทนภายใน (IRR) เท่ากับร้อยละ 40.49 มีระยะเวลาคืนทุน (PB) เท่ากับ 2 ปี 2 เดือน และมีผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เท่ากับ 2.01 เท่า

คำสำคัญ: ผลตอบแทนทางสังคม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ความคุ้มค่า ผลลัพธ์ วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่อง

Abstract

The research on using social return on investment to analyze the value of academic services: a case study of Rai Fung Fueng Muang Bangklang Community Enterprise in Muang Bangklang Subdistrict, Sawankhalok District, Sukhothai Province has the following 3 objectives: 1) to analyze the suitability of evaluating academic service projects with social return assessment tools, to assess the social value of implementing the Rai Fung Mueang Bang Klang Community Enterprise product development project in Mueang Bang Khlang Subdistrict, Sawankhalok District, Sukhothai Province; and 3) to create a procedure prototype for assessing social gains on academic service project. The research revealed that the project had a net present value of 45,408.05 baht, an internal rate of return (IRR) of 40.49 percent, a payback period (PB) of 2 years and 2 months, and a social return (SROI) of 2.01 times.

Keywords: Social Return on Investment, Stakeholders, Worthiness, Outcome, Rai Fung Fueang Muang Bangklang Community Enterprise

บทนำ

การวัดผลตอบแทนทางสังคมเป็นกระบวนการวัดมูลค่าผลลัพธ์หรือผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินโครงการ ผลลัพธ์ดังกล่าวอาจแสดงเป็นตัวเลขที่มีมูลค่าชัดเจน หรืออาจเป็นผลประโยชน์ที่ไม่สามารถแสดงมูลค่าได้ การวัดผลตอบแทนที่เกิดขึ้นกับสังคมจะช่วยตอบคำถามว่าเงินลงทุนที่ใช้ในการดำเนินโครงการต่างๆ มีความคุ้มค่าหรือไม่ ส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระดับใด แต่ในความเป็นจริงแล้วกระบวนการดังกล่าวมีขั้นตอนที่ซับซ้อน เนื่องจากผู้ประเมินจะต้องแปลงผลลัพธ์ที่ไม่ใช่ตัวเงินออกมาเป็นตัวเลขเชิงมูลค่าให้ได้ และนำตัวเลขที่ได้นั้นมาทำการคำนวณเพื่อเปรียบเทียบความคุ้มค่าระหว่างผลประโยชน์ที่สังคมได้รับกับต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายที่ลงทุนไป ที่ผ่านมามีนักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์ความคุ้มค่าของผลตอบแทนทางสังคมในบริบทต่าง ๆ เช่น Vluggen et al. [1] วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องและทำการสัมภาษณ์องค์กรทางสังคมสำคัญในเทศบาลเนเธอร์แลนด์ และพบว่า SROI ช่วยให้มีความยั่งยืนทางสังคม หน่วยงานของรัฐสามารถใช้ SROI ตัดสินใจเลือกดำเนินกิจกรรมที่มีความหมายสำหรับผู้ร่วมงานระยะยาวและวัยรุ่นที่ด้อยโอกาส ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับ Merino et al. [2] ที่ใช้การวิเคราะห์ผลตอบแทนจากการลงทุนทางสังคม (SROI) และพบว่าการลงทุนเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตสำหรับผู้ป่วยจะสร้างผลตอบแทนทางสังคมได้มากกว่า 3 เท่า Davies et al. [3] ที่ใช้เครื่องมือเดียวกันนี้วัดผลกระทบจากการดำเนินโครงการออกกำลังกายในเซฟฟิลด์ Purwohedi & Gurd [4] ที่ใช้ SROI ปรับปรุงการจัดการโครงการสาธารณะในรัฐบาลท้องถิ่นของประเทศอินโดนีเซีย Arvidson et al. [5] ที่พบว่า ผลตอบแทนจากการลงทุนทางสังคม (SROI) ของบริการสำหรับครอบครัวที่ได้รับผลกระทบจากภาวะซึมเศร้าหลังคลอดให้ผลตอบแทน 6.50 ปอนด์สำหรับทุกๆ 1 ปอนด์ที่ลงทุน และ Stenberg & Varua [6] ที่พบว่า ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นกับสังคมจากการลงทุนในโครงการต่างๆ ขององค์กรที่ไม่ใช่รัฐบาลในชิตินียะวันตกเฉียงใต้ ผลการคำนวณ พบว่า ผลประโยชน์ทางสังคมมีมากกว่าการลงทุนระหว่าง 2 ถึง 9 เท่า เช่นเดียวกันกับโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นการจัดโครงการบริการวิชาการภายใต้ยุทธศาสตร์กิจกรรมหลักของโครงการดังกล่าวเป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่น การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการตลาดดิจิทัลเบื้องต้น และการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยอัตลักษณ์ (ตราสินค้า) ของชุมชน สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน ผู้ดำเนินโครงการได้จัดทำเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว

อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในรายละเอียดแล้วรายงานฉบับดังกล่าวยังไม่ได้มีการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการดำเนินโครงการ จึงทำให้ขาดข้อมูลในการตัดสินใจสำหรับการบริหารงานวิชาการในปีต่อไป จากสาเหตุดังกล่าวทำให้คณะผู้วิจัยต้องการที่จะคำนวณผลตอบแทนทางสังคมที่เกิดขึ้นกับวิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ผู้วิจัยเชื่อว่าข้อมูลที่ได้จะมีสำคัญสำหรับการออกแบบกิจกรรมเพื่อให้บริการทางวิชาการแก่วิสาหกิจชุมชนอื่นต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนทั้ง 17 เป้าหมาย

เป็นแนวคิดในการพัฒนาที่มุ่งปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสังคม ขจัดความยากจน การปกป้องโลกจากการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ และรับประกันความเจริญรุ่งเรืองของมนุษยชาติ [7-10] แบ่งออกเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการ (SDGs) เพื่อปรับปรุงโลกให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นสำหรับประชากร

โลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต [11] ซึ่งถือเป็นเป้าหมายระดับโลก แต่การที่จะสำเร็จตามเป้าหมายนี้ได้ทุกประเทศจะต้องทำงานร่วมกัน การลงทุน การสนับสนุนระหว่างประเทศเป็นสิ่งจำเป็น โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา [12] กระบวนทัศน์ของแบบจำลองการพัฒนา SDGs กำหนดให้เป้าหมาย SDGs 1, 3, 4, 5 และ 10 เป็นการมุ่งพัฒนาคน สำหรับการขับเคลื่อนการผลิต การจัดจำหน่าย และการส่งมอบบริการ (SDGs 2, 6, 7, 8, 9, 11, 12) ทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้สภาพของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ได้แก่ สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ (SDGs 13, 14, 15 และ 16) โดยการที่เป้าหมายทั้ง 16 ข้อ จะสำเร็จได้หรือไม่นั้น จะขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพในการนำไปปฏิบัติ (SDG 17) [13-14]

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดเชิงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดและวางแผนการปฏิบัติงานอย่างมีส่วนร่วม โดยให้ความสำคัญกับพลวัตของการเปลี่ยนแปลง ที่ผ่านมานักวิชาการจำนวนมากได้มีการวิพากษ์เกี่ยวกับทฤษฎีดังกล่าว เนื่องจากแนวคิดหรือชุดความคิดที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงมีความหลากหลาย มีกระบวนการวิธีการ และเป้าหมายที่แตกต่างกันในแต่ละศาสตร์ แต่แนวคิดที่ได้รับการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องจนเป็นที่แพร่หลายในปัจจุบัน คือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่ใช้กระบวนการห่วงโซ่ผลลัพธ์เป็นตัวขับเคลื่อน แนวคิดดังกล่าวอธิบายว่าหากผู้ดำเนินการต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับที่สมบูรณ์จำเป็นที่จะต้องทำการสื่อสารกับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้เข้าใจเพื่อให้ได้รับผลตอบรับในเชิงบวกและเกิดกระบวนทัศน์ของการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน [15] แนวคิดดังกล่าวเป็นที่ยอมรับในวงกว้างทั้งในส่วนของรัฐบาลและเอกชน เช่น บริษัทเอกชนนำแนวคิดไปใช้ในกระบวนการ CSR หรือหน่วยงานทางดำเนินนโยบายใช้แนวคิดเพื่อประเมินและตัดสินใจเลือกจัดทำโครงการ เป็นต้น [16]

สำหรับจุดเริ่มต้นของทฤษฎีดังกล่าวเกิดขึ้นประมาณทศวรรษ 1960 เมืองครีที่ที่ต้องการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างปัจจัยนำเข้าและผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชน เพื่อสร้างทางเลือกการตัดสินใจให้กับบริษัท ในช่วงแรกหลายองค์กรจะใช้วิธีการสร้างเฟรมเวิร์คเชิงตรรกะ (Logic Framework) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์กรณีที่บริษัทหรือองค์กรตัดสินใจลงทุนในโครงการใดโครงการหนึ่ง เฟรมเวิร์คนี้จะแสดงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียตั้งแต่โครงการเริ่มดำเนินการจนกระทั่งสิ้นสุด แนวคิดดังกล่าวถูกพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง โดย Anderson [17] เป็นหนึ่งในนักวิชาการคนสำคัญที่ขับเคลื่อนทฤษฎีดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในช่วงประมาณทศวรรษ 1990 ได้เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงถูกยกระดับจนเป็นทฤษฎีที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายทั่วโลกเกิดขึ้นจากการที่ Act Knowledge ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำเพื่อสังคมของประเทศสหรัฐอเมริการ่วมมือกับสถาบัน Aspen ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงผลกำไรที่มีชื่อเสียงมากที่สุดในโลกก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2492 ได้สร้างชุดโปรแกรมการประเมินการเปลี่ยนแปลงที่สามารถใช้ได้จริงสำหรับกิจกรรมทางสังคม นอกจากนี้ทั้ง 2 องค์กรยังได้ร่วมกันออกแบบขั้นตอนและวิธีการประเมินผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นแบบแผน เป็นต้นแบบให้กับนักวิชาการ นักนโยบาย รวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ นำมาศึกษาและประยุกต์ใช้มาจนถึงปัจจุบัน

การวัดผลตอบแทนทางสังคม Social Return on Investment: SROI

การประเมินผลตอบแทนทางสังคมของโครงการต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดยรัฐบาลหรือหน่วยงานภาคเอกชน ผลกระทบ (Impact) ที่เกิดขึ้นกับสังคมควรได้รับการประเมินว่ามีความคุ้มค่า และสามารถแก้ไขปัญหาดังตรงกับวัตถุประสงค์ของแหล่งทุนหรือไม่ เราสามารถทำการประเมินได้หลายรูปแบบ เช่น การสอบถาม

ความพึงพอใจ การสังเกตการเปลี่ยนแปลงของผู้รับบริการหรือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานโดยตรง (User) หรืออาจใช้การประเมินสัดส่วนทางการเงินด้วยค่าดัชนีต่างๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม ระยะเวลา ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล รวมถึงความร่วมมือที่ผู้ดำเนินโครงการได้รับ [18-19] ซึ่งที่ผ่านมา นักวิชาการจำนวนมากพยายามหาวิธีการและเครื่องมือสำหรับการประเมินผลกระทบหรือผลตอบแทนทางสังคม การวิเคราะห์เริ่มต้นจากการประเมินภายใต้มุมมองและบริบทของสาขาวิชาต่างๆ จากนั้นจึงได้พัฒนาหลักการ เพื่อสร้างเป็นกรอบแนวคิดร่วมกัน [20-22] การวัดผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ได้รับการพัฒนา ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1990 โดย Robert Enterprise Development Fund ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลใน ประเทศสหรัฐอเมริกา หลังจากนั้นไม่นานมูลนิธิเศรษฐศาสตร์แห่งสหราชอาณาจักร ได้พัฒนาระบบการ ประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SROI) ออกเป็น 6 ขั้นตอน และได้รับความนิยมจนถึงปัจจุบัน [23] การวิจัย ครั้งนี้จะทำการการประเมินผลตอบแทนทางสังคมภายใต้กรอบแนวคิดดังกล่าว แต่จะมีการดัดแปลง การวิเคราะห์ในบางขั้นตอนเพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางวิชาการของประเทศไทย ขั้นตอนวัดผลตอบแทน ทางสังคมเริ่มจากขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความสอดคล้องและศักยภาพในการพัฒนา (Compliance and Development Potential Analysis) ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder Analysis) ขั้นตอนที่ 3 สร้างแผนผังผลลัพธ์ (Draw Logic Model) ขั้นตอนที่ 4 กำหนดตัวแปรแทน และสถานการณ์ ที่เป็นไปอย่างปกติ (Identifying Proxy and Base Case Scenario) ขั้นตอนที่ 5 คำนวณผลตอบแทนทางสังคม (SROI Calculation)

การประเมินผลกระทบโครงการในเชิงเศรษฐกิจ

การประเมินผลกระทบโครงการในเชิงเศรษฐกิจเป็นการประยุกต์วิธีการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ มาพิจารณาผลที่เกิดขึ้นตามมาจากผลผลิตของงานวิจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม ในวงกว้าง โดยเป็นการวัดส่วนเกินทางเศรษฐกิจ (Economic Surplus) ที่เป็นผลประโยชน์ที่วัดได้ มาวิเคราะห์ หาผลตอบแทนจากการลงทุนวิจัย ในลักษณะอัตราผลตอบแทน มูลค่าในปัจจุบัน และอัตราผลประโยชน์ต่อ ต้นทุน การประเมินผลกระทบในเชิงเศรษฐกิจจะช่วยสะท้อนให้เห็นว่าโครงการเกิดผลอย่างไรจากการลงทุน และนำไปใช้ในการปรับปรุงการดำเนินโครงการ รวมทั้งเป็นแนวทางในการตัดสินใจต่อไป ซึ่งพื้นฐานของ การวัดผลกระทบทางเศรษฐกิจจะเริ่มจากการคิดมูลค่าปัจจุบันของโครงการ และนำมาไปใช้วิเคราะห์ค่าด้วย เครื่องมือหรือดัชนีดังนี้

1) การคิดมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (Net Present Value: NPV)

การคำนวณผลรวมมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) ใช้เพื่อแสดงให้เห็นว่าโครงการให้ผลประโยชน์คุ้มค่า หรือมีผลตอบแทนต่อต้นทุนตลอดระยะเวลาของโครงการหรือไม่ ซึ่งมูลค่าปัจจุบันสุทธินี้อาจมีค่าเป็นลบ หรือศูนย์ หรือเป็นบวก ขึ้นอยู่กับมูลค่าปัจจุบันของผลรวม (PVB) ลบด้วยมูลค่าปัจจุบันของต้นทุนรวม (PVC) ถ้า NPV มีค่ามากกว่า 0 ($NPV > 0$) ก็แสดงว่าโครงการนั้นให้ผลประโยชน์คุ้มค่าต่อการลงทุน (มีกำไร) แต่ใน ทางตรงกันข้าม ถ้า NPV มีค่าน้อยกว่า 0 ($NPV < 0$) หมายความว่าโครงการนั้นให้ผลประโยชน์ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน (ขาดทุน) แต่บางกรณี NPV อาจมีค่าเท่ากับ 0 ($NPV = 0$) ซึ่งหมายความว่าโครงการนั้นไม่มีกำไรแต่ก็ไม่ขาดทุน ในกรณีเช่นนี้ภาครัฐบาลอาจตัดสินใจลงทุนถ้าโครงการนั้นหากก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือสิ่งแวดล้อม การหามูลค่าปัจจุบันสุทธิ ตามแนวคิดดังกล่าวมีสูตรการคำนวณดังนี้

$$\begin{aligned}
 NPV &= PVB - PVC \\
 &= \sum_{t=0}^n \frac{B_t}{(1+i)^t} - \sum_{t=0}^n \frac{C_t}{(1+i)^t} \\
 &= \sum_{t=0}^n \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t} \\
 &= \sum_{t=0}^n (B_t - C_t)(1+i)^{-t} \dots (1)
 \end{aligned}$$

โดยที่

- NPV = มูลค่าปัจจุบันสุทธิ
 PVB = มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์รวม
 PVC = มูลค่าปัจจุบันของต้นทุนรวม
 B_t = ผลประโยชน์ของโครงการที่เกิดขึ้นในปีที่ t
 C_t = ต้นทุนในการดำเนินโครงการที่เกิดขึ้นในปีที่ t
 i = อัตราดอกเบี้ย/ปี
 N = จำนวนปีดำเนินการโครงการ

2) การคิดอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR)

อัตราผลตอบแทนภายในของโครงการ (Internal Rate of Return : IRR) คือ อัตราที่ทำให้ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของโครงการที่คิดเป็นมูลค่าปัจจุบันแล้วมีค่าเท่ากันพอดี หรือจะใช้อัตราเท่าใดที่จะทำให้ค่า NPV มีค่าเท่ากับ 0 ($NPV = 0$) ก็คืออัตราผลตอบแทนภายในของโครงการ หาก IRR มีค่าสูงกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ หรือผลที่จะได้รับก็แสดงว่าโครงการให้ผลประโยชน์คุ้มค่า (มีกำไร) ถ้า IRR มีค่าต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยเงินกู้หรือผลที่จะได้รับ ก็แสดงว่าโครงการให้ผลประโยชน์ไม่คุ้มค่า (ขาดทุน) ถ้า IRR มีค่าเท่ากับอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ก็หมายความว่าโครงการให้ผลประโยชน์คุ้มทุนพอดี ซึ่ง IRR สามารถหาได้จากสมการ ดังนี้

$$\sum_{t=0}^n \frac{B_t - C_t}{(1+i)^t} = 0$$

3) การคิดระยะเวลาคืนทุน (PB: Payback Period)

ระยะเวลาคืนทุน (Payback Period: PB) ของโครงการ หมายถึง ระยะเวลาการดำเนินงานที่มีผลทำให้ผลประโยชน์สุทธิมีค่าเท่ากับค่าใช้จ่ายในการลงทุนพอดีโดยมีวิธีคำนวณ ดังนี้

$$PB = \frac{TC}{AB}$$

โดยที่

- PB = ระยะเวลาคืนทุน (Payback Period)
 TC = ต้นทุนทั้งหมด (Total Cost)
 AB = ผลประโยชน์เฉลี่ยต่อปี (Average Benefit/Year)

การวิเคราะห์หรือการประเมินโครงการถือได้ว่าเป็นงานที่มีความสำคัญมากเพราะเป็นส่วนที่ช่วยในการตัดสินใจที่จะลงทุนได้ถูกต้องและเป็นการลดอัตราความเสี่ยงให้น้อยลง จากข้อจำกัดด้านเวลา นอกจากนี้ ผลจากการวิเคราะห์โครงการยังช่วยให้ผู้ลงทุน หรือผู้วางนโยบายสามารถจัดการและวางแผนดำเนินโครงการได้อย่างเป็นระบบ หรือมีสารสนเทศเพื่อตัดสินใจขับเคลื่อนการดำเนินงานต่อไป รวมทั้งสามารถการจัดสรรทรัพยากรในระยะเวลาที่มีอยู่ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีประโยชน์สูงสุดต่อสังคม

4) อัตราผลตอบแทนการลงทุน (Return on Investment: ROI)

อัตราผลตอบแทนการลงทุน (Return on Investment - ROI) เป็นตัวชี้วัดที่ใช้ในการวัดผลสำหรับการลงทุนใด ๆ โดยนับผลผลิต หรือกำไรที่คาดหวังจากการลงทุนเทียบกับต้นทุนการลงทุน อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนที่วัดได้ เป็นอัตราส่วนระหว่างกำไรสุทธิกับเงินลงทุน ถ้าอัตราส่วนนี้มีค่าสูงขึ้น แสดงว่าโครงการใช้เงินลงทุนเพื่อก่อให้เกิดกำไรมีประสิทธิภาพมาก โดยมีสูตรคำนวณดังนี้

$$\begin{aligned} \text{อัตราผลตอบแทนจากการลงทุน} &= \frac{\text{กำไรสุทธิ}}{\text{ขาย}} \times \frac{\text{ขาย}}{\text{เงินลงทุน}} \\ &= \frac{\text{กำไรสุทธิ}}{\text{เงินลงทุน}} \end{aligned}$$

ถ้าค่าที่คำนวณได้เป็นบวก แสดงว่าได้รับกำไรมากกว่าเงินลงทุนที่ได้ลงทุนไป สมควรแก่การลงทุนหากค่าที่ได้เป็นลบ แสดงว่าการลงทุนนั้นไม่คุ้มค่ากับกิจกรรมที่ได้ลงทุนไปไม่สมควรลงทุน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคมกรณีศึกษา : วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ในครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมหลักฐานจากรายงานสรุปผลการดำเนินโครงการบริการวิชาการในชื่อโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ รายงานการดำเนินโครงการฉบับสมบูรณ์ รายงานการเงิน รายงานแสดงรายละเอียดการขออนุมัติเพื่อดำเนินกิจกรรมภายใต้โครงการ รายงานผลการศึกษาสภาพปัญหาและบริบทพื้นที่ หนังสือรับรองการนำผลการบริการวิชาการไปใช้ประโยชน์ รวมถึงการสอบถามข้อมูลจากคณะผู้ดำเนิน ดังนี้

- ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความสอดคล้องและศักยภาพในการพัฒนา (Compliance and Development Potential Analysis)
- ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder Analysis)
- ขั้นตอนที่ 3 สร้างแผนผังผลลัพธ์ (Draw Outcomes Map)
- ขั้นตอนที่ 4 กำหนดตัวแปรแทนและสถานการณ์ที่เป็นไปอย่างปกติ (Identifying Proxy and Base Case Scenario)
- ขั้นตอนที่ 5 คำนวณผลตอบแทนทางสังคม (SROI Calculation)

ผลการศึกษา

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ความสอดคล้องและศักยภาพในการพัฒนา (Compliance and Development Potential Analysis)

การวิเคราะห์ความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Goals) เป้าหมายหลัก 13 หมายเหตุภายใต้กรอบการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 และแผนยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579) ผลการศึกษา พบว่า กิจกรรมการดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย มีแนวทางการพัฒนาที่ตรงกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Goals) เป้าหมายที่ 2 ยุติความหิวโหย บรรลุความมั่นคงทางอาหารและยกระดับโภชนาการ และส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับหมายเหตุการพัฒนาประเทศที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำด้านสินค้าเกษตร และเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง มุ่งเน้น ใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับการผลิตและเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร

เป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Goals) เป้าหมายที่ 3 สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย ซึ่งสอดคล้องกับหมายเหตุการพัฒนาประเทศที่ 9 ไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม โดยการสนับสนุนครัวเรือนยากจนให้เข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพ ตลอดจนสร้างความคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสมและครอบคลุมคนทุกกลุ่ม และหมายเหตุที่ 12 ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต โดยเพิ่มกำลังคนคุณภาพรองรับภาคการผลิตเป้าหมาย และพัฒนาระบบนิเวศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Goals) เป้าหมายที่ 8 ส่งเสริมการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต่อเนื่อง ครอบคลุม และยั่งยืน การจ้างงานเต็มที่และ มีผลิตภาพ และการมีงานที่มีคุณค่าสำหรับทุกคน ซึ่งสอดคล้องกับหมายเหตุที่ 1 ไทยเป็นประเทศชั้นนำ ด้านสินค้าเกษตร และเกษตรแปรรูปมูลค่าสูง มุ่งเน้น ใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับการผลิตและเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตร หมายเหตุที่ 9 ไทยมีความยากจนข้ามรุ่นลดลง และมีความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอ เหมาะสม โดยการสนับสนุนครัวเรือนยากจนให้เข้าถึงการศึกษาและการพัฒนาทักษะอาชีพ ตลอดจนสร้างความคุ้มครองทางสังคมที่เหมาะสมและครอบคลุมคนทุกกลุ่ม และหมายเหตุที่ 12 ไทยมีกำลังคนสมรรถนะสูง มุ่งเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ตอบโจทย์การพัฒนาแห่งอนาคต โดยเพิ่มกำลังคนคุณภาพรองรับภาคการผลิตเป้าหมาย และพัฒนาระบบนิเวศเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต แสดงดัง Figure 1.

การวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนา ผลการวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาด้วย SWOT Analysis พบว่า วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย มีจุดแข็ง (Strengths) เรื่องการมีวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่นจำนวนมาก วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง บุคลากรมีความรู้ความสามารถ แต่มีจุดอ่อน (Weaknesses) เรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ การขาดทักษะการขายและการตลาด การขาดทักษะด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การขาดทักษะด้านการตลาดดิจิทัล และการขาดงบประมาณในการพัฒนาสินค้า วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้มีโอกา (Opportunities) จากการที่ภาครัฐมีนโยบายสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง วิสาหกิจชุมชนเป็นรู้จัก และกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของผู้บริโภค สำหรับอุปสรรค (Threats) ได้แก่ คู่แข่งขันผลิตสินค้าเลียนแบบได้ง่าย ความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ การตัดราคาจากคู่แข่ง แสดงดัง Figure 2.

	1 People No poverty	2 Zero Hunger	3 Good Health and well-being	4 Quality Education	5 Gender Equality	6 Clean Water and Sanitation	7 Affordable and Clean Energy	8 Decent Work and Social Protection	9 Industry, Innovation and Infrastructure	10 Reduced Inequalities	11 Sustainable Consumption and Production	12 Climate Action	13 Life Below Water	14 Life On Land	15 Life Under the Sea	16 Peace, Justice and Strong Institutions	17 Partnerships for the Goals
1: High-value agricultural products and processed agricultural products.	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
2: Tourism that prioritizes quality and sustainability.								☐	☐	☐			☐				
3: Establishing a production base for electric vehicles.																	
4: High-value medical and health center																	
5: The region's vital logistics hub, serving as the gateway for trade, investment, and strategic business.																	
6: The digital center and intelligent electronics industry of ASEAN.				☒				☒	☒							☒	☒
7: Small and medium-sized enterprises (SMEs) possess great strength, high potential, and the ability to compete effectively.								☒	☐								☒
8: A smart city that is both livable and safe, while also growing sustainably.																	
9: The levels of intergenerational poverty have reduced significantly, and every individual in Thailand now has access to sufficient social protection.	☐	☒	☒	☒	☐			☒	☐	☐							
10: Reduce waste and promote the reuse of resources, while also reducing carbon emissions.						☐	☐	☒					☒	☐	☐	☒	☒
11: Minimize the threats and consequences of natural calamities and climate change.																	
12: High-performance manpower focused on continuous learning, addressing the needs of future development.			☒	☒	☐			☒	☐			☐				☒	☒
13: Establishing a modern and efficient government sector that is responsive to the needs of the people				☒	☒			☒								☒	☒

☐ * The country's 13 development milestones are in conformity with the 17 Sustainable Development Goals (SDGs).
☐ ○ Conforms with the 20-year local development strategy of Rajabhat University
☐ > Which matches the activities of the project.

Figure 1. Analyzing consistency with SDG, 13 main goals under the 13th Economic and Social Development Plan & Rajabhat University Strategic Plan for Local Development, 2017-2036.

SWOT Analysis

Strengths

- There are plenty of local residues.
- The community enterprise is robust.
- The staff is highly proficient.

Opportunities

- The Department maintains an ongoing support policy.
- Community enterprises are widely recognized.
- Preservation of the environment.
- Regarding the consumer.

Weaknesses

- Designing products.
- Proficiency in sales and marketing.
- Proficiency in packaging development.
- Proficiency in digital marketing.
- Allocation of funds for the purpose of developing a product.

Threats

- It can be easily patterned.
- The uninterrupted adherence to a consistent course of action by the government.
- Reduction in prices by rival companies.

Figure 2. SWOT Analysis

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake Holder Analysis)

ผลการศึกษา พบว่า ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักจากการดำเนินกิจกรรมตามโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย คือ บุคลากรวิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางตรง ได้แก่ ประชาชนบริเวณใกล้เคียง นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม นักวิจัยและนักวิชาการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางอ้อมได้แก่ เทศบาลตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย อุตุสหากรรมจังหวัดสุโขทัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม แสดงดัง Figure 3.

Stakeholder Analysis

Figure 3. Steck Holder Analysis

ขั้นตอนที่ 3 สร้างแผนผังผลลัพธ์ (Outcomes Map)

จากผลการวิเคราะห์ในขั้นตอนที่ 2 ทำให้ทราบว่าวิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางชลัง ตำบลเมืองบางชลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ยังคงมีจุดอ่อน (Weaknesses) ในเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ ทักษะการขายและการตลาด ทักษะด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ทักษะด้านการตลาดดิจิทัล และงบประมาณ ในการพัฒนาสินค้า นอกจากนี้ยังพบอุปสรรค (Threats) ในเรื่องสินค้าสามารถลอกเลียนแบบได้ง่าย ความต่อเนื่อง ของนโยบายภาครัฐ การตัดราคาจากคู่แข่ง ข้อมูลดังกล่าวเป็นที่มาของโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชน ไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางชลัง ตำบลเมืองบางชลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งมีกิจกรรมหลัก คือ การอบรม เจริญอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่นอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การตลาดดิจิทัลเบื้องต้น และอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยอัตลักษณ์ (ตราสินค้า) ของชุมชน ภายใต้งบประมาณสนับสนุน 45,000 บาท ซึ่งจากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการทำให้ สามารถวิเคราะห์ผลผลิต (Output) ผลลัพธ์ (Outcomes) และผลกระทบ (Impact) แสดงเป็นแผนผังผลลัพธ์ แสดงดัง Figure 4.

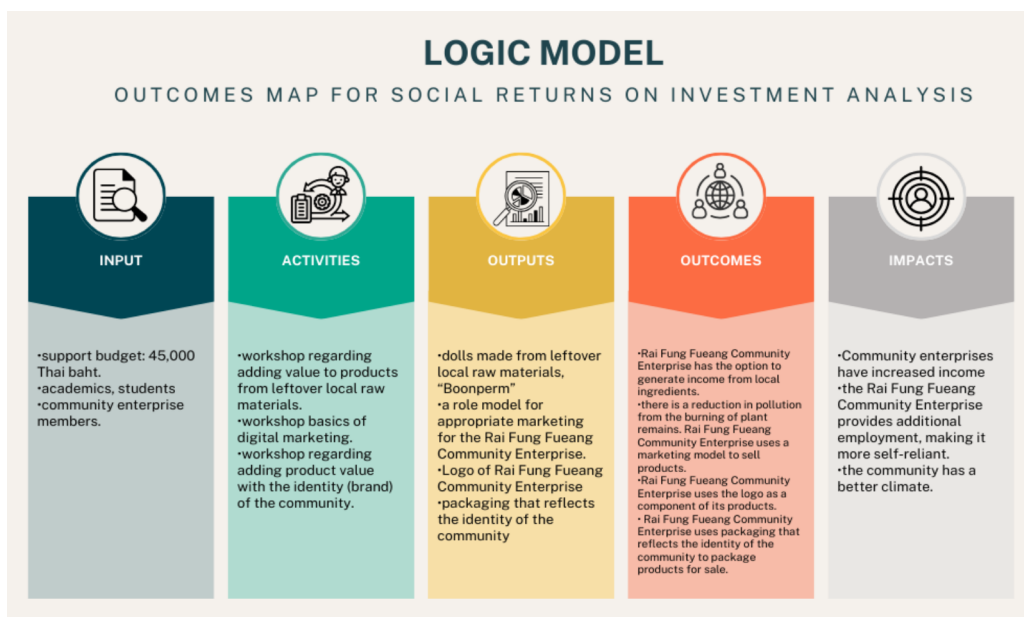

Figure 4. Outcomes Map

ขั้นตอนที่ 4 กำหนดตัวแปรแทน และสถานการณ์ที่เป็นไปอย่างปกติ (Identifying Proxy and Base Case Scenario)

จากขั้นตอนที่ 3 หลังจากที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลรายละเอียดของโครงการและสร้างเป็นแผนผังผลลัพธ์เรียบร้อยแล้ว ในขั้นตอนที่ 4 จะเป็นการแปลงค่าผลลัพธ์จากข้อมูลที่เป็นนามธรรมเป็นข้อมูลเชิงตัวเลขที่สามารถแสดงมูลค่าได้ ซึ่งจากการวิเคราะห์ พบว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่นจะต้องใช้รายได้จากการขายตุ๊กตา “บุญเพิ่ม” (หักมูลค่า

เพิ่มจากตราสินค้า) และมูลค่าคาร์บอนเครดิตจากการลดการเผาทำลายซากพืชเป็นตัวแปรแทน (Proxy) ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการตลาดดิจิทัลเบื้องต้นจะต้องใช้รายได้จากการขายตุ๊กตา“บุญเพิ่ม” ผ่านช่องทางการตลาดดิจิทัล (หักมูลค่าเพิ่มจากตราสินค้า) และรายได้จากการขายสินค้าอื่นๆของชุมชนผ่านช่องทางการตลาดดิจิทัล(หักมูลค่าเพิ่มจากตราสินค้า) เป็นตัวแปรแทน (Proxy) และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยอัตลักษณ์ (ตราสินค้า) ของชุมชน จะต้องใช้มูลค่าเพิ่มจากการใช้อัตลักษณ์ (ตราสินค้า) ของชุมชนเป็นตัวแปรแทน (Proxy) แสดงดัง Table 1.

Table 1. Proxy Value Analysis

Activities	Output	Outcome	Impact	Proxy
1. Workshop regarding adding value to products from leftover local raw materials.	1. Dolls made from leftover local raw materials, “Boonperm”	1. Rai Fung Fueang Community Enterprise has the option to generate income from local ingredients. 2. There is a reduction in pollution from the burning of plant remains. Rai Fung Fueang Community Enterprise uses a marketing model to sell products.	1. The Rai Fung Fueang Community Enterprise provides additional employment, making it more self-reliant. 2. The community has a better climate.	1. Income from the sale of “Boonperm” dolls (deducting added value from the brand). 2. Carbon credit value from reducing the burning of plant remains.
2. Workshop basics of digital marketing.	2. A role model for appropriate marketing for the Rai Fung Fueang Community Enterprise.	1. Rai Fung Fueang Community Enterprise applies a digital marketing model to sell products.	1. Rai Fung Fueang Community Enterprise can generate income through digital marketing channels.	3. Income from selling “Boonperm” dolls through digital marketing channels (Deducting the value added from the brand). 4. Income from the sale of other products of the community through digital marketing channels (deducting added value from the brand).

Table 1. Proxy Value Analysis (continue)

Activities	Output	Outcome	Impact	Proxy
3. Workshop regarding adding product value with the identity (brand) of the community.	1. Logo of Rai Fung Fueang Community Enterprise.	1. Rai Fung Fueang Community Enterprise uses the logo as a component of its products.	1. The products of Rai Fung Fueang Community Enterprise have increased in value by 10 percent.	5. Value added from using the identity (brand) of the community.
	2. packaging that reflects the identity of the community.	2. Rai Fung Fueang Community Enterprise uses packaging that reflects the identity of the community to package products for sale.	2. the Rai Fung Fueang Community Enterprise is more well known.	

Table 2. Base Case Scenario Analysis (Unit: Percentage)

Activities	Attribution	Deadweight	Displacement	Dropoff
1. Workshop regarding adding value to products from leftover local raw materials. - Community enterprises have the idea of gathering together to brainstorm ideas on how to earn extra income.	10	30	0	10
2. Workshop basics of digital marketing. - There are local agencies providing training for new era marketing.	20	30	10	10
3. Workshop regarding adding product value with the identity (brand) of the community. - There are local agencies providing training. About packaging development.	20	30	0	10

หลังจากการวิเคราะห์เส้นทางผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบ และตัวแทนเชิงมูลค่าเรียบร้อยแล้วขั้นตอนต่อไปจะเป็นการกำหนดตัวแทนเชิงมูลค่า (ร้อยละ) ของสถานการณ์ที่เป็นไปอย่างปกติ (Base Case Scenario) ซึ่งผลจากปัจจัยอื่น (Attribution) จะแสดงผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ผลลัพธ์ส่วนเกิน (Deadweight) จะแสดงผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นโดยวิสาหกิจชุมชนดำเนินการขึ้นเองโดยที่ไม่มีองค์กรใดเข้ามาดำเนินการ ผลลัพธ์ทดแทน (Displacement) จะแสดงผลลัพธ์สุทธิเกิดจากการที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับผลลัพธ์ทางบวก แต่กลับทำให้มีส่วนได้ส่วนเสียอีกกลุ่มหนึ่งกลับได้รับผลลัพธ์ทางลบ อัตราการลดลงของผลประโยชน์ (Drop Off) จะแสดงอัตราส่วนของผลประโยชน์ที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับลดลงเมื่อเวลาผ่านไป สาเหตุดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก แสดงดัง Table 2.

ขั้นตอนที่ 5 คำนวณผลตอบแทนทางสังคม (SROI Calculation)

การคำนวณผลตอบแทนทางสังคม (SROI Calculation) เป็นแนวทางหนึ่งที่ใช้ในการวิเคราะห์ผลประโยชน์ที่ส่งผลกระทบหรือสร้างคุณค่าต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จากการดำเนินโครงการ ค่าดัชนีต่างๆ ที่ได้จากการคำนวณจะเป็นข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการตัดสินใจสำหรับการเลือกดำเนินกิจกรรมหรือโครงการต่างๆ ต่อไป สำหรับการคำนวณผลตอบแทนทางสังคมจากการดำเนินโครงการ คณะผู้วิจัยจะใช้ดัชนีทางการเงินในการวิเคราะห์ ได้แก่ มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) อัตราผลตอบแทนภายใน (IRR) ระยะเวลาคืนทุน (PB) และผลตอบแทนทางสังคม (SROI) แสดงดัง Table 3

Table 3. SROI Analysis

Year	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Processing Time	0	1	2	3	4	5
Fund	-45000					
Total Benefit	19,697.00	24,957.90	30,813.30	40,588.20	42,515.10	44,805.60
Present Benefit	19,697.00	23,769.43	27,948.57	35,061.61	34,977.28	35,106.36
Total Benefit-Total Cost -Base Case Impact	-34,136.5	12,770.40	15,839.80	20,597.60	21,296.80	22,591.70
Present Value	-34,136.50	12,162.29	14,367.17	17,792.98	17,520.93	17,701.19
Based Case Impact						
Base Case Impact	8,833.50	12,187.50	14,973.50	19,990.60	21,218.30	22,213.90
Present Base Case Impact	8,833.50	11,607.14	13,581.41	17,268.63	17,456.35	17,405.17
NPV	45,408.05 Thai bath					
IRR	40.49%					
PB	2 years 2 months					
SROI	2.01 times					

* Discount Rate 10%

จาก Table 3. โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้รับทุนในปี พ.ศ. 2564 เป็นจำนวนเงิน 45,000 บาท เมื่อนำมาคำนวณความคุ้มค่าในการลงทุนในระยะ 5 ปี คือ พ.ศ. 2565-2569 พบว่า มูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) เท่ากับ 45,408.05 บาท กำหนดให้อัตราคิดลด (Discount Rate) เท่ากับร้อยละ 10 มูลค่าปัจจุบันของผลประโยชน์ที่ได้รับสุทธิ คือ มูลค่าผลประโยชน์สุทธิที่ได้รับจากการดำเนินโครงการที่ได้ทำการปรับค่าของเวลาให้เป็นมูลค่าปัจจุบันเรียบร้อยแล้ว และมีค่าผลประโยชน์ที่ได้รับสุทธิเป็นบวกหรือมีค่ามากกว่า 0 ($NPV > 0$) แสดงว่าโครงการดังกล่าวมีความคุ้มค่าในลงทุน ในส่วนของอัตราผลตอบแทนภายใน (Internal Rate of Return: IRR) มีค่าเท่ากับร้อยละ 40.49 มีระยะเวลาคืนทุน (Payback Period: PB) เท่ากับ 2 ปี 2 เดือน และผลตอบแทนจากการลงทุนทางสังคม (SROI) เท่ากับ 2.01 เท่า จึงสามารถกล่าวได้ว่าเงินลงทุนในโครงการดังกล่าวทุก 1 บาท สามารถสร้างผลประโยชน์สุทธิได้ 2.01 บาท

สำหรับภาววิเคราะห์สัดส่วนของผลกระทบจากการดำเนินโครงการเป็นการวิเคราะห์ที่คำนึงถึงของผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวิสาหกิจชุมชนจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม ผลการวิเคราะห์พบว่า ผลตอบแทนทางสังคมจากการดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ในด้านเศรษฐกิจร้อยละ 30 ด้านสังคมร้อยละ 25 และด้านสิ่งแวดล้อมร้อยละ 45

สรุปผล

ผลจากการวิเคราะห์ตามขั้นตอนที่ 1-5 สรุปผลการวิจัยได้ว่าการดำเนินกิจกรรมตามโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางซ่ง ตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย มีความสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Goals) เป้าหมายที่ 2 3 และ 8 และยังสอดคล้องกับกรอบการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 13 หมุดหมายการพัฒนาประเทศที่ 1 9 และ 12 โดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก คือ บุคลากรภายในวิสาหกิจชุมชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางตรง ได้แก่ ประชาชนบริเวณใกล้เคียง นักศึกษาคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม นักวิจัยและนักวิชาการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางอ้อม ได้แก่ เทศบาลตำบลเมืองบางซ่ง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย อุตสาหกรรมจังหวัดสุโขทัย และมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ผลจากการวิเคราะห์ SWOT Analysis พบว่า วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้มีจุดแข็ง (Strengths) เรื่องการมีวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่นจำนวนมาก วิสาหกิจชุมชนมีความเข้มแข็ง บุคลากรมีความรู้ความสามารถแต่มีจุดอ่อน (Weaknesses) เรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ การขาดทักษะการขายและการตลาด การขาดทักษะด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การขาดทักษะด้านการตลาดดิจิทัล และการขาดงบประมาณในการพัฒนาสินค้า วิสาหกิจชุมชนแห่งนี้มีโอกาส (Opportunities) จากการที่ภาครัฐมีนโยบายสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง วิสาหกิจชุมชนเป็นรู้จัก และกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของผู้บริโภค สำหรับอุปสรรค (Threats) ได้แก่ การที่สินค้าสามารถลอกเลียนแบบได้ง่าย ความต่อเนื่องของนโยบายภาครัฐ การตัดราคาจากคู่แข่ง จึงมีการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมเพื่อลดจุดอ่อน ได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการเพิ่มมูลค่าสินค้าจากวัตถุดิบเหลือใช้ในท้องถิ่น การตลาดดิจิทัลเบื้องต้น และการเพิ่มมูลค่าสินค้าด้วยอัตลักษณ์ (ตราสินค้า) ของชุมชน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินมีมูลค่าปัจจุบันสุทธิ (NPV) เท่ากับ 45,408.05 บาท ผลตอบแทนภายใน (IRR) เท่ากับร้อยละ 40.49 มีระยะเวลาคืนทุน (PB) เท่ากับ 2 ปี 2 เดือน และมีผลตอบแทนทางสังคม (SROI) เท่ากับ 2.01 บาท

การอภิปรายผล

การวิเคราะห์ความคุ้มค่าจากการบริการวิชาการด้วยเครื่องมือการวัดผลตอบแทนทางสังคม กรณีศึกษา: วิทยาลัยชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ในครั้งนี้ใช้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์วิสาหกิจชุมชนไร่ฟุ้งเฟื่องเมืองบางขลัง ตำบลเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย วัตถุประสงค์หลักของการวิจัย คือ การวิเคราะห์ความเหมาะสมของการใช้เครื่องวัดผลตอบแทนทางสังคม (SROI) หลังจากการวิจัยเสร็จสิ้นทำให้ทราบว่าเครื่องมือดังกล่าวมีความเหมาะสมสามารถแสดงผลประโยชน์สุทธิที่สังคมหรือชุมชนจะได้รับสอดคล้องกับ Vluggen et al. [1] ที่ใช้ SROI ตัดสินใจเลือกการลงทุนทางสังคม และผลที่ได้จากการคำนวณด้วยเครื่องมือดังกล่าวทำให้ทราบว่าเงินลงทุนทุก 1 บาท สามารถสร้างผลประโยชน์สุทธิได้ 2.01 บาท การลงทุนดังกล่าวจึงคุ้มค่าสอดคล้องกับ Merino et al. [2] ที่พบว่าการลงทุนสร้างผลตอบแทนทางสังคมได้มากกว่า 3 เท่า Arvidson et al. [5] ที่พบว่า ผลตอบแทนจากการลงทุนทางสังคม (SROI) ให้ผลตอบแทน 6.50 ปอนด์สำหรับทุก ๆ 1 ปอนด์ที่ลงทุน และ Stenberg & Varua [6] ที่พบว่า ผลประโยชน์จากการลงทุนทางสังคมมีมากกว่างบประมาณที่ใช้ไประหว่าง 2 ถึง 9 เท่า

ข้อเสนอแนะ

1. เนื่องจากการวิเคราะห์ผลตอบแทนทางสังคมไม่มีการกำหนดมาตรฐานของตัวแปร หรือตัวแทน (Proxy) จึงทำให้บางครั้งอาจเกิดการกำหนดมูลค่าผลกระทบจากการดำเนินโครงการที่มากเกินไป (Over Claim) หรืออาจการปัญหาการนับซ้ำ (Double Count) ดังนั้นจึงควรใช้เครื่องมือทางสถิติหรือเศรษฐมิติอื่นๆ เพื่อแก้ไขหรือป้องกันที่อาจเกิดขึ้นดังกล่าว
2. การวิจัยครั้งนี้เกิดขึ้นหลังจากที่การดำเนินโครงการเสร็จสิ้นไปแล้ว 1 ปี ทำให้บริบทของชุมชนรวมถึงข้อมูลบางอย่างเกิดความคลาดเคลื่อนหรือสูญเสีย ทำให้ไม่สามารถสะท้อนสภาพความเป็นจริงในช่วงเวลาของการดำเนินโครงการ ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าว ผู้ดำเนินโครงการจะต้องคำนวณผลตอบแทนทางสังคมหลังจากกิจกรรมสุดท้ายเสร็จสิ้นโดยทันที
3. ผลจากการวิเคราะห์ทำให้ทราบว่าการลงทุนทางด้านวิชาการมีความคุ้มค่า เนื่องจากมีค่า SROI เท่ากับ 2.01 แต่จากการที่ชุมชนมีจุดอ่อนเรื่องการออกแบบผลิตภัณฑ์ การขาดทักษะการขายและการตลาด การขาดทักษะด้านการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การขาดทักษะด้านการตลาดดิจิทัล และการขาดงบประมาณในการพัฒนาสินค้า การจัดโครงการในครั้งต่อไป ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องเพิ่มทักษะและองค์ความรู้ในประเด็นดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

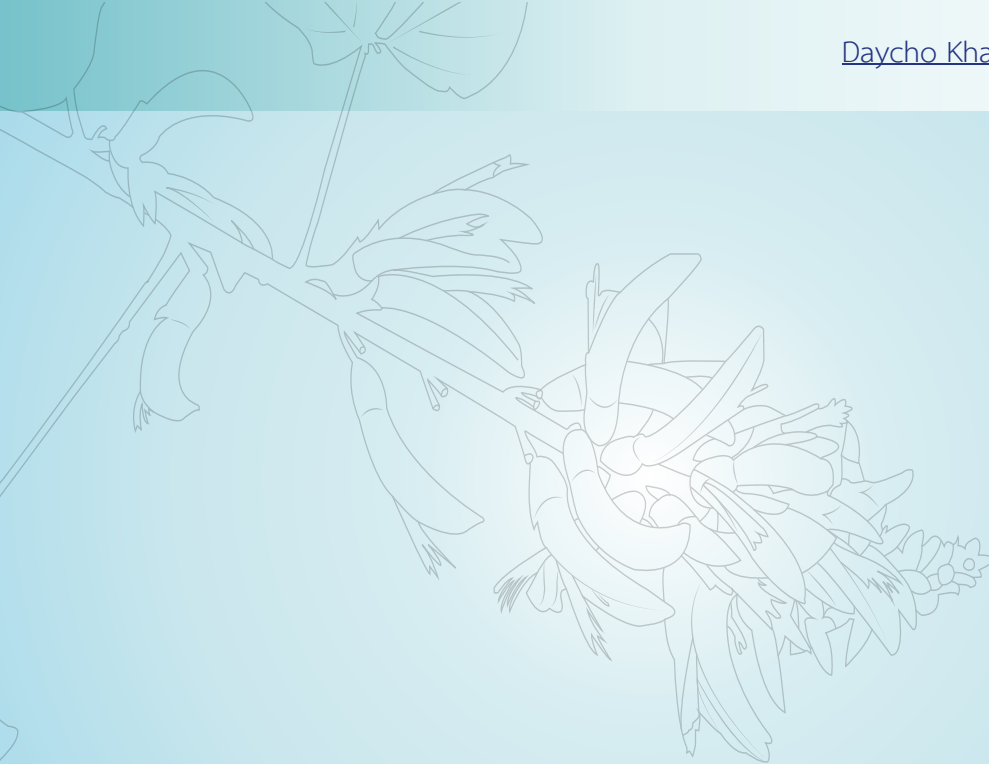
References

- [1] Vluggen, R., Kuijpers, R., Semeijn, J., & Gelderman, C. J. (2020). Social return on investment in the public sector. *Journal of Public Procurement*, 20(3), 235–264.
- [2] Merino, M., Martín Lorenzo, T., Maravilla-Herrera, P., Ancochea, J., Gómez Sáenz, J. T., Hass, N., Molina, J., Peces-Barba, G., Trapero-Bertran, M., Trigueros Carrero, J. A., & Hidalgo-Vega, Á. (2022). A social Return on Investment analysis of improving the management of chronic obstructive pulmonary disease within the Spanish National Healthcare System. *International Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease*, 17, 1431–1442.
- [3] Davies, L. E., Taylor, P., Ramchandani, G., & Christy, E. (2020). Measuring the social return on investment of community sport and leisure facilities. *Managing Sport and Leisure*, 26(1–2), 93–115.
- [4] Purwohedi, U., & Gurd, B. (2019). Using Social Return on Investment (SROI) to measure project impact in local government. *Public Money & Management*, 39(1), 56–63.
- [5] Arvidson, M., Battye, F., & Salisbury, D. (2014). The social return on investment in community befriending. *International Journal of Public Sector Management*, 27(3), 225–240.
- [6] Stenberg, L. & Varua, M. (2013). Social return on investment: A community NGO in south-western Sydney. *Asia Journal of Tourism Research*, 19(1), 147–170.
- [7] Girón, A. (2016). Objetivos Del Desarrollo Sostenible Y La Agenda 2030: Frente A Las políticas Públicas Y Los Cambios De Gobierno En América Latina. *Problemas del Desarrollo*, 47(186), 3–8.
- [8] Hall, C. M. (2019). Constructing sustainable tourism development: The 2030 agenda and the managerial ecology of sustainable tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 27(7), 1044–1060.
- [9] Puig-Cabrera, M., & Foronda-Robles, C. (2018). El turismo y el alivio de la pobreza: Un enfoque desde el prisma de los destinos emergentes en el marco de la Agenda 2030. *Investigaciones Turísticas*, 16, 1–22.
- [10] Silveira, F., Martins, A. L., Gadelha, P., & Paes-Sousa, R. (2021). Quantifying convergence on health-related indicators of the 2030 agenda for sustainable development. *Bulletin of the World Health Organization*, 99(3), 228–235.
- [11] Pradhan, P., Costa, L., Rybski, D., Lucht, W., & Kropp, J. P. (2017). A Systematic study of Sustainable Development Goal (SDG) interactions. *Earth's Future*, 5(11), 1169–1179.
- [12] Breuer, A., Janetschek, H., & Malerba, D. (2019). Translating Sustainable Development Goal (SDG) interdependencies into policy advice. *Sustainability*, 11(7), 1–20.

- [13] Saner, R., Yiu, L., & Kingombe, C. (2019). The 2030 agenda compared with six related international agreements: Valuable resources for SDG implementation. *Sustainability Science*, 14(6), 1685–1716.
- [14] van Vuuren, D. P., Zimm, C., Busch, S., Kriegler, E., Leininger, J., Messner, D., Nakicenovic, N., Rockstrom, J., Riahi, K., Sperling, F., Bosetti, V., Cornell, S., Gaffney, O., Lucas, P. L., Popp, A., Ruhe, C., von Schiller, A., Schmidt, J. O., & Soergel, B. (2022). Defining a sustainable development target space for 2030 and 2050. *One Earth*, 5(2), 142–156.
- [15] Stern, E., Stame, N., Mayne, J., Forss, K., Davies, R., & Befani, B. (2012, April). Broadening the range of designs and methods for impact evaluations. *Report of a study commissioned by the Department for International Development, DFID Working Paper 38*, London, United Kingdom.
- [16] Kwasnica, D., Dombrowski, S. U., White, M., & Sniehotta, F. (2016). Theoretical explanations for maintenance of behaviour change: A systematic review of behaviour theories. *Health Psychology Review*, 10(3), 277–296.
- [17] Anderson, A. (2005). *The community builder's approach to theory of change: A practical guide to theory development*. https://www.theoryofchange.org/pdf/TOC_fac_guide.pdf
- [18] Arampatzis, A. (2016). The spatiality of counter-austerity politics in Athens, Greece: Emergent “urban solidarity spaces”. *Urban Studies*, 54(9), 2155–2171.
- [19] Ragozino, S. (2016). Tools for regeneration of the urban landscape. Social enterprise as a link between people and landscape. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 223, 201–208.
- [20] Grieco, C., Michelini, L., & Iasevoli, G. (2015). Measuring value creation in social enterprises: A cluster analysis of social impact assessment models. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 44(6), 1173–1193.
- [21] Nicholls, A. (2015). *Synthetic grid: A critical framework to inform the development of social innovation metrics*. CRESSI Working Papers.
- [22] Zamagni, S., Venturi, P., & Rago, S. (2015). Valutare l'impatto sociale. La questione della misurazione nelle imprese sociali. *Impresa Sociale*. 6, 77–97.
- [23] Nicholls, J., Lawlor, E., Neitzert, E., & Goodspeed, T. (2012). *A guide to social return on investment*. https://socialvalueuk.org/publications/doc_details/241-a-guide-to-social-return-on-investment-2012

The Community Participation in Developing the Operational Management of the Learning Center under the King Rama the Ninth 's Philosophy for Local People

Daycho Khaenamkhaew^{1*}

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, 80280, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: Daycho_kha@nstru.ac.th

(Received: December 22, 2023; Revised: June 24, 2024; Accepted: June 27, 2024)

Abstract

Sustainable participation and management techniques through operational learning within the community are critical in the future. This study investigated the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the ninth 's philosophy for local people. A qualitative data was collected through interviews and observations involving 22 targeted specific participants, including farmers in the area region, community leaders, and agricultural experts. The research findings revealed that concerning the participation of the community in the study, the provided guidelines highlighted emphasized the significance of community engagement, aligning with the practices with public opinions. Efficient resource allocation, guided by the principles of the sufficiency economy, along with transparent communication and stakeholder coordination. Continuous evaluation, systematic documentation, and community feedback enabled adaptive management. The study research introduced the “PRI-2C” framework, emphasizing participatory and creative planning (P), resource allocation and budget management (R), implementation of the plan and integration of knowledge (I), coordination and communication (C), and continuous evaluation at every step (C).

Keywords: Community Participation, Management, Learning Center; The King Rama the Ninth 's Philosophy

Introduction

A community learning center serves as a platform for the exchange of knowledge and the organization of community activities. It provides information, news, and career guidance services, benefiting individuals seeking lifelong learning opportunities [1-3]. The community learning center acts as a central hub for coordinating community activities, facilitating the exchange of experiences, preservation of local wisdom, culture, community values, and identity. It serves as a central point for organizing activities across all sectors and acts as a network for managing societal learning [3-5]. The utilization of local wisdom in professions and the promotion of self-sufficiency economy principles involve the integration of traditional knowledge into occupations, fostering community participation in line with educational reform efforts and cultural development initiatives. The goal is to preserve indigenous customs, traditions, and local wisdom [2]. Training is a process that focuses on community development by enhancing skills, knowledge, and abilities, enabling individuals in the community to effectively apply the knowledge, skills, and experiences gained in their assigned tasks. It is a valuable learning process for both public and private sector organizations. Training can

enhance the knowledge, skills, and understanding of individuals, resulting in improved behaviors and attitudes in the workplace. This training process can be employed for personnel development before, during, and after employment. Furthermore, those tasked with training can utilize this information to improve and optimize training programs, increasing their effectiveness [6-7]. Therefore, training should align with the topics and provide suitable explanations according to the participants' needs. Additionally, high quality tools should be used to efficiently manage the training, along with knowledge about principles of personnel management and various personal development methods [8-9]. The objective is to raise awareness and foster a deeper comprehension of the significance of knowledge acquisition and the learning process stemming from hands on practical experience. The aim is to instill confidence and motivation in learners, thereby leading to a positive impact on their pursuit of learning [10-11].

Community Number 4 in Ban Pa Yang, Tha Ngio Subdistrict, Mueang District, Nakhon Si Thammarat Province, is home to 966 households. This community is known for its natural environment and social activities that profoundly influence the community's rural way of life. It provides abundant resources and serves as a habitat for diverse wildlife and plant species, thereby offering opportunities for agricultural activities and other professions. Local authorities are responsible for managing and developing the area to enhance the overall living conditions for the residents in the region. The learning center King Rama the 9th's philosophy for local development "1 rai is not poor for the people of Rajabhat" is located in Moo.4, Tha Ngio Subdistrict, Mueang District, Nakhon Si Thammarat Province. This learning center, under the Faculty of Humanities and Social Sciences, has established a "Practice center for royal wisdom application for local development." This initiative aligns with the university's strategy to improve the quality of life and increase the income of the local community, following the principles of the King Rama the 9th's philosophy of Sufficiency Economy. The project imparts knowledge about sustainable agriculture to local residents, in line with the university's strategy for local development based on the King Rama the 9th's philosophy. It forms a part of the program "Preserve, sustain, develop: royal wisdom application" activities within the "1 rai is not poor for the people of Rajabhat" project focus on promoting sustainable agricultural practices, encouraging community members to volunteer, and fostering a sense of devotion among the residents. The project also includes training programs on biofertilizer production to reduce expenses, modern rice cultivation techniques to increase income, and a prosperous rice field initiative to prevent debt and transform lives. Furthermore, there are voluntary activities directed toward community development for students and individuals who are interested. These activities involve hands on volunteering to honor the royal legacy

[12-14]. In order to facilitate the development of the project and learning center in line with its clear direction, a management approach can be developed to transform the learning center into a prototype for future learning centers [15].

Given the aforementioned significance, researchers exhibit a keen interest in the examination of the subject matter: The community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th 's philosophy for local people. The central inquiry revolves around the operational procedures of the practical application of royal wisdom learning center for local development and the potential avenues for its further enhancement. The outcomes of this study are intended for the betterment and advancement of management strategies concerning the practical application of royal wisdom learning center for local development. These strategies have a primary objective of establishing the learning center as a model for future development, a necessity to ensure sustainable support for the growth and development of the local community. This center assumes the role of a platform for the acquisition of knowledge and the enhancement of skills for the local populace. By improving the management of this learning center, the efficiency of knowledge creation and dissemination within the community is augmented. It provides a platform where learners and community members can access lifelong learning opportunities. The development of learning center management plays a pivotal role in endorsing local growth and development. It transforms into a central resource hub with the potential to elevate learning across various aspects of the community, including economics, society, and culture. The adoption of diverse and innovative management strategies contributes significantly to efficient local learning, fostering an environment of continuous learning. Furthermore, the enhancement of learning center management facilitates the creation and sharing of knowledge, effectively preparing the local community to address challenges. Hence, the strategies formulated for the management of the practical application of royal wisdom learning center for local development can be delineated as policy recommendations for pertinent organizations, including universities, provincial community development agencies, local governing bodies, and water and soil management authorities. This application of data and management strategies can function as an exemplar for development and governance, fostering active involvement from all sectors. In addition to these benefits, there are economic advantages to consider, such as the generation of local income, the promotion of cultural and educational tourism, and the support for skill development within local businesses. Socially, it instills local pride, fosters community collaboration, preserves local wisdom, and supports lifelong learning and education.

Objective

This study investigated the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people.

Conceptual framework

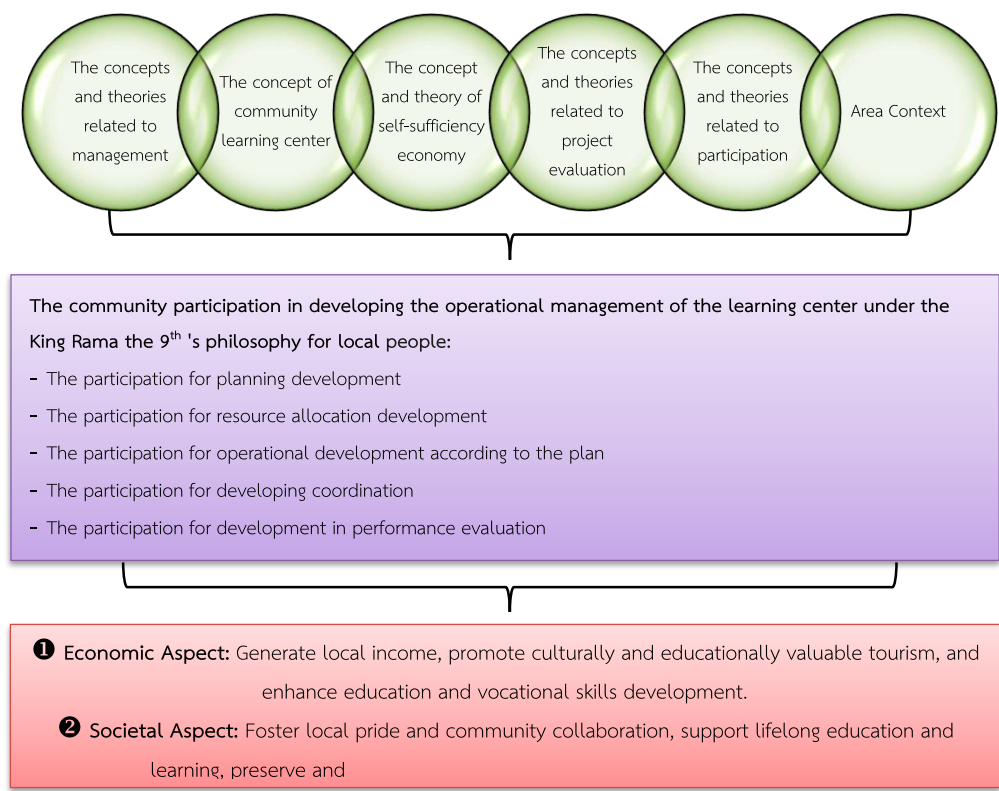

Figure 1. Conceptual framework

Methodology

Research Model: The study initiates with the initial phase of collecting and analyzing data. Following the completion of data analysis, the findings from the research will guide the collection and analysis of qualitative data The research took place from June to October 2023, within the research area that includes the learning center “King Rama the 9th 's philosophy for Local Development - 1 rai is not poor for the people of Rajabhat,” located in Moo.4, Tha Ngio Subdistrict, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand.

The key informants comprise 22 individuals, namely, (1) 10 local farmers chosen for their expertise in agriculture and sustainable economics, (2) 5 community leaders selected for their proficiency in agriculture and sustainable economics, and (3) 7 agricultural experts

consistently invited as speakers in the field of agricultural and economic development. The criteria for selecting participants in the research include being within the age range of 18–70 years, having experience with community learning centers, or participating a minimum of 5 times per year. Exclusion criteria include individuals who are unable to attend activities during the specified period, those experiencing discomfort, individuals unable to commit to the research and may withdraw at any time, those who pass away during the research, and participants who are physically unfit or unwilling to provide information for an extended period.

Data collection tools: The tools employed for qualitative research in the examination of the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people include: (1) Interview Guide: This guide is formulated through a comprehensive review of pertinent documents and research, with a specific focus on the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people. The interview guide has been pre-structured and employs questions derived from a flexible and user-friendly format for data analysis. This tool is organized into three parts, namely: Part 1: General Information of the Interviewee; Part 2: the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people, which includes the Participation of planning, resource allocation, execution in accordance with established plans, coordination efforts, and methods for evaluating outcomes; and Part 3: Issues and Recommendations. The quality control process involves multiple steps, commencing with the solicitation of input from consultants and experts to evaluate the tool's effectiveness. Subsequently, interviews conducted with key informants are used for verification. Following this, a trial data collection is performed, and the interviews are refined based on the feedback received. Finally, polished interviews are employed to conduct in-depth interviews with the key informants. (2) Observation Record: The observation record is utilized for the purpose of observing activities, including both participatory and non-participatory observations. Participatory observation entails the active engagement of the observer in activities alongside the group under study. Conversely, non-participatory observation entails the researcher's observation from an external vantage point without active involvement in certain activities.

Data Collection: Collection of qualitative data to study the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people. This includes the following steps: (1) Researchers contacted individuals privately beforehand to explain the research's objectives, benefits, and various research procedures, in order to seek cooperation. The researchers also provided documents

in advance to aid in interview preparation. They scheduled the dates, times, and locations for the interviews. (2) The research team examined the essential interview questions employed in conversing with the participants. In addition, they familiarized themselves with recording devices, notebooks, and other equipment before commencing the interviews. (3) Subsequently, the researchers initiated the process of obtaining official authorization documents from the Faculty of Humanities and Social Sciences to facilitate the collection of research data. The authorization letter was then presented to the primary participants for data acquisition. The researchers gathered data on the predetermined dates and times through interviews with key informants. These interviews took place over durations of 1 to 4 h during weekends, specifically on Saturdays and Sundays, generally between 13:00 and 18:00, at the residences of the key informants. The researchers followed the provided interview guidelines in conducting in-depth interviews with key informants, aiming for the success of their research. They kindly sought cooperation and consent from the participants, ensuring the participants' comprehension. Permission was requested to record audio and visual materials during the discussions while guaranteeing the confidentiality of any recorded information, visuals, or sounds. In cases where key informants expressed preferences for specific data not to be recorded, the researchers respected their wishes and refrained from documenting those details. The participants were instructed to strictly adhere to the researcher's guidelines. Moreover, if any unusual circumstances arose during their involvement in the research project, the key informants were promptly asked to inform the researchers. The researchers diligently ensured the comprehensive collection of data until reaching a point of saturation [16].

Data Analysis: Qualitative data analysis pertaining to the community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th's philosophy for local people involves the analysis of content obtained through in-depth interviews with key informants, totaling 22 individuals. Content analysis involves grouping the outputs and outcomes gathered from qualitative surveys and participant observations in a way that addresses the research objectives. This process aims to extract significant insights from the interviews, summarize key factors, and present the analysis through thematic analysis.

Results

Community of Ban Pa Yang comprises 966 households. This community features a natural environment and various social activities that significantly impact the urban and rural livelihoods of its residents, offering ample access to resources. The area also serves as a natural habitat for diverse wildlife and plants, fostering opportunities for agricultural practices and other professions. Local authorities take on the responsibility of managing and developing

the area to enhance the quality of life for community members. This includes the establishment of learning centers, particularly the King's initiative study centers, aimed at local development. Social activities that emphasize community relationships, such as religious events and celebrations, contribute to the improvement of the community's living standards and increased income for local residents. The community also highly values cultural heritage and traditions, which are handed down from one generation to the next. These aspects are crucial for the community as they play a significant role in preservation efforts and cultural continuity. Additionally, the community has developed tourism, particularly eco-tourism, as a significant source of income, promoting community involvement in environmental conservation and local cultural preservation efforts. This approach plays a crucial role in augmenting the knowledge and abilities of individuals within the community, including schools and educational institutions, as illustrated in Figure 2.

Figure 2. Area Context

The community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th 's philosophy for local people:

The participation for planning development: Planning for education focused development necessitates the active involvement of various sectors, offering engagement opportunities for the community, government, and private sector organizations in the area. Those expressing interest or desiring to contribute are urged to partake in the planning process in conjunction with the center for royal studies and development of local areas. The approach places significance on “participatory planning,” relying on the inclusion of local residents, community members, activity participants, and project contributors, as well as individuals from outside the region who display interest. Their substantial involvement plays a critical role in collaborative planning and active engagement in the development of the center for royal studies and development of local areas. This adheres to the principles of inclusive planning, as articulated in the statement: “Developing participatory planning creates opportunities for both local residents and outsiders to become part of this endeavor” (P1, P2, and P6, personal communication, October, 15, 2023; P19, and P20, personal communication, October, 22, 2023). Furthermore, collaborative planning among all sectors entails close cooperation with the local community in matters pertaining to education, training, and relevant local programs.

This collaboration includes defining the direction and relevance of these initiatives, understanding the aspects they should address, and formulating knowledge and practical guidelines for community members and project participants. In this context, it is crucial to consider the community's context, as well as its knowledge and skills. These factors represent essential human resources within the community and among project participants, enabling them to enhance their capabilities, actively engage, and plan initiatives that are creative, responsive to needs, and aligned with the community's way of life. As mentioned below "Engagement in planning and brainstorming involves deciding on the subjects to be studied, the training to be offered, and the practices to focus on" (P3, P7, and P10, personal communication, October, 15, 2023). Additionally, the statement "assisting in articulating ideas and suggesting directions to stimulate creative thinking, promoting active participation in activities or projects, and emphasizing collaborative development" (P1, P8, and P9, personal communication, October, 15, 2023; P17, P18, and P21, personal communication, October, 22, 2023). In summary, the developmental approach to planning opens up opportunities for organizers, participants, local communities, and external individuals to partake in this endeavor. It promotes collaborative planning, identifies the knowledge or training to be provided, and underscores the stimulation of creative thinking to foster active participation and involvement in activities or projects.

The participation for resource allocation development: The region offers plentiful and varied resources, and the establishment of the center for royal studies and development of local areas is in harmony with the principles of the self sufficiency economy philosophy. Notable resources include land, water, and forests, managed in accordance with the local community's lifestyle or project participants. This is attained through cooperation and mutual understanding in resource allocation to ensure the efficient and sustained utilization of available resources. Essential resources that should be developed in the center for royal studies and development of local areas include, but are not limited to, the following "Developing resources in the area, such as land, water, and trees" (P1, P2, and P10, personal communication, October, 15, 2023). While concentrating on soil management, the resources in the center for royal studies and development of local areas address challenges associated with nonarable, arid, or nutrient deficient soils that hinder effective use. Consequently, it is imperative to enhance these soils by enriching their mineral content to enable successful cultivation of crops, vegetables, fruits, and agricultural activities, thereby ensuring their fertility and productivity. Simultaneously, there is a need for water management, which is a primary resource in the area. Water within the center for royal studies and development of local areas originates from the university's dormitories and classroom buildings, as well as the

community's water usage. This water, primarily wastewater, impacts the growth of plants and fruits cultivated within the center's premises. Therefore, managing water resources is essential, including the excavation of wells or the construction of ponds and drainage channels. Water treatment methods are implemented, such as the separation of clean water from wastewater, employing water plants to purify wastewater, rendering it suitable for agricultural purposes. The information provider stressed the significance of these practices "The management of degraded and unusable soil, acidic or mineral deficient soil, to make it usable, such as improving soil by adding minerals for cultivating vegetables and fruits, or for productive agriculture" (P1, P7, and P10, personal communication, October, 15, 2023), and the statement: "The use of water through the excavation of small water wells or small scale water reservoirs in the form of water treatment systems, managing water through wastewater treatment for agricultural purposes or animal husbandry" (P1, and P6, personal communication, October, 15, 2023). Furthermore, there is a need for financial resources in the form of budgets or funds to be allocated for development, which takes the form of expenses or investments in activities or projects aimed at enhancing the potential and flexibility in the management of the knowledge center for local development. Some aspects require funding to initiate or expand activities or projects for effectiveness and efficiency in light of the diverse array of resources available in the region. This is because certain management services depend on budgets and funds (P13, P17, P18 and P21, personal communication, October, 22, 2023). Initially, there is a requirement for investment in procurement and acquisition. Subsequently, operations can be sustained continuously. This entails the extension and management of financial resources. Key informants underscored, "There is a need for cowrie (local term for money or budget) to be invested in a revolving manner and necessary expenses or investments" (P1, and P6, personal communication, October, 15, 2023; P12, P13, P14, P15 and P16, personal communication, October, 22, 2023). When contemplating the development of resources in the area, such as the management of unusable land to make it usable and the utilization of water resources through well excavation for water use in the form of a wastewater management system "good water in, waste water out", there is a necessity for budgets or funds. These funds are essential for development in the form of revolving resources for expenses and investments in the area.

The participation for operational development according to the plan: The implementation of plans results from collaborative planning. Consequently, any activities or projects should be arranged and carried out in accordance with collectively formulated plans. This collaboration is fostered by the participation of all stakeholders. Furthermore, any activities or projects taking place within the premises of the knowledge center for local

development should be well defined. This entails specifying particulars like location, methods, timing, and the nature of activities within each project. This clarity enables residents or participants to organize their involvement based on their daily routines, facilitating their participation in knowledge center activities or projects without disrupting their daily lives or professions. Once the dates, times, and locations have been clearly delineated, it is crucial to disseminate this information to relevant individuals, both within and outside the community. This information can be shared through the community network to encourage participation and show the collaborative efforts in progress. This collaboration ensures diligent and cooperative work under the joint efforts of all stakeholders, as indicated in the following statements: “Organizing projects must adhere to established plans, such as continuous and clearly scheduled activities” (P1, P2, and P5, personal communication, October, 15, 2023), and clearly notify schedules and work durations and adhere to tasks rigorously” (P3, P4, and P5, personal communication, October, 15, 2023). This includes the statement, “Promote widespread participation” (P1, and P6, personal communication, October, 15, 2023; P16, personal communication, October, 22, 2023), to encourage more community members or project participants to actively engage in the project, enabling them to gain knowledge applicable to their daily lives (P13, P14, P17, P18, and P21, personal communication, October, 22, 2023). Therefore, activities or projects should align with established plans, organizing continuous activities with clear dates and locations. Comprehensive and accurate schedules should be communicated, and once activities or projects are underway, they should be executed rigorously in accordance with the plans. Additionally, extensive publicity should be conducted to inform participants or interested individuals. This all-including approach guarantees the active engagement of individuals in the projects, enabling them to gain knowledge and put these insights into practice in their everyday routines.

The participation for developing coordination: Collaboration with the knowledge center for local development necessitates efficient communication, underpinned by cooperation among the community, government entities, and relevant nongovernmental organizations. Ongoing collaborative efforts have nurtured mutual support and comprehension among participants within the knowledge center for local development, particularly in the “1 rai is not poor for the people of Rajabhat” initiative. Furthermore, the personnel at the knowledge center for local development can effectively coordinate with all stakeholders, capitalizing on robust interpersonal skills. This promotes cooperation and favorable relationships, ensuring lucid communication and well organized activities or projects within the knowledge center for local development. This approach aligns with the community’s or participants’ needs, ensuring continuous, precise, and community endorsed coordination, as underscored

in the following interviews: “Effective Communication and Support” (P1, P5, and P6, personal communication, October, 15, 2023), and the statement, “Communication and dialogue establish strong working relationships” (P1, P7, P8, P9, and P10, personal communication, October, 15, 2023; P16, personal communication, October, 22, 2023). All of these collaborative endeavors foster mutual trust within the community. Both those participating in activities and those engaged in projects within the knowledge center for local development feel comfortable and secure. This sense of ease may be attributed to the fact that many of them are local residents, who grasp the community’s context and the lifestyle of the area’s inhabitants. As a result, various sectors and community networks are willing to collaborate, participate, and establish positive relationships with each other. Besides working in conjunction with the knowledge center for local development, there exists coordination and collaboration with other community based initiatives. This cooperative effort extends not only within the local community but also reaches into the realm of universities. Most notably, many community members or project participants are part of learning networks or cooperative efforts related to various community relevant activities or projects. This collaboration is consistently maintained, as indicated in the following interviews: “Trust, security, and peace of mind in working together” (P1, P2, P3, P4, and P5, personal communication, October, 15, 2023), and the statement, “We are enthusiastic about collaborating with all parties for inclusivity, as it fosters positive relationships and facilitates coordination” (P11, P12, P13, P14, and P15, personal communication, October, 22, 2023), reflecting the communication environment conducive to effective work execution and support for stakeholders, including the public, government, and private sector organizations. Effective communication encourages participation from all sectors and nurtures positive relationships. Trust, a sense of security, and comfort in working together indicate a developmental trend resulting from continuous coordination.

The participation for development in performance evaluation: Evaluation is an undertaking that demonstrates the efficiency and effectiveness of operations throughout the entire course of an activity or project. Similar to the Royal’s learning center for local development, data collection is imperative to depict management outcomes, which include visual materials illustrating the activities or projects, along with pertinent documents. Systematic storage of these records and data is essential for facilitating evaluation and scrutiny by stakeholders, thereby ensuring accountability. This is conveyed in the statement, “The systematic collection and organization of data, such as illustrations and project related documents, are conducted as part of our operations” (P14, P15, and P16, personal communication, October, 22, 2023). Various activities or projects undertaken through collaboration with the royal study centers for local development necessitate monitoring

and evaluation using feedback obtained from project participants, community members, and relevant network stakeholders. This evaluation hinges on soliciting opinions through questionnaires or conducting interviews with individuals who avail themselves of the services provided by the royal study centers for local development. This process is vital for tracking the Center's operations and ensuring its continual advancement, as articulated by the key informant in the following manner: "We conduct opinion surveys, including assessing satisfaction with the center's services, by gathering feedback from interested individuals or project participants to monitor the outcomes" (P11, P12, P13, P14, P15, and P16, personal communication, October, 22, 2023). Furthermore, within the systematic data collection process or by means of surveys and interviews, it is imperative to make comparisons with other learning centers situated in different locations. This comparative analysis is indispensable for comprehending the similarities or disparities in operations and the strengths and weaknesses of various developmental facilities to meet specific requirements. Additionally, the monitoring and evaluation of the goals of establishing the royal study centers for local development necessitate assessing whether they align with the needs and demands of the individuals in the project area. If the activities are in harmony with the community's needs or the project participants, they are considered successful, efficient, and effective. Conversely, if they fail to meet the community's needs or diverge from the originally defined objectives of the local development center, it becomes necessary to introduce amendments, rectifications, or improvements to the center's projects. These adjustments should be in accordance with the community's needs and align with the initially established objectives to optimize the benefits for the project participants and the community, as underscored by the key informant: "We compare our operations with those in other areas and align them with the established objectives. If any disparities are identified, they should be rectified to ensure accuracy" (P11, P12, P15, and P16, personal communication, October, 22, 2023). In conclusion, systematically collecting pertinent data related to the project and its operations, such as assessing satisfaction with the center's services, investigating potential participants or project collaborators, and subsequently comparing these findings with the established objectives, is indispensable. This comparison guarantees alignment and comprehensiveness according to the needs of the public or the participants in the activities or projects. Should any disparities or inconsistencies be identified, requisite adjustments and corrections must be made to ensure accuracy. This process is pivotal for the future development and utilization of the center.

Discussion

The community participation in developing the operational management of the learning center under the King Rama the 9th 's philosophy for local people:

The participation for Planning Development: The development of a participatory planning approach is a method that underscores the creation of opportunities for project organizers and community members, both from within and outside the community, to contribute to the generation of beneficial ideas and activities. This collaborative planning and involvement play a significant role in enhancing understanding and trust in the project and establishing sustainable local development initiatives that are aligned with the needs and desires of the people and the community. This approach is in accordance with the community development principles put forth [17-18]. The planning process serves as a crucial link connecting current circumstances with future prospects for the learning center. This can be accomplished by efficiently delivering outcomes that align with the community's aspirations. Effective and successful planning serves as an inspiration and empowerment tool for community members, and transformational leadership is essential for empowerment [19], enabling them to take control and plan activities for the Practice Center for Local Development. To achieve this, planning must be efficient and yield successful results, which in turn motivates and engages community members in decision making and activity planning for the practice center for local development. This approach involves the collection of focused information and active listening to the community's opinions to finetune plans in accordance with community needs. It opens up avenues for project organizers and engaged community members to participate in decision making and planning processes. It offers specific and pertinent information and attentively listens to the community's viewpoints for enhancing plans based on community requirements. Providing opportunities for project participants to engage in creative idea generation and discussions helps define the project's direction and objectives. This approach plays a crucial role in identifying appropriate activities for community development, fostering clear understanding and communication to ensure that everyone comprehends the objectives and details thoroughly. It plays a critical role in building trust, enhancing policies, changing mindsets, and advancing the strategic planning in the pursuit of greater sustainability [20-21].

The participation for resource allocation Development: Developing resources in the area, including soil, water, and trees, is a process that underscores the importance of resource management and maximizing the benefits derived from these resources. Therefore, the development of land, water, and forest resources in a suitable and efficient manner is instrumental in attaining sustainable production and increasing income for the local

community. The efficient utilization of resources and their management in a cyclical capital framework directly contributes to expanding the resource base that yields production and income, thus leading to the acquisition of new financial insights [22]. This approach offers a sustainable option for community development, aligning with the research of Tharasrisut, & Totwanabut [23], and the findings of Peters & Waterman [24]. Proper allocation of resources within the learning center or organizational framework has been identified as crucial in establishing an organized and efficient work structure. Adequate resource allocation results in increased benefits and success for the learning center. The study outcomes demonstrate that employing environmentally friendly agricultural practices, such as organic farming methods or cultivating crops suitable for the area, plays a significant role. Effective soil and fertilizer management practices are adopted to enhance productivity while minimizing the use of chemicals. Water resources are utilized optimally through practices like well digging, which maximizes water usage while reducing losses during various processes. Furthermore, the cyclical management of resources guarantees cost effectiveness and valuable investments [25-26].

The participation for operational development according to the plan: Project implementation, in accordance with the predetermined strategy, results from collective planning. This entails active participation in both the planning and execution phases to ensure alignment with the established plan. Any activity or project must possess clear and detailed information, including location, date, and a breakdown of the activities to be undertaken. This provision allows participants to plan and make adjustments according to their individual lifestyles. Effective public relations with both participants and the broader community are indispensable. This is vital to ensure that everyone is well informed about the activities and participation requirements, and they must adhere strictly to the plan. Such an approach has been shown to have an impact on knowledge and idea generation that can be practically and sustainably applied in the daily lives of the participants. This approach aligns with the educational principles advocated by Varavitpinit, Boonkoun, & Sungrugsa [2], Jantawimol [3], and Kmiecniak, & Michna [27]. The learning center serves as a hub for learning, sharing, the exchange of experiences, and the transmission of community wisdom, culture, values, and identity. Moreover, it functions as a community service hub that caters to a range of needs and adapts to societal changes, fostering a community of learners. It has been observed that maintaining a regimen of continuous and well-planned activities, alongside clear communication of schedules and timelines, ensures that all stakeholders are well informed. Additionally, extensive promotion efforts have been made, including opportunities for participants to participate in the decision-making process. Participants have acquired fresh knowledge and skills from the learning center that they can apply in their daily lives and work.

The participation for developing coordination: Addressing environmental health problems within communities necessitates an approach that considers multiple factors [28]. Establishing a supportive and conducive communication environment and coordination is of paramount importance in project development [29]. This practice serves to fortify positive relationships, cultivate trust, ensure safety, and promote comfort. Moreover, it facilitates seamless and efficient coordination, ensuring that all involved parties comprehend the project's objectives and goals. Effective collaboration among stakeholders in the project process is further augmented, aligning with the findings of Tharasrisut, & Totwanabut [23], Posawang, Somsrisuk, & Chantharak [30], and the research conducted by Peters & Waterman [24]. It has been ascertained that coordination includes the arrangement of human resources or the networks within the learning center to function harmoniously and collaboratively. This, in turn, guarantees the smooth operation and efficient attainment of objectives. High quality communication and coordination contribute to the reinforcement of trustworthy relationships and the cultivation of cooperative tendencies within the operational processes. These practices, in turn, assist in ensuring that all involved parties comprehend the objectives and goals, leading to dependable and efficient outcomes, ultimately fulfilling the predetermined objectives of the project.

The participation for Development in Performance Evaluation: Gathering data for evaluative purposes stands as a pivotal step in the operation of the center or when surveying individuals involved or interested in the project. The collected data undergoes comparison with the established objectives. In instances where errors or shortcomings are discerned in project execution, requisite adjustments and amendments are instituted. The use of precise and accurate data serves to heighten the efficiency and effectiveness of subsequent project phases. This approach aligns with the requisites of project participants and stakeholders, ensuring efficiency and value, consistent with the principles elucidated in the research by Tharasrisut, & Totwanabut [23], Peters & Waterman [24], Thailand International Cooperation Agency [31], Samanpan et al. [7]. The evaluation process is a thorough procedure that commences with the establishment of standards and the monitoring of work performance. It proceeds with the implementation of the plan and the assessment of the outcomes to attain the predefined objectives. This ensures that the project advances in accordance with the established goals, utilizing the allocated resources and adhering to the designated timeframe. The systematic evaluation process improves operational efficiency, enriches knowledge, hones skills, and augments experiences, ultimately resulting in enhanced work practices. The availability of precise and comprehensive data allows for the identification of errors or deficiencies in project implementation, thus facilitating essential adjustments and

enhancements. The comparison of acquired data with the preset goals aids in gauging the project's trajectory. The utilization of evaluative data aids in monitoring progress, learning from both successes and errors, and fosters continuous improvement. This, in turn, paves the way for the development and amelioration of quality in future endeavors.

Conclusions and suggestions

The study has yielded a novel knowledge framework known as “PRI-2C,” comprising the following components: (1) Planning in participatory and creative (P): This entails collaborative and creative planning wherein team meetings are convened to present issues or opportunities requiring attention or development. Pertinent stakeholders are invited to participate in these gatherings to establish objectives and outline suitable actions. To construct a precise baseline and gather insights from individuals with expertise in specific matters, data and feedback are gathered. This information is then collectively utilized to devise action plans, drawing from existing data to formulate effective strategies for addressing problems or fostering development. Furthermore, the approach encourages creative thinking, creating an environment conducive to idea exchange. Techniques promoting creative thinking are applied to stimulate enthusiasm for problem solving and the generation of fresh opportunities. This approach also aims to improve participants' confidence in their capabilities. (2) Resource allocation and budget management (R): This involves the allocation and enhancement of resources within the area, such as land, water, and trees. The process commences with an assessment of the present state of resources in the area, including factors like soil quality, available water quantity, and tree growth, to gain insights into current conditions and potential challenges. Subsequent plans are devised to maximize resource utilization, with sustainability and environmental conservation in mind. This includes endeavors such as enhancing soil quality, implementing sustainable agricultural practices to enhance productivity while minimizing resource consumption, conserving and planting trees to maintain biodiversity and reap benefits from the forest, and managing water resources through techniques like constructing wells, rainwater harvesting, and wastewater management. Crucially, budget management is an integral aspect of development, ensuring the appropriateness and efficiency of budget utilization. Furthermore, ongoing evaluation and assessment of budget utilization are performed to refine future budget plans. (3) Implementation of the plan and integration of knowledge (I): This stage involves executing the plan, adhering to the outlined steps and activities, and assuming responsibility for designated operations. It includes scrutinizing project or activity outcomes, comprehending both successes and challenges that may arise. Additionally, it includes the integration of acquired knowledge into everyday life and the enhancement of future operations

based on amassed information and experiences. This process entails the sharing of experiences and knowledge with others within the organization or diverse communities. Such sharing fosters collaborative work and enables learning from shared experiences and knowledge. (4) Coordination and communication (C): This includes the precise specification of activities, including relevant objectives and topics, alongside the provision of clear information regarding activity dates, times, start and end points, and the duration of each step. The information provided should be readily comprehensible and disseminated through appropriate channels, such as banners, posters, or online media. These channels serve to accurately and clearly convey activity related information. (5) Continuous evaluation at every step (C): Gather data pertaining to the project or activity from suitable formats like databases or electronic files. Compare the collected data with the project or activity objectives or goals. Analyze the data to identify variances, relationships, or correlations. If erroneous data is detected, manage, enhance, and rectify it to align with reality. Employ the corrected data to make decisions concerning the project or activity's continuity. Rely on accurate data for future activity or project planning. Utilize the corrected and sufficient data for communication with stakeholders or the public. This process guarantees that projects or activities possess precise and reliable information, facilitating decision making and planning grounded in dependable data.

The “PRI-2C” knowledge framework underscores that sustained management and activities facilitate ongoing learning, benefiting education at all levels, including schools and various educational institutions. It also offers avenues for lifelong learning, fostering potential and improving professional training and skill development. This, in turn, broadens job prospects and facilitates adaptation to the labor market, ultimately enhancing people's quality of life and income. By endorsing vocational activities, it generates employment and income for the local populace. As a result, communities have the chance to expand and progress in harmony with the aspirations and requirements of the population.

The suggestions obtained from the research: (1) The practical learning center for local development is conceived as a network that actively encourages the participation of all sectors in its activities. It serves as a central hub for learning, fostering connections and mutual understanding between communities and various sectors. (2) The approach to developing and managing the practical learning center for local development can be viewed as a promising model for research. The principles and experiences presented in the “PRI-2C” framework may find applications in other research areas, facilitating comparative analysis and the observation of data disparities. This approach supports ongoing enhancement and personal development, as well as a more responsive approach to addressing the needs of local communities in every facet of learning center management in the future.

The suggestions for the next research study: (1) A study on the Management Issues of the royal development study centers for local development should be undertaken. This study's objective is to comprehend the challenges and processes for enhancement, with the aim of effectively addressing the requirements of the local populace. The essential stages in this research include the examination and analysis of issues encountered in the study centers. These include investigating the local residents' needs, monitoring and evaluating the project's achievements, and scrutinizing statistical data pertinent to the study centers. (2) It is imperative to conduct a study pertaining to the establishment of collaboration and networks in the management of the royal development study centers for local development. This study seeks to yield positive outcomes and foster connections with stakeholders, including governmental entities, the public sector, and private sector development organizations. Its primary aim is to create opportunities for collaborative efforts, the sharing of knowledge, and the exchange of experiences among these stakeholders. (3) Undertaking a comprehensive comparative analysis with similar projects or learning centers holds significant importance in elevating and refining the management of the royal development study centers for local development. Such a comparative study will offer a specialized viewpoint and a meticulous assessment, enabling management to make targeted enhancements and developments. This approach will efficiently cater to the needs of the local communities and residents, ultimately ensuring improved quality and effectiveness in all aspects.

Acknowledgement

This article is part of a research project on guidelines for management development of operational learning center management King's Philosophy for Local Development "1 Rai is not poor for the People of Rajabhat" Moo.4, Tha Ngio Subdistrict, Muang District, Nakhon Si Thammarat Province, Thailand. We are extremely grateful for the Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University. The project from which this study was derived had the ethics review and approval of the institutional ethics committee. In compliance with the Committee's recommendations, the endorsement of the Project Approval REC No. 064/66 of 2 October 2023 for studies in humans.

References

- [1] Chalarak, T. (2009). *Community learning centers: Lifelong learning hubs for the people*. <https://www.moe.go.th/> (in Thai).
- [2] Varavitpinit, S., Boonkoun, W., & Sungrugsa, N. (2017). The model development of Phetchburi city following philosophy trend of the sufficient economy. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and arts)*, 10(2), 1657–1674. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/99862> (in Thai).

- [3] Jantawimol, S. (2002). *Guidelines for community learning center management after the year 2002 according to the National Education Act of 1999*. [Master's Thesis, Mahidol University]. (in Thai).
- [4] Chai-ampon, S., & Suwannakoot, K. (2007). *Community development and welfare education center study: A case study of Mae Raka Community, Mae Raka Sub-District, Wang Thong District, Phitsanulok Province*. Research Report. Department of Social Development and Welfare, Ministry of Social Development and Human Security. (in Thai).
- [5] Phrakhubaidikasakdanai, P., & Phetchawong, A. (2021). Development of participatory learning center for banana conservation in Suphanpuri province. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 6(1), 95–106. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/248034> (in Thai).
- [6] Tang, Y., Tang, R., Posner, M.I., & Gross, J.J. (2022). Effortless training of attention and self-control: Mechanisms and applications. *Trends in Cognitive Sciences*, 26(7), 567–577. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2022.04.006>
- [7] Samanpan, T., & Poolpholamnoey, W., Nakvichet, K., Lunsomrong, P., & Watanasak, K. (2021). Project evaluation of workshop training for the student teaching practice. *Pathumthani University Academic Journal*, 13(2), 545–558. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ptujournal/article/view/254829> (in Thai).
- [8] Chaisakunwong, S. (2022). Training process in the 21th century. *Journal of Chaiyaphum Review*, 5(2), 1–18. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jcr/article/view/256277> (in Thai).
- [9] Pongseang, W., Nakunsong, T., & Juntachum, N. (2018). Development of training curriculum for learning management according to sufficiency economy philosophy in basic education institution. *Journal of Graduate MCU Khon Kaen Campus*, 5(2), 351–365. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/243813> (in Thai).
- [10] Bunpitak, S. (2014). Developing teachers' research skills for enhancing learning in basic education level based on the sufficiency economy philosophy. *The Golden Teak: Humanity and Social Science Journal*, 20(1), 35–46. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/tgt/article/view/21476> (in Thai).
- [11] Khonchaiyaphum, W., & Nillapun, M. (2022). Research and development of training curriculum. *Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 5(3), 170–181. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd/article/view/253041> (in Thai).
- [12] Yousefi, R.A., Choobchian, S., Chizari, M., & Azadi, H. (2022). The role of knowledge management in the development of drought crisis management programmes. *Knowledge Management Research & Practice*, 20(2), 177–190. <https://doi.org/10.1080/14778238.2020.1832871>

- [13] Choi, H., Ahn, J., Jung, S., & Kim, J. (2020). Communities of practice and knowledge management systems: effects on knowledge management activities and innovation performance. *Knowledge Management Research & Practice*, 18(1), 53–68. <https://doi.org/10.1080/14778238.2019.1598578>
- [14] The Municipal Office of Tha Ngio Subdistrict. (2019). *The local development plans*. The Municipal Office Tha Ngio Subdistrict. (in Thai).
- [15] Saelee, J. (2020). Success factors in management: A case study of the Sufficiency Economy Learning Center, the Office of the Royal Development Project Board. *Rajapark Journal*, 14(32), 155–167. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/RJPJ/article/view/215597> (in Thai).
- [16] Lertgrai, P., Supsin, W., Boonnoon, W., & Chokumnuay, P. (2021). Community research using RRA in the COVID-19 era. *Journal of Human Society*, 11(1), 106–117. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humannstru62/article/view/254992> (in Thai).
- [17] Wantamat, S. (2023). *The meaning and significance of management*. <https://sites.google.com/site/kkcproductiondesign1rcom/home/khwam-hmay-laea-khwam-sakhay-khxng-kar-brihar> (in Thai).
- [18] Cuconato, M. (2023). Participation and social innovation as a compass towards integration: The rationale behind the INTE-great project. *Societies*, 13, 145. <https://doi.org/10.3390/soc13060145>
- [19] Raza, S.A., & Yousufi, S.Q. (2023). Transformational leadership and employee's career satisfaction: Role of psychological empowerment, organizational commitment, and emotional exhaustion. *Asian Academy of Management Journal*, 28(2), 207–238. <https://doi.org/10.21315/aamj2023.28.2.8>
- [20] Assan, J.K., & Gupta, P. (2019). Bridging organizations and innovative sustainable development partnerships. *Area Development and Policy*, 4(1), 60–80. <https://doi.org/10.1080/23792949.2018.1523681>
- [21] Klimanov, V.V., & Kazakova, S.M. (2022). Assessment of sustainable development of Russian regions. *Area Development and Policy*, 7(3), 312–334. <https://doi.org/10.1080/23792949.2021.1994437>
- [22] Tonglad, P., & Khamwass, S. (2023). Relationship between accounting environment, accounting professional ethics, and sufficiency economy philosophy for sustainable business management on the Thai Stock Exchange. *Res Militaris*, 13(2), 1395–1410. <https://resmilitaris.net/menu-script/index.php/resmilitaris/article/view/2416>
- [23] Tharasrisut, P., & Totwanabut, W. (2008). *Principles and theories of educational management*. Ramkhamhaeng University.
- [24] Peters, T.J., & Waterman, R.H.Jr. (2004). *In Search of excellence* (2nd ed.). Profile Book.

- [25] Ariyanti, V., Edelenbos, J., & Scholten, P. (2020). Implementing the integrated water resources management approach in a volcanic river basin: A case study of Opak Sub-Basin, Indonesia. *Area Development and Policy*, 5(4), 412–427. <https://doi.org/10.1080/23792949.2020.1726785>
- [26] Chunta, S. (2018). The community participation in Kham Watershed management, Mae Chan District, Chiang Rai Province. *Journal of Graduate Studies in Northern Rajabhat Universities*, 8(15), 17–34. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGNRU/article/view/136321> (in Thai).
- [27] Kmiecik, R., & Michna, A. (2018). Knowledge management orientation, innovativeness, and competitive intensity: evidence from Polish SMEs. *Knowledge Management Research & Practice*, 16(4), 559–572. <https://doi.org/10.1080/14778238.2018.1514997>
- [28] Chompook, P., Roemmontri, J., & Ketsakorn, A. (2023). The application of analytic hierarchy process (AHP) for selecting community problems: Multicriteria decision-making approach on environmental health aspects. *Journal of Sustainability Science and Management*, 18(10), 138-149. <http://doi.org/10.46754/jssm.2023.10.009>
- [29] Ismail, I.R., Noh, C.H.C., Omar, K., Zakaria, J., Roslee, A., & Ariffin, E.H. (2023). Investigating sustainable communication strategies for managing coastal erosion among the Terengganu coastal communities, Malaysia. *Journal of Sustainability Science and Management*, 18(10), 19-34. <http://doi.org/10.46754/jssm.2023.10.002>
- [30] Posawang, R., Somsrisuk, A., & Chantharak, S. (2023). Components of collaborative networking for the development of effective educational supervision under the Primary Education Service Area Office Northeast. *Parichart Journal*, 36(4), 48–60. <https://doi.org/10.55164/pactj.v36i4.264234> (in Thai).
- [31] Thailand International Cooperation Agency. (2023). *The principle of project evaluation*. <https://tica-thaigov.mfa.go.th/th/page/> (in Thai).

กลวิธีในการเล่นคำพริตสิบสองบทของโนรา
Strategies for Playing Kham Prad in
Twelve Script Parts of Nora

สายฝน ไฟแสง^{1*} และพรรัตน์ ดำรุง¹

Saifon Faiseng^{1*} and Pornrat Damrhung¹

¹ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

¹ Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: saifon@tsu.ac.th

(Received: March 15, 2024; Revised: June 19, 2024; Accepted: June 27, 2024)

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการศึกษากลวิธีในการเล่นคำพริตของ 3 คณะโนรา คือ คณะโนราณัฐพงศ์ หงส์ทอง คณะโนราศิษย์ขุนอุปถัมภ์นารากร (พุ่ม เทวา) และคณะโนราเกรียงเดช นวลระหงส์ ด้วยวิธีวิเคราะห์และถอดองค์ความรู้จากการลงพื้นที่เป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการเล่นคำพริต ผลการวิจัยพบว่า กลวิธีในการเล่นคำพริตประกอบด้วยโครงสร้างในการเล่น ลักษณะการร้องบท การจัดลำดับบทร้อง มีวิธีการเล่นที่ยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ในแต่ละคณะ ซึ่งมีความแตกต่างกันตามบริบทพื้นที่ สายตระกูล และประสบการณ์ของศิลปิน โดยเฉพาะการจัดลำดับบทร้อง และวิธีการสื่อสารบทร้อง โดยมีนายโรง (หัวหน้าคณะ) เป็นผู้ควบคุมทิศทางในการเล่น อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเล่นคำพริตนั้นจะแตกต่างกันในหลายประเด็นในขณะเดียวกันก็มีโครงสร้างการเล่นที่เหมือนกันทั้ง 3 คณะ คือ การนำเข้าสู่บทร้อง การร้องบท การหยุดพัก และการร้องบทต่อเนื่องจากนั้นบทคำพริตโนราเป็นคำสอนที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ คำสั่งสอน คติเตือนใจ แก่ผู้ชมโนราตามแนวทางการใช้ชีวิตของโนราที่มีเนื้อหาสาระและคุณค่าที่ปรากฏในบทร้องถูกถ่ายทอดผ่านศิลปะการแสดงโนราซึ่งประกอบด้วย การรำ การร้อง การเล่นเป็นเรื่อง ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยแม้ว่าจะมีรูปแบบและวิธีการเล่น วิธีการสื่อสารความหมาย ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละคณะเพียงใด บทคำพริตก็ยังสามารถคงสาระสำคัญที่แฝงฝังอยู่ในบทคำพริตโนราและสื่อสารไปยังผู้ชมได้อยู่เสมอ

คำสำคัญ: เล่น บทคำพริต โนรา

Abstract

This article shows a study of three Nora groups' strategies for playing Nora script, which are the Nora Nattapong Hongthong group, the Nora Sit Khun Oupbathamnarakorn (Phum Dhewa) group, and the Nora Kiangdet Nuanrahong group, by using an analysis and knowledge extraction method based on the area, which is an observation without involvement in the playing of Nora script. According to the study results, playing Kham Prad included a variety of tactics, such as the structure of the play, singing structure, singing characteristics, lyrical sequencing, playing with flexibility, and adaptability in groups, which varied according to the context of the area, family lineage, and experience of the artist, particularly the sequencing of the lyrics and the method of communicating the lyrics with the leader directing the play. However, even though Nora script playing differed in many ways, all three groups followed the same playing structure, which consisted of singing the song's introduction, singing, breaking, and continuing. Furthermore, Nora script also contained a lesson that was meant to be communicated to the audience of Nora, serving for the purposes of instruction, knowledge, and reminders. The content and values of Nora's way of life appeared in the Kham Prad and were conveyed through Nora's performing arts, which included dancing, singing, and playing that have evolved over time. However, no matter how different formats and methods of playing and communicating meaning in each group are, the essence of Nora script is still there, and it is consistently conveyed to the audience.

Keyword: Play, Script, Nora

บทนำ

โนราเป็นสื่อพื้นบ้าน ประกอบด้วยศิลปะการรำ การร้อง การแสดงเรื่อง และการทำบท ในอีกมิติหนึ่ง โนรายังทำหน้าที่เป็นสายใยสานสัมพันธ์ผู้คน ครอบครัว และชุมชนเข้าด้วยกัน โนรามีการปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยเรื่อยมานับตั้งแต่อดีตกระทั่งปัจจุบัน ทำให้โนรามีบทบาทที่หลากหลาย อาทิเช่น โนราในฐานะที่เป็นศิลปิน/ศิลปะ สร้างความบันเทิง โนราในฐานะของจิตวิญญาณเชื่อมต่อโลกปัจจุบันกับโลกอดีต โนราในฐานะวิถีชีวิตของชาวใต้ โนรากับสถาบันการศึกษา และโนราในบริบทของความร่วมสมัย ในขณะเดียวกันโนราก็มีความสัมพันธ์กับภูมิปัญญา วิถีชีวิต ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดคุณธรรม หลักธรรมคำสอน จารีตประเพณี จึงทำให้โนรามีส่วนสำคัญในการสืบทอดการรำโนราและทำให้โนรามีบทบาทหน้าที่ตลอดจนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน [1] ในอดีตศิลปินโนราคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ดังที่ สันติชัย แยมใหม่ ได้กล่าวถึงบทบาทของโนราใหญ่ไว้ในประเด็นหนึ่งคือ การกล่าวถึงโนราใหญ่ ว่าโนราใหญ่เป็นผู้ชายทรงภูมิและใจคอกว้างขวาง บทบาทหน้าที่ของโนรามีความเกี่ยวข้องกับสังคมภายนอกด้วย เช่น การเป็นตัวแทนของชุมชน การเป็นสัญลักษณ์ของจุดนัดพบ จุดสังเกตของชุมชน [2] โนราใหญ่จึงได้รับความไว้วางใจให้รับหน้าที่ในการสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงการให้แง่คิด หลักธรรม คำสอน ปรากฏเป็นสาระหลักในพิธีกรรมโนราโรงครู ดังที่ เจริญชัย อิศรเดช วิเคราะห์ประเด็นหนึ่งไว้ว่า ความมกตัญญูถือเป็นอุดมคติสูงสุดของโนรา [3] โนราจึงยังมีหน้าที่สำคัญในการถ่ายทอดหลักคำสอนที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องของโนราเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ คำสั่งสอน คติเตือนใจ แก่ผู้ชมผ่านบทร้องของโนรา หนึ่งในบทนั้นเรียกว่า บทคำพรวด

บทคำพรวด หมายถึง บทโนราที่ถูกประพันธ์ไว้ล่วงหน้า แล้วศิลปินโนราจำแล้วนำมาเล่น มี 2 ลักษณะคือ คำพรวดร้องบทเพียงอย่างเดียวใช้เพื่อร้องบทหลังมาก่อนการปรากฏตัวของนายโรง ได้แก่ คำพรวดหน้าม่าน คำพรวดเกี้ยว เป็นต้น และคำพรวดร้องประกอบการรำสิบสองบทของโนรา (สิบสองคำพรวด) คำพรวดโนรา มีจำนวนหลายบท แต่ที่โนรานิยมนำมาใช้เล่นเพียง 12 บท จึงนิยมเรียกว่า คำพรวดสิบสองบท หรือสิบสองคำพรวด ใช้เล่นในพิธีกรรมโนราโรงครูเพื่อถวายครูในทุกวันพฤหัสบดี ต้องเล่นให้ครบแต่สามารถลดทอนความสั้นยาวของบทได้ จะตัดหรือข้ามบทใดบทหนึ่งไม่ได้ [4] อาทิเช่น คำพรวดบทสรรเสริญครู คำพรวดทำครูสอน คำพรวดทำสอนรำ คำพรวดทำปฐม คำพรวดแม่ลูกอ่อน คำพรวด นกกาน้ำหรือบททบบุญคุณครู คำพรวดระวาระเวก คำพรวดบาปบุญ (อนิจจัง) คำพรวดดอกจิก คำพรวดเสียที คำพรวดฝนตกข้างเหนือ คำพรวดพลาญงาม คำพรวดไซซาย คำพรวดหน้าศาล เป็นต้น สิบสองคำพรวดมีบทบาทในการสื่อสาร 3 ลักษณะคือ การกล่าวถึง การสอนสั่ง และการให้ความรู้ แก่ผู้ชม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การสาธยายธรรม” ผ่านคำพรวดสิบสองบท ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องราวที่ผู้ชมที่มิเชื่อสาโยนรา รู้จักเป็นอย่างดีอยู่แล้ว แต่ผู้ชมก็ยังยินดีที่จะฟังเรื่องราวเหล่านั้นซ้ำ ๆ ผ่านการสอนของโนรา โดยเนื้อหาของคำพรวดนั้นมีลักษณะของเนื้อหาเฉพาะเรื่อง เฉพาะเหตุการณ์ บทกลอนมีความไพเราะคมคาย มีเนื้อหาชวนคิด เป็นคติเตือนใจ เต็มไปด้วยปรัชญา จึงมีการสันนิษฐานกันว่า คำพรวดน่าจะมาจาก “คำปราชญ์” คือ คำปรัญญานั้นเอง [1]

การเล่นคำพรวดมักจะมีกลวิธีในการเล่นที่แตกต่างกันไปตามแต่ละคณะ ได้แก่ จำนวนและความสั้นยาวของบทร้อง การวางลำดับบทร้อง วิธีการสื่อสาร เกิดได้จากหลายปัจจัย คือ การสืบทอดตามแต่ละสายตระกูล ประสบการณ์ของผู้เล่น ตลอดจนการเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะหน้า โดยมีนายโรงเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุม ดังที่ เจริญชัย อิศรเดช กล่าวถึงการรำ 12 บทไว้ว่า “การรำช่วงนี้นายโรงมีบทบาทในการสั่งและควบคุมอย่างเห็นได้ชัด เช่น จัดตัวคู่รำให้ทำแบบนั้นแบบนี้ สลับกับการโชว์เดี่ยวสั้น ๆ” [3] เมื่อร้องจบในแต่ละบท

โนราใหญ่ หรือ โนราที่เป็นแม่บทในแต่ละบทจะเป็นผู้ที่อธิบายสรุปเนื้อหาความหมาย และความสำคัญเน้นย้ำกับผู้ชมอีกครั้งหนึ่ง จากการทบทวนวรรณกรรมของการแสดงโนรา ปรากฏเรื่องราวของโนราในหลากหลายมิติ ทั้งศาสตร์ทางด้านศิลปกรรม วรรณกรรม นิเทศศาสตร์ ฯลฯ มีเนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปทางด้านศึกษาเรื่องราวของพิธีกรรมโนราโรงครู ซึ่งหนึ่งในประเด็นศึกษาวิจัยที่เน้นย้ำว่ามีความสำคัญจากนักวิจัยในหลายฉบับคือ บทสืบทอดคำพืดที่สืบทอดเรื่องคุณธรรมจริยธรรม คำสอนของโนราที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องของโนราเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ คำสั่งสอน คติเตือนใจ แก่ผู้ชมโนรา แต่ยังคงขาดผู้ที่ศึกษาเรื่องนี้อย่างจริงจัง ผู้วิจัยในฐานะผู้ศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยจากบทคำพืดโนรา เพื่อให้เกิดการเรียนรู้เรื่องคำสอนที่แฝงฝังอยู่ในการแสดงโนราอันจะนำไปสู่การมองเห็นคุณค่าของโนราที่หลากหลายมิติมากขึ้น จึงได้นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลแสดงให้เห็นกลวิธีการเล่นคำพืดของคณะโนราจำนวน 3 คณะ ที่มีความแตกต่างกันที่สายตระกูล ช่างวัย เพื่อให้ได้มาซึ่งโครงสร้าง รูปแบบ และกลวิธีในการเล่นคำพืด เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการศึกษาเรียนรู้ให้เผยแพร่ต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษากลวิธีในการเล่นคำพืดสืบทอดบทของโนรา

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล โดยมีวิธีการวิจัยศึกษาข้อมูลและรวบรวมจากเอกสารจากตำรา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโนรา พิธีกรรมโนราโรงครู บทร้องของโนรา สืบทอดคำพืดโนรา ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมโดยการเข้าร่วมในพิธีกรรมโนราโรงครูโดยเฉพาะพิธีกรรมในวันพฤหัสบดีเพื่อรับชมและสังเกตวิธีการเล่นคำพืด 3 คณะ ที่มีความแตกต่างกันตามช่วงอายุ ได้แก่ คณะโนราอาวุโส (55 ปี ขึ้นไป) คณะโนราวัยกลาง (35 ปีขึ้นไป) คณะโนราวัยรุ่น (22 ปีขึ้นไป) รวบรวมข้อมูลแสดงให้เห็นโครงสร้างบทสืบทอดคำพืด ทั้ง 12 บท โครงสร้างการแสดงตลอดจนสาระหลักคำสอนอันเป็นหลักปฏิบัติที่โนรายึดถือในการดำเนินชีวิต และใช้แนวคิดทฤษฎีคติชนวิทยา (Folklore) เพื่อวิเคราะห์ความหมายของบทคำพืดคุณค่าที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องอันแสดงถึงการปลูกฝังค่านิยมเรื่องคุณธรรมจริยธรรมผ่านบทร้องโนรา

สรุปผล

บทคำพืดมีลักษณะเป็นกลอนโนรา จัดอยู่ในหมวดของบทประกอบทำรำและบทร้องของโนรา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ศิลปินโนราจดจำ และนำมาเล่น โนราจึงใช้บทคำพืดนี้เป็นกุสโลบายในการสอนผู้ชม อันเป็นคำสอนตามแนวทางการใช้ชีวิตของโนรา โดยลักษณะการร้องและการรับแตกต่างกันไปในแต่ละทำนองของแต่ละบท ตลอดจนการเรียกชื่อบทที่มีความแตกต่างกันออกไป แต่เนื้อหาภายในบทสื่อความหมายในลักษณะเดียวกันต่างกันเพียงคำและชื่อบท เช่น คำพืดเสียที - คำพืดยางแดง คำพืดนกกาน้ำ - คำพืดนกเป็นกาน้ำ บทคำพืดโนรายอดนิยมในวันที่ 2 ของการประกอบพิธีกรรมโนราโรงครู คือวันพฤหัสบดี เวลาประมาณ 10 โมงเช้า จนกระทั่ง บ่าย 3-4 โมงเย็น มีวัตถุประสงค์เพื่อรำถวายครู นิยมเล่นกันจำนวน 12 บท หรือมากกว่าได้ แต่ไม่น้อยกว่า 12 บท เนื้อหาของคำพืดกล่าวถึงเรื่องราวสอนใจ คุณธรรมจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความกตัญญูและสำนึกในบุญคุณของครูซึ่งเป็นอุดมคติหลักของโนราดังที่ปรากฏในคำพืด เนื้อความในแต่ละบทเป็นคำสอน อันแสดงถึงคุณธรรมจริยธรรมที่โนราต้องการบอกกล่าวแก่ผู้ชม

หากสามารถดำเนินชีวิตตามคำสอนเหล่านี้ได้จะทำให้ทุกคนพบแต่ความสุข เข้าใจ และยอมรับกับสิ่งที่จะเกิดในชีวิตได้โดยมีกลวิธีในการเล่นคำพริตสามารถแบ่งออกเป็น โครงสร้างการเล่นคำพริต ลักษณะการร้องบท การจัดลำดับบทร้อง และคุณค่าของบทคำพริต

1. โครงสร้างการเล่นคำพริต

เป็นลักษณะการเล่นที่ค่อนข้างตายตัว คือ มีการใช้โครงสร้างแบบเดียวกันนี้ทั้ง 3 แตกต่างกัน ในประเด็นของเทคนิค วิธีการเล่นของแต่ละคณะ ดังนี้

1.1 การนำเข้าสู่บทร้อง เพื่อบอกความหมายของคำพริต โนราใหญ่เป็นผู้ทำหน้าที่ในการอธิบายความหมาย ของคำพริตว่ามีความจำเป็นและสำคัญอย่างไร ทำไมถึงจำเป็นต้องใช้เล่นในพิธีกรรมโรงครู เพื่อเป็นการปูพื้นให้ผู้ชมได้เข้าใจและติดตามได้ ทั้งนี้กลุ่มผู้โนรามักเป็นผู้สูงอายุที่รู้จักและคุ้นเคยกับคำพริต 12 บทเป็นอย่างดี โนราจะทำหน้าที่สื่อสารซ้ำอีกครั้ง อีกนัยหนึ่งก็เพื่อให้ผู้ชมทั่ว ๆ ไปที่เข้ามาชมในโรงโนราได้เข้าใจด้วยเช่นกัน และในขณะเดียวกันก็นำเข้าด้วยวิธีการบอกชื่อบทที่จะเล่น ในการเล่นของโนราจะมีการบอกชื่อ บททุกครั้งก่อนที่จะร้องบทนั้น ๆ และมีการอธิบายเนื้อหาของคำพริตนั้น ๆ ที่ต้องการสื่อสารกับผู้ชมด้วย ตัวอย่างเช่น

คณะศิษย์ขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา)

เริ่มเล่นคำพริตบทที่ 1 โนราจะอวดลีลาการร่ายรำก่อนเป็นลำดับแรก แล้วจึงเข้าสู่การร้องบท

(วันที่ 11 พฤษภาคม 2566 ณ วัดพิบูลทอง จังหวัดพัทลุง)

ในขณะที่

คณะโนราณัฐพงศ์ หงส์ทอง

โนราใหญ่ มีการอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับคำพริตที่จะเริ่มเล่นกับผู้ชมเป็นลำดับแรก โดยที่โนราคนอื่น ๆ ก็มานั่งอยู่พร้อมเพรียงกัน โนราใหญ่จะนั่งบนพนัก และมีโนราลูกบทคอยนั่งขนานข้างด้านซ้ายและด้านขวาคอยนั่งร้องและรับบท แล้วจึงเริ่มร้องบทแรก

(วันพฤหัสบดีที่ 1 มิถุนายน 2566 บ้านทุ่งขาม ต.คูหาใต้ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา)

คณะโนราเกรียงเดช นวลระหงส์

โนราใหญ่ทำหน้าที่อยู่หลังฉาก และให้โนราที่เป็นลูกศิษย์เป็นคนเล่นคำพริตก่อน ร่ายรำประกอบบทร้อง โนราใหญ่จะออกมาสมทบในบทคำพริตไชยชายไถนา

(วันพฤหัสบดีที่ 8 มิถุนายน 2566 ณ อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง)

1.2 เข้าสู่การร้องบท เริ่มจากดนตรีจะเริ่มบรรเลง ในการแสดงโนรามักเรียกกันว่า “ขึ้นเครื่อง” (เครื่อง หมายถึง เครื่องดนตรีโนรา) โนราจึงเริ่มร้องบทตามลำดับ

1.3 การหยุดพัก แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

ลักษณะที่ 1 หยุดพักเพื่อพูดคุยกับผู้ชม เจ้าภาพหรือไม่ก็พูดคุยกับนางรำโนราในขณะเดียวกัน โนราเองก็พักเหนื่อยจากการร้องบทต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน เนื่องจากการร้องบท 12 คำพริตนี้ โนราจะต้องร้องบทโดยใช้เวลา 3-4 ชั่วโมง การหยุดพักเพื่อพูดคุย ทำให้โนราคลายเหนื่อยลงได้ รวมทั้งการยังได้พูดคุยทำความรู้จักกับเจ้าภาพและผู้ชมอีกด้วย ซึ่งการหยุดพักในลักษณะนี้บางครั้งเกิดจากปฏิภาณไหวพริบของโนราได้ด้วยเช่นกัน เช่น การเดินเข้ามาของผู้ชม หรือ การเดินออกไปของผู้ชม โนราจะหยุดเพื่อทักทายเป็นการสร้างความสนุกสนานและเรียกเสียงหัวเราะให้แก่ผู้ชม

ลักษณะที่ 2 หยุดพักเพื่อขยายเรื่องราวในบท วิธีการนี้โนรามักจะใช้ในสถานการณ์ที่มีตัวละคร และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อต้องการจะสื่อสารที่ปรากฏในแต่ละบทนั้นส่งถึงผู้ชมได้ มีวิธีการที่หลากหลาย อาทิเช่น การให้ผู้ชมเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดง การสอดแทรกเพลงลูกทุ่ง/เพลงพื้นบ้าน ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับเรื่องราวในบท สาธิตและให้ความรู้เรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ชม โนราจะทำหน้าที่ย้ำเนื้อหาของบทคำพริตเพื่อให้คำสอนที่ปรากฏอยู่ในคำพริตส่งไปถึงผู้ชมด้วยวิธีการสอดแทรกผ่านมุกตลกบ้าง และการเล่าเรื่องราวอย่างจริงจังบ้างด้วยเช่นกัน โดยการหยุดพักของโนราในแต่ละคณะจะมีเงื่อนไขต่างกัน บางคณะโนราจะหยุดพักเพื่อแสดงหรือพูดคุยเพียงแค่ครั้งเดียว แต่บางคณะจะหยุดพัก 2 ครั้ง ในแต่ละบทร้อง โดยส่วนมากมักจะร้องบทโนราไปจนถึงกึ่งกลางของบทแล้วจึงจะหยุดเล่น โนราจะอธิบายคุณค่าสาระของการเล่นคำพริต และบอกกล่าวกับคนดูถึงความสำคัญของการที่ร้องบทและหยุดร้องเพื่ออธิบายให้ดูฟัง เนื่องจากว่าบทร้องของโนราก็เหมือนบทสวดของพระที่สอดแทรกไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม แง่คิด จึงจำเป็นต้องหยุดในบางครั้งเพื่ออธิบายความหมายที่สอดแทรกอยู่ในบทร้องให้กับผู้ชมได้เข้าใจไปพร้อมกับโนรา

1.4 การร้องบทต่อ โนราจะปฏิบัติแบบเดียวกับการเข้าสู่การร้องบท

1.5 การจบบท โนราปฏิบัติโดยการร้องบทวรรคสุดท้ายซ้ำ เรียกว่า “เลียบบท” การเลียบบทนี้เป็นการบ่งบอกให้รู้ว่าการร้องบทนั้น ๆ ได้สิ้นสุดลงแล้ว และจะดำเนินการร้องบทต่อไป ในบางครั้งเมื่อเลียบบทเสร็จแล้วโนราก็จะร้องบทถัดไปต่อเนื่องทันที แต่บางครั้งก็มีการหยุดและบอกกล่าวแก่ผู้ชมว่าบทนั้นได้จบลงแล้ว และกำลังจะเริ่มต้นบทใหม่

2. ลักษณะการร้องบท

การเล่นคำพริตเป็นรูปแบบการแสดงโนราแบบผสม ประกอบด้วยการรำ การร้อง และการแสดงละคร สามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 คำพริตที่เน้นการร้องบทประกอบท่ารำ ประกอบด้วย 3 บทสำคัญคือ คำพริตครุสอน คำพริตสอนรำ คำพริตปลूम ท่ารำแต่ละคณะมีความคล้ายคลึงกันตามลักษณะการตีท่ารำบทร้อง แตกต่างกันที่กระบวนการจัดวางตำแหน่ง (Blocking) โดยมากทั้ง 3 คณะมัก จะหยุดเล่นเมื่อถึงบทที่ต้องทำท่าทางเลียนแบบคน สัตว์ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ บทที่นิยมหยุดเพื่อเลียนแบบคือ คำพริตบทสอนรำ โดยการเลียนแบบท่าทางของพญาครุฑ ที่มีปากแหลม ตาโต ทำให้เป็นที่ชอบบอกชอบใจของผู้ชม

ตัวอย่างบท

ในบทนี้โนราจะร้องบทและรำประกอบบทไปด้วย และมีการหยุดเล่น เป็นมุกตลกขบขันสอดแทรกในบทสอนเอยสอนรำ ครูให้ขำรำสืบสองท่า เมื่อถึงบทร้อง “ทำรูปพระยาครุฑ” โนราจะเรียกให้แต่ละคนลองทำท่าเลียนแบบครุฑ

.....ทำรูปพระยาครุฑ	ลงยุตเอานาคานาคา
ครุฑเขี้ยวเอานาคได้	พาร้อนสุดาวเวหา

และบทประณม มีความพิเศษกว่าคือ ท่วงท่า ลีลาในการรำรำจะมีขึ้นเชิงเป็นพิเศษ มีทั้งการรำเป็นคู่ การรำเป็นกลุ่มเมื่อถึงบทร้อง “กระต่ายชมจันทร์ จันทร์ทรงกลด”

Figure 1 Garuda posture

Figure 2 Kratai chumjan posture

Source: Saifon Faiseng

ลักษณะที่ 2 คำพริตที่เน้นการร้องบทเพียงอย่างเดียว มีการรำประกอบบ้างเพียงเล็กน้อย โดยมากเป็นบทที่เน้นการบรรยาย พรรณนาธรรมชาติ เป็นสำคัญ ได้แก่ คำพริตสรรเสริญครู คำพริตแสวงทอง คำพริตดอกจิกดอกจักคำพริตเสียที่ คำพริตฝนตก พ้าลัน ฝนตก คำพริตโศกข์ และคำพริตพलयามตามโขลง คำพริตเหล่านี้จะมีการหยุดเล่นบ้างเพื่อความสนุกสนาน ตลกขบขันให้แก่คนดู

ลักษณะที่ 3 คำพริตที่เน้นการร้องบทประกอบการรำและการเล่นละคร (ขยายเรื่อง) ได้แก่ คำพริตไชยไชย ไถนา คำพริตแม่ลูกอ่อน คำพริตพ่อหม้าย แม่หม้าย คำพริตนกกาน้ำ คำพริตขึ้นเขาพระบาท ในบทนี้โนราวมักจะขยายเหตุการณ์บางช่วงบางตอนของบทร้องเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ชม ประกอบกับบางช่วงของการร้องบทคำพริตมีส่วนสำคัญในการประกอบพิธีให้แก่เจ้าภาพร่วมด้วย เช่น คำพริตแม่ลูกอ่อน มีการขยายเรื่องและสาธิตวิธีการคลอดลูกโดยหมอดำแย ตามธรรมเนียมแล้วจะต้องมีคำตอบแทน (โนราจะเรียกว่าคำราช) ให้กับหมอดำแยในการทำการคลอด รวมทั้งการออกเดินหาหมอดำแยมาทำคลอดให้ในโรงโนรา นอกเหนือจากสาธิตการทำการคลอดแล้ว ในอีกนัยยะหนึ่งยังเป็นการทำคลอด หรือทำพิธีเกิดใหม่ให้กับเจ้าภาพและลูกหลาน ได้มีชีวิตใหม่ ตามความเชื่อของโนราด้วยกัน

ตัวอย่าง คำพริตที่เน้นการร้องบทประกอบการรำการเล่นละคร (ขยายเรื่อง) บทคำพริตแม่ลูกอ่อน

คณะโนราเกรียงเดช นวลระหงส์: โนราจะเริ่มต้นร้องบทว่า ไหว้บุญคุณครูเสียแล้ว.....

จนกระทั่งถึง

.....พระแม่ข้าเหอเลี้ยงลูกมา ผ้าพิทักษ์รักษาจนรอดตัว

แม่เหอเลี้ยงลูกจนเติบโตใหญ่ น้ำใจไม่ให้ลูกได้ชั่ว

กว่าลูกจะรอดคลอดเป็นตัว (หยุดเล่น)

(วันพฤหัสบดีที่ 8 มิถุนายน 2566 ณ อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง)

คณะโนราณัฐพงษ์ หงส์ทอง: โนราจะเริ่มต้นร้องบทว่า ไหว้บุญคุณครูเสียแล้ว..... จนกระทั่งถึง

.....รูปร่างถาว์ดั่งขั้นผู้ใหญ่ ครบไปอักษระสามสิบสอง

อักษระสิบหกเข้ามาปกป้อง ยามอยู่ในท้องของพระมารดา

พอครบสิบเดือนจะเคลื่อนคล้าย (หยุดเล่น).....

และ

.....ยามนอนแม่ไม่หอนได้หลับ

ตรับหูฟังเสียงลูกร้อง

ถึงยามพระแม่เสวยข้าว (หยุดเล่น)

(วันพฤหัสบดีที่ 1 มิถุนายน 2566 บ้านทุ่งขาม ต.คูหาใต้ อ.รัตภูมิ จ.สงขลา)

ขณะนี้มีการหยุดเพื่อขยายเรื่อง 2 ช่วง ช่วงแรกเป็นการสาธิตการคลอตลูกของคนในอดีตโดยหมอดำแยโนราจะสมมุติเป็นคนท้องแก่ใกล้คลอด ร้องเรียกหาหมอดำแยซึ่งจะเลือกจากผู้ชมอาวุโสด้านหน้าเวทีเพื่อไปสวมบทบาทเป็นหมอดำแย ในบทนี้โนราจะเรียกเจ้าบ้านหรือเจ้าภาพที่รับโนรามาแสดงเข้าร่วมพิธีด้วยเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เจ้าบ้าน เสมือนการเกิดใหม่ให้เจ้าภาพพบแต่ความสุข ปราศจากภัยอันตรายทั้งปวง และช่วงที่ 2 กล่าวถึงกิจวัตรประจำวันของแม่ ที่ต้องดูแลลูกน้อย และเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเป็นอยู่ของครอบครัวโดยพ่อซึ่งมีหน้าที่ออกไปทำงานนอกบ้าน เมื่อเสร็จจากงานกลับมาบ้านก็มาช่วยแม่เลี้ยงดูลูกน้อย บางบ้านก็มีความสามัคคีกันเป็นอย่างดี บางบ้านก็มีทะเลาะกันบ้าง โนราก็จะแทรกความตลกขบขัน และได้พูดคุยกับผู้ชมสอบถามว่ามีวิธีการเลี้ยงลูกอย่างไรด้วยเช่นกัน

คณะโนราศิษย์ขุนอุปถัมภ์นารากร: โนราจะเริ่มต้นร้องบทว่า ไหว้บุญคุณครูเสียแล้ว..... จนกระทั่งถึง

.....แม่หลับตาว่างก่อนนอนจะรุ่ง

กลัวรินไธยุจะไต่ตอม

แม่เฝ้าซุบเลี้ยงถนอม (ข้า)

ยามนอนแม่กล่อมให้ลูกหลับ

พอครบสิบเดือนจะเคลื่อนคล้าย (หยุดเล่น)

(วันที่ 11 พฤษภาคม 2566 ณ วัดพิบูลทอง จังหวัดพัทลุง)

โนราหยุดร้องบทและเล่าท้าวความเรื่องบทคำพริตแม่ลูกอ่อน และพูดถึงความยากลำบากในการทำงานของพ่อกับแม่ ตลอดจนเมื่อวันที่แม่อุ้มท้องแก่ใกล้คลอด ในบทนี้โนราจะมีโนรามาสวมบทบาทเป็นคนท้องออกมา ร้องเรียกหาหมอดำแยเพื่อมาทำคลอด หลังจากนั้นโนราก็จะสาธิตวิธีการคลอดลูก ที่สอดแทรกไปด้วยสาระและความสนุกสนาน

บทคำพริตแม่ลูกอ่อนของทั้ง 3 คณะ เริ่มต้นบทร้องด้วยกลอนบทเดียวกัน ขยายเรื่องสาธิตการคลอดลูกด้วยหมอดำแย เล่าเรื่องราวความสัมพันธ์ของครอบครัวที่มีทั้งความสุข และความทุกข์ยากกว่าที่ประทับประคองให้ลูกมีชีวิตรอดได้ โนราจึงได้ถือเอาบทคำพริตแม่ลูกอ่อนนี้เป็นบทที่ใช้เพื่อสอนเรื่องความกตัญญูต่อพ่อแม่ไปด้วย แม้ว่าจะมีการหยุดเพื่อขยายเรื่องด้วยวรรคที่แตกต่างกัน แต่เนื้อหาสำคัญในบทนี้คือการกล่าวถึงบุญคุณของแม่ก็ยังคงสื่อสารได้ดี

Figure 3 Nora script: Mea look Oon

Source: Saifon Faiseng

3. การจัดลำดับบทร้อง

การจัดลำดับของบทร้องในการเล่นคำพริตไม่มีความตายตัว แตกต่างกันตามสายตระกูล ประสบการณ์ อายุ และโนราผู้ที่จะมาแสดงร่วมในการเล่นบทคำพริต โดยมากมักจะมียุทโธปกรณ์เป็นผู้นำร้องบทและค่อย ๆ กระจาย ๆ บทร้องไปยังโนราคนอื่น ๆ ในคณะ ซึ่งโนราเหล่านี้มักจะเป็นบรรดาลูกศิษย์ของโนราที่เป็นเครือช่ายกัน ก่อนเริ่มการเล่นคำพริตก็มักจะมีการนัดแนะบทร้องกัน หรือแม้กระทั่งการนัดแนะกันหน้าเวที หรือการสลับวนกันเพื่อให้โนราได้มีช่วงเวลาพัก เนื่องจากคำพริตต้องเล่นต่อเนื่องประมาณ 3-4 ชั่วโมง ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบการจัดลำดับการร้องของคณะโนรา 3 คณะ คือ คณะโนราณัฐพงศ์ หงส์ทอง คณะศิษย์ขุนอุปถัมภ์นรากร (พุ่มทewa) คณะโนราเกรียงเดช นวลระหงส์ มีการจัดลำดับบทร้องออกเป็น 2 ลักษณะ คือ จัดลำดับตามสายตระกูล และจัดเป็นชุดกลุ่ม

3.1 การจัดลำดับตามสายตระกูล คือ ยึดตามแบบของครูโนรา มีการจัดลำดับบทตั้งแต่บทที่ 3 เป็นต้นไป จึงมีความแตกต่างกัน โดยการจัดลำดับนั้นมักจะนิยมใช้วิธีการสืบทอดกันมาจากต้นสายตระกูล จำ และนำมาเล่นกัน บทร้องอาจจะมีการสลับสับเปลี่ยนกันไปมาไม่เหมือนกันในแต่ละครั้งที่เล่น เนื่องจากการเล่นกันสด ๆ อาจจะมีการหลงลืมกันไปบ้าง แต่เมื่อนึกได้แล้วนั้นจึงกลับมาเล่นให้ครบทั้ง 12 บท

3.2 จัดลำดับในการร้องบทเป็นชุด เพื่อการเล่าเรื่อง นับเป็นการจัดลำดับโดยเชื่อมโยงกับสายตระกูลและประสบการณ์ในการเล่นเรื่องที่ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้ชม โดยเนื้อเรื่องและตัวละครมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง

โดยบทร้องในลำดับที่ 1-2 ของทั้ง 3 คณะ นั้นเป็นไปในลักษณะเดียวกัน ทั้ง 2 บทนี้เป็นบทเริ่มต้นของการเล่นคำพริตของโนราเพื่อแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ และลำดับการร้องหลังจากนั้นมีความแตกต่างกัน แต่ยังคงเนื้อสาระที่ต้องการนำเสนอในแต่ละบทได้อย่างครบถ้วน ดังตารางต่อไปนี้

Table 1 Arrangement of lyrics

คณะโนราเกรียงเดช นวลระหงส์	คณะโนราณัฐพงศ์ หงส์ทอง	คณะโนราศิษย์ขุนอุปถัมภ์นรากร
คำพริตบทคุณครู	1. คำพริตบทสรรเสริญครู	1. คำพริตบทสรรเสริญครู
คำพริตบทครูสอน	2. คำพริตบทครูสอน	2. คำพริตบทครูสอน
คำพริตบทสอนรำ	3. คำพริตบทแสงทอง	3. คำพริตบทสอนรำ
คำพริตบทไชยไชโย	4. คำพริตบทสอนรำ	4. คำพริตบทไชยไชโย
คำพริตบทนางเมีย	5. คำพริตบทไชยไชโย	5. คำพริตบทปฐม
คำพริตบทแม่บุญปลูก	6. คำพริตบทปฐม	6. คำพริตบทแม่ลูกอ่อน
คำพริตบทพ่อหม้าย	7. คำพริตบทแม่ลูกอ่อน	7. คำพริตบทแสงทอง
คำพริตบทไหว้บุญคุณครู	8. คำพริตบทเสียที	8. คำพริตบทเสียที
คำพริตบทปฐม	9. คำพริตบทดอกจิกดอกจิก	9. คำพริตบทฝนตกข้างเหนือ
คำพริตบทนกหาน้ำ	10. คำพริตบทขึ้นเขาพระบาท	10. คำพริตบทโคก
คำพริตบทเรือใบผ้า	11. คำพริตบทโคก (ปลงสังขาร)	11. คำพริตพลายงามตามโขลง
คำพริตบทเสียที	12. คำพริตบทนกหาน้ำ	12. คำพริตเรือใบผ้า
คำพริตบทยางแดง	13. คำพริตพลายงามตามโขลง	13. คำพริตบทดอกจิกดอกจิก
คำพริตบทดอกจิกดอกจิก	14. คำพริตบทนกหาน้ำ	

Table 1 Arrangement of lyrics (Continued)

คณะโนรากรเรียงเดช นวลระหงส์	คณะโนราธรรพ์พงศ์ หงส์ทอง	คณะโนราศิษย์ขุนอุปถัมภ์นารากร
คำพริตบทยลายงาม	9	
คำพริตบทยแสงทอง	10	
คำพริตบทยลมหัต	11	
คำพริตบทยฟ้าลั่น		
คำพริตบทยฝนตก		
คำพริตบทยโสกัง	12	
บาลีหน้าศาล		

*หมายเหตุ: การจัดลำดับบทร้องนี้อ้างอิงจากการเล่นคำพริตจาก 3 คณะ ปีพ.ศ. 2566

4. คุณค่าของบทคำพริต

บทคำพริตโนรา เปรียบเสมือนคำสอนของโนราที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องของโนราเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ คำสั่งสอน คติเตือนใจ แก่ผู้ชมโนรา วารากฐานทางจริยธรรม โดยสื่อเรื่องความกตัญญูอย่างโดดเด่น [4] กับที่ จินตนา อนุวัฒน์ ได้แสดงทัศนะไว้ว่า “ตามความหมายของเนื้อหาสาระในแต่ละบทซึ่งเป็นบทที่สอดแทรกหรือคุณธรรมพื้นฐานในการใช้ชีวิตของมนุษย์ ตลอดจนสังขรณ์ในการดำรงชีวิต” [5] ซึ่งศาสตร์โนราที่ใช้ในการสื่อสารสุนทรียศาสตร์และคำสอน นั่นคือ “บทคำพริต” เมื่อบทคำพริตนั้นถูกนำมาใช้เป็นสื่อกลางในการสอน โนราใหญ่จึงทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรมนี้ไปยังผู้ชม การถ่ายทอดเรื่องราวดังกล่าวนี้เป็นหนึ่งในความเชื่อของโนราที่กระทำกันมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมให้ผู้คนเกิดการตระหนักรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวคิด บทบาทคติชนในการอบรมระเบียบสังคมปลูกฝังค่านิยม และรักษาบรรทัดฐานทางพฤติกรรมให้สังคมที่เน้นถ่ายทอดสู่การบอกเล่าในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ชมได้เรียนรู้ทั้งค่านิยมที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีและค่านิยมที่เป็นสิ่งที่ไม่ดี เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ [6] สามารถแสดงให้เห็นคุณค่าของคำพริตแต่ละบทได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- 1. บทสรรเสริญครู** แสดงให้เห็นบุญคุณของครูที่ยิ่งใหญ่เปรียบกับมหาสมุทร ตลอดจนการขอขมาและขอพรจากครูให้คุ้มครองปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข
- 2. บทครูสอน** แสดงให้เห็นการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชาให้รู้จักองค์ประกอบของโนรา
- 3. บทแสงทอง** แสดงให้เห็นชีวิตของมนุษย์ในช่วง 3 ราศี 3 ช่วงวัย คือ วัยเด็กแรกเกิด วัยรุ่น/กลางคน และวัยชรา ซึ่งบทแสงทองนี้เป็นบทที่แฝงไปด้วยหลักของพระพุทธศาสนา เปรียบเสมือนช่วงเวลาของชีวิตของมนุษย์ เด็กแรกเกิด (เปรียบเสมือนผ้าขาว) วัยรุ่น/กลางคน/วัยชรา (มันเหวียง) ความเจ็บ (ผ้าลาย) ผ้าที่เปอะเปื้อนไปด้วยการดำเนินชีวิต) และความตาย (ผาดำ)
- 4. บทสอนรำ** เป็นการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชาให้รู้การรำในแต่ละท่วงท่าให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะตน
- 6. บทประณม** แสดงให้เห็นการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชา ให้รู้การรำในแต่ละท่วงท่าการพลิกแพลงท่ารำสำหรับการนำไปใช้ประโยชน์
- 7. บทแม่ลูกอ่อน** แสดงให้เห็นการระลึกถึงบุญคุณของแม่ผู้ให้กำเนิด ตลอดจนสะท้อนความเป็นแม่ที่คอยปกป้องรักษาลูกให้เติบโตมาเป็นคนดีในสังคม อุทิศตนเอง ท่วมทเวลาให้กับการดูแลลูกไม่ปล่อยให้

8. บทเสียที่ แสดงให้เห็นการระมัดระวังตน การใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท เป็นการกล่าวถึง การพลาดท่าเสียทีของคน เปรียบเทียบความหมายของชีวิตของคนที่กว่าจะมีความพร้อมในการทำงานการสิ่งใด บางครั้งโอกาสก็ไม่รอ ดังนั้นเราควรทำในเมื่อตอนที่เราสามารถทำได้ จะไม่ต้องพลาดท่าเสียที

9. คำพริตดอกจิกดอกจิก เป็นการกล่าวถึงความรักของหนุ่มสาว โดยใช้ดอกไม้เป็นสื่อภาษา ในการสื่อสารและกล่าวเปรียบเทียบกับความรักที่ไม่สมหวัง อันเป็นเรื่องของทางเลือกคู่ครองที่มีทั้งสมหวัง และผิดหวังคละเคล้ากันไป

10. คำพริตขึ้นเขาพระบาท แสดงให้เห็นการชวนกันไปทำบุญไหว้พระของคนในอดีตที่ต่างคน ต่างพาสิ่งของขึ้นไปไหว้พระบนเขาพระบาท แสดงให้เห็นถึงการเคารพและศรัทธาในพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นชาวพุทธ

11. คำพริตไค้กั (ปลงสังขาร) การปลงอนิจจัง ไม่ยึดติดของมนุษย์ กล่าวถึงเรื่องสังขารของชีวิต ที่มีความคู่ขนาน ความไม่แน่นอนในชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องเจอ

12. คำพริตนกาน้ำ การไม่ลืมนบุญคุณครูผู้ให้ความรู้ไม่ว่าจะได้มาจากคน สัตว์ และสิ่งของ ไม่ว่าจะเป็นครูในรูปแบบใด ครูที่เป็นคน ครูที่เป็นสัตว์ ก็ล้วนแต่มีบุญคุณต่อเราทั้งสิ้น ไม่ควรที่จะลืมนบุญคุณครูแล้วนั้น ยังมีการกล่าวเปรียบเปรยเรื่องราวของชีวิตคู่ โดยใช้เรือใบฟ้า เป็นตัวแทนในการกล่าวถึงการช่วย ประคับประคองชีวิตคู่ทั้งคู่ให้ช่วยกันประคับประคองให้ชีวิตคู่เดินไปด้วยกันรอด ไม่ว่าจะมียุสสรรคอะไรเข้ามา ก็ผ่านพ้นไปได้ และเมื่ออีกคนหนึ่งร้อนอีกคนก็ต้องเย็น มีสิ่งใดล่อตาล่อใจก็ให้มีสติ ยับยั้งชั่งใจ ควบคุมตนเองให้ได้

13. คำพริตพลาญตามโขลง เสนอให้เห็นถึงการปรับตัว การยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้น ในบทนี้ จะเป็นการเล่าเรื่องราวของช้างพลาญตาม ซึ่งถูกจับตัวมา ให้ทนทุกข์ทรมาน ต่างจากการอยู่ในป่า ซึ่งมีชีวิตอิสระ และมีความสุข

5. ผู้แสดงและบทบาทหน้าที่ในการแสดงโนรา

นอกจากนี้กระบวนการสื่อสารหรือถ่ายทอดคุณค่าของบทคำพริตโนรา มีรูปแบบและวิธีการสื่อสาร ที่แตกต่างกันตามช่วงวัย ประสบการณ์ และสายตระกูล โดยมีหัวหน้าคณะเป็นผู้ที่คอยควบคุมทิศทางในการเล่น สามารถแบ่งได้ดังนี้

1. โนราอาวุโส คือ หัวหน้าคณะ มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นผู้ที่ผ่านพิธีครอบเทริด ผูกผ้าตัดจุก และการบวชเป็นพระ ลักษณะการเล่นคำพริตจะค่อย ๆ เป็น ค่อย ๆ ไป ตามลำดับของบทร้อง เน้นเนื้อหาสาระ และคุณค่าที่สอดแทรกในบทคำพริต มักมีมุขตลกที่นำตมมาจากประสบการณ์ของแต่ละคนออกมาเล่น โนราอาวุโสจะมีลักษณะเฉพาะตนอย่างโดดเด่น บ้างถนัดร้อง บ้างถนัดรำ หรือสามารถทำทั้ง 2 อย่างได้ดี เมื่อถึงบทบาทใดที่โนราแต่ละคนถนัดก็จะสลับสับเปลี่ยนกันมาเล่นด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นศิลปิน ใช้พลังที่มีในการถ่ายทอดอย่างคล่องแคล่ว แต่ทั้งนี้ทั้งการร้องบทคำพริตของคณะโนราอาวุโสจะมีช่วง ในการหยุดพักเพื่อพูดคุย เจรจา

วิธีการสื่อสาร สาระสำคัญในบทคำพริตแต่ละบท และการร้องบทที่ลดทอนจำนวนบทลงแต่ยังคง ยึดใจความสำคัญหรือเนื้อหาที่ผู้ชมจะได้รับเป็นสำคัญ

2. โนราวัยกลางคน มีอายุโดย 35 ปีขึ้นไป ผ่านพิธีผูกผ้าครอบเทริด ผูกผ้าตัดจุก บวชเป็นพระ และเรียนจบในสถาบันการศึกษาทั้งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโนราและสาขาอื่นๆ แต่มีความชื่นชอบโนรา ผักัด จากศิลปินโนราบ้านใกล้เรือนเคียง ลักษณะการเล่นคำพริตมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงเรื่องราวในบทคำพริต

โนราไว้อย่างต่อเนื่องกัน ร้อง รำ เล่นมุขตลกนอกเรื่อง และใช้ศิลปะการแสดงแขนงอื่นๆ เข้ามาผสมผสาน อาทิเช่น การแสดงรื่องเง การแสดงลิเกป่า การร้องเพลงลูกทุ่ง เพื่อสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้ชม และคั่นเวลาในช่วงระหว่างการประกอบพิธีกรรมบางในระหว่างการเล่นบทคำพริต อาทิเช่น ในบทคำพริตแม่ลูกอ่อน ร้องเพลงแม่ของเรา สำหรับคั่นในระหว่างที่โนราเดินทางออกไปหาหมอดำเฒ่ามาทำคลอด ตามบทบาทในท้องเรื่อง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกระบวนการในการสลับเปลี่ยนโนราในการร้องบทแต่ละบท โดยการเคลื่อนที่เป็นวงกลมเพื่อเปลี่ยนตำแหน่งในการเข้าสู่บทร้องถัดไป มีการหยุดพักเพื่อ

วิธีการสื่อสาร สำคัญ เน้นย้ำสาระและคุณค่าของบทคำพริตในแต่ละบทคล้ายคลึงกับโนราอาวโส

3. โนราวัยรุ่น คือ มีอายุ 20 ปี ขึ้นไป อาจจะเป็นผู้ที่ผ่านพิธีครอบเทริดผูกผ้าเป็นโนราแล้ว หรือผู้ที่ยังไม่ได้ผ่านพิธีดังกล่าว แต่เป็นผู้ที่มีความสามารถทางด้านการรำ ร้อง และคลุกลีกับศิลป์โนรา โดยส่วนใหญ่เป็นนิสิต นักศึกษาที่เรียนทางด้านศิลปะการแสดงหรือสาขาวิชาอื่นๆ ลักษณะการเล่นคำพริตของโนราในวัยนี้มักจะเน้นการอวดลีลาการรำรำที่มีความสวยงาม พร้อมเพรียง โดยมากโนราผู้หญิงในวัยนี้มักถูกเลือกให้เป็นผู้รำในคำพริตบทครูสอน คำพริตบทสอนรำ คำพริตบทปฐม และให้โนราผู้ชายเป็นแม่บทแทนหัวหน้าคณะ สามารถร้องบทต่อเนื่องกันได้โดยไม่หยุดพักซึ่งเป็นบทที่มีความยาวโดยไม่ตัดตอนบทลง

วิธีการสื่อสาร สำคัญและคุณค่าของบทคำพริตก็ยังคงมีปรากฏให้เห็นในทุกบท เพียงแต่การเน้นย้ำมันถูกแทรกไปด้วยมุขตลกขบขัน การอธิบายเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน และย้อนเล่าถึงสาระที่ครูโนราเคยสอน เคยเล่าให้ฟัง เพียงแต่ความลึกซึ้งในการอธิบายหรือขยายความนั้นยังไม่ได้ถูกเน้นมากพอ จึงมักมีโนราใหญ่ที่เป็นหัวหน้าคณะคอยสรุปเนื้อหาและมักจะสื่อสารสาระในบทสำคัญนั้นๆ ร่วมด้วย

โดยการเล่นคำพริตยังเป็นพื้นที่ในการฝึกหัดความเป็นศิลปินโนราได้ด้วย ในคณะหนึ่ง ๆ ก็อาจจะประกอบด้วยโนราอาวโส โนรายกกลางคน และโนราวัยรุ่น สลับสับเปลี่ยนกันทำหน้าที่โนราคนไหนที่สามารถรำได้ดี รำได้สวยก็มักจะถูกเลือกมาให้เป็นผู้นำในการรำรำ ใครที่มีเสียงที่ไพเราะก็มักจะถูกเลือกให้มาเป็นผู้ร้องบทร่วม หรือเลือกตามบุคลิกของโนรานั้น ๆ ในการจะสวมบทบาทเพื่อให้สอดคล้องตามเนื้อเรื่อง

6. ดนตรี

การเล่นคำพริตมีดนตรีเป็นส่วนประกอบสำคัญในการบรรเลงประกอบให้สอดคล้องกับการรำและการร้อง นั่นคือ ใช้เครื่องดนตรีโนรา ประกอบด้วย ทับ กลอง โหม่ง ปี่ ฉิ่ง ฉาบระ บางคณะมีเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ เสริมด้วยได้แก่ กลองชุด คีย์บอร์ด และซอสามสาย ทำนองการบรรเลงดนตรีนั้นมีความหลากหลายเช่นแตกต่างกันไปตามแต่ละคณะ ปรากฏทำนองเพลงที่หลากหลาย แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ทำนองเพลงที่ใช้สำหรับการร้องบทคำพริต ได้แก่ ทำนองกลอนสี่ ทำนองกลอน 6 ทำนองเพลงทับ-เพลงโทน ทำนองรำยัตระกูล ทำนองแขก (โดยเฉพาะบทคำพริตดอกจิกดอกจอก) และเพลงที่ใช้ประกอบการรำ ได้แก่ เพลงนาตซ้ำ-นาตเร็ว เพลงโค เพลงครู ตลอดจนการบรรเลงเพลงอื่น ๆ ที่เป็นกระแสในปัจจุบันร่วมในการเล่น

7. ท่ารำ

การเล่นคำพริตโนราประกอบด้วยการรำ ร้อง ควบคู่ไปด้วยกัน ท่ารำที่ปรากฏในการเล่นคำพริตแต่ละบทจึงมีความสอดคล้องกัน โดยท่ารำที่ปรากฏชัดเจนที่สุดคือท่ารำที่ปรากฏอยู่ในบทคำพริตที่เน้นกระบวนการรำเป็นสำคัญได้แก่ บทครูสอน บทสอนรำ บทประณม ท่าทางจากบทร้องเหล่านี้มีความคล้ายคลึงกันในทุกคณะ แตกต่างกันไปตามลักษณะการตีบท การย้าหรือซ้ำบท มีผลทำให้เกิดท่าทางที่แตกต่างกัน อาทิเช่น

ทำรำที่เลียนแบบสัตว์ เลียนแบบธรรมชาติรอบตัว หรือทำรำที่ประดิษฐ์ขึ้น ณ ขณะนั้น ในขณะที่หากบทร้องใด ที่มุ่งเน้นการร้องบทเพียงอย่างเดียว ศิลปินโนราจะใช้ทำรำพื้นฐานของโนราประกอบการร้องบทนั้น ๆ ทำทางการรำจึงเป็นไปอย่างอิสระตามแต่ละคณะ พื้นที่ และเฉพาะบุคคล

อภิปรายผล

บทคำพรีดโนราเป็นหนึ่งในเรื่องที่โนราให้ความสำคัญ ใช้เพื่อรำถวายครูในพิธีกรรมโนราโรงครู นำเอาบทร้องที่บรรพบุรุษ ครูโนรา ที่ได้แต่งขึ้นจากประสบการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งถึงแม้ว่าจะถูกแต่งขึ้นมาเป็นเวลา 40-50 ปี เป็นบทที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้จากครูโนราซึ่งถูกถ่ายทอดมาเป็นบทกลอน โดยในบทกลอนนี้มักมีกุสโลบายที่แฝงฝังอยู่อันเป็นกลไกและเครื่องมือหลักของคนใดในการที่จะแสดงให้เห็นวิธีปฏิบัติ สืบทอด และควบคุมพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในภาคใต้ หรือควบคุมลูกหลานในตระกูลนั้นๆ สอดคล้องกับแนวคิด บทบาทคติชนในการอบรมระเบียบสังคม ปลุกฝังค่านิยม และรักษาสืบสานทาง พฤติกรรมให้สังคม ที่เน้นถ่ายทอดสู่การบอกเล่าในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ชมได้เรียนรู้ทั้งค่านิยมที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีและค่านิยมที่เป็นสิ่งที่ไม่ดี เพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ ศิริพร ณ ถลาง [6] บทพรีดจึงมุ่งเน้นให้ผู้ชม มีความระลึกนึกถึงความกตัญญูทั้งพ่อแม่ ครู หรือ ธรรมชาติ ตลอดจนคำสอนใจอื่น ๆ ที่ถูกนำมาถ่ายทอดผ่าน บทคำพรีดโนรา สอดคล้องกับที่ เจริญชัย อิศเรศ [3] กล่าวว่าโนรากับบทบาทของวิถีชีวิตชาวใต้ โดยเฉพาะเรื่อง การสำนึกในบุญคุณครู บรรพบุรุษ พ่อแม่ บุญคุณต่อสัตว์ สิ่งของ และการให้ความเคารพและนอบน้อม ต่อธรรมชาติ

เนื้อหาของบทคำพรีดยังคงมีความร่วมสมัยที่สามารถเชื่อมโยงกับเรื่องราวในปัจจุบันได้ด้วย เนื่องด้วยบทคำพรีดนั้นมีความเกี่ยวข้องกับคำสอนในพระพุทธศาสนา โนราจึงเป็นเสมือนตัวแทนของศาสนา ในการทำหน้าที่เผยแพร่นำคำสอนดังกล่าวต่อผู้ชมโดยการใช้ศิลปะการแสดง นอกจากนี้สิ่งที่ปรากฏในบทคำพรีด วิธีการเล่า การสื่อสาร ยังสามารถเชื่อมโยงให้ผู้ฟังได้ย้อนกลับไปเห็นถึงวิถีชีวิตของบรรพบุรุษ ประเพณี พิธีกรรม สะท้อนผ่านการร้อง รำ และเล่นเป็นเรื่อง นอกจากนี้บทคำพรีดยังได้รับการถ่ายทอดมารุ่นสู่รุ่นและขยาย อาณาเขตสร้างการรับรู้ได้มากขึ้นจากศิลปินโนราที่ได้ร่วมแสดงควบคู่กับครูโนราในแต่ละคณะ ถึงแม้ว่าปัจจุบัน จะมุ่งเน้นไปที่การแทรกความตลกขบขันเพียงไรก็ตาม คุณค่า สาระสำคัญที่แฝงฝังอยู่ในบทคำพรีดโนรานั้น ก็ยังสามารถถ่ายทอดและสื่อสารไปยังผู้ชมได้อยู่เสมอ

References

- [1] Busararat, P. (1992). *The Nora Rongkru in TA-KAE Village, Muang District, Patthalung Province*. The Master of Arts degree in Thai Studies. Srinakharinwirot University. Department of Culture Promotion. <http://research.culture.go.th/index.php/research/st/item/534-2012-09-17-17-29-43.html>
- [2] Yammai, S. (2013). *Gender Mystifications through Signifiers in the Nora Rong Kru Ritual*. The degree of Master of Arts in Human and Social Development. Prince of Songkhla University. PSU Knowledge Bank. <https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2010/8912>

- [3] Isaradej, T. (1999). *Social implications of Nora Rongkru: A community study in Ban Bodaeng*. The degree Master of Arts Department of Anthropology. Silapakorn University. Thesis online Silapakorn University library. http://www.thapra.lib.su.ac.th/thesis/showthesis_th.asp?id=0000000118
- [4] Sriporaya, K. (2016). *A study of dance styles, dance ceremonies, and cosmology in Nora by comparing with Mayong and Barong*. Doctor of Philosophy (Asian Studies) School of Liberal Arts. [Unpublished doctoral dissertation]. Walailak University.
- [5] Anuwat, J. (2023). *The ritual dance 'Nora Rong Kru'*. *Journal of Fine Arts Research and Applied Arts*, 10(1), 68-89. <https://so05.tcithaijo.org/index.php/arts/article/download/266481/178895/1075174>. [in Thai]
- [6] Na Talhang, S. (2005). *Folklore theory*. Chulalongkorn University. [in Thai]

การตีความใหม่ในบทเพลงประกอบเปียโนยุคศตวรรษที่ 21¹ The Modern Interpretations of the 21st Century Music with Piano Repertoire¹

ศศิภา รัศมีทัต^{2*} วีรชาติ เปรมานนท์² และธงสรวง อิศรางกูร ณ อยุธยา²
Sasipa Rasmidatta^{2*}, Weerachat Premananda² and Tongsuang Israngkun Na Ayudhya²

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์การแสดงดนตรี : การตีความใหม่ในบทเพลงประกอบเปียโนยุคศตวรรษที่ 21

² คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพฯ 10330

¹ This research article is a part of doctoral dissertation, Doctoral Music Performance: The Modern Interpretations of the 21st Century Music with Piano Repertoire.

² Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, Bangkok, 10330, Thailand

*Corresponding author: fern.sasipa@gmail.com

(Received: April 22, 2024; Revised: June 28, 2024; Accepted: July 11, 2024)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการตีความบทประพันธ์ดนตรีคลาสสิกที่มีเปียโนเป็นส่วนสำคัญในการบรรเลง เพื่อเพิ่มพูนทักษะและศักยภาพในการบรรเลง รวมถึงการนำออกแสดงอันเป็นส่วนของการเผยแพร่ดนตรีแชมเบอร์ในประเทศไทย โดยศึกษาบทเพลงแชมเบอร์ที่สำคัญที่ได้รับการยกย่องเป็นมาตรฐาน รวมทั้งเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงเปียโนร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นจากตำราและบทความวิชาการ และแบ่งอรรถาธิบายตามบทเพลงจากการแสดง 3 ครั้ง คือ 1) เปียโนและคลาริเน็ต 2) เปียโนและดับเบิลเบส และ 3) เปียโนและกลุ่มแชมเบอร์ ซึ่งประกอบด้วยบทเพลงประเภทโซนาตา คอนแชร์ตานเต เปียโนควินเทต เปียโนทริโอ และบทเพลงที่มีลักษณะพิเศษ อาทิ แรปโซดี เอเลอจี เซเรเนด แฟนตาเซีย โดยให้ความสำคัญกับอารมณ์ บทบาท และสีสันของบทเพลงตามจินตภาพ การจัดสมดุลเสียงระหว่างแนวเปียโนและเครื่องดนตรีอื่น ทิศทางของทำนองสอดแทรก การใช้เพดัล การปรับโน้ตวงออร์เคสตราบบ้อยให้เหมาะสมกับเทคนิคการเล่นเปียโน ซึ่งสามารถทำให้การบรรเลงเปียโนร่วมกับเครื่องดนตรีต่างชนิดมีความไพเราะ กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกัน มีอรรถรสที่แปลกใหม่และมีสีสัน

คำสำคัญ: เปียโน คลาริเน็ต ดับเบิลเบส เปียโนทริโอ เปียโนควินเทต

Abstract

The purposes of this research were to present interpretation of classical music with piano repertoire and to enhance skills and potential in performing and interpreting music, producing, promoting, and supporting the performance of chamber music in Thailand. The research studied praised-standard chamber music repertoire and concepts related to performing piano with other musical instruments from academic literatures. In this research, the program was divided into three doctoral performances: piano and clarinet recital, piano and double bass recital, and piano and chamber recital. The selected repertoire consisted of sonatas, concertante, piano quintet, piano trio and character-piece, such as rhapsody, elegy, serenade, and fantasia. To pursue the scenario of the interpretation, the research was conducted by focusing on determining emotions and timbres, finding the balance between each instrument, adjusting phrases according to direction of the melodies, using of pedal, and rearranging orchestral reduction to suit piano technique. The interpretation has significantly improved an aesthetic color of classical music in piano repertoire.

Keywords: Piano, Clarinet, Double bass, Piano trio, Piano quintet

บทนำ

การตีความบทประพันธ์เพลงคลาสสิกเพื่อการแสดงนั้นโดยทั่วไปสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งการตีความด้วยการคงสิ่งที่ผู้แต่งสื่อสารไว้ในโน้ตเพลง โดยการวิเคราะห์และตีความตามต้นแบบก่อนแล้วจึงเพิ่มเติมแนวคิดของตนเองเข้าไปโดยไม่หลุดจากกรอบที่ผู้แต่งวางไว้ หรือตีความตามความคิดของตนโดยไม่ยึดระเบียบวิธีหรือธรรมเนียมที่ยึดปฏิบัติต่อกันมา งานวิจัยค้นพบว่าสถานภาพของแต่ละบุคคล เช่น การเป็นนักเรียนดนตรีหรือผู้ที่ยังไม่ได้เป็นศิลปินก็มีผลต่อความคิดและอิสระในการตีความบทเพลงเช่นกัน

งานวิจัยยังพบว่าผู้ประพันธ์เพลงมักจะเขียนสัญลักษณ์ต่าง ๆ เพื่อส่งต่อวิธีการบรรเลงรวมถึงความพยายามที่จะถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อเรื่องราวใด ๆ ไว้ในบทเพลง เป็นแนวทางเบื้องต้นให้แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาหรือบรรเลงบทเพลง แต่ก็มียุคเพลงจำนวนหนึ่งที่ผู้แต่งไม่ได้บันทึกรายละเอียดเพราะต้องการให้อิสระต่อการตีความอย่างเต็มที่ ทั้งนี้ ผู้แต่งอาจต้องการให้บรรเลงเพลงของเขาอย่างอิสระและมีเอกลักษณ์ ผู้วิจัยศึกษาการตีความของศิลปินในแต่ละบทเพลงเพื่อนำมาพัฒนาการตีความของตนเอง โดยเชื่อว่าการพัฒนาการตีความที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล มีความสำคัญที่จะทำให้บทประพันธ์เพลงในยุคเก่ามีชีวิตชีวาสามารถโลดแล่นต่อมาในยุคสมัยปัจจุบัน และสะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์ของศิลปินยุคใหม่อีกด้วย

ในแง่มุมของการเป็นนักเปียโนแชมเบอร์และนักเปียโนประจำวงออร์เคสตราตามประสบการณ์และความชอบในการเล่นเปียโนร่วมกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นทั้งเดี่ยวและกลุ่ม งานวิจัยนี้จึงนำเสนอการตีความบทเพลงแบบใหม่ด้วยบทเพลงคลาสสิกที่มีเปียโนจากต่างยุคสมัย โดยคัดเลือกบทเพลงมาตรฐานที่เปียโนมีบทบาทสำคัญ รวมไปถึงบทเพลงของนักแต่งเพลงชาวไทยในยุคปัจจุบัน บทความวิจัยนี้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการนำเสนอการตีความบทเพลงคลาสสิกที่มีเปียโนเป็นส่วนประกอบสำคัญ ช่วยสนับสนุนวิชาการดนตรีคลาสสิกในประเทศไทยในด้านการบรรเลงเปียโนร่วมกับเครื่องดนตรีอื่น และเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อนำเสนอบทเพลงคลาสสิกที่มีเปียโนเป็นส่วนสำคัญในการบรรเลง โดยตีความใหม่แบบยุคศตวรรษที่ 21 ด้วยแนวคิดที่เป็นผลจากการวิจัย
2. เพื่อเพิ่มพูนทักษะและศักยภาพการบรรเลงเปียโนในดนตรีแชมเบอร์
3. เพื่อเผยแพร่และสนับสนุนการแสดงดนตรีคลาสสิกในประเทศไทยโดยเฉพาะดนตรีแชมเบอร์
4. เพื่อผลิตผลงานการแสดงดนตรีแชมเบอร์ที่มีบทอรรถาธิบายเชิงวิชาการและเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าในอนาคต

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ศึกษาและเลือกบทเพลงคลาสสิกที่มีเปียโนเป็นองค์ประกอบเชิงวิชาการที่สำคัญ
2. ศึกษาบทเพลงและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อการตีความ
3. วิเคราะห์และศึกษาบทเพลง
4. ทดสอบและปรับแก้ไขอย่างเป็นวิชาการ
5. ฝึกซ้อมบทเพลงกับนักดนตรีเดี่ยวและนักดนตรีแชมเบอร์

6. จัดการแสดง 3 ครั้ง โดยมีการบันทึกเสียงและการแสดงแล้วจัดเก็บในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์
7. บันทึกผลการดำเนินงาน
8. จัดทำวิทยานิพนธ์และเผยแพร่ในวารสารวิชาการ

บทเพลงเชมเบอร์ที่สำคัญและแนวคิดที่เกี่ยวข้องทางวิชาการเพื่อการตีความ

งานวิจัยศึกษาบทเพลงเชมเบอร์ที่สำคัญได้รับการยกย่องและเป็นมาตรฐาน ซึ่งเป็นบทเพลงที่มีความน่าสนใจทั้งในแง่คุณค่าของเปียโนในบทเพลง เทคนิคการแต่งเพลง และการถ่ายทอดฉากทัศน์ผ่านการเลือกใช้เสียงและสำนวนดนตรีที่เป็นเอกลักษณ์ของผู้แต่ง โดยแบ่งเป็น 1) บทเพลงเปียโนกับกลุ่มเชมเบอร์ อาทิ Piano Quintet in F minor, Op.34 โดย Johannes Brahms, Piano Quartet in G minor, K.478 โดย Wolfgang Amadeus Mozart, Trio in A minor for Clarinet, Cello and Piano, Op.40 โดย Carl Frühling และ 2) บทเพลงเดี่ยวเครื่องดนตรี อาทิ Sonatine for Flute and Piano โดย Pierre Sancan, Sonata for Piano and Violin in A major โดย César Franck, Piano Concerto in A minor, Op.54 โดย Robert Schumann

นอกจากนี้ ยังมีการประมวลแง่มุมสำคัญทางวิชาการในการบรรเลงเปียโนร่วมกับเครื่องดนตรีอื่นเพื่อหาเอกภาพการตีความบทเพลงจากตำราต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การเลือกใช้โน้ตเพลงฉบับมาตรฐาน (Urtext edition) หรืออย่างน้อยเป็นฉบับที่มาจากสำนักพิมพ์เดียวกันเพื่อให้การฝึกซ้อมสมบูรณ์แบบ [1]

2. การเลือกอัตราความเร็ว (Tempo) ไม่ว่าจะเป็นความเร็วโดยประมาณหรือเจาะจงความเร็วตามเครื่องจับจังหวะ (Metronome) และนับจังหวะให้ตรงตามอัตราจังหวะ (Meter) ของบทเพลง บันทึกจุดที่มีการเน้นจังหวะที่ไม่ปกติ อาทิ จังหวะขัด (Syncopation) เฮมิโอลา (Hemiola) เพื่อให้มีสัดส่วนจังหวะที่ถูกต้องและคงลักษณะเฉพาะของบทเพลงเอาไว้ ทั้งนี้ การหายใจระหว่างประโยคเพลง การเข้าจุดพักในเพลง ก็เป็นปัจจัยที่อาจรบกวนความราบรื่นของการบรรเลงได้ [1]

3. ความสำคัญของอากัปกริยาเพื่อการให้สัญญาณที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการหายใจเพื่อดังต้นความเร็วที่ถูกต้อง การขยับปากแตรของเครื่องลม หรือการลากคันชักของเครื่องสายนั้นมีผลต่อการบ่งชี้เวลาที่เสียงของตัวโน้ตจะเกิดขึ้นได้พร้อมกัน [1-2]

4. ปัจจัยที่นำมาซึ่งความสมดุลกลมกลืนของเสียง นักดนตรีจะต้องมีความเข้าใจภาพรวมในเนื้อดนตรี (Texture) เพื่อจัดวางแนวเสียง (Voicing) ที่สำคัญในแต่ละช่วงให้เหมาะสมว่าแนวใดเป็นเล่นทำนองหลักหรือทำนองรอง หรือช่วงใดเป็นการประชันกัน การจัดการความเข้มเสียง (Dynamics) โดยเฉพาะในแนวเปียโนให้เหมาะสมไม่กลบเสียงเครื่องดนตรีอื่น รวมไปถึงความเข้าใจในกลุ่มช่วงเสียงของเครื่องดนตรี (Register) และอะคูสติคของสถานที่แสดง เพื่อปรับการเล่นให้สามารถถ่ายทอดดนตรีให้ใกล้เคียงกับความต้องการมากที่สุด [1]

5. ความเข้าใจในเทคนิคการบรรเลง เช่น การเล่นควบลายสาย (Multiple stops) ของเครื่องสายที่ต้องการเวลาในการเล่นโน้ตให้ครบทุกตัว และการผลิตเสียง (Sound production) ของเครื่องดนตรีอื่น เช่น การเป่าลมเข้าในเฟรนช์ฮอร์น (French horn) ซึ่งลมต้องผ่านท่อขดที่มีความยาวทำให้เสียงของโน้ตไม่ได้ออกมาทันที ต่างกับการกดคีย์เปียโนที่สามารถผลิตเสียงออกมาได้ทันทีในเวลาเดียวกัน หากนักเปียโนเข้าใจความแตกต่างในเรื่องนี้ก็จะสามารถปรับการกดคีย์ให้พอดีกับเสียงของเครื่องดนตรีอื่นได้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น [1-2]

6. การใช้เพเดิลหยุดเสียง (Damper pedal) ที่เหมาะสมจะช่วยให้เสียงมีความกังวานที่ลงตัว ปรับสีสันของเสียงเปียโนให้นุ่มลงเข้ากับสีสันของเครื่องดนตรีอื่นได้ [1-2]

7. การบรรเลงเปียโนแทนแนวออร์เคสตรา จากบทเพลงที่เรียบเรียงจากแนวออร์เคสตราสำหรับเปียโน (Piano transcription) หรือโน้ตวงออร์เคสตราฉบับย่อ (Orchestral reduction) นักเปียโนควรศึกษาโน้ตเพลงออร์เคสตราเพื่อทำความเข้าใจว่าเครื่องดนตรีใดเล่นแนวใดในบทเพลงเรียบเรียงสำหรับเปียโน จดบันทึกอย่างละเอียดเพื่อประสิทธิภาพในการเล่นให้ใกล้เคียงบรรยากาศของออร์เคสตรามากที่สุด และเล่นเลียนเสียงเครื่องดนตรีในออร์เคสตราโดยใช้เทคนิคเพื่อเปลี่ยนสีสันเสียงเปียโน ในบทเพลงที่เรียบเรียงใหม่บางบท มีการเรียบเรียงอย่างซับซ้อนเพื่อเก็บรายละเอียดของโน้ตออร์เคสตราให้ได้มากที่สุดโดยไม่คำนึงถึงความยากง่ายหรือเทคนิคที่เหมาะสมกับนักเปียโน หรือบางบทเรียบเรียงอย่างขาดอรรถรส นักเปียโนสามารถปรับเปลี่ยนโน้ตเพลงบางช่วงให้สอดคล้องกับอารมณ์ความรู้สึกของออร์เคสตราและเทคนิคของเปียโนได้ [3]

อรรถาธิบายบทเพลงในรายการแสดงเปียโนและคลาริเน็ต

บทเพลง Sonata in E-flat major for Clarinet and Piano, BWV Q15 โดย Felix Mendelssohn (ค.ศ.1890-1847)

บทเพลงนี้แนวคลาริเน็ตมีความเรียบง่ายเมื่อเทียบกับแนวเปียโนซึ่งต้องการเทคนิคขั้นสูงในการบรรเลง ถึงแม้ว่าบทเพลงจะอยู่ในยุคโรแมนติกแต่การดำเนินทำนองและสังคีตลักษณะเป็นไปตามแบบแผนโซนาตาในยุคคลาสสิกอย่างประณีต และมีความสมบูรณ์แบบตามแบบฉบับของ Mendelssohn

ท่อนที่ 1 *Adagio* เปียโนเริ่มต้นเล่นทำนองในช่วงนำก่อนและตามมาด้วยทำนองที่แตกต่างกันในแนวคลาริเน็ตเป็นกลุ่มโน้ตซ้ำเซปต์หนึ่งขึ้น 3 ตัวต่อกัน (Figure 1) เกิดเสียง สั้น-สั้น-สั้น-ยาว เป็นหน่วยย่อยเอก (Motif) ที่ย้ำในช่วงเปลี่ยนช่วงเพลงคล้ายเสียงเคาะประตูที่เป็นสัญญาณการปลุกให้ตื่นในเวลาเช้า แนวคิดของการใช้โน้ตซ้ำนั้นปรากฏอยู่ตลอดบทเพลง

Figure 1 Repeated notes as a main motif of the Sonata, 1st mvt., B.8-10

ในช่วง *Allegro moderato* บทเพลงให้ความรู้สึกสดใส เหมือนแสงแดดส่องสว่างในยามเช้าเสมือนการเริ่มต้นวันใหม่ที่เปี่ยมไปด้วยพลัง ทุกครั้งที่แนวเปียโนและแนวคลาริเน็ตเล่นพร้อมกันเป็นเสียงประสาน ผู้วิจัยเลียนแบบการหายใจ ทำความเข้าใจวิธีการหายใจและการจัดประโยคเพลง (Phrasing) ของนักคลาริเน็ต และเล่นด้วยลักษณะเสียง (Articulation) แบบเดียวกันเพื่อให้การเล่นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน (Figure 2)

Figure 2 Coordinated phrase between clarinet and piano in the Sonata, 1st mvt., B.31-34

ตอนที่ 2 *Andante* ให้ความรู้สึกสงบ เรียบง่าย เปรียบเสมือนยามพลบค่ำเมื่อความเงิบสงัดมาเยือนชวนให้นึกถึงความทรงจำที่ซ่อนอยู่ภายในจิตใจ ผู้วิจัยเล่นแนวเปียโนเดี่ยวในท่อนนี้แบบไม่หวือหวา จินตนาการถึงประกายระยิบระยับ และเล่นช่วงสนับสนุนคลาริเน็ตโดยควบคุมเสียงโน้ตเช็ตสองชั้นในมือขวาให้ราบเรียบไม่ขัดกับแนวคลาริเน็ต

ตอนที่ 3 *Allegro moderato* แนวทำนองมีความสดใส รวดเร็ว ให้ความรู้สึกกระปรี้กระเปร่า แนวเปียโนเล่นเลียนแบบชุดโน้ตแขวน (Suspension) เช็ตสองชั้นไล่ระดับเสียงลงซึ่งเป็นทำนองหลักที่ 1 ที่เริ่มขึ้นก่อนในแนวคลาริเน็ต

ตอนพัฒนามีลักษณะเป็นฟิวก์ (Fugue) 4 แนว คือ คลาริเน็ต 1 แนว และเปียโน 3 แนว (Figure 3) เทียบได้กับช่วงกลางของฟิวก์ (Middle section) ที่มีการนำ (Entry) หลายแบบเล่นไล่ลัดกัน ในช่วงท้ายของท่อนมีการนำทำนองช่วงฟิวก์กลับมาผสมผสานกับวัตถุที่ทำนองทั้งหมดเพื่อสรุปความ

Figure 3 Fugue passage in a development section of the Sonata, 3rd mvt., B.96-103

Fantasiestücke Op.73 (No.1-3) for Piano and Clarinet

โดย Robert Schumann (ค.ศ.1810-1856)

Fantasiestücke Op.73 ทั้ง 3 หมายเลข อยู่ในสังกัดลักษณะแบบสามตอนที่มีทำนองแยกย่อยในแต่ละส่วน ลักษณะโครงสร้างทางเสียงประสานแม้จะอยู่ในระบบกุญแจเสียงแต่เมื่อพิจารณาจะพบว่ามีการย้ายกุญแจเสียงตลอดเวลา ไม่ได้ให้ความรู้สึกว่ายึดอยู่กับกุญแจเสียงใดนาน [4] ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่าศูนย์กลางเสียง (Tone center) มักจะกลับมาที่โน้ต A เสมอ บทเพลงมีลีลาที่สวยงามสลบซับซ้อน น่าค้นหา ในขณะเดียวกันก็กระชับได้ใจความชัดเจนในแต่ละบท แนวเปียโนดำเนินด้วยโน้ตสามพยางค์ (Triplet) เป็นหลัก ให้ความรู้สึกเหมือนกระแสน้ำไหลทั้งไหลเชี่ยวและนิ่งสงบในแต่ละช่วง สัญลักษณ์สำคัญที่พบในทั้ง 3 บท คือ สัญลักษณ์ “Hairpin” (<>) เขียนไว้ที่หางของตัวโน้ตแต่ละตัวทั้งแนวเปียโนและแนวคลาริเน็ต ในช่วงศตวรรษที่ 18 สัญลักษณ์นี้มักใช้ในโน้ตที่มีค่าสั้น นิยมเล่นหรือร้องแบบวูบวาบ (Messa di voce) โดยการเพิ่มและลด

ความเข้มเสียงลงทันทีในโน้ตตัวเดียวซึ่งเปียโนไม่สามารถทำได้ [5] ผู้วิจัยจึงเล่นโน้ตที่มีสัญลักษณ์นี้แบบห่วงและเน้นเสียงเล็กน้อยโดยที่ไม่ปรับความเร็วมากนักเพื่อให้ประโยคเพลงมีความต่อเนื่อง

บทเพลงหมายเลข 1 *Zart und mit Ausdruck* ผู้วิจัยเล่นในอัตราความเร็วที่ไม่เร็วนักแต่มีความสั่นไหวของทำนองอยู่ตลอด ทำนองสลับไล่ล่องกันระหว่างแนวเปียโนและแนวคลาริเน็ตไปจนจบบทเพลงด้วยเสียงที่ละมุนละไม

บทเพลงหมายเลข 2 *Lebhaft, leicht* มีลักษณะเป็นบทสนทนาถาม-ตอบระหว่างแนวเปียโนและแนวคลาริเน็ต โดยในแนวเปียโนนั้นมีการแทรกทำนองสำคัญต่าง ๆ ไว้ในชุดโน้ตสามพยางค์ตลอดทั้งบท ผู้วิจัยเล่นโดยเน้นโน้ตที่เป็นทำนองที่แทรกอยู่ในชุดโน้ตสามพยางค์ให้ชัดเจนกว่าโน้ตตัวอื่นเล็กน้อย

บทเพลงหมายเลข 3 *Rasch und mit Feuer* เริ่มทำนองช่วงแรกด้วยแนวคลาริเน็ตซึ่งเล่นโน้ตนำขึ้นมาเพียง 2 ตัวแล้วตามด้วยกลุ่มโน้ตสามพยางค์สวนทางกันในแนวเปียโนทันทีด้วยความดังเร็ว และมีพลัง (Figure 4) นักคลาริเน็ตจึงต้องแน่ใจว่านักเปียโนเตรียมพร้อมก่อนเริ่มบรรเลง ในช่วงโคดาแนวเปียโนเล่นอาร์เปจิเป็นแนวเสียงประสานที่หนาแน่น ผู้วิจัยเล่นให้เสียงวูบวาบเหมือนคลื่นทะเลที่ปั่นป่วนรุนแรง และเร่งความเร็วขึ้นเรื่อย ๆ จนจบเพลงด้วยเสียงคอร์ดที่ระเบิดออกด้วยพลังเต็มเปี่ยม

Figure 4 Rapid starting point of the Fantasiestücke Op.73 No.3, B.1-5

Elegy for Clarinet and Piano

โดย มรกต เชิดชูงาม (ค.ศ.1988)

บทเพลง Elegy for Clarinet and Piano แต่งขึ้นในปี ค.ศ.2018 โดยมรกต เชิดชูงาม นักแต่งเพลงและนักเปียโนชาวไทย เป็นผลงานลำดับที่ 2 ในกลุ่มบทเพลงสำหรับเครื่องลมไม้ถัดจากบทเพลง Flute Sonatine ซึ่งแต่งขึ้นในปีเดียวกัน บทเพลงอุทิศให้แก่ชัยภัทร ไตรพิพิธศิริวัฒน์ (ค.ศ.1990) นักคลาริเน็ตชาวไทย ผู้ก่อตั้ง Thailand International Clarinet Academy (TICA) และอุษา นาวารณ (ค.ศ.1978) อาจารย์และนักเปียโนชาวไทย ซึ่งทั้งสองเป็นผู้แสดงปฐมทัศน์เมื่อปี ค.ศ.2020 ในงาน The 4th Congreso Latinoamericano de Clarinetistas ณ ประเทศเปรู และเป็นบทเพลงที่ใช้ในการแข่งขันของ Thailand International Clarinet Competition

คำว่า Elegy หมายถึง เพลงเศร้า เพลงที่ใช้ในโอกาสไว้อาลัย เพื่อระลึกถึงผู้เสียชีวิต [6] แต่ Elegy ในความหมายของมรกต [7] แต่งขึ้นโดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการหลงรักข้างเดียว การเฝ้ามองบุคคลอันเป็นที่รัก แต่ไม่ได้ครอบครอง เป็นมุมมองความรักแบบผู้ใหญ่ที่แม้จะเจ็บปวดแต่ก็เต็มไปด้วยความเข้าใจในโลกแห่งความเป็นจริง

บทเพลง Elegy ใช้กลุ่มโน้ต 2 แบบ คือ 1) กลุ่มโน้ตที่ประกอบด้วยชั้นคู่สองเมเจอร์และชั้นคู่สองไมเนอร์ เล่นสลับกับ 2) กลุ่มโน้ตที่เป็นชั้นคู่อื่น ๆ ที่กว้างกว่าแบบแรก ชุดโน้ตที่ใช้เป็นหลักในการแต่งบทเพลงนี้คือ C#, D, F#, G, A และ B ควบคู่ไปกับบันไดเสียงแบบเพนตาโทนิค (Pentatonic) ในทำนองบางช่วง ผสมกลิ่นอายแบบไทย เข้ากับบทเพลงคลาสสิกแบบตะวันตกเป็นอย่างดี

บทเพลงเริ่มต้นด้วยเสียงที่ล่องลอยมาจากที่ไกลโดยใช้จังหวะเบา (Weak beat) ในแนวเปียโนทั้ง 2 มือ แม้ได้ยินเสียงแต่ให้ความรู้สึกผสมปนเปไปด้วยความเยียบงัน แนวทำนองเปียโนเล่นเป็นแนวซ้ำขึ้นพื้น หรือออสตินาโต (Ostinato) ของชุดคอร์ดต่าง ๆ แสดงถึงความคิดที่วนเวียนซ้ำไปซ้ำมา มีความน่าอัดอั้น แต่ในบางขณะก็มีเสียงที่ให้ความรู้สึกปลอดโปร่งเหมือนกับมีแสงสว่างเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ทำนองมีการตั้งให้เหลื่อมกันระหว่างแนวเปียโนทั้ง 2 แนวและแนวคลาริเน็ตกับเปียโน ให้ความรู้สึกค้างคาอยู่ตลอดเวลา ส่วนแนวทำนองคลาริเน็ตมีลักษณะประโยคเพลงยาวต่อเนื่องบรรเลงเหมือนเสียงร้อง มีความสงบนิ่งภายใต้ความอัดอั้น สลับกับประโยคที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายสับสนเปรียบเสมือนความร้อนรนในใจ

หลังจากช่วงต้นเพลงเล็กน้อย มีการใช้ทำนองแบบไทยเข้ามาผสมผสานเพื่อให้กลิ่นอายแบบตะวันออก (Figure 5) เมื่อเข้าสู่ช่วงกลางเพลงมีการเปลี่ยนอัตราจังหวะระหว่าง 4/4 และ 6/8 ให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนที่ไปข้างหน้า และยังนำวัดดุจบททำนองที่นำเสนอไว้มาพัฒนาเพื่อดำเนินไปจนถึงช่วงโคลัมบัสของบทเพลง ก่อนที่จะเข้าสู่ช่วงสุดท้ายซึ่งผู้แต่งนำชุดโน้ตหลักมาพลิกแพลงใช้ภายใต้รูปแบบจังหวะเหมือนกับช่วงต้นเพลง ช่วงเสียงของโน้ตที่สูงขึ้นทำให้เกิดความรู้สึกบีบคั้นและโดดเดี่ยวมากขึ้น บทเพลงผ่อนคลายลงด้วยเสียงจากคอร์ดเมเจอร์ก่อนจบเพลงด้วยความเยียบสงัด

Figure 5 Thai tune melody in the Elegy for Clarinet and Piano, B.48-55

Première Rhapsodie for Clarinet and Piano

โดย Claude Debussy (ค.ศ.1862-1918)

Rhapsodie หรือ Rhapsody หมายถึง บทเพลงหลากหลาย [6] เป็นรูปแบบการแต่งเพลงที่ไม่จำกัด สังกัดลักษณะและแนวคิด มีอิสระในการเรียบเรียงที่เต็มไปด้วยจินตนาการและการแสดงฝีมือชั้นยอด บทเพลง *Première Rhapsodie for Clarinet and Piano* แนวทำนองมีความเป็นเสียงร้อง ผสมผสานไปด้วยเทคนิค การบรรเลงขั้นสูงทั้งในแนวคลาริเน็ตและแนวเปียโน มีการออกแบบสีสันประหนึ่งปิดบังความนัยแต่ก็มีความชัดเจนอยู่ในที่ บทเพลงนี้แต่งเป็นบทเพลงขึ้นเดียวไม่แบ่งท่อนแต่มีการแบ่งสัดส่วนบทเพลงไว้ในลักษณะ ที่คล้ายกับสังคีตลักษณะสองตอนแบบย้อนกลับ (Rounded binary) มีการใช้วัตถุดิบทำนองจากทำนอง 4 แบบ ที่ปรากฏตลอดทั้งบทเพลงในกุญแจเสียงที่แตกต่างกัน (Figure 6-9) รวมทั้งการปรับแนวเปียโนที่เล่นประกอบ แนวทำนองเดิมให้หลากหลายในแต่ละช่วงเพื่อสร้างอารมณ์เพลงที่ให้อรรถรสเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ต้น เพลงจนจบ อัตราความเร็วของบทเพลงโดยภาพรวมนั้นเริ่มต้นจากช้า (*Rêveusement lent*) แนวทำนองมีความอ่อนหวาน ละมุนละไม แล้วจึงค่อย ๆ เร่งความเร็วขึ้นในแต่ละช่วงเพลงไปพร้อมกับแนวทำนองที่มีความ กระชับฉับไวมากขึ้นจนจบบทเพลงด้วยความสนุกสนาน (*Plus animé (Scherzando)*) ผู้วิจัยเล่นแนวเปียโน ภายใต้อเสียงที่คลุมเครือแบบดนตรีอิมเพรสชัน (Impressionist music) แต่แฝงด้วยอารมณ์เพลงที่แตกต่างกันไป โดยเล่นสนับสนุนเป็นทิศทางเดียวกันกับแนวคลาริเน็ตตลอดทั้งบทเพลง

Figure 6 The 1st melody of the Première Rhapsodie for Clarinet and Piano, B.11-14

Figure 7 The 2nd melody of the Première Rhapsodie for Clarinet and Piano, B.21-24

Figure 8 The 3rd melody of the Première Rhapsodie for Clarinet and Piano, B.58-59

Figure 9 The 4th melody of the Première Rhapsodie for Clarinet and Piano, B.86-87

อรรถาธิบายบทเพลงในรายการแสดงเปียโนและดับเบิลเบส

Sonata for Piano and Cello in E minor, Op.38

โดย Johannes Brahms (ค.ศ.1833-1897)

งานวิจัยนี้มีการตีความบทเพลงใหม่โดยให้ดับเบิลเบสเล่นแทนเชลโล และปรับโน้ตเพลงแนวดับเบิลเบสเพิ่มเติมจากฉบับเรียบเรียงของ Božo Paradžik (ค.ศ.1969-) นักดับเบิลเบสชาวโครเอเชีย และพบว่าการใช้ดับเบิลเบสสำหรับเล่นเดี่ยว (Solo tuning) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีแบบทดเสียง (Transposing instrument) มีเนื้อเสียงที่แหลมกว่าการใช้ดับเบิลเบสแบบมาตรฐาน ลักษณะเนื้อเสียงใกล้เคียงกับเชลโลแต่หนักกว่าและได้ยินชัดเจนมากกว่าเมื่อเล่นกับเปียโน ให้อรรถรสที่แปลกใหม่ มีเสียงลุ่มลึก น่าสนใจ

ทำนองหลักของท่อน *Allegro non troppo* มีเค้าโครงทำนองมาจาก The Art of Fugue: Contrapunctus หมายเลข 4 [8] ทำนองมีความสวยงาม ระดับเสียงต่ำและความต่อเนื่องของทำนองทำให้น้ำเสียงมีความนุ่มนวล แต่หนักแน่น ประกอบกับเสียงที่อยู่ในกฎแฉเสียงแบบไมเนอร์ทำให้ทำนองที่ใช้เครื่องสายเสียงต่ำบรรเลงมีความลุ่มลึก น่าค้นหาอย่างยิ่ง ตอนพัฒนาใช้วัตถุดิบทำนองจากตอนนำเสนอสอง 4 แบบ (Figure 10-11) มาพัฒนาสอดประสานระหว่างแนวดับเบิลเบสและแนวเปียโนทั้ง 2 มือ ทำให้ความรู้สึกถึงความเป็นเอกภาพตลอดทั้งท่อน

Figure 10 The 1st and 3rd melody of the Sonata, 1st mv., B.1-3

Figure 11 The 2nd and 4th melody of the Sonata, 1st mv., B.78-79

ท่อน *Allegretto quasi Menuetto - Trio* ให้ความรู้สึกเหมือนเพลงเต้นรำที่มีจังหวะไม่ซ้ำมาก มีความสง่างาม ผ่อนคลาย ท่อนทริโอผสมผสานกลืนอายแบบเพลงร้อง (Lyrical) ที่นุ่มนวลเต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก แต่ยังคงแฝงลักษณะสอดประสานทำนอง (Contrapuntal) ที่ใช้เป็นหลักสำคัญในการแต่งบทเพลงนี้ไว้ในบางช่วง ผู้วิจัยเล่นทำนองในแนวเปียโนให้ราบรื่นไปพร้อมกับทำนองในแนวดับเบิลเบสแม้ว่าจะมีโน้ตอื่นแทรกอยู่ระหว่างทำนองหลักมากมาย (Figure 12) ด้วยการบรรเลงที่คล่องตัวประกอบกับความเร็วที่ไม่ช้าทำให้โซนาตาบทนี้กลายเป็นโซนาตาที่ไม่มีท่อนซ้ำ

78

Double Bass in D

espress.

Piano

espress. *legato*

col Ped.

บทเพลงท่อนสุดท้าย *Allegro* ได้เค้าโครงทำนองมาจาก The Art of Fugue: Contrapunctus หมายเลข 13 [8] ลักษณะการบรรเลงหลักของท่อน คือ การเล่นทำนองแบบสอดประสานอย่างชัดเจน มีการนำเสนอทำนองแบบทำนองเอก (Subject) ทำนองเอกรอง (Answer) และทำนองรองสอดประสาน (Countersubject) แบบพิวกิโดยที่กรอบสัคดีตลักษณ์ยังคงเป็นโซนาตา บทเพลงทวีความเข้มข้นอยู่ทุกขณะ

ในช่วงโคดาผู้วิจัยเร่งความเร็วในช่วง *Più Presto* แนวทำนองเป็นโน้ตเซปต์หนึ่งชั้นเล่นพร้อมกับโน้ตสามพยางค์ระหว่างแนว ช่วยเพิ่มความตึงเครียดของบทเพลงให้มากยิ่งขึ้นจนจบบทเพลง (Figure 13)

193

Double Bass in D

Piano

196

Double Bass in D

Piano

This musical score is for measures 193 through 196. It features two staves: 'Double Bass in D' and 'Piano'.
 Measures 193-195: The Double Bass part consists of a continuous eighth-note triplet pattern. The Piano part features a series of chords in the right hand and single notes in the left hand, with a crescendo leading to a fortissimo (ff) dynamic in measure 195.
 Measure 196: The Double Bass part continues with the eighth-note triplet pattern. The Piano part features a series of chords in the right hand and single notes in the left hand, with a crescendo leading to a fortissimo (ff) dynamic in measure 196.

Figure 13 Coda passage of the Sonata, 3rd mvt., B.193-198

Divertimento Concertante for Double Bass and Orchestra

โดย Nino Rota (ค.ศ.1911-1979)

Divertimento Concertante for Double Bass and Orchestra เป็นหนึ่งในบทเพลงมาตรฐาน และเป็นบทเพลงเดี่ยวคอนเสิร์ต (Concertante) กับออร์เคสตราที่นักดับเบิลเบสนิยมนำออกแสดงอย่างกว้างขวาง ท่อน *Marcia* แต่งขึ้นเป็นลำดับแรกเพื่อใช้เป็นแบบฝึกหัดในชั้นเรียนดับเบิลเบสโดยตั้งใจให้เป็นบทเพลงขึ้นเดี่ยวเล่นคู่กับเปียโน แล้วจึงแต่งท่อน *Aria*, *Finale* และ *Allegro* ในภายหลัง [9]

บทเพลง *Divertimento Concertante for Double Bass and Orchestra* มี 4 ท่อน แต่ละท่อนมีโครงสร้างทำนองหลักอยู่บนพื้นฐานแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ด้วยจุดประสงค์ให้เป็นบทเพลงเพื่อพัฒนาเทคนิคของนักดับเบิลเบสโดยเฉพาะ บทเพลงจึงเต็มไปด้วยการไล่นิ้วไดเสียงและอาร์เปจโจในท่อนโน้ตต่าง ๆ การรวีโน้ต (Tremolo) การเปลี่ยนท่อนโน้ตแบบโครมาติก รวมไปถึงการเล่นเสียงลอคหรือฮาร์โมนิกส์ (Harmonics) และการเล่นโน้ตที่อยู่ในช่วงเสียงที่ต้องกระโดดกว้างและไม่ใช่ว่าเสียงที่คุ้นเคย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นเทคนิคที่สำคัญของกลุ่มเครื่องสายทั้งสิ้น

ผู้วิจัยตีความบทเพลงนี้โดยพยายามเล่นแนวเปียโนให้มีเสียงที่ใกล้เคียงกับออร์เคสตรา แต่เนื่องจากโน้ตแนวเปียโนในบางท่อนเรียบเรียงจากโน้ตเพลงฉบับสำหรับดับเบิลเบสและออร์เคสตรา ผู้วิจัยจึงปรับโน้ตแนวเปียโนในบางจุดเพื่อให้ใกล้เคียงกับเสียงของออร์เคสตรา และสามารถเล่นได้จริงบนเปียโนอย่างคล่องตัวสอดคล้องกับเทคนิคของเปียโนมากขึ้น

ท่อน *Allegro* ผู้วิจัยปรับโน้ตแนวกลางบางช่วงที่มีระยะกว้างเกินมือและมีระดับเสียงทับกับแนวทำนองให้เหลือแค่แนวทำนองสำคัญรวมไปถึงแนวประกอบจังหวะและเสียงประสานที่จำเป็น โดยยังคงสีสันทันของบทเพลงเอาไว้ให้มากที่สุด (Figure 14-15)

Figure 14 *Divertimento Concertante*, 1st mvt., B.17-20 (Original piano part)

Figure 15 *Divertimento Concertante*, 1st mvt., B.17-20 (Modified piano part)

แนวเปียโนของท่อน *Marcia* และท่อน *Aria* มีเทคนิคที่เหมาะสมและสามารถเล่นบนเปียโนได้ตามปกติ ด้วยเป็นบทเพลงที่ Rota ตั้งใจแต่งสำหรับดับเบิลเบสและเปียโนตั้งแต่เริ่มแรก ผู้วิจัยจึงปรับเพียงจังหวะของ คอร์ดสุดท้ายของท่อน *Marcia* ที่ไม่ตรงกับบันทึกการแสดงเดี่ยวของ Franco Petracchi (ค.ศ.1937-) [10] นักดับเบิลเบสชาวอิตาลีเดิมผู้ซึ่ง Rota อุทิศบทเพลงนี้ให้ รวมถึงบันทึกการแสดงที่ Petracchi อำนวยเพลง ด้วยตนเอง [11] โดยเมื่อแนวดับเบิลเบสเล่นบันไดเสียงจบในห้องสุดท้ายแล้วแนวเปียโนจึงค่อยเล่นคอร์ด สุดท้ายตามมาในจังหวะที่ 3 (Figure 16-17)

Figure 16 Divertimento Concertante, 2nd mvt., B.117-119 (Original piano part)

Figure 17 Divertimento Concertante, 2nd mvt., B.117-119 (Modified piano part)

ท่อน *Finale* ผู้แต่งกำหนดอัตราความเร็วที่เร็วและเน้น (*Allegro marcato*) ทำนองมีความว่องไว หวือหา มีเสียงประสานแบบหลากหลายแฉะเสียงหรือโพลีโทนาลิตี (Polytonality) ทำให้เกิดเสียงกระด้าง (Dissonance) ฟังบาดหู แนวเปียโนในท่อนนี้เล่นเป็นโน้ตรั่วประกอบทำนองต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัย จึงปรับแก้โน้ตรั่วทุกจุดให้เหมาะสม สามารถเล่นได้ราบรื่น โดยคงลักษณะการพลิกกลับของคอร์ด เดิมไว้และไม่ทำลายลักษณะเสียงของโน้ตฉบับเรียงเรียงสำหรับเปียโนของผู้แต่ง (Figure 18-19)

Figure 18 Divertimento Concertante, 4th mvt., B.12-13 (Original piano part)

Figure 19 Divertimento Concertante, 4th mvt., B.12-13 (Modified piano part)

อรรถาธิบายบทเพลงในรายการแสดงเปียโนและกลุ่มเชมเบอร์

Serenade in F minor, Op.73 for Piano Trio (Oboe, Horn in F and Piano)

โดย Robert Kahn (ค.ศ.1865-1951)

Serenade in F minor, Op.73 for Piano Trio เป็นบทเพลงที่ประกอบด้วย 6 ส่วนต่อเนื่อง (A Continuous sectional six-part form) ที่สามารถแบ่งเป็น 2 ตอนใหญ่ คือ ABA ต่อด้วย CDC และช่วงโคดา ทำียบทเพลงที่เป็นการสรุปทำนองทั้งหมด

ผู้วิจัยตั้งความเร็วโดยคำนึงภาพรวมของบทเพลงที่มีการเปลี่ยนแปลงความเร็วในช่วงกลางของบทเพลง ทั้งตอนต้นและตอนหลัง รวมไปถึงช่วงสุดท้ายที่มีการเร่งความเร็วจนจบบทเพลง ให้เป็นความเร็วที่ผู้วิจัย และกลุ่มเครื่องลมสามารถควบคุมการเล่นให้ได้คุณภาพดี นอกจากนี้ ด้วยแนวเปียโนมีการเปลี่ยนเนื้อดนตรี หลายรูปแบบ ส่วนใหญ่มีเนื้อดนตรีที่หนา ไม่ว่าจะเป็นคอร์ดที่เล่นซ้อนกัน 2 มือ หรือการไล่บันไดเสียง อาร์เปจ คอร์ดกระจาย หรือชิ้นโครมาติก พร้อมกันทั้งมือซ้ายและมือขวา จึงต้องจัดความสมดุลในแนวเปียโนโดยเล่น แนวทำนองที่ซ่อนอยู่ให้ชัดเจน มีความต่อเนื่องของแนวทำนองที่มีตัวหยุดคั่นกลาง และเล่นแนวเปียโนช่วงที่เป็นเสียงประสานโดยคำนึงถึงทางเดินของโน้ตเบสและคอร์ดที่ไล่ขึ้น-ลงเป็นโน้ตโครมาติก จะช่วยให้ การบรรเลงมีทิศทางได้ดีขึ้น ในขณะเดียวกัน การฟังทำนองในแนวโอโบและแนวฮอร์นก็มีส่วนช่วยให้ผู้วิจัย สามารถปรับสมดุลเสียงระหว่างแนวเปียโนและแนวเครื่องลมได้ลงตัว

การจัดการใช้เพดัลให้เป็นระเบียบก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเนื้อดนตรีที่หนาแน่น เช่น ในบทเพลงนี้ผู้วิจัยแสดงตัวอย่างการใช้เพดัลเจาะจงจุดสำคัญที่มีการเปลี่ยนการควบคุมลักษณะเสียงอย่างฉับพลัน หรือผสมการควบคุมลักษณะเสียงหลายแบบเข้าด้วยกัน ซึ่งจะช่วยให้การเล่นมีความคมชัด ไม่ฟังรกหู มีมิติ ของเสียงที่ดี (Figure 20)

Figure 20 Additional pedaling for the Serenade in F minor, Op.73, B.56-59

ช่วงสุดท้ายของบทเพลง เป็นช่วงสรุปที่รวมทำนองที่พบตั้งแต่ช่วงต้นเพลงมาผสมผสาน โดยสลับใช้แนวเปียโนจากช่วงทำนองต่าง ๆ มาเล่นเป็นแนวเสียงประสานให้กับแนวทำนองเครื่องลมด้วยความชาญฉลาดของผู้แต่ง ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากในแง่ของการจัดลำดับความสำคัญของแต่ละแนวทำนอง เพื่อให้สามารถถ่ายทอดสีสนและความงดงามของบทเพลงนี้ออกมาได้อย่างสมบูรณ์

Piano Quintet in A major, D 667 (Trout Quintet)

โดย Franz Schubert (ค.ศ.1797-1828)

Piano Quintet in A major, D 667 ประกอบด้วย 5 ท่อน แต่ละท่อนมีเอกลักษณ์และสังคีตลักษณ์แยกจากกัน Schubert นำโมทีฟโน้ตหกพยางค์ที่ได้จากเพลงร้องศิลป์ (Lied) Die Forelle ของเขามาเป็นวัตถุดิบตั้งต้นประยุกต์เป็นทำนองของแต่ละท่อน [12] ลักษณะการแบ่งบทบาทของเครื่องดนตรีแต่ละแนวมีลักษณะคล้ายแนวที่หนึ่ง (Primo) และแนวที่สอง (Secondo) ที่พบในบทเพลงเปียโนคู่เอ็ด (Piano duet) ซึ่ง Schubert มีความถนัดเป็นพิเศษ สังเกตได้จากแนวเปียโนที่มักจะเล่นเป็นทำนองเดียวกันทั้ง 2 มือ [13] ในขณะที่อีก 4 แนวที่เหลือเล่นประกอบกันเป็นเสียงประสานและทำนองรอง หรือสลับบทบาทตรงข้ามกัน

ท่อนที่ 1 *Allegro vivace* ช่วงนำมีอาร์เปจโจในแนวเปียโนและโมทีฟทำนองโน้ตตัวขาวในแนวเครื่องสายเป็นทำนองเปิดแล้วจึงเข้าสู่ท่อนนำเสนอมุ่งต่อเนื่อง อาร์เปจโจในช่วงนำทำให้ผู้วิจัยนึกถึงแสงอาทิตย์ที่ค่อย ๆ โผล่พ้นขอบฟ้าในยามเช้าของวันจันทร์ให้ความรู้สึกสดใหม่พร้อมจะเริ่มวัน บทเพลงมีการพัฒนาทำนองให้ซับซ้อนขึ้นจากทำนองแบบต่าง ๆ ที่พบในตอนนำเสนอ ทำนองเพลงประกอบด้วยการเคลื่อนที่ของอาร์เปจโจ คอร์ดกระจาย (Broken chord) และบันไดเสียงอย่างรวดเร็ว ให้ความรู้สึกถึงกำลังกายใจเต็มล้นและความสนุกสนานระหว่างวัน (Figure 21)

Figure 21 Piano Quintet in A major, D 667, 1st mvmt., B.40-42

ท่อนที่ 2 *Andante* สังกีตลักษณะเป็นแบบสามส่วนซ้ำ (A Repeated sectional three part form) โดยช่วงครึ่งแรกของท่อนนำเสนอทำนองทั้งหมด 3 ทำนองใน 3 กุญแจเสียง และเล่นซ้ำอีกครั้งในช่วงครึ่งท่อนหลังเหมือนเดิมเกือบทั้งหมดในกุญแจเสียงอื่นโดยจบท่อนด้วยกุญแจเสียงตั้งต้น ทำนองเพลงมีความอ่อนหวาน นุ่มนวล มีความต่อเนื่องระหว่างท่อนรับ-ส่งแนวทำนองแต่ละแนวตั้งแต่ต้นจนจบท่อนด้วยความรู้สึกผ่อนคลาย ไม่เร่งรัด (Table 1)

Table 1 Piano Quintet in A major, D 667, 2nd mvt., key structure

Piano Quintet in A major, D667 ท่อนที่ 2		ตอบเสนอทำนอง	ตอนซ้ำความ
ทำนองที่ 1	ห้องที่ 1-18, 61-78	F major	A-flat major
ช่วงเชื่อม	ห้องที่ 19-23, 79-83	Multiple keys modulation	Multiple keys modulation
ทำนองที่ 2	ห้องที่ 24-35, 84-95	F-sharp minor	A major
ทำนองที่ 3	ห้องที่ 36-48, 96-109	D major	F major
ช่วงสะพาน	ห้องที่ 49-52, 110-113	G major	F major
โคดา	ห้องที่ 53-60, 114-121	G major	F major

ท่อนที่ 3 *Scherzo: Presto - Trio* อยู่ในสังกัดลักษณะแบบสแกร์ตโซทริโอ (Scherzo-trio) บทเพลงในตอน *Scherzo* ดำเนินทำนองด้วยความกระฉับกระเฉง จังหวะกระชับ รวดเร็ว เหมือนกับความสนุกสนานและการวิ่งไล่จับของเด็ก ๆ มีสีสันจัดจ้านตัดกับท่อน *Andante* อย่างชัดเจน อัตราจังหวะ 3/4 ที่เร็ว ประกอบกับการควบคุมลักษณะเสียงที่เน้นในจังหวะเบาเป็นครั้งคราวทำให้ทำนองระหว่างแนวแต่ละแนวมีความหิวหวาน น่าตื่นเต้น (Figure 22) ตอน *Trio* มีลักษณะทำนองที่อ่อนหวานนุ่มนวลกว่าตอน *Scherzo* เหมือนกับการพักเหนื่อยหลังจากการเล่นสนุกที่หนักหน่วง ทำนอง A และ B ในตอน *Trio* ใช้โมทีฟจังหวะลักษณะเดียวกันในการพัฒนาทำนอง และยังคงมีการส่งต่อทำนองสอดประสานกันไปมาระหว่างแนวอยู่ตลอด

Figure 22 Piano Quintet in A major, D 667, 3rd mvt. (Scherzo), B.42-50

ท่อนที่ 4 *Andantino - Allegretto* เป็นท่อนที่นำทำนองหลักมาจากเพลงร้องศิลป์ *Die Forelle* ของ Schubert บทเพลงท่อนนี้อยู่ในสังคีตลักษณ์แบบทำนองหลักและทางแปร (Theme and variations) ที่พัฒนาทางแปรโดยเติมทำนองประดับเพื่อเปลี่ยนอารมณ์เพลงโดยคงทำนองหลักไว้ในแนวใดแนวหนึ่งเสมอ และจบท่อนด้วยการนำบทเพลง *Die Forelle* มาเปลี่ยนกุญแจเสียงจาก D-flat major เป็น D major และแบ่งบทบาทการเล่นทำนองหลักและทำนองอื่น ๆ ให้เครื่องดนตรีแต่ละแนวเล่นผลัดเปลี่ยนกัน ผสมผสานดนตรีทั้งหมดได้อย่างลงตัว

ท่อนที่ 5 *Allegro giusto* เป็นการประชันทำนองระหว่างแนวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงด้วยแนวเปียโนประชันกับกลุ่มเครื่องสาย สลับกับการเล่นคู่แนวเปียโนและแนวเดี่ยวเครื่องสายในขณะที่กลุ่มเชมเบอร์แนวอื่นเล่นเป็นแนวประกอบ ซึ่งได้วัดดุติบททำนองมาจากทุกท่อนในบทเพลงทั้งหมด ผสานท่วงทำนองเป็นบทสรุปของ *Trout Quintet* ได้อย่างลงตัว สังคีตลักษณ์ของท่อนนี้เป็นแบบสองตอนสมมาตร (A Symmetrical binary form) แบ่งเป็นตอนเสนอทำนองและตอนซ้ำความที่เหมือนกันและเท่ากันทั้ง 2 ตอนแต่ต่างกุญแจเสียง ฉากทัศน์ของดนตรีเริ่มต้นด้วยเสียงเบ้าที่ได้ยินจากที่ไกลแล้วจึงเห็นภาพชัดขึ้นเรื่อย ๆ พร้อมกับดนตรีที่ทวีความเข้มข้นจนถึงที่สุดและจบลงอย่างสมบูรณ์ (Table 2)

Table 2 Piano Quintet in A major, D 667, 5th mvt., key structure

Piano Quintet in A major, D667 ท่อนที่ 5		ตอบเสนอทำนอง	ตอนซ้ำความ
ส่วนที่ 1	ห้องที่ 1-60, 237-296	A major – C major	E major – G major
ช่วงเชื่อม	ห้องที่ 61-83, 297-319	C major – A minor – F major – D minor	G major – E minor - C major – A minor
ส่วนที่ 2	ห้องที่ 84-107, 320-343	D major	A major
ช่วงเชื่อม	ห้องที่ 108-134, 344-370	Chromatic modulation in multiple keys from F# - A	Chromatic modulation in multiple keys from C# - E
ส่วนที่ 3 (ทำนองปิด)	ห้องที่ 135-150, 371-386	D major	A major
ช่วงเชื่อม	ห้องที่ 151-170, 387-406	B-flat major - A major	F-flat major - E major
ส่วนที่ 3 ซ้ำ	ห้องที่ 171-194, 407-430	D major	A major
โคดา	ห้องที่ 192-236, 431-472	D major	A major

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง *การตีความใหม่ในบทเพลงประกอบเปียโนยุคศตวรรษที่ 21* บรรลุเป้าประสงค์ในการศึกษาและตีความบทเพลงคลาสสิกที่มีเปียโนเป็นองค์ประกอบสำคัญจากบทเพลงหลากหลายประเภท ครอบคลุมถึงบทเพลงที่เปียโนบรรเลงคู่กับเครื่องลม เครื่องสาย และบรรเลงร่วมกับกลุ่มเชมเบอร์ ผู้วิจัยได้ขยายขอบเขตศักยภาพในการตีความบทเพลงโดยใช้จินตนาการที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจแนวคิดทางวิชาการเกี่ยวกับบทเพลงและธรรมชาติของเครื่องดนตรีแต่ละชนิด ทำให้เกิดความสมบูรณ์กลมกลืนระหว่างเปียโนและเครื่องดนตรีอื่น สามารถสร้างสรรค์บทเพลงที่มีเอกภาพ มีความไพเราะ โน้มนำอารมณ์ไปในทิศทางเดียวกัน และนำมาซึ่งสุนทรียะทางดนตรี

ผู้วิจัยนำบทเพลงที่ตีความทั้งหมดออกแสดง โดยแบ่งการแสดงเป็น 3 ครั้ง จัดขึ้นตามลำดับบรรดา ธิบายบทเพลงข้างต้น ดังนี้ 1) การแสดงเปียโนและคลาริเน็ต วันพฤหัสบดีที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2567 ณ หอแสดงดนตรียามาฮา (Yamaha Music Hall) ปทุมวัน 2) การแสดงเปียโนและดับเบิลเบส วันศุกร์ที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2567 ณ โรงสรวงรีไซเทิลฮอลล์ (Tongsuang's Recital Hall) นานา กรุงเทพมหานคร และ 3) การแสดงเปียโน และกลุ่มเชมเบอร์ วันเสาร์ที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2567 ณ โรงสรวงคอนเสิร์ตซาลอนแอนด์แกลเลอรี (Tongsuang's Concert Salon and Gallery) ปทุมธานี สถานที่แสดงทั้ง 3 แห่งมีอะคูสติกแตกต่างกัน ผู้วิจัยและนักดนตรี ที่ร่วมบรรเลงจึงต้องมีการปรับการบรรเลงเพิ่มเติมจากการตีความเล็กน้อยเพื่อให้สอดคล้องกับห้องแสดงในแต่ละที่ กล่าวคือ ห้องแสดงที่มีเสียงแห้ง ผู้วิจัยต้องขอมให้สายเสียงเปียโนมีความยืดหยุ่นและเพิ่มการใช้เพเดิล เพื่อให้เสียงมีความกังวานมากขึ้น ในขณะที่ห้องแสดงที่มีเสียงก้องกังวานมากกว่า ผู้วิจัยจะต้องเล่นให้เสียงสั้นลงกว่าปกติเพื่อให้เมื่อรวมกับอะคูสติกของห้องแสดงแล้วการบรรเลงจะมีเสียงสะท้อนและความกังวานที่พอดี สามารถแสดงถึงบทเพลงในแบบที่ผู้วิจัยตีความได้ชัดเจนมากที่สุด

ท้ายที่สุดนี้ หวังว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจสามารถนำงานวิจัยนี้ไปต่อยอดในทางวิชาการ โดยอาจเน้นที่เทคนิควิธีการเล่นของเปียโนโดยเฉพาะเจาะจงเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิชาการดนตรีต่อไป

References

- [1] Rhee, H. (2012). *The art of instrumental accompanying*. Carl Fischer.
- [2] Katz, M. (2009). *The complete collaborator: The pianist as partner*. Oxford University Press.
- [3] Spillman, R. (1985). *The art of accompanying: Master lessons from the repertoire*. Schirmer Books.
- [4] Suurpää, L. (2022). Longing for the tonic in Robert Schumann's 'Meine Rose' Op.90 No.2 and Fantasiestük Op.73 No.1. *Nineteenth-Century Music Review*, 20(2), 385-408. <https://doi.org/10.1017/S1479409821000483>
- [5] Reissenberger, B. & Hoeprich, E. (2014). Deconstructing Robert Schumann's Fantasiestücke, Op.73. *Early Music*, XI.II, 42(3), 449-457.
- [6] Pancharoen, N. (2021). *Music dictionary* (5th ed.). Tana Press. [in Thai]
- [7] Cherdchoo-ngarm, M. (2024, January 3). Personal communication [Email interview].
- [8] Müller, H-C. (n.d.). Preface. In H-C. Müller (Ed.), *Johannes Brahms: Sonata for Piano and Violoncello E minor Op.38*. Wiener Urtext Edition.
- [9] Ritter, A. (2010). *Franco Petracchi the Divertimento Concertante per contrabbasso e orchestra by Nino Rota: A successful collaboration between composer and performer* [Unpublished doctoral dissertation]. University of Georgia.
- [10] Youtube. (2008, August 17). *Petracchi plays Nino Rota*. Youtube. https://youtu.be/bvyMmAv3CIU?si=FYoLufJduy_WvHyS
- [11] Bocini, A. (2018, March 4). *Hommage a Petracchi*. Youtube. <https://youtu.be/BoJ80Ylsic8?si=yDZDH80VETOq7EKJ>

- [12] Chusid, M. (1997). Schubert's chamber music: Before and after Beethoven: Schubert's chamber music with piano. In C. H. Gibbs. (Ed.), *The Cambridge companion to Schubert* (pp. 184-188). Cambridge University Press.
- [13] Notley, M. (1997). Schubert's social music: The "forgotten genres": Compositions for piano, four hands. In C. H. Gibbs (Ed.), *The Cambridge companion to Schubert* (pp. 146-147). Cambridge University Press.

การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา
การท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
Development of Augmented Reality Print Media in 4
Languages for Tourism in Chiang Ban Subdistrict, Chiang
Kham District, Phayao Province

ชิดชนก เทพบัณฑิต^{1*} อัลณิกา สายน้ำเย็น¹ บุตรี เวทพิเชฐโกศล¹ และปุณยวัจน์ พรหมหล้า¹
Chidchanok Thepbundit^{1*}, Annika Sainamyen¹, Bhudtree Wetpichetkosol¹,
and Punyawat Promla¹

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เชียงราย 57100

¹ Faculty of Humanities and Social Sciences, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, 57100, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: chidchanok.the@crru.ac.th

(Received: April 19, 2024; Revised: June 19, 2024; Accepted: June 27, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อสำรวจองค์ความรู้ชุมชน จัดทำเป็นฐานข้อมูลในการออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา 2) เพื่อออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ โดยใช้องค์ความรู้ของชุมชนในด้านมิติต่าง ๆ เป็นฐาน 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ผลการศึกษาพบว่า 1) ชุมชนมีความโดดเด่น 5 ด้าน คือ ด้านวัฒนธรรมการแต่งตัวและการทอผ้าไหมล้าน ด้านประเพณีการขับลื้อ ด้านสินค้าชุมชนข้าวแคบหน้าตาดี ด้านแหล่งท่องเที่ยววัดเชียงบาน ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อนุสรณ์ผู้เสียสละ พ.ศ. 2324 2) การออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ จัดพิมพ์เป็นรายภาษาและใช้งานร่วมกับแอปพลิเคชัน Zappar 3) นักท่องเที่ยวต่างชาติมีความพึงพอใจในด้านรูปแบบแผ่นพับในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.10 S.D. เท่ากับ 0.90 มีความพึงพอใจต่อสื่อผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.17 S.D.เท่ากับ 0.73 และมีความต้องการเดินทางไปยัง ต.เชียงบาน อ.เชียงคำ จ.พะเยาภายหลังจากทดลองใช้สื่อในระดับมาก ในภาพรวมของการใช้สื่อพบว่ามีความพึงพอใจภายหลังการใช้สื่ออยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.09 S.D. เท่ากับ 0.71 ข้อเสนอแนะคือการเพิ่มภาษาเพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยว การเลือกใช้แอปพลิเคชันที่มีข้อจำกัดน้อยลง และการแก้ปัญหาทางภาษาที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สื่อสิ่งพิมพ์ผสานเทคโนโลยีความจริง การท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน ไทลื้อ

Abstract

This research aimed to 1) explore community knowledge prepared as a database design and development of a print media integrated with virtual reality technology in 4 languages 2) design and develop of print media by using community knowledge in various dimensions as a base, and 3) study the satisfaction of foreign tourists towards the use of the media. The results revealed the following key findings: 1) The community highlighted five outstanding aspects: in Culture, 'Tai Lue dress culture and Tai Lue weaving'; in Tradition, 'Kab Lue'; in Community products, 'Khao Kab Na Ta Dee'; in Tourist attractions, 'Wat Chiang Ban'; and in Local history, 'The Memorial to the sacrifices', 2324. 2) The design and development of a print media included publication in multiple languages as brochures and integration with the Zappar application. 3) Foreign tourists reported high satisfaction with the brochures, averaging 4.10 (S.D. = 0.90), and with the print media integrated with virtual reality technology, averaging 4.17 (S.D. = 0.73). There was a notable desire among tourists to travel to Chiang Ban Sub-district, Chiang Kham District, Phayao Province, following their use of the print media. Overall, foreign tourists expressed a high level of satisfaction after using the print media, averaging 4.09 (S.D. = 0.71). Recommendations from the research include increasing the use of languages to expand the target group of tourists, choosing applications with fewer limitations and addressing language issues in a more sustainable manner.

Keywords: Print media integrated with virtual reality technology, Tourism, Chiang Ban Sub-district, Tai Lue

บทนำ

การท่องเที่ยวในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย จังหวัดพะเยา นับว่าเป็นหนึ่งในจังหวัดเมืองรองในกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบนที่มีความน่าสนใจอีกจังหวัดหนึ่ง สำหรับจังหวัดพะเยาประกอบด้วย 11 อำเภอ ซึ่งหนึ่งในอำเภอที่มีจำนวนประชากรอาศัยอยู่มากเป็นอันดับสองรองจากอำเภอเมืองคือ อำเภอเชียงคำ โดยจุดเด่นของอำเภอเชียงคำนี้ คือเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้ออาศัยอยู่มากอำเภอหนึ่งในจังหวัดพะเยา ซึ่งภายในพื้นที่ดังกล่าวยังคงมีการธำรงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทลื้อให้คงอยู่

สำหรับตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยานั้นเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความพร้อมในการพัฒนา ปัจจุบันตำบลเชียงบานเป็นพื้นที่บริการวิชาการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย ด้วยเหตุนี้พื้นที่ตำบลเชียงบานจึงได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การออกแบบบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน การย้อมสีผ้าไทลื้อ การพัฒนาช่องทางการประชาสัมพันธ์ การตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงการจัดการกำจัดขยะภายในชุมชน แต่จากการพูดคุยในการจัดเวทีประชุมสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ในเดือนพฤศจิกายน 2563 พบว่าภายใต้การพัฒนาตำบลเชียงบาน ที่ถึงแม้จะได้รับการส่งเสริมและพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่ชุมชนยังคงขาดการพัฒนาด้าน “ภาษา” ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญ โดยผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้สะท้อนความคิดเห็นว่าในสถานการณ์ปัจจุบัน ชุมชนได้รับการส่งเสริมและพัฒนาในด้านต่าง ๆ จากการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยฯ แต่ยังขาดการพัฒนาและส่งเสริมในการสนับสนุนด้านภาษา เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้น คณะผู้วิจัยจึงได้จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในภาษาต่างประเทศเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชน สำหรับการแก้ปัญหาเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ในอนาคตนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่ทางคณะผู้วิจัยตระหนักถึงโดยแม้ว่าการพัฒนาส่งเสริมความรู้ทางภาษาต่าง ๆ ให้แก่บุคคลในชุมชนเป็นการสร้างความยั่งยืนมากที่สุด แต่ด้วยในการวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดในด้านเวลา การพัฒนาภาษาของบุคคลในชุมชนจึงเป็นแผนต่อไปในอนาคต

ในประเด็นปัญหาเรื่อง “ภาษา” ที่เป็นอุปสรรคของชุมชน มีความสอดคล้องกับนักท่องเที่ยวอีกด้านหนึ่งจากงานวิจัยของ Sangkhakorn, K., and Krachangchom, S. [1] พบว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเมื่อเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการสื่อสารหรือภาษามากเป็นอันดับหนึ่ง โดยสามารถจำแนกได้ดังนี้ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นร้อยละ 64.18 นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันร้อยละ 60.78 นักท่องเที่ยวชาวจีนร้อยละ 50.00 และนักท่องเที่ยวชาติอื่น ๆ (ประเทศเกาหลีถูกจัดอยู่ในนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้) ร้อยละ 40.20 ซึ่งจากการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าปัญหาด้านการสื่อสารหรือภาษามากเป็นอันดับแรก โดยแม้ในกลุ่มของนักท่องเที่ยวชาวอเมริกาที่ใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารและถูกจัดให้เป็นภาษาที่สองเองก็ประสบปัญหานี้ด้วยเช่นกัน การประสบปัญหาด้านภาษานี้ ทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นให้ความรู้ความเข้าใจ รวมถึงการเพิ่มคุณค่าประสบการณ์ในการท่องเที่ยว เพื่อการตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวในกลุ่มของนักท่องเที่ยวต่างชาติไม่สามารถตอบสนองได้

กล่าวคือในประเด็นดังกล่าวนี้ในกรณีของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ด้วยอุปสรรคทางปัญหา สิ่งเหล่านี้ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากชุมชนไม่มีความสามารถในการสื่อสารภาษาต่างประเทศ ส่งผลให้การให้ความรู้ ความพึงพอใจต่อนักท่องเที่ยว ไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งปัญหาดังกล่าวยังเชื่อมโยงไปสู่การกระจายรายได้สู่ชุมชน เนื่องจากไม่สามารถบอกเล่า หรือแสดงความคิดเห็นทางอัตลักษณ์ของชุมชนได้ การตลาดและการจำหน่ายสินค้าชุมชนเองก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร สำหรับจำนวนของ

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในจังหวัดพะเยา อ้างอิงข้อมูลจากกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวภายในจังหวัดพะเยา ปี พ.ศ. 2562 มีจำนวน 27,157 คน อีกทั้งจากการเก็บข้อมูล Guest Arrivals at Accommodation Establishments (ในช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม 2560) สามารถจำแนกจำนวนชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาได้ดังนี้ นักท่องเที่ยวชาวจีนจำนวน 43 คน นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจำนวน 50 คน นักท่องเที่ยวชาวเกาหลี 20 คน และนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกจำนวน 55 คน [2] ในปี 2566 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมายังจังหวัดพะเยาทั้งหมด 42,942 คน รวบรวมได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 132 ล้านบาท โดยเมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลในปี พ.ศ.2562 และปี พ.ศ.2566 พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมายังจังหวัดพะเยามีแนวโน้มมากยิ่งขึ้นจากการการท่องเที่ยวสามารถดำเนินการได้ตามปกติ ซึ่งการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงจัดทำขึ้นในปี พ.ศ. 2566 [3] ซึ่งมีจุดมุ่งหมายพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มทั้งในปัจจุบันและอนาคต สื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลี สร้างขึ้นเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้และนวัตกรรมพื้นฐานควบคู่ไปกับชุมชน อันจะนำไปใช้ได้อย่างยั่งยืนเนื่องจากป็นองค์ความรู้ที่คัดสรรมาจากชุมชน โดยมีชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการคัดเลือกร่วมกับความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นอกจากนี้ยังตอบโจทย์ปัญหาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเด็นเรื่อง “ภาษา” ที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความรู้และความเข้าใจในการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้เลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ประเภท “แผ่นพับ” ซึ่งเป็นสื่อสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจ ในการวิจัยครั้งนี้ “แผ่นพับ” ถูกใช้ในวัตถุประสงค์เพื่อการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว อีกทั้งการเลือกใช้สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถนำสื่อสิ่งพิมพ์ในรูปแบบแผ่นพับดังกล่าวกลับไปยังประเทศของตนเอง และสามารถยังสามารถนำไปบอกต่อกับเพื่อนหรือคนรู้จัก ซึ่งสอดคล้องกับผลการสำรวจของ Ministry of Tourism and Sports [2] ที่ระบุว่า นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลบอกต่อจากเพื่อนหรือสมาชิกในครอบครัว และภายในแผ่นพับนั้นนักท่องเที่ยวสามารถสแกน Qr-Code ที่จะสามารถเรียนรู้ข้อมูลในมิติต่าง ๆ ของตำบลเชียงบานผ่านเทคโนโลยีเสมือนจริงสร้างความน่าสนใจและเป็นการประชาสัมพันธ์ผ่านนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

อีกทั้งการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ชนิดแผ่นพับที่ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงนี้ ยังสามารถใช้ในการประชาสัมพันธ์รูปแบบอื่น ๆ ที่สามารถทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าถึงตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาได้ แม้ไม่ได้เดินทางมาสถานที่จริง อาทิ การประชาสัมพันธ์ด้วยแพลตฟอร์มไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา หรือการประชาสัมพันธ์ในช่องทางสื่อออนไลน์อื่น ๆ ที่เหมาะสมต่อกลุ่มนักท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งช่องทางการประชาสัมพันธ์ออนไลน์เช่นนี้ตรงกับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ระบุว่า การเข้าถึงข้อมูลการท่องเที่ยวที่ดีที่สุดคือแหล่งข้อมูลออนไลน์ ทั้งการให้ข้อมูลการท่องเที่ยวในบอนอินเทอร์เน็ตนี้มีผลต่อการตัดสินใจการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ซึ่งเป็นหนึ่งในการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวในสถานการณ์ปัจจุบัน นอกจากสื่อเทคโนโลยีความจริงเสริมมีความง่ายต่อการใช้งาน ช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น เข้าถึงได้ง่ายเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ทั้งยังเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยว [4] [5] โดยเนื้อหาภายในเป็นการคัดเลือกอัตลักษณ์ของชุมชนในมิติต่าง ๆ เพื่อการเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์คัดเลือกร่วมกับชุมชน อันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ที่สามารถธำรงและเผยแพร่ได้ต่อไป

คณะผู้วิจัยจึงได้ตระหนักถึงความต้องการของชุมชนและปัญหาด้านภาษาของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงได้ทำการศึกษามิติด้านวัฒนธรรม ประเพณี สินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยว และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่โดดเด่น และนำองค์ความรู้เหล่านั้นมารวบรวมเป็นชุดความรู้หนึ่งชุด จากนั้นได้นำชุดความรู้นี้ออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับ ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงใน 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลี เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและแก้ไขปัญหาด้านภาษาระดับเบื้องต้นให้กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยอำนวยความสะดวกในการให้บริการการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ยังช่วยให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับข้อมูลและบริการที่มีคุณภาพ ส่งผลให้มีความพึงพอใจในการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจองค์ความรู้ชุมชน จัดทำเป็นฐานข้อมูลในการออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา โดยใช้องค์ความรู้ของชุมชน ในด้านมิติต่าง ๆ เป็นฐาน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีต่อการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ ผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาเทคโนโลยีเสมือนจริง (AR) ในปัจจุบันถูกนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้าน สำหรับการศึกษา ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว ด้วยเหตุนี้จึงทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังนี้

Pralabraksa, N. [6] ศึกษาการผลิตสื่อมัลติมีเดีย AR เพื่อประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคามอย่างมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่าชุมชนต้องการสื่อที่เข้าถึงง่ายและใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ผลการประเมินความพึงพอใจในการใช้พบว่ามีความพึงพอใจในระดับมาก ขณะที่ Wiriya, S., Sukpradit, A., & Thongkongyu, R. [7] ศึกษาเทคโนโลยี AR เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งผลการประเมินคุณภาพสื่อจากผู้เชี่ยวชาญมีคุณภาพอยู่ในระดับดี และความพึงพอใจจากผู้ใช้งานก็อยู่ในระดับดีเช่นเดียวกัน Pathomvanichkul, T. [8] ศึกษาการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ ผสานความจริงเสริมเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย มหาสารคาม พบว่าผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้สื่อมีความพึงพอใจในระดับมาก เช่นเดียวกันกับ Khampliew, A., Chalernsuk, C., & Chuamsombat, K. [9] ที่ศึกษาแอปพลิเคชันแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยีความจริงเสริม โดยพบว่าการใช้แอปพลิเคชันดังกล่าวสร้างความรู้สึกแปลกใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวและมีความพึงพอใจจากผู้ใช้นิระดับดี Termwitkhajorn, K., & Maneeniam, A. [4] ทำการศึกษาเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดยะลาโดยใช้เทคโนโลยี AR ร่วมกับบริการ พิกัดตำแหน่ง ผลการศึกษาพบว่าการใช้แอปพลิเคชันมีความง่ายต่อการใช้งาน ช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เข้าถึงได้ง่ายและเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ผลการประเมินความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด Limpinan, P. [5] ศึกษาการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคามโดยใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง ผลการประเมินการใช้งานพบว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก จากการทบทวนวรรณกรรม

เกี่ยวกับเทคโนโลยีเสมือนจริง (AR) พบว่าการใช้สื่อเทคโนโลยีเสมือนจริงมีส่วนช่วยในการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในการใช้งานในระดับมาก

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยเหล่านี้ยังขาดการพัฒนาด้านภาษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังนั้น การพัฒนาสื่อ AR เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะช่วยเพิ่มความสามารถในการสื่อสารและความเข้าใจในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต คณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลี

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการแบบผสม (Mixed Method) เพื่อจัดทำฐานข้อมูลองค์ความรู้ของชุมชน การออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Methods) โดยการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ในขณะที่การตรวจสอบคุณภาพสื่อฯ ได้ใช้การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญด้วย IOC โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1) ขั้นตอนการเตรียมความพร้อมและสำรวจเก็บข้อมูลองค์ความรู้อัตลักษณ์ด้าน วัฒนธรรม ประเพณี สินค้าชุมชน แหล่งท่องเที่ยว ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คณะผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาบริบทในชุมชน ลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจและสำรวจเก็บข้อมูลร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และชาวบ้านตำบลเชียงบาน

2) สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลอัตลักษณ์ทั้ง 5 ด้านก่อนจัดทำกรสนทนากลุ่มเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนคัดเลือกเนื้อหา ร่วมกับชุมชน โดยตัวแทนชุมชนจำนวน 15 คน ซึ่งประสานงานผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล เชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลและร่วมพิจารณาตรวจสอบเนื้อหา กับชุมชน เมื่อได้ข้อมูลอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ แล้ว คณะผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลอัตลักษณ์ 5 ด้าน เพิ่มเติมอีกครั้ง จากสถานที่จริงและสินค้าจริง แล้วจึงนำข้อมูลดังกล่าวมาเขียนความเรียง ออกแบบการเล่าเรื่องภายในเรื่องราวที่จะใช้ถ่ายทอดในสื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา

3) ออกแบบและพัฒนาโครงสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับพหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริงฯ ในต้นฉบับภาษาไทยแล้ว นำสื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริงฉบับภาษาไทยแปลเป็นข้อความทั้ง 4 ภาษา คือ ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น และภาษาเกาหลี นำไปตรวจทานด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาตรวจทาน ก่อนนำไปให้ชุมชนทดลองใช้กันภายในกลุ่ม และประเมินคุณภาพด้วยผู้เชี่ยวชาญสื่อ

4) ปรับปรุงและแก้ไขตามข้อเสนอแนะ คณะผู้วิจัยได้ทำการทดลองใช้สื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ร่วมกับชุมชน และนำข้อเสนอแนะจากชุมชนมาปรับแก้ไข ภายหลังแก้ไขสื่อสิ่งพิมพ์พหุภาษาเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ตามข้อเสนอแนะแล้วเสร็จ เพื่อประเมินความพึงพอใจของผู้ใช้ซึ่งคือนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ คณะผู้วิจัยจึงเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Methods) โดยใช้แบบสอบถามประเมินความพึงพอใจ โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบบ การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) รวมทั้งหมด 126 คน เป็นนักท่องเที่ยว ชาวตะวันตก จำนวน 28 คน ชาวจีนจำนวน 40 คน ชาวญี่ปุ่นจำนวน 33 คน และชาวเกาหลีจำนวน 25 คน

5) ส่งมอบสื่อให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงบาน ชุมชน และสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดพะเยา

สรุปผล

การศึกษาเรื่องการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา สามารถสรุปผลวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ส่วนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ผลความต้องการด้านเนื้อหาเพื่อสำรวจองค์ความรู้ชุมชน จัดทำเป็นฐานข้อมูลในการออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จากการเก็บข้อมูลส่วนบุคคลเบื้องต้นพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 93 ซึ่งในขณะที่เพศชายมีจำนวนเพียง 1 คน คิดเป็นร้อยละ 7 ทั้งนี้ผู้ให้สัมภาษณ์มีภูมิลำเนาในหมู่ที่ 4 จำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมา คือหมู่ที่ 11 จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 33 และหมู่ที่ 9 จำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 20 และหมู่ที่ 7 จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 7 และเมื่อพิจารณาถึงบทบาทในชุมชนพบว่าส่วนใหญ่เป็นสมาชิกในชุมชนจำนวน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมาคือสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 27 และหัวหน้ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนจำนวน 2 คน และอื่น ๆ (องค์การส่วนบริหารตำบล) จำนวน 2 คน โดยแต่ละสถานภาพมีจำนวนร้อยละ 13 ผู้นำเที่ยวในชุมชนจำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 7

ในประเด็นเกี่ยวกับความต้องการด้านรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงตามประเด็น ดังต่อไปนี้ 1) ด้านลักษณะของแผ่นพับมีความต้องการเป็นรูปแบบ A4 2) ด้านเนื้อหาภายในสื่อแผ่นพับ มีความต้องการให้มีตัวอักษรมากที่สุด 3) ด้านลักษณะของสื่อเทคโนโลยีเสมือนจริงมีความต้องการวิทัศน์ประกอบมากที่สุด นอกจากการสำรวจความต้องการด้านรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์แผ่นพับผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา แล้วคณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลในช่วงต้นเป็นการเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างโดยสามารถสรุปผลจากการสัมภาษณ์รายบุคคล ภายหลังจากการสรุปจากการเก็บข้อมูลรายบุคคลคณะผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มชาวบ้าน เพื่อพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในมุมมองของชุมชนและผู้วิจัย โดยได้นำข้อมูลอัตลักษณ์ที่ได้รับในภาพรวมมาคัดเลือกรวมกับผู้ให้สัมภาษณ์โดยไม่เพียงสำรวจความต้องการของชุมชนเท่านั้นยังรวมถึงการนำมารวมกันกับความสนใจของนักท่องเที่ยวโดยภายหลังจากการพูดคุยกับชาวบ้านในชุมชนสามารถคัดเลือกเป็นอัตลักษณ์ต่าง ๆ ได้ดังนี้

Table 1 The table summarizes the various identities selected together with the community

No.	Various aspects of identity	Content
1	Culture	Tai Lue dress culture and Tai Lue weaving, Chiang Ban Subdistrict
2	Traditions	Kab Lue
3	Community products	Khao Kab Na Ta Dee
4	Tourist attractions	Wat Chiang Ban (Phra Chao Tan Jai)
5	Local history	The Memorial to the Sacrifices, 2324

หลังจากได้อัตลักษณ์ในแต่ละด้านที่ตรงกับความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการสอบถามข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมในอัตลักษณ์ต่าง ๆ แล้วนำข้อความในแต่ละส่วนไปเรียบเรียงใหม่อีกครั้ง ก่อนนำไปออกแบบโครงสร้างแผ่นพับฯ ลักษณะของแผ่นพับได้อ้างอิงมาจากผลการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในประเด็นความต้องการของสื่อแผ่นพับระบุความต้องการใน

องค์ประกอบของแผ่นพับไว้คือ แผ่นพับขนาด A4 มีลักษณะของ ภาพ ข้อความ โดยในด้านของ “ภาพ” เพื่อความสวยงามของแผ่นพับ คณะผู้วิจัยจึงได้ใช้การวาดภาพเวกเตอร์ (vector graphics) เป็นการวาดภาพเหมือนจริงและละเอียดชัดเจนถูกต้อง

เมื่อได้นำเนื้อหาจากอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ในส่วนของแผ่นพับคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล ภาพ ภาพเคลื่อนไหว และข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อนำมาออกแบบและพัฒนาเป็นโครงร่างสื่อเทคโนโลยีเสมือนจริงทั้ง 4 ภาษา โดยในแต่ละอัตลักษณ์กำหนดความยาวของการเล่าเรื่อง จะมีความยาวไม่เกิน 3 นาที ตามที่ระบุว่าความยาวของวิดีโอที่เหมาะสม โดยอ้างอิงจากคลิปวิดีโอประเทศไทยที่ได้รับความนิยมที่มีพेमียอดชมเกิน 1 ล้านวิวขึ้นไป ส่วนใหญ่แล้วมักจะมีมีความยาวของวิดีโอประมาณ 2-5 นาที [10]

2. การวิเคราะห์ผลการออกแบบและพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา โดยใช้องค์ความรู้ของชุมชนในด้านมิติต่าง ๆ เป็นฐาน ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัยได้นำเนื้อหาภาษาอื่น ๆ จำนวน 4 ภาษาที่ได้รับการตรวจทานจากผู้เชี่ยวชาญแต่ละภาษามาพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริงจากโครงร่างสื่อภาษาไทย

โดยในการออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ในส่วนของโครงร่างสื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา คณะผู้วิจัยได้ให้ชุมชนร่วมกันดำเนินการทดลองใช้งานโดยประสานชุมชนผ่านผู้ประสานงาน ก่อนนำข้อเสนอแนะจากชุมชนมาแก้ไข แล้วจึงนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสื่อตรวจสอบซึ่งรายละเอียดของสื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริงทั้ง 4 ภาษามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริงภาษาอังกฤษ

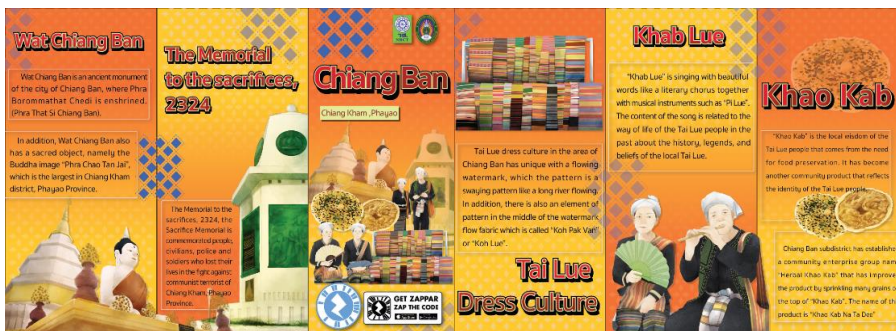

Figure 1 Brochure (English version)

2. สื่อสิ่งพิมพ์พหุสานครเทคโนโลยีเสมือนจริงภาษาจีน

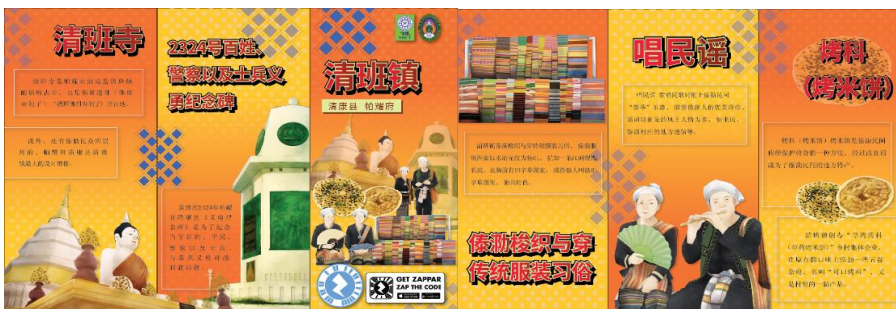

Figure 2 Brochure (Chinese version)

3. สื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงภาษาญี่ปุ่น

Figure 3 Brochure (Japanese version)

4. สื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงภาษาเกาหลี

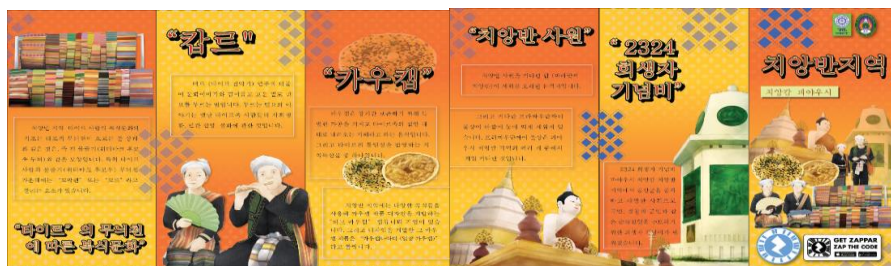

Figure 4 Brochure (Korean version)

หลังจากพัฒนาและออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับจำนวน 4 ภาษาแล้วคณะผู้วิจัยได้จัดทำสื่อผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงตามความต้องการของชุมชนโดยประกอบด้วยภาพวิถีทัศน์ เสียง และตัวอักษร คำบรรยาย ภาพ โดยได้จัดทำเป็นวิดีโอทั้งหมด 5 วิดีโอ แบ่งตามอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ และนำเสนอหาแปลเป็น 4 ภาษา สำหรับความยาวของการเล่าเรื่องในแต่ละอัตลักษณ์นั้น มีความยาวไม่เกิน 3 นาที ซึ่งเนื้อหาภายในสื่อผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงมีรายละเอียดที่มากขึ้นจากสื่อแผ่นพับ โดยมุ่งเน้นเนื้อหาที่ได้สำคัญและพึงได้ใจความ ได้มีการนำไปทดลองใช้ร่วมกับชุมชน คือ การนำโครงสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงที่จัดทำขึ้นทั้ง 4 ภาษา ให้ชุมชนทดลองใช้ ภายหลังจากนั้นสอบถามความคิดเห็นข้อเสนอแนะจากชุมชน แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุงอีกครั้ง เนื่องจากการใช้สื่อผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงในปัจจุบันยังจำเป็นต้องใช้ควบคู่ไปกับแอปพลิเคชันทางคณะผู้วิจัยได้ทำการพัฒนาและสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษาควบคู่กับโปรแกรม ZAPPAR เพื่อให้สามารถใช้งานเทคโนโลยีเสมือนจริงได้ (AR) ดังนั้นในการใช้งานนักท่องเที่ยวมีความจำเป็นจะต้องดาวน์โหลดแอปพลิเคชัน Zappar แล้วนำมาสแกนบริเวณรูปสายฟ้าที่มุมด้านหน้าของแผ่นพับแต่ละภาษา

8. ภาพตัวอย่างการแสดงผลของสื่อผสมเทคโนโลยีเสมือนจริงฉบับภาษาเกาหลี

Figure 8 Preview display of Augmented Reality Print Media through ZAPPAR application (Korean Version)

ภายหลังจากทดลองใช้ร่วมกับชุมชนและนำสื่อไปปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะแล้ว คณะผู้วิจัยได้นำสื่อไปประเมินความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวจำนวน 126 คนโดยแบ่งเป็นนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกจำนวน 28 คน นักท่องเที่ยวชาวจีนจำนวน 40 คน นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจำนวน 33 คน และนักท่องเที่ยวชาวเกาหลีจำนวน 25 คน

3. การวิเคราะห์ผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ผสมเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา โดยจากการเก็บข้อมูลสามารถแบ่งรายละเอียดข้อมูลได้ดังนี้

ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยว จากการเก็บข้อมูลพบว่า นักท่องเที่ยวผู้ประเมินสื่อแผ่นพับผสมเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษาในภาพรวมแล้วเป็นเพศชายร้อยละ 34 และเป็นเพศหญิงร้อยละ 66 และมักอยู่ในช่วงอายุ 20-29 ปี คิดเป็นร้อยละ 40 รองลงมาคือช่วงวัย 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 29 ในด้านระดับการศึกษาสูงสุดส่วนใหญ่คือระดับปริญญาตรีร้อยละ 54 รองลงมาคือระดับต่ำกว่าปริญญาและและปริญญาโท โดยแบ่งเป็นสัดส่วนร้อยละเท่ากันคือร้อยละ 22 อีกทั้งพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ในครั้งนี้นับประกอบอาชีพนักศึกษาเป็นส่วนใหญ่คือร้อยละ 44 ส่วนอาชีพอื่น ๆ ที่รองลงมานั้นพบว่า นักท่องเที่ยวมักมีอาชีพ ข้าราชการบำนาญ แม่บ้านเต็มเวลา ครูสอนภาษา นักแปลอิสระ พนักงานทางการแพทย์ อาสาสมัครมูลนิธิ ในด้านของรายได้พบว่าส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่า 30,001 คิดเป็น ร้อยละ 37 รองลงมาคือต่ำกว่า 10,000 บาทคิดเป็นร้อยละ 33 และลำดับถัดมาคือ 25,001-30,000 คิดเป็นร้อยละ 16 สำหรับข้อคำถามว่านักท่องเที่ยวรู้จักจังหวัดพะเยามาก่อนหรือไม่พบว่าภาพรวมร้อยละ 51 รู้จักจังหวัดพะเยา และร้อยละ 49 ระบุว่าไม่รู้จักจังหวัดพะเยา ในจำนวนนี้ยังพบว่า ร้อยละ 44 เคยเดินทางไปยังจังหวัดพะเยา และร้อยละ 56 ระบุว่าไม่เคยเดินทางไปยังจังหวัดพะเยา ทั้งนี้นักท่องเที่ยวที่เคยเดินทางไปยังจังหวัดพะเยาร้อยละ 79 ระบุว่าเดินทางไปยังจังหวัดพะเยาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว และร้อยละ 21 เดินทางไปจังหวัดพะเยาด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการทำงาน นอกจากนี้ยังพบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติผู้ประเมินสื่อ ร้อยละ 51 พำนักอยู่ในประเทศไทย และร้อยละ 49 ไม่ได้พำนักอยู่ในประเทศไทย

Table 2 Assessment of tourist satisfaction with the brochure in 4 languages (N=126)

Satisfaction Level	$\bar{X}$	SD.	Meaning
1. Content			
1.1 The content structure is clear and easy to understand	4.16	0.74	High
1.2 The content is interesting	4.13	0.74	High
1.3 Appropriate amount of content	4.08	0.75	High
Content Average	4.12	0.60	High
2. Formatting Aspect			
2.1 The overview of the brochure is properly formatted	4.15	0.74	High
2.2 Characteristics, size, color of letters, clear, beautiful, easy to read, and illustrations	4.02	0.78	High
2.3 Suitability of brochure media for use as public relations media for tourist attractions	4.10	0.75	High
Formatting Aspect Average	4.09	0.60	High
Average of both sides	4.10	0.90	High

จากตารางที่ 2 พบว่าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับ 4 ภาษา มีความพึงพอใจในภาพรวมของสื่อแผ่นพับในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.10 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.90 และ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในเรื่องโครงสร้างของเนื้อหาที่มีความชัดเจน ง่ายต่อการทำความเข้าใจ มีค่าเฉลี่ย 4.16 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.74

Table 3 Results of evaluating tourists' satisfaction with Augmented Reality Print Media in 4 Languages (N=126)

Satisfaction Level	$\bar{X}$	SD.	Meaning
1. Content			
1.1 The content is clear and easy to understand	4.19	0.70	High
1.2 Appropriate amount of content	4.17	0.72	High
Content Average	4.18	0.71	High
2. The formatting of multimedia			
2.1 Appearance, size, color or letters, clear, beautiful, and easy to read	4.06	0.76	High
2.2 The content illustrations are clear, beautiful, and interesting	4.18	0.76	High
2.3 The beauty and layout of AR media	4.06	0.72	High
2.4 The video footage is interesting	4.27	0.75	High
2.5 The narration is clear	4.17	0.75	High
2.6 The timing is appropriate	4.25	0.67	High

Table 3 Results of evaluating tourists' satisfaction with Augmented Reality Print Media in 4 Languages (N=126)(countinue)

Satisfaction Level	$\bar{X}$	SD.	Meaning
Media formatting average	4.17	0.74	High
Average of both sides	4.17	0.73	High

3. Overall satisfaction after using the media

3.1 was impressed with the presentation of the tourism public relations media for this time in Chiang Kham District, Phayao Province	4.04	0.79	High
3.2 After watching the said media, you are interested in walking to the real place	4.13	0.76	High
Average overall satisfaction after using the media	4.09	0.71	High

จากตารางที่ 3 พบว่าความพึงพอใจภาพรวมของสื่อสารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.17 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานคือ 0.60 โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจด้าน ภาพวิดีโอที่มีความน่าสนใจ มีค่าเฉลี่ย 4.27 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.75 และ ระยะเวลาที่มีความเหมาะสม มีค่าเฉลี่ย 4.25 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.67 และในความพึงพอใจภาพรวมภายหลังการใช้สื่อ พบว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความพึงพอใจหลังใช้สื่ออยู่ระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.09 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71

นอกจากนี้ในคำถามภาพรวมของสื่อแผ่นพับสารสนเทศโนโลยีเสมือนจริงในครั้งนี้ว่าเมื่อท่านรับชมสื่อสิ่งพิมพ์เสมือนจริงในครั้งนี้ภายหลังจากการรับชมสื่อดังกล่าวท่านมีความสนใจอยากเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่จริงพบว่ามีนักท่องเที่ยวตอบว่ามีความต้องการอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.13 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.76 ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบผลประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติต่อสื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริงในแต่ละภาษาแล้วสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับพบว่า นักท่องเที่ยวชาวเกาหลีมีความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์แผ่นพับเป็นอันดับที่หนึ่งโดยมีค่าเฉลี่ย 4.30 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.71 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกมีค่าเฉลี่ย 4.22 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.59 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ลำดับที่สามคือนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับอยู่ที่ 4.04 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.78 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และลำดับที่สี่คือนักท่องเที่ยวชาวจีน ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.94 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.97 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ด้านความพึงพอใจต่อสื่อมัลติมีเดียพบว่านักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความพึงพอใจต่อสื่อมัลติมีเดียมากเป็นอันดับที่หนึ่ง มีค่าเฉลี่ย 4.30 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ลำดับถัดมาคือนักท่องเที่ยวชาวเกาหลี มีค่าเฉลี่ย 4.25 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ลำดับที่สามคือนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก มีค่าเฉลี่ย 4.22 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.59 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และลำดับที่สี่คือนักท่องเที่ยวชาวจีน มีค่าเฉลี่ย 3.96 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ด้านความพึงพอใจในภาพรวมภายหลังการใช้สื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา แล้วพบว่านักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นมีความพึงพอใจต่อการใช้อีบุ๊ก เป็นอันดับที่หนึ่ง มีค่าเฉลี่ย 4.19 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.74 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ลำดับถัดมาคือนักท่องเที่ยวชาวเกาหลี มีค่าเฉลี่ย 4.16 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.55 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ลำดับที่สาม คือนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกมีค่าเฉลี่ย 4.07 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.85 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก และลำดับที่สี่คือนักท่องเที่ยวชาวจีน มีค่าเฉลี่ย 3.96 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

สำหรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับการปรับแก้ไขในภาพรวมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า ในแบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นการเขียนข้อเสนอแนะความรู้สึกรหรือความคิดเห็นเพิ่มเติมพบว่านักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่ระบุว่าอยากเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่จริงในตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา

โดยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา เพื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในกลุ่มเป้าหมายทั่วไป แต่อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะดังกล่าวมาเป็นแนวทางพัฒนาต่อยอดต่อไปในอนาคต

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา การท่องเที่ยว ตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา” สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ข้อมูลอัตลักษณ์ในด้านต่าง ๆ โดยตำบลเชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นลักษณะของชุมชนขนาดเล็ก จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลรวมถึงการพูดคุยสนทนากลุ่ม จนได้อัตลักษณ์ในแต่ละด้านคือ 1) ด้านวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมการแต่งตัวและการทอผ้าไหมลื้อ ตำบลเชียงบาน 2) ด้านประเพณี คือ การขับลื้อ 3) ด้านสินค้าชุมชน คือ ข้าวแค้นหน้าตาดี 4) ด้านแหล่งท่องเที่ยว วัดเชียงบาน (พระเจ้าทันใจ) 5) ด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ อนุสรณ์ผู้เสียสละ พ.ศ. 2324 ซึ่งการคัดเลือกเนื้อหาในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ในความสนใจของนักท่องเที่ยวประกอบในการคัดเลือกด้วย ดังเช่น Pike, S. [11] ที่ได้ระบุไว้ตอนหนึ่งว่าองค์ประกอบในการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งคือสิ่งที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวอย่างใดอย่างหนึ่งให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเยี่ยมชม ในขณะที่ Pinkaeo, K. [12] ยังระบุอีกว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการนำวัฒนธรรมที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ จุดขายที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว โดยในกลุ่มของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้การคัดเลือกอัตลักษณ์ด้านต่าง ๆ ไม่ใช่เพียงจากความต้องการของชุมชนเท่านั้นแต่ยังรวมถึงความสนใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยเช่นกัน ซึ่งการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา ครั้งนี้รวบรวมเนื้อหาที่ชุมชนต้องการสื่อสารประชาสัมพันธ์ไปยังนักท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามที่ Payomyam, S. [13] ระบุไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่เข้าไปสัมผัสและมุ่งเน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมในแขนงต่าง ๆ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต

ด้านการพัฒนาและออกแบบสื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษาในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้จัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับและการจัดทำสื่อสารสนเทศโนโลยีเสมือนจริงโดยใช้งานร่วมกับแอปพลิเคชัน

Zappar โดยสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับสารสนเทศเทคโนโลยีเสมือนจริงในครั้งนี้ออกแบบตามความต้องการของชุมชนเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีขนาดเท่ากับ A4 ประกอบด้วยข้อความ รูปภาพที่ใช้หลักการวาดภาพเหมือน และสีที่มีความสะดุดตา ทั้งนี้ในส่วนของสื่อสารสนเทศเทคโนโลยีเสมือนจริง คณะผู้วิจัยได้จัดทำโดยอ้างอิงตามความต้องการของชุมชนจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์เช่นเดียวกัน ประกอบด้วย ภาพ เสียง วิดีทัศน์ และคำบรรยายโดยจัดทำแยกเป็นแต่ละภาษาตามสื่อแผ่นพับ ซึ่งผลความต้องการของชุมชนพบว่ามีความคล้อยคลึงกับผลการศึกษาของ Pralabraksa, N. [14] ที่ระบุว่าชุมชนต้องการสื่อประชาสัมพันธ์จังหวัดมหาสารคาม ที่แสดงถึงบริบทชุมชนอย่างชัดเจน เข้าถึงง่าย และใช้ภาษาง่ายต่อการเข้าใจ

สำหรับสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับนั้น จัดเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่งที่ทำขึ้นด้วยวัตถุประสงค์บางประการ แม้ว่าในปัจจุบันสื่อแผ่นพับอาจจะไม่เป็นที่แพร่หลายด้วยเหตุผลของความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ นอกจากคณะผู้วิจัยจัดทำสื่อแผ่นพับจำนวน 4 ภาษา และมีแผนนำไปวางยังสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถหยิบได้อย่างอิสระ นอกจากนี้สื่อแผ่นพับสามารถนำไปนำติดตัวกลับไปเป็นที่ระลึกได้ และด้วยเป็นสื่อแผ่นพับชนิดดิจิทัล จึงสามารถนำเข้าชมได้ทุกสถานที่ และยังสามารถนำไปเผยแพร่ให้กับบุคคลที่รู้จักอีกต่อไปได้ ในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ข้อมูลของแผ่นพับแบบดิจิทัลในรูปแบบไฟล์ภาพนี้ยังสามารถนำไปประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ต่าง ๆ บนสื่อออนไลน์ได้ ซึ่งเป็นการเผยแพร่อีกทางหนึ่ง โดยสามารถประชาสัมพันธ์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ รู้จัก ต๋ามล เชียงบาน อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยามากขึ้นและในอนาคตจะมีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย Khlangphrasri, S., & Umi Lao Chaeng, K. [15] ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ รับรู้จากสื่ออินเทอร์เน็ต เช่น เว็บไซต์ เช่นเดียวกับงานของ Poltanee, I., & Boonphetkaew, U. [16] พบว่าพฤติกรรมการตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตจากข้อมูลอินเทอร์เน็ต ส่วนใหญ่มาจากความสามารถในการตัดสินใจของผู้ใช้บริการเป็นทางหลักและการตัดสินใจเลือกท่องเที่ยวจังหวัดภูเก็ตมาจากคุณภาพของข้อมูลบนสื่ออินเทอร์เน็ตด้านการท่องเที่ยว นอกจากนี้การผลการวิจัยของ Termwikhajorn, G., & Maneeniam, A. [17] พบว่าการพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในจังหวัดยะลาโดยใช้เทคโนโลยีความจริงเสมือนบนโทรศัพท์มือถือ มีความง่ายต่อการใช้งาน อีกทั้งยังช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น และยังสามารถเข้าถึงได้ง่ายเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว

ในการพัฒนาครั้งนี้สื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับสารสนเทศเทคโนโลยีเสมือนจริง สามารถนำไปประชาสัมพันธ์ได้ 2 รูปแบบ 1) คือการประชาสัมพันธ์ในการบอกผ่านบุคคลเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวแล้วนำกลับไปยังประเทศของตนเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับครอบครัว เพื่อน หรือคนรู้จัก 2) ในขณะเดียวกันสื่อแผ่นพับแบบดิจิทัลยังสามารถประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต ที่จะทำให้เป็นที่รู้จักและเข้าถึงง่ายขึ้น ทั้งนี้การใช้งานสื่อสารสนเทศเทคโนโลยีเสมือนจริงบนแอปพลิเคชัน Zappar นั้น ทั้งในสถานที่จริงก็สามารถใช้งานได้ง่าย ตามงานวิจัยของ Suthawan, W. [18] ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวมีการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อการท่องเที่ยว ผ่านอุปกรณ์มือถือ โดยจะทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้ารับชมสื่อเสมือนจริงได้ในทั้งสถานที่ท่องเที่ยวจริง หรือพื้นที่บริเวณอื่นได้ทั่วโลก

ด้านการประเมินผลความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในการใช้สื่อสิ่งพิมพ์สารสนเทศเทคโนโลยีเสมือนจริง 4 ภาษา จำนวน 126 คน โดยจำแนกเป็น 1) นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกจำนวน 28 คน โดยระดับความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับของนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย

4.20 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.58 และมีความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงอยู่ในระดับ มาก เช่นเดียวกันมีค่าเฉลี่ย 4.22 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.52 2) นักท่องเที่ยวชาวจีนจำนวน 40 คน โดยระดับความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับของนักท่องเที่ยวชาวจีนอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.91 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65 และมีความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกันมีค่าเฉลี่ย 3.96 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.65 3) นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นจำนวน 33 คน โดยระดับความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับของนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ย 4.03 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.50 และมีความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริง อยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกันมีค่าเฉลี่ย 4.30 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.47 และ 4) นักท่องเที่ยวชาวเกาหลี จำนวน 25 คน โดยระดับความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งพิมพ์ประเภทแผ่นพับของนักท่องเที่ยวชาวตะวันออกเกาหลีอยู่ใน ระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.32 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.57 และมีความพึงพอใจต่อสื่อสิ่งผสมผสานเทคโนโลยี เสมือนจริงอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกันมีค่าเฉลี่ย 4.25 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.68 ซึ่งความพึงพอใจ ในระดับมากของการใช้สื่อผสมผสานเทคโนโลยีเสมือนจริงในการส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวนี้สอดคล้อง กับงานวิจัยของ Hungsa, A. [19] ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในการท่องเที่ยวที่มีการนำเอาเทคโนโลยี ความเป็นจริงเสมือนมาใช้เพราะค่อนข้างที่จะแปลกใหม่ นอกจากนี้ยังเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่ใช่เพียงแค่ ตัวอักษรและรูปภาพเท่านั้นยังมีวิดีโอ เสียงและคำบรรยายประกอบเพื่อให้นักท่องเที่ยวรับชมอย่างมี อรรถรสมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป 3 ประเด็นหลักดังนี้ 1) การเพิ่มเป้าหมายของกลุ่ม นักท่องเที่ยว 1.1 เพื่อขยายกลุ่มเป้าหมายในอนาคตควรมีการเพิ่มภาษาอื่นๆ 1.2 เพิ่มข้อมูลของสถานที่เพิ่ม มากขึ้น เช่น การเดินทาง 1.3 ปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะช่วงวัย 2) การเลือกใช้ แอปพลิเคชันที่มีข้อจำกัดน้อยลง 3) การแก้ปัญหาทางภาษาที่ยังยืดยาวมากขึ้น การทำแผนเพื่อให้ความรู้ ด้านภาษาให้แก่ชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- [1] Sangkhakorn, K., & Krachangchom, S. (2018). *Study of behavior and service needs. Aspects of tourism for health promotion tourists (Wellness Tourist) in the Lanna area, 8 provinces*. Chiang Mai University, Institute of Social Research. (In Thai)
- [2] Ministry of Tourism and Sports. (2017). Tourism Statistics 2017. <https://www.mots.go.th/news/category/41>. (In Thai)
- [3] Phayao Provincial Office. (2023). Tourism situation for August 2023, Phayao Province. <http://www.phayao.go.th/allnew/2023/09/29>. (In Thai)
- [4] Termwitkhajorn, K., & Maneeniam, A. (2018). *Public relations of tourism location in Yala using augmented reality with location-based service on mobile application*. Research Report. Yala Rajabhat University. (In Thai)

- [5] Limpinan, P. (2019). Promoting Mahasarakham tourism by using augmented reality. *Journal of Technology Management Rajabhat Maha Sarakham University*, 6(1), 8-16. (In Thai)
- [6] Pralabraksa, N. (2013). *Participant production of augmented reality multimedia to promote Maha Sarakham Province*. Research Report. Rajabhat Maha Sarakham University. (In Thai)
- [7] Wiriya, S., Sukpradit A., and Thongkongyu, R. (2017, December 22). The Development Augmented Reality Cultural Tourism in Nakhon Sawan Province. In Presence: *The 4th National Academic Conference*, Research and Development Institute, Kamphaeng Phet Rajabhat University, pp.1253-1260. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/153329/111738>
- [8] Pathomvanichkul, T. (2018). Development of the augmented reality print media to promote the image of Mahasarakham University. *Sarakham Journal*, 11(1), 58-76.
- [9] Khampliew, A., Chalermasuk, C., & Chuamsombat, K. (2018). *Development of Thailand tourism application using virtual reality technology June 8, 2018 University of the Thai Chamber of Commerce*. 1873-1885. <https://scholar.utcc.ac.th/bitstream/>
- [10] Yaowarat, K. (2017). *Clip video strategies in social media for motivation to exercise with running. Facebook case study: "Runner's journeys"* [Independent study, Master of Communication Arts, Bangkok University]. (In Thai)
- [11] Pike, S. (2008). *Destination marketing: An integrated marketing communication approach*. Butterworth-Heinmann.
- [12] Pinkaeo, K. (2012). Cultural tourist attractions. <http://tourismdan1.blogspot.com> (In Thai)
- [13] Payomyam, S. (2002). *Psychological practice in community work*. Saphiphatthana Printing. (In Thai)
- [14] Pralabraksa, N. (2014). *Participant production of augmented reality multimedia to promote Maha Sarakham Province*. Research report. Maha Sarakham Rajabhat University. (In Thai)
- [15] Khlangphrasri, S., & Umi Lao Chaeng, K. (2019). *The development of tourism management communication in Kaedam Community, Kaedam District, Maha Sarakam Province*. Research report, Maha Sarakham Rajabhat University. (In Thai)
- [16] Poltanee, I., & Boonphetkaew, U. (2019). Internet use behavior of European tourists towards the decision of traveling to Phuket Province. *Dusit Thani College Journal*, 13(1). 123-138. (In Thai)
- [17] Termwitkhajorn, G., & Maneeniaum, A. (2018). *Public relations of tourism location in Yala using augmented reality with location-based service on mobile application*. Research report. Yala Rajabhat University. (In Thai)

- [18] Suthawan, W. (2019). *Internet-using behavior and satisfaction toward the use of internet for travelling purpose of the tourists in Tak Province. Journal of Management and Development Research*, 9(3). 123-138. (In Thai)
- [19] Hungsa, A. (2017). *Public relations media in augmented reality for tourism in Phra Nakhon Si Ayutthaya province* [Master's thesis, Rajamangala University of Technology]. (In Thai)

ผลกระทบจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019
กับการจัดการทรัพยากรมนุษย์ของธุรกิจโรงแรม
ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
The Impacts of the Coronavirus 2019 (COVID-19)
Pandemic Situation on Human Resource Management
of Hotel Businesses in Mueang District, Chiang Rai Province

อัคราภรณ์ เขมอัครเจตต์^{1*} และเบญจวรรณ เบญจกรณ์¹
Atcharaphat Khem-akrajat^{1*} and Benchawan Benchakorn¹

¹ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย 57100

¹ Faculty of Management Science, Chiang Rai Rajabhat University, Chiang Rai, 57100, Thailand

*Corresponding author: E-mail address: atcharaphat.khe@cru.ac.th

(Received: April 30, 2024; Revised: July 19, 2024; Accepted: July 24, 2024)

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจผลกระทบของสถานการณ์ COVID-19 ที่มีต่อธุรกิจโรงแรมระดับ 3-4 ดาวในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย และศึกษาวิธีการจัดการทรัพยากรมนุษย์ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว การเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นโรงแรมระดับ 3-4 ดาว จำนวน 5 แห่งจากทั้งหมด 193 แห่งนั้นมีเหตุผลที่สำคัญหลายประการ ประกอบด้วย 1) โรงแรมระดับ 3-4 ดาวมีมาตรฐานบริการที่สูงและสามารถเป็นตัวแทนที่ดีของกลุ่มโรงแรมระดับกลางถึงสูง 2) การเลือกจำนวน 5 แห่งนั้นเนื่องจากช่วงที่เก็บข้อมูลเป็นช่วงการแพร่ระบาดของเชื้อ COVID-19 3) การเลือกกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนี้ช่วยประหยัดเวลาและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และสุดท้ายการมีข้อมูลที่เฉพาะเจาะจงจากโรงแรมเหล่านี้สามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อพัฒนาและยกระดับมาตรฐานบริการของโรงแรมในกลุ่มเดียวกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เครื่องมือในการศึกษานี้เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์ดังกล่าวประกอบด้วย 1) ด้านผลประกอบการ 2) ด้านอัตรากำลัง และ 3) ด้านค่าใช้จ่าย การศึกษานี้พบว่าโรงแรมได้มีแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในช่วงการแพร่ระบาดของ COVID-19 ดังนี้ 1) การพัฒนาทักษะพนักงานให้มีทักษะหลากหลาย (Multi-skills) 2) การลดค่าใช้จ่าย เช่น การประหยัดพลังงาน การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการลดค่าจ้างพนักงานบางส่วน 3) การใช้เงินสำรองที่เก็บสะสมออกมาใช้เพื่อประคับประคองธุรกิจในช่วงเวลาที่ยากลำบาก และ 4) ปรับรูปแบบการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์

คำสำคัญ: ผลกระทบ ไวรัสโคโรนา 2019 ธุรกิจโรงแรม การจัดการทรัพยากรมนุษย์

Abstract

This study was to investigate the impact of the 2019 coronavirus outbreak on 3-4 star hotels in Muang District, Chiang Rai Province and study how to manage human resources under those circumstances. Here, 5 out of 193; 3-4 star hotels were selected as the samples for the following three reasons: 1) 3-4 star hotels have had excellent service standards and could be good representatives of the mid- to high-end hotel segment, 2) the selection of 5 locations was because the data collection period was during the COVID-19 outbreak, and 3) selecting this sample group saved time and utilized limited resources. Finally, having specific information from these hotels could be used to effectively plan strategies in developing and raising the service standards of hotels in the same group. Open-ended structured interviews were used as an instrument in this study. The study found that the impacts arising from the COVID-19 outbreak included 1) business results area, 2) manpower area, and 3) expenses area. Moreover, the results have shown the guidelines of human resource management which the hotels applied to deal with the difficult situations. These involved 1) developing employees' skills to have a variety of skills (multi-skills), 2) reducing costs, such as saving energy, using resources most productively, and reducing wages of some employees, 3) utilizing reserve funds to keep the business running during difficult times., and finally 4) changing working styles to suit the situation.

Keywords: Impacts, Coronavirus 2019 (COVID-19), Hotel Business, Human Resource Management

บทนำ

สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ.2562 ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและโรงแรมทั่วโลกอย่างมาก ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศหยุดชะงัก รวมถึงส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ด้วยมาตรการจำกัดการเดินทาง ปิดเมือง-ปิดประเทศ (Lockdown) และมาตรการดังกล่าวที่รัฐบาลทั่วโลกใช้ในการควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สถานที่ท่องเที่ยวที่นิยมเมื่อก่อนเต็มไปด้วยนักท่องเที่ยว เมื่อเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 กลับลดลงอย่างรุนแรง สถานที่ท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และสถานที่บันเทิงต่าง ๆ จึงต้องปิดตัวลงหรือให้บริการในขอบเขตที่ลดลง ส่งผลให้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเสียหายได้อย่างรุนแรง [1] ผู้ประกอบการที่มีสภาพคล่องต่ำบางรายแบกรับภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินไม่ไหวต้องยุติธุรกิจหรือประกาศขายกิจการ เนื่องจากนักท่องเที่ยวยกเลิกการเดินทาง และการจองห้องพักต่าง ๆ โรงแรมจึงขาดรายได้และส่งผลให้ภาพรวมของธุรกิจหดตัวรุนแรง [2] และหากดำเนินกิจการต่อไปจำเป็นต้องลดจำนวนพนักงานลงเพื่อลดต้นทุนในการดำเนินงาน ส่งผลให้เกิดการเลิกจ้างพนักงาน (World Economic Forum, 2020) ซึ่งนำไปสู่อัตราการว่างงานที่เพิ่มขึ้นในหลายประเทศ จากสถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้โรงแรมหลายแห่งต้องปิดตัวหรือปรับตัวในการให้บริการ เช่น การให้เช่าห้องเพื่อเป็นสถานที่กักตัวของรัฐ (State Quarantine) การให้บริการขายอาหารแบบเดลิเวอรี่ บริการอาหารจัดเลี้ยงตามที่ต้องการ หรือการให้บริการโรงแรมอื่น เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมได้พยายามปรับตัวเพื่อให้ธุรกิจสามารถดำรงอยู่ได้ โรงแรมขนาดใหญ่จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อเรียกความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญเรื่องความสะอาดและสิ่งอำนวยความสะดวก การป้องกันการที่เข้มงวดภายใต้มาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทั้งนี้การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 มีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพของประชาชนทุกสาขาอาชีพอย่างมาก ผู้บริหารแต่ละองค์กรต่างต้องหากลยุทธ์ในการประคับประคองธุรกิจของตนให้พ้นจากภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นอย่างไม่อาจคาดเดาได้ ด้วยการปฏิบัติตามมาตรการ นโยบาย คำสั่ง ระเบียบปฏิบัติในการดำเนินงานระหว่างเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฝ่ายงานจัดการทรัพยากรมนุษย์ (HR) ในฐานะที่เป็นฝ่ายงานที่ดูแลพนักงานโดยตรงจำเป็นต้องปรับตัวอย่างรวดเร็ว เพื่อวางแผนรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นให้เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้พนักงานรับมือกับความวิตกกังวลและความตึงเครียดทั้งหมด สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ผลกระทบต่องานหลายประเภททั่วโลก หนึ่งในธุรกิจที่ได้รับผลกระทบอย่างมากคือ ธุรกิจโรงแรม ซึ่งจังหวัดเชียงรายที่ได้รับผลกระทบจากจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง เนื่องจากการท่องเที่ยวและการเดินทางถูกจำกัดอย่างมาก โรงแรมต้องเผชิญกับปัญหาการยกเลิกการจองและการลดลงของจำนวนผู้เข้าพัก จากการรายงานข่าวจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานเชียงราย แจ้งว่า ตั้งแต่เดือน ม.ค.-พ.ย. 2564 มีนักท่องเที่ยวไปเยือน จ.เชียงราย จำนวน 1,027,060 คน แบ่งเป็นคนไทย 1,022,288 คน และชาวต่างชาติ 4,772 คน ซึ่งมีอัตราจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงกว่าปี 2563 กว่า 42.97% ส่วนรายได้จากการท่องเที่ยวพบว่ามียอดค่าประมาณ 5,721 ล้านบาท ลดลงกว่าปี 2563 ถึง 55.60% ทั้งนี้ ก่อนการเปิดวิกฤติโควิด-19 จ.เชียงราย จากที่เคยมีนักท่องเที่ยวมากกว่าปีละกว่า 3,000,000 คน เข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย และมีรายได้จากการท่องเที่ยวปีละกว่า 20,000-25,000 ล้านบาท (ท้องถิ่นนิวส์) และเมื่อจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงจึงทำให้โรงแรมได้รับผลกระทบโดยตรง ทำให้ภาพรวมของเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมบริการมีมูลค่าลดลงด้วย

จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ผู้วิจัยสังเกตเห็นถึงศักยภาพด้านทรัพยากร ท่าเลที่ตั้งและโครงสร้างพื้นฐานที่เปรียบพร้อมที่เป็นพลังดึงดูดนักท่องเที่ยวและนักลงทุนเข้าจังหวัดเชียงราย รวมทั้งภาครัฐยังให้การสนับสนุนให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว ดังนั้นเมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ขึ้นแล้วทำให้โรงแรมได้รับผลกระทบโดยตรงจากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการทราบว่าโรงแรมได้รับผลกระทบอย่างไร และมีแนวทางในการจัดการองค์กรและทรัพยากรมนุษย์อย่างไรในภาวะวิกฤติการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เพื่อเป็นแนวทางในการรับมือสถานการณ์ที่ไม่ปกติแบบฉับพลัน อันอาจจะเกิดขึ้นได้และสามารถรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกการศึกษาเฉพาะเจาะจงโรงแรมระดับ 3-4 ในจังหวัดเชียงรายเพื่อช่วยให้เห็นภาพรวมของผลกระทบขององค์กรและการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในกลุ่มธุรกิจโรงแรมชัดเจนขึ้น

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาผลกระทบของสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในธุรกิจโรงแรม
2. ศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ธุรกิจโรงแรม ภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 และแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ทรัพยากรมนุษย์ในช่วงที่เกิดสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่า

จารุวรรณ สุภชัยวัฒน์ ขนิษฐา ทองเชื้อ และสุจินดา โพธิ์ไพฑูรย์ [3] ได้ศึกษาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในยุคโควิด-19 โดยใช้กรณีศึกษาในอุตสาหกรรมบริการ พบว่าในช่วงเริ่มต้นของวิกฤต COVID-19 บริษัทไทยข้ามชาติและบริษัทข้ามชาติในไทยมีนโยบายปรับลดจำนวนพนักงานและผู้บริหารระดับสูงเพื่อลดต้นทุนในการดำเนินธุรกิจ แต่เมื่อสถานการณ์เริ่มคลี่คลาย ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ได้วางระบบพัฒนาทักษะพนักงานเพื่อความก้าวหน้าในอาชีพ สำหรับบริษัทสัญชาติไทย แม้จะเกิดวิกฤตก็ไม่มีนโยบายปรับลดจำนวนพนักงาน นอกจากนี้ ทั้งสามกรณีศึกษาใช้หลักการหมุนเวียนงานเพื่อพัฒนาทักษะพนักงานให้สามารถทำงานได้หลากหลายตำแหน่ง ปรับรูปแบบการทำงานเป็นแบบไฮบริดเพื่อความยืดหยุ่น และนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการตรวจสอบการทำงานของพนักงานผ่านระบบออนไลน์ ผลการวิจัยพบประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติด้านแรงงานที่ยืดหยุ่น ความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน และการปรับรูปแบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์ของผู้บริหาร ซึ่งต้องสอดคล้องกับนโยบายการจัดการทรัพยากรมนุษย์และสถานการณ์ทางการเงินในขณะนั้น

สอาด บรรเจิดฤทธิ์ [4] ได้ศึกษาผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ต่อการบริหารทรัพยากรมนุษย์และองค์กรธุรกิจในประเทศไทย พบว่า ผลกระทบต่อองค์การธุรกิจมี 3 ระดับ คือ ระดับ องค์กร (Corporate Level) ระดับธุรกิจ (Business Level) และระดับหน่วยงาน (Functional Level) ส่วนผลกระทบต่อระบบการจัดการทรัพยากรมนุษย์มี 2 ระดับ คือ ระดับนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ (Strategic Human Resource Level) และระดับแนวปฏิบัติในด้านภารกิจต่าง ๆ ของงานทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Practices Level) และองค์กรมีการปรับตัวขององค์การธุรกิจ อันประกอบด้วย ระดับนโยบาย

ได้แก่ การพัฒนากลยุทธ์ทางธุรกิจใหม่/โมเดลธุรกิจใหม่ การลงทุนในเทคโนโลยี ระดับปฏิบัติการ เช่น การลดต้นทุน การเพิ่มประสิทธิภาพ ด้วยเทคโนโลยีและทักษะใหม่ รวมทั้งการแสวงหาโอกาสทางธุรกิจใหม่ ส่วนการปรับตัวด้านทรัพยากรมนุษย์ในระดับนโยบาย เช่น นโยบายด้านการจ้างงาน ด้านเงื่อนไขการปฏิบัติงานในอนาคต เป็นต้น และการปรับตัวเรื่องการพัฒนาทักษะใหม่ที่จะเป็นต่อการทำงานหลังยุคโควิด-19

ยกสมน เจ๊ะเฮง และคณะ [5] ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์สำหรับธุรกิจที่พักแรมในภาวะวิกฤต COVID-19 พบว่า การกำหนดกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์สำหรับธุรกิจที่พักแรมในภาวะวิกฤตต้องมีการวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมภายนอกและภายใน ประกอบด้วย 9 กลยุทธ์หลัก คือ การบริหารกำลังคน การจัดสรรเวลาการทำงาน การจัดสรรภาระงานและเนื้องาน การจัดคู่มือการดำเนินงาน การฝึกอบรม การจัดหางานทดแทน การจัดการด้านสวัสดิการ การจัดการด้านผลตอบแทน และการเลิกจ้างงาน

วิภัสสร ยอดยิ่ง [6] ได้ศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค และบทบาทหน้าที่ของงานบริหารทรัพยากรมนุษย์ในช่วงการระบาดของ COVID-19 พบว่าบทบาทของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสำคัญในการรับมือกับสถานการณ์นี้ โดยประกอบด้วย 5 บทบาทหลัก (5C Roles) คือ 1) Caring of Employee (ดูแลสุขภาพและความเป็นอยู่ของพนักงาน) 2) Communication (สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ) 3) Collaboration (ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน) 4) Change Management Agent (เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง) และ 5) Co-Creator of Learning (ร่วมสร้างการเรียนรู้) บทบาทเหล่านี้สอดคล้องกับปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น เช่น การทำงานระยะไกลจากที่บ้าน ความเครียดในการทำงาน และปัญหาสภาวะทางจิตใจ ซึ่งต้องพึ่งพาเทคโนโลยีในการทำงาน ดังนั้น งานของนักบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงครอบคลุมบทบาทต่าง ๆ ทั้ง 5 ด้านเพื่อรับมือกับความท้าทายในสถานการณ์นี้

นฤกร ไช้สุวรรณ [7] ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมและความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต (New Normal) ของผู้ประกอบการบริเวณชายแดนไทยในช่วงการระบาดของ COVID-19 พบว่ามีผลกระทบดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคก่อน COVID-19 ลูกค้าส่วนใหญ่ซื้อสินค้าในร้านค้าในจังหวัดมีการใช้จ่ายสูงขึ้น โดยเฉพาะการเดินทางด้วยรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์และรถรับจ้างส่วนตัว 2) การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภคช่วง COVID-19 ลูกค้าส่วนใหญ่เปลี่ยนมาซื้อสินค้าออนไลน์และชำระเงินผ่าน e-banking มากขึ้น นักท่องเที่ยวลดลงและมีการเปลี่ยนการชำระเงินจากเงินสดไปเป็น e-banking และ 3) ความพร้อมของผู้ประกอบการในช่วงวิกฤต COVID-19 ผู้ประกอบการลดค่าใช้จ่ายโดยการลดสต็อกสินค้า และการจ้างงานพนักงาน ใช้แรงงานภายในครอบครัวแทน และเตรียมความพร้อมตามมาตรฐานการควบคุมการระบาดของโรคติดต่อที่รัฐบาลกำหนด การศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงการปรับตัวของตลาดและธุรกิจโรงแรมในช่วงวิกฤต COVID-19 เพื่อรักษาความยั่งยืนในอนาคต

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการกรณีศึกษาเชิงคุณภาพ รวมถึงการสัมภาษณ์แบบตัวต่อตัวถึงโครงสร้างและการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยนักวิจัยจะใช้การออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีความเข้าใจในเชิงลึกเกี่ยวกับบริบทเฉพาะ โดยเฉพาะการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนจากผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) ซึ่งเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยตรงและมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ เป็นอย่างดี รายละเอียดมีดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษา ประกอบด้วย ผู้ประกอบการ ผู้บริหาร ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายงาน การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรม ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 193 โรงแรม

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพียงโรงแรมระดับ 3-4 ดาว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย จำนวน 5 โรงแรม ประกอบด้วย ผู้ประกอบการ ผู้บริหาร ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานการจัดการทรัพยากรมนุษย์ ภายใต้ข้อจำกัดของทรัพยากร การวิจัยและเวลาในการดำเนินการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เหมาะสมและสามารถเป็นตัวแทนของการ ใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการธุรกิจโรงแรมในขนาดใกล้เคียงกันได้

2. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้

2.1 การสำรวจเอกสาร รวบรวมข้อมูลในประเด็นที่นอกเหนือจากการสัมภาษณ์และใช้ตรวจสอบ ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยใช้เอกสารขั้นต้นและขั้นรอง ดังนี้ 1) เอกสารขั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลดิบที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เช่น นโยบายของรัฐบาล นโยบายระดับจังหวัด คำสั่ง ประกาศ ระเบียบปฏิบัติ ข้อกำหนด และเอกสารของทางราชการที่เกี่ยวข้อง 2) เอกสารขั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่ง เพื่อช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น ตำราวิชาการ บทความวิจัย บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

2.2 การสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ผู้บริหาร ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานการจัดการทรัพยากร มนุษย์ในธุรกิจโรงแรม ระดับ 3-4 ดาว ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับ ผลกระทบจากสถานการณ์สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในธุรกิจโรงแรม และแนวทาง ในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว ตลอดจนกลยุทธ์การบริหารจัดการธุรกิจ ให้ผ่านพ้นช่วงวิกฤติได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ซึ่งประกอบด้วยชุดคำถาม ที่เตรียมไว้ล่วงหน้าและผ่านการตรวจสอบความถูกต้องทางเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ กระบวนการสัมภาษณ์ ใช้เวลาประมาณ 30 นาทีต่อครั้ง และดำเนินการในสถานที่ที่สะดวกสบายสำหรับผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้ จากการสัมภาษณ์ถูกบันทึกโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและสอดคล้อง กับวัตถุประสงค์การวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการแยกแยะและการจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับ วัตถุประสงค์การวิจัย การวิเคราะห์นี้ช่วยให้สามารถเข้าใจและสรุปผลได้อย่างมีระบบ โดยเน้นการสังเกต แนวโน้มและรูปแบบที่เกิดขึ้นจากข้อมูลที่เก็บได้ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนานโยบายและกลยุทธ์ในการ รับมือภายใต้สถานการณ์ที่ไม่ปกติแบบฉับพลันอันอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

สรุปผล

ข้อที่ 1 ผลกระทบของสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อธุรกิจโรงแรม

ด้านผลการประกอบกิจการ หนึ่งในผลกระทบหลักคือ การลดลงของยอดจองห้องพัก เนื่องจากมาตรการล็อกดาวน์และการควบคุมการเดินทางที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมาก ส่งผลให้การยกเลิกการจองห้องพักกลายเป็นเรื่องปกติ นอกจากนี้โรงแรมยังต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูง แม้จะไม่มีรายได้จากการให้บริการของลูกค้า ส่งผลให้บางโรงแรมต้องปิดชั่วคราวเนื่องจากไม่สามารถทนต่อแรงกดดันทางการเงินได้อย่างไร้ตามผู้วิจัยมีความเห็นว่า ในเชิงสร้างสรรค์โรงแรมสามารถมองหาโอกาสใหม่ๆ ให้กับธุรกิจได้ดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนห้องพักบางส่วนให้เป็นที่ทำงานระยะไกล (Remote Working Spaces) ที่มีบรรยากาศเงียบสงบและมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็น เพื่อดึงดูดผู้ที่ต้องการเปลี่ยนบรรยากาศการทำงานจากบ้าน
2. การให้บริการที่พิเศษยาว โรงแรมสามารถเสนอแพ็คเกจที่พักระยะยาวที่มีราคาพิเศษ ซึ่งเหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการที่พักที่ปลอดภัยและสะดวกสบายในช่วงที่มีการแพร่ระบาด
3. การนำเสนอประสบการณ์พิเศษ โรงแรมสามารถจัดกิจกรรมหรือแพ็คเกจที่เน้นการพักผ่อนและสุขภาพ เช่น การจัดสปา การฝึกโยคะ หรือการให้บริการอาหารเพื่อสุขภาพ เพื่อดึงดูดลูกค้าที่ต้องการดูแลสุขภาพในช่วงที่มีการแพร่ระบาด
4. การพัฒนาความร่วมมือกับธุรกิจท้องถิ่น เช่น ร้านอาหาร ร้านค้าท้องถิ่น หรือแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อสร้างแพ็คเกจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาใช้บริการ
5. การตลาดเชิงรุกผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อเข้าถึงลูกค้ากลุ่มใหม่ ๆ และสร้างความสนใจผ่านโปรโมชั่นและข้อเสนอพิเศษ

ด้านอัตรากำลัง การแพร่ระบาดของ COVID-19 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อด้านอัตรากำลังในธุรกิจโรงแรม โดยเฉพาะในส่วนของการทำงานและการจัดการพนักงาน เมื่อจำนวนลูกค้าลดลง โรงแรมต้องปรับลดพนักงานหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำงานของพนักงานเพื่อลดค่าใช้จ่าย การเลิกจ้างพนักงานบางส่วนกลายเป็นมาตรการที่หลายโรงแรมต้องนำมาใช้เพื่อควบคุมค่าใช้จ่าย อย่างไรก็ตาม การปรับตัวในด้านอัตรากำลังไม่เพียงแต่ช่วยให้ธุรกิจโรงแรมสามารถดำเนินการต่อไปได้ในช่วงที่มีการแพร่ระบาด

แม้ว่าการแพร่ระบาดของ COVID-19 จะส่งผลกระทบด้านลบต่อด้านอัตรากำลังในธุรกิจโรงแรม แต่ก็มีโอกาสเชิงบวกหลายประการที่สามารถนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาธุรกิจในระยะยาว ดังนี้

1. การฝึกอบรมพนักงานให้มีทักษะที่หลากหลายเพื่อให้พนักงานสามารถทำงานในหลาย ๆ หน้าที่ได้ ซึ่งจะช่วยให้โรงแรมมีความยืดหยุ่นในการจัดการแรงงานและเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน
2. การใช้เทคโนโลยีในงานบริการ เช่น การจัดการระบบจองห้องพักออนไลน์ หรือการใช้แอปพลิเคชันเพื่อการบริหารลูกค้า จะช่วยให้พนักงานมีทักษะที่ทันสมัยและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์สำหรับการจองห้องพัก การสั่งอาหาร และบริการอื่นๆ จะช่วยให้โรงแรมสามารถลดจำนวนพนักงานที่ต้องปฏิบัติงานที่หน้าเคาน์เตอร์ และเพิ่มความสะดวกสบายให้กับลูกค้า
4. โรงแรมสามารถพัฒนาบริการใหม่ๆ เช่น บริการส่งอาหารถึงบ้าน บริการสปาและสุขภาพแบบเคลื่อนที่ หรือบริการเช่าสถานที่สำหรับการจัดประชุมออนไลน์ ซึ่งจะสร้างรายได้ใหม่และเปิดโอกาสในการจ้างงานเพิ่มเติม

5. โรงแรมสามารถสร้างความร่วมมือกับร้านอาหาร ร้านค้าท้องถิ่น หรือบริการอื่น ๆ ในพื้นที่ เพื่อสร้างแพ็คเกจที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและเพิ่มโอกาสในการจ้างงานในชุมชน

ด้านค่าใช้จ่าย โรงแรมต้องเผชิญกับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น ในขณะที่รายรับลดลงอย่างมาก การบริหารจัดการค่าใช้จ่ายกลายเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในการรักษาสภาพคล่องทางการเงิน ผลกระทบชัดเจนยิ่งขึ้นสามารถแบ่งได้ดังนี้

1. ค่าใช้จ่ายคงที่ที่ยังคงอยู่

- ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าสาธารณูปโภคอื่น ๆ แม้ยอดจองห้องพักและจำนวนผู้เข้าพักจะลดลงอย่างมาก โรงแรมยังคงต้องจ่ายค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่เป็นค่าใช้จ่ายคงที่ โดยเฉพาะในโรงแรมขนาดใหญ่ ค่าใช้จ่ายเหล่านี้อาจสูงมากแม้ว่าจะมีการใช้น้อยลงก็ตาม
- ค่าบำรุงรักษาและซ่อมแซม การบำรุงรักษาและซ่อมแซมอุปกรณ์ต่าง ๆ ยังคงเป็นภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องแบกรับ ไม่ว่าจะเป็นการตรวจสอบและซ่อมแซมระบบไฟฟ้า ประปา หรืออุปกรณ์ในห้องพัก

2. ค่าจ้างพนักงาน

- ค่าจ้างพนักงานประจำ โรงแรมยังคงต้องจ่ายค่าจ้างพนักงานประจำในขณะที่รายรับลดลง การรักษาพนักงานที่มีประสบการณ์และทักษะสูงเป็นเรื่องสำคัญ แต่ก็ทำให้โรงแรมต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่ไม่สอดคล้องกับรายรับ

3. ค่าใช้จ่ายด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย

- การจัดหาอุปกรณ์และมาตรการป้องกันการแพร่ระบาด การจัดหาอุปกรณ์ป้องกัน เช่น หน้ากากอนามัย เจลล้างมือ และการทำความสะอาดพื้นผิวบ่อยครั้ง เป็นภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามมาตรการด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย

4. การสูญเสียรายได้จากการยกเลิกกิจกรรมและบริการอื่นๆ

- การยกเลิกการจัดงานและกิจกรรม โรงแรมที่มีบริการจัดงานสัมมนา งานแต่งงาน หรือกิจกรรมอื่นๆ ต้องสูญเสียรายได้จากการยกเลิกกิจกรรมเหล่านี้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้โดยรวม
- การปิดบริการบางส่วน บางโรงแรมต้องปิดบริการบางส่วน เช่น ร้านอาหาร สปา หรือฟิตเนส เพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย แต่ก็ทำให้สูญเสียรายได้จากบริการนี้ด้วย

ข้อที่ 2 แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรมจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

จากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัส COVID-19 ที่มีผลกระทบต่อธุรกิจโรงแรมอย่างมาก นักท่องเที่ยวและผู้เดินทางลดลงอย่างมากเนื่องจากการจำกัดการเดินทางและควบคุมการระบาดของโรคทั่วโลก การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรมต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ดังกล่าว ดังนี้

- 1) การปรับเปลี่ยนและปรับปรุงกระบวนการทำงาน คือ การสร้างหรือปรับปรุงกระบวนการทำงานในโรงแรมเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานสุขอนามัยและความปลอดภัยที่สูงขึ้น เช่น การทำความสะอาดและฆ่าเชื้อในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ที่มีการสัมผัสบ่อย เป็นต้น

- 2) การฝึกอบรมพนักงาน เป็นการฝึกอบรมพนักงานในด้านสุขอนามัยและการป้องกันการระบาดของโรค เช่น การใช้งานอุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคล (PPE) และการจัดการเวลาที่ประชุมหรือรวมตัวกันในพื้นที่สาธารณะ
- 3) การส่งเสริมสุขภาพและความปลอดภัยของพนักงาน เพื่อให้พนักงานรู้ถึงความเสี่ยงและวิธีการป้องกัน รวมถึงการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับสุขภาพใจและการจัดการความเครียดในช่วงวิกฤติ
- 4) การสร้างและส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่มีสุขภาพดี เป็นการสร้างและส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับสุขภาพและความปลอดภัยของพนักงาน โดยการสนับสนุนการทำงานจากที่บ้านหรือการทำงานแบบฟleksibleเท่าที่เป็นไปได้
- 5) การสร้างและรักษาความไว้วางใจของลูกค้า คือ การให้บริการที่มั่นคงและมีคุณภาพสูงตลอดจนการสร้าง ความไว้วางใจของลูกค้าในการใช้บริการโรงแรม รวมถึงการสร้างแผนการตอบสนองสำหรับการจัดการสถานการณ์ฉุกเฉินที่อาจเกิดขึ้น
- 6) การใช้เทคโนโลยีในการจัดการ คือ การใช้เทคโนโลยีในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ เช่น การใช้แอปพลิเคชันหรือระบบการจองออนไลน์เพื่อลดการสัมผัสโดยตรง และการใช้เทคโนโลยีสื่อสารเพื่อความเร็วในการติดต่อแลกเปลี่ยนข้อมูลกับพนักงานและลูกค้า
- 7) การตรวจสอบและปรับปรุงเชิงกลยุทธ์ ตลอดเวลา เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ของการแพร่ระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. กลยุทธ์การจัดการธุรกิจภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019

การจัดการธุรกิจ สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) นั้น เป็นช่วงเวลาที่ต้องรับมือกับความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายอย่างมาก โรงแรมและธุรกิจบริการจำเป็นต้องปรับตัวและวางกลยุทธ์เพื่อให้สามารถดำเนินธุรกิจได้โดยคงที่ ด้านล่างนี้คือกลยุทธ์หลักที่สามารถนำมาใช้เพื่อช่วยให้ธุรกิจโรงแรมประสบความสำเร็จในยุคที่มีความไม่แน่นอนได้

- 1) จัดการโรงแรมเพื่อเป็นสถานที่กักกันผู้ป่วย ปรับเปลี่ยนโครงสร้างหรือส่วนหนึ่งของโรงแรมเป็นสถานที่กักกันผู้ป่วยหรือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือพิเศษ เพื่อรักษาความปลอดภัยและป้องกันการแพร่เชื้อในสถานที่อื่นของโรงแรม
- 2) สร้างรายได้จากกิจกรรม เช่น Food Delivery และการจัดตั้งกองทุนขยะ ใช้พื้นที่และทรัพยากรที่มีอยู่ในโรงแรมให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยเสนอบริการอาหารผ่านการส่งถึงบ้าน (Food Delivery) หรือการจัดตั้งกองทุนขยะที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมสังคมและเพิ่มมูลค่าให้กับโรงแรม
- 3) การปลูกผักเพื่อลดต้นทุนอาหารและสร้างกิจกรรมสำหรับพนักงาน ทำสวนผักในพื้นที่ที่เหมาะสมของโรงแรมเพื่อใช้เป็นอาหารหลักหรือวัตถุดิบในการเสริมสร้างเมนูอาหาร นอกจากนี้ยังเป็นกิจกรรมที่สามารถเชื่อมโยงพนักงานและส่งเสริมการทำงานเป็นทีม
- 4) การควบคุมค่าใช้จ่ายและประหยัดพลังงานที่ไม่จำเป็น: ตรวจสอบและปรับปรุงกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายเพื่อลดต้นทุน รวมถึงการจัดการพลังงานให้มีประสิทธิภาพเพื่อลดการใช้งานที่ไม่จำเป็น

5) การพัฒนากลยุทธ์สร้างความแตกต่างและรับความเสี่ยง: วางแผนและสร้างกลยุทธ์เพื่อปรับตัวและตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เช่น การนำเสนอบริการที่ทันสมัยหรือเพิ่มคุณค่าให้กับลูกค้า

6) การวางแผนร่วมกับฝ่ายบริหาร เช่น เปิดร้านขายโจ๊กและการวางแผนการตลาด สร้างความร่วมมือกับฝ่ายบริหารเพื่อวางแผนกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพและสร้างรายได้เพิ่มเติม เช่น เปิดร้านขายอาหารพร้อมกับการพัฒนาแผนการตลาดเพื่อเพิ่มยอดขายและความนิยม

การวิจัยนี้สรุปได้ว่า สถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้มีผลกระทบต่อธุรกิจโรงแรมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสในการพัฒนาและปรับตัวขององค์กรให้มีความยืดหยุ่นในการรับมือกับอุปสรรคที่เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้การร่วมมือและการสื่อสารอย่างดีระหว่างผู้บริหารและพนักงานทุกคนเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสำเร็จขององค์กรในยามวิกฤติด้วยความมั่นใจและความเข้าใจที่เพียงพอ

ตารางที่ 1 สรุปจากการสัมภาษณ์แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรมจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

กิจกรรมการจัดการทรัพยากรมนุษย์	แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์
การวิเคราะห์งานและการวางแผนอัตรากำลัง	• ปรับแต่งรูปแบบและโครงสร้างการทำงานเพื่อเพิ่มความยืดหยุ่น • วางแผนให้พนักงานกลับมารับงานในเดือนที่ 7 • ใช้นโยบายการเกษียณอายุแบบความสมัครใจสำหรับบุคคลอายุ 55 ปีขึ้นไป • รับนักศึกษาฝึกงานและพนักงาน Part-time เพื่อเสริมกำลังทำงาน • พิจารณาจำนวนพนักงานและตำแหน่งงานที่สำคัญเพื่อปรับการทำงานให้เหมาะสม • วางแผนสับเปลี่ยนหมุนเวียนการทำงานเพื่อสามารถทำงานทดแทนกันได้
การพัฒนาบุคลากร	• มอบหมายงานเพิ่มเพื่อสนับสนุนพนักงานในการเรียนรู้งานใหม่ • พัฒนพนักงานใหม่เพื่อสามารถใช้ทักษะหลาย Multi-skills อย่างได้ • เสริมทักษะทางด้านเทคโนโลยีและภาษาให้แก่พนักงาน • ฝึกทักษะการเป็นผู้สอนงานให้กับพนักงานเพื่อส่งเสริมการแบ่งปันความรู้ • อบรมทักษะภาษาอังกฤษ บุคลิกภาพ การสื่อสารและการบริการ
การบริหารค่าตอบแทนผลประโยชน์และสวัสดิการ	• ลดค่าจ้างและเงินเดือนพนักงานเพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ปัจจุบัน • จ่ายเงิน Top up ให้กับผู้เกษียณอายุเกษียณ 1 เดือนเพื่อสนับสนุนช่วงเปลี่ยนหมุนเวียนงาน • ดูแลการจ่ายค่าจ้างและเงินเดือนให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน • ให้ลาพักได้ 3 เดือนและใช้หลักการ with all pay เพื่อสนับสนุนความต้องการในการพักผ่อน

ตารางที่ 1 สรุปจากการสัมภาษณ์แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรมจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (ต่อ)

กิจกรรมการจัดการทรัพยากรมนุษย์	แนวทางการจัดการทรัพยากรมนุษย์
การจัดการแรงงานสัมพันธ์	- สื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับพนักงานเกี่ยวกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ - ดำเนินการเลิกจ้างพนักงานเพื่อให้ได้รับเงินประกันตนตามมาตรา 33 ของสำนักงานประกันสังคม - จัดการตามมาตรการเลิกจ้างของภาครัฐและดูแลให้ความช่วยเหลือแก่พนักงาน - ให้ความร่วมมือตามมาตรการป้องกันทางสาธารณสุข - เข้าร่วมโครงการส่งเสริมและรักษาระดับการจ้างงานในธุรกิจ SMEs โดยรับการอุดหนุนจากภาครัฐ
กลยุทธ์การจัดการธุรกิจ	- จัดการโรงแรมเพื่อเป็นสถานที่กักกันผู้ป่วย - สร้างรายได้จากกิจกรรมเช่น Food Delivery และการจัดตั้งกองทุนขยะ - การปลูกผักเพื่อลดต้นทุนอาหารและสร้างกิจกรรมสำหรับพนักงาน - การควบคุมค่าใช้จ่ายและประหยัดพลังงานที่ไม่จำเป็น - การพัฒนากลยุทธ์สร้างความแตกต่างและรับความเสี่ยง - การวางแผนร่วมกับฝ่ายบริหาร เช่น เปิดร้านขายไก่และการวางแผนการตลาด

จากการศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ผู้วิจัยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการรับมือกับสถานการณ์ที่อันอาจเกิดขึ้นในลักษณะเดียวกันของผู้บริหารฝ่ายงานทรัพยากรมนุษย์และพนักงาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ผู้บริหาร

บทบาทของผู้บริหารคือ การวางแผนและเตรียมความพร้อมในด้านกลยุทธ์การบริหารจัดการในภาวะวิกฤติ ดังนี้

1. วิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อเข้าใจภาวะการณ์โดยละเอียด เช่น ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงในตลาดจะช่วยให้เจ้าของกิจการมีความเข้าใจถึงปัญหาและโอกาสที่เกิดขึ้น
2. ปรับแผนการดำเนินงาน เพื่อปรับตัวกับสถานการณ์ปัจจุบัน รวมถึงการปรับเปลี่ยนแผนก่อนหน้าหรือพัฒนาแผนใหม่ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่
3. ลดต้นทุน โดยการตรวจสอบและปรับโครงสร้างองค์กร ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น และค้นหาวิธีเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน
4. สร้างความน่าเชื่อถือ โดยการสื่อสารอย่างชัดเจนและต่อเนื่องกับลูกค้าและพันธมิตรทางธุรกิจ
5. พัฒนานวัตกรรมที่ตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้าในสถานการณ์ปัจจุบัน หรือการใช้เทคโนโลยีใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน
6. การรักษาฐานลูกค้า การให้บริการที่ดีแก่ลูกค้าปัจจุบัน และพยายามรักษาฐานลูกค้าโดยการสร้างความพึงพอใจและความเชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์หรือบริการของกิจการ

7. การค้นหาโอกาสใหม่ในช่วงวิกฤติ เช่น การต่อรองกับผู้จัดจำหน่ายใหม่ การเปิดตลาดใหม่ หรือ การพัฒนาสินค้าหรือบริการใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดในสถานการณ์ใหม่

8. การสร้างทีมงานเพื่อรับผิดชอบงาน โดยการให้ความสนับสนุนและการชักจูงให้พนักงานรู้สึกว่าเขาได้มีส่วนร่วมในการจัดการสถานการณ์

9. การรับฟังข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากลูกค้าและบุคลากร และการใช้ข้อมูลนี้ในการปรับปรุงแผนการดำเนินงานและกิจกรรมขององค์กร

10. การดูแลสุขภาพจิตของตนเองและของทีมงาน เพื่อให้สามารถรับมือกับความกังวลและความเครียดที่เกิดขึ้นในช่วงวิกฤติได้อย่างเหมาะสม

ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์

บทบาทของฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับพนักงานโดยตรง ดังนั้นฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ต้องดำเนินการดูแลพนักงาน การวางแผนและปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. การสนับสนุนสุขภาพและความปลอดภัยของพนักงาน ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนสุขภาพและความปลอดภัยของพนักงานโดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้องและทันสมัยเกี่ยวกับวิธีการป้องกันโรค และการให้คำแนะนำในกรณีของการติดเชื้อ รวมถึงการสนับสนุนให้พนักงานมีสุขภาพจิตที่ดีในช่วงเวลาที่มีความกังวลและเครียด

2. ปรับรูปแบบการทำงาน ส่งเสริมการทำงานระยะไกลหรือการทำงานที่มีระยะห่างทางสังคมเพื่อลดความเสี่ยงในการแพร่เชื้อโรค ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์สามารถเพิ่มความยืดหยุ่นในการทำงานจากที่บ้าน โดยให้การสนับสนุนเทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่จำเป็นสำหรับการทำงานระยะไกล

3. การพัฒนาทักษะใหม่ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะใหม่ให้กับพนักงาน เช่น การฝึกอบรมออนไลน์ เรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต หรือการใช้เวลาเพื่อการฝึกงานภายใต้ระบบการทำงานระยะไกล

4. สนับสนุนความสมดุลระหว่างงานและชีวิตส่วนตัว ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์สามารถสนับสนุนให้พนักงานมีเวลาพักผ่อนเพียงพอและส่งเสริมกิจกรรมเพื่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต การส่งเสริมความสมดุลระหว่างการทำงานและชีวิตส่วนตัวในช่วงเวลาที่มีการระดมคนมากขึ้น

5. วางแผนและการบริหารทรัพยากร การปรับแผนการทำงานและการจัดการทรัพยากรมนุษย์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์โควิด-19 โดยพิจารณาถึงความต้องการและความสามารถในการทำงานของทุกคน และพัฒนาวิธีการให้บริการทรัพยากรมนุษย์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

พนักงาน

พนักงานมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้ธุรกิจสามารถปรับตัวและดำเนินการต่อไปได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ บทบาทของพนักงานในสถานการณ์นี้สามารถแบ่งออกเป็นหลายด้านดังนี้

1. การปฏิบัติตามมาตรการความปลอดภัย การใส่หน้ากากอนามัย รักษาระยะห่างทางสังคม และการล้างมืออย่างสม่ำเสมอ รวมถึงรับข้อมูลและการฝึกอบรมเกี่ยวกับมาตรการความปลอดภัยและการป้องกันโรค

2. ปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานตามนโยบายของหน่วยงาน เช่น เปลี่ยนการจัดประชุมเป็นรูปแบบออนไลน์ หรือการจัดการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์ เพื่อลดการมีสัมผัสกับคนอื่น

3. การรับฟังและการสื่อสาร ติดตามฟังข้อเสนอแนะและความคิดเห็นจากผู้บริหารและทีมงานเพื่อปรับปรุงและปรับตัวตามสถานการณ์

4. การรับวัคซีนตามมาตรการ เพื่อป้องกันการติดเชื้อและรักษาความปลอดภัยส่วนตัวและส่วนรวมของชุมชน
5. ตรวจสอบสุขภาพของตนเอง ตระหนักถึงความสำคัญของสุขภาพ ตรวจวัดอาการเจ็บป่วยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในกรณีที่มีอาการเสี่ยง
6. การพัฒนาตนเอง จะช่วยให้พนักงานมีความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและสามารถเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพในการทำงานและชีวิตประจำวันได้

การอภิปรายผลการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ผู้วิจัย “ศึกษาผลกระทบของสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในธุรกิจโรงแรมในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย” พบว่า ธุรกิจโรงแรมส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบที่สำคัญ 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านผลการประกอบกิจการ เนื่องจากการลดลงของยอดจองห้องพักจากมาตรการล็อกดาวน์และการควบคุมการเดินทางที่ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมาก อีกทั้งโรงแรมยังต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่สูง ส่งผลให้บางโรงแรมต้องปิดชั่วคราว เนื่องจากไม่สามารถทนต่อแรงกดดันทางการเงินได้ 2) การแพร่ระบาดของ COVID-19 ได้มีผลกระทบหนักต่อด้านอัตรากำลังในธุรกิจโรงแรม โดยเฉพาะเรื่องการจัดงานและการจัดการพนักงาน จำนวนลูกค้าที่เข้าพักลดลงจำนวนมากทำให้โรงแรมต้องปรับลดพนักงานหรือปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานของพนักงานเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และการเลิกจ้างพนักงานบางส่วนกลายเป็นมาตรการจำเป็นที่โรงแรมต้องนำมาใช้เพื่อควบคุมการเงินได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3) ด้านค่าใช้จ่าย โรงแรมต้องเผชิญกับความเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในขณะที่รายได้ลดลงอย่างมาก การจัดการค่าใช้จ่ายกลายเป็นเรื่องสำคัญในการรักษาสภาพคล่องทางการเงิน ผลกระทบที่ชัดเจนสามารถแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ 3.1) ค่าใช้จ่ายคงที่ที่ยังคงต้องจ่ายอยู่ไม่ว่าจะมีการใช้งานลดลง เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่ต้องชำระทุกเดือนไม่ว่าจะมีการใช้บริการน้อยลงก็ตาม 3.2) ค่าจ้างพนักงานประจำที่ต้องทำในขณะที่รายได้ลดลง การรักษาพนักงานที่มีความเชี่ยวชาญสูงเป็นเรื่องสำคัญ 3.3) ค่าใช้จ่ายด้านสุขอนามัยและความปลอดภัย เช่น หน้ากากอนามัย เจลล้างมือ และการทำความสะอาด เป็นต้น และ 3.4) การสูญเสียรายได้จากการยกเลิกการจัดงานและกิจกรรมที่ส่งผลให้โรงแรมสูญเสียรายได้ สอดคล้องกับศูนย์วิจัยของธนาคารออมสินพบว่า ธุรกิจโรงแรม ปี 2563 หดตัวแรง โดยได้รับผลกระทบสำคัญจากทั้งเศรษฐกิจและการค้าโลกที่หดตัว และยังถูกซ้ำเติมจากการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยออกมาตราการปิดเมือง-ปิดประเทศ (Lockdown) เพื่อควบคุมการแพร่ระบาด จนทำให้เกิดการหยุดชะงักอย่างฉับพลันของเศรษฐกิจทั่วโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อการจ้างงาน รายได้และการดำเนินชีวิตของประชาชน เป็นเหตุให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเลื่อนหรือยกเลิกแผนการเดินทางทั้งหมด ทำให้ผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมขาดรายได้อย่างฉับพลันและส่งผลกระทบต่อภาพรวมของธุรกิจหดตัวรุนแรงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งผู้ประกอบการบางรายที่ทนแบกรับภาระค่าใช้จ่ายและหนี้สินไม่ไหวจำเป็นต้องยุติการดำเนินธุรกิจ และประกาศขายกิจการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Santus Kumar Deb & Shohel Md. Nafi [8] ศึกษาผลกระทบของการระบาดของ COVID-19 ต่อการท่องเที่ยว: มุมมองจากบังคลาเทศ พบว่า การระบาดของโควิด-19 ส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเดินทางและการท่องเที่ยวทั่วโลก รวมถึงในบังคลาเทศ โดยมีการยกเลิกการจอง การยกเลิกเที่ยวบิน และอัตราการเข้าพักในโรงแรมที่ลดลง ส่งผลให้

หน่วยงานการท่องเที่ยวต้องเผชิญกับความสูญเสียทางเศรษฐกิจและการลดการจ้างงาน Valda Shabrina Rahma & Gilang Fadhilia Arvianti [9] ได้ศึกษาผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในอุตสาหกรรมโรงแรมของอินโดนีเซียและจีนและวิเคราะห์ความพยายามในการฟื้นฟูธุรกิจ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ ข้อมูลได้มาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายและสนับสนุนงานวิจัย ผลการวิจัยพบว่าโรงแรมหลายแห่งในอินโดนีเซียและจีนถูกบังคับให้ปิดเพื่อป้องกันการแพร่กระจายของไวรัส พนักงานหลายพันคนถูกเลิกจ้างเนื่องจากการสูญเสียรายได้ บางโรงแรมถูกเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลสำหรับผู้ป่วยโควิด-19

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัยศึกษาแนวทางในการจัดการทรัพยากรมนุษย์ธุรกิจโรงแรม ภายใต้สถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 พบว่าในภาวะวิกฤติครั้งนี้ฝ่ายงานทรัพยากรมนุษย์มีบทบาทสำคัญในการรับมือกับสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฝ่ายงานทรัพยากรมนุษย์ต้องปรับตัวอย่างรวดเร็วให้ทันกับสถานการณ์ และเรียนรู้กับการจัดการปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างไม่คาดคิดวางแผนและจัดการด้านทรัพยากรมนุษย์ภายในองค์กรให้เหมาะสมภายใต้ความผิดปกติในการทำงาน เช่น การจัดตารางเวลาทำงานแบบยืดหยุ่น การสนับสนุนการทำงานระยะไกล และการปรับแผนการจัดทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป สนับสนุนการพัฒนาทักษะของพนักงานในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อสารข้อมูลสำคัญที่ถูกต้อง เผยแพร่นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรค ตรวจสอบและติดตามการปฏิบัติตามนโยบายของภาครัฐ ตลอดจนการควบคุมค่าใช้จ่ายภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ดูแลอาคารสถานที่ไม่ให้เกิดความเสี่ยงรวมทั้งให้ความช่วยเหลือบุคลากรตามมาตรการจัดการด้านแรงงานที่สามารถกระทำได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤพร ไชรสวรรณ [7] ศึกษาการจัดการภาวะวิกฤติของธุรกิจที่พักแรมในประเทศไทยภายใต้วิกฤตการณ์ Covid-19 ผลการศึกษาพบว่าธุรกิจที่พักแรมมีแนวทางการดำเนินงานเพื่อจัดการกับภาวะวิกฤติดังกล่าว 4 ด้าน ได้แก่ 1) การจัดทำแผนการจัดการภาวะวิกฤติที่ครอบคลุมช่วงก่อน ช่วงระหว่าง และช่วงหลังเกิดภาวะวิกฤติ 2) การวางแผนด้านการสื่อสารในภาวะวิกฤติ 3) การวางแผนและกำหนดมาตรการจัดการด้านต้นทุนและพนักงานทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และ 4) การเลือกใช้มาตรการและเครื่องมือในการจัดการภาวะวิกฤติของธุรกิจที่พักแรม โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับศักยภาพ ภาวะวิกฤติและบริบทของธุรกิจภายใต้การดำเนินงานตามประเด็นการจัดการด้านต่าง ๆ ตลอดจนการคิดกิจกรรมหารายได้เสริมและควบคุมค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ที่เกินความจำเป็นเพื่อประคับประคองให้ธุรกิจสามารถเดินต่อไปได้ จากการที่โรงแรมต้องปรับตัวตามมาตรการของภาครัฐเป็นระยะ โรงแรมจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับธุรกิจในยุคความปกติใหม่ (New Normal) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญญา ทาวารี และบุษรา โปหาทอง [10] ศึกษาการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในภาวะวิกฤตโควิด-19 ของโรงแรมที่มีการบริหารแบบอิสระขนาดเล็กและขนาดกลางในเขตพัทยาเหนือระหว่าง พ.ศ. 2563-2564 พบว่า โรงแรมขนาดกลางได้รับผลกระทบมากกว่าโรงแรมขนาดเล็กแต่มีการปรับตัวที่ยืดหยุ่นกว่าจากทรัพยากรที่ทำให้มีทางเลือกในการปรับตัว โรงแรมมีการปรับตัวทั้งระยะสั้นและระยะยาวซึ่งมีการใช้รูปแบบกลยุทธ์ 3 กลยุทธ์ ดังนี้ (1) การใช้กลยุทธ์ปรับตัวในการปรับตัวระยะสั้นและระยะยาวเรื่องการบริหารการเงินและทรัพยากรเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องทำเหมือนกันคือ การปรับระเบียบค่าใช้จ่ายด้วยวิธีที่เหมาะสมกับโรงแรมจากการพิจารณาทรัพยากรและการเงินที่มีว่าผู้ประกอบการสามารถรับการขาดทุนได้มากเท่าใดหรือจะลดค่าใช้จ่ายจากส่วนใด (2) ในการปรับตัวระยะยาวผู้ประกอบการต้องคำนึงถึงผลของการใช้กลยุทธ์ที่ผ่านมาและประเมินผลกระทบและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อวางแผน

ในการรองรับหรือการขยายบริการ (3) การปรับตัวในระยะยาวยังต้องมีการทำการตลาดโดยการแบ่งสัดส่วนกลุ่มเป้าหมายให้เหมาะสมกับสถานการณ์นั้น ๆ เช่น ช่วงงดการเดินทางระหว่างประเทศอาจเพิ่มสัดส่วนของนักท่องเที่ยวชาวไทยมากขึ้นหรือหากกลุ่มที่มีความสนใจเฉพาะ เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ซึ่งนอกจากการปรับสัดส่วนการตลาดแล้วยังต้องทำโปรโมชั่นและปรับโรงแรมในบางส่วนหากจำเป็นเพื่อให้ตรงกับความต้องการกับกลุ่มเป้าหมายใหม่มากที่สุด จากการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่า โรงแรมที่มีเครือข่ายจะมีศักยภาพในการจัดการกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแบบไม่คาดคิดได้ดีกว่าโรงแรมขนาดเล็กที่มีหนึ่งเดียว กล่าวคือโรงแรมที่มีเครือข่ายได้มีการแบ่งปันทรัพยากรการดำเนินงานในกลุ่มโรงแรมหรือธุรกิจที่มีเครือข่าย ในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ทำให้ธุรกิจมีความเข้มแข็งและสามารถดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืนในสถานการณ์ที่ท้าทายอย่างเช่นนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงในการดำเนินธุรกิจในสถานการณ์ที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงได้เร็วมาก ดังนั้นการทำงานร่วมกันและการแบ่งปันทรัพยากรเป็นสิ่งสำคัญในการเผชิญหน้ากับความท้าทายนี้ให้สำเร็จได้ และแนวทางการปรับตัวธุรกิจโรงแรมในช่วงในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 จะอาศัยวิธีการเพิ่มรายได้หรือลดต้นทุนและรายจ่ายในด้านต่างๆ และปรับรูปแบบวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับโรงแรม ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนและดำเนินการบริหารจัดการในรูปแบบต่างๆ ภายใต้วิกฤติโรงแรมในปัจจุบันอย่างมั่นใจและภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ในอนาคตให้รอดพ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. องค์กรสามารถใช้ผลการวิจัยนี้ในการพัฒนานโยบายและแผนการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะในด้านสุขภาพและความปลอดภัย การพัฒนาทักษะใหม่ และการสนับสนุนการทำงานระยะไกล
2. ใช้ข้อมูลและข้อเสนอแนะจากการวิจัยเพื่อสร้างคู่มือการปฏิบัติงานในสถานการณ์วิกฤติสำหรับพนักงานทุกระดับ เพื่อให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ระยะยาว เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับสถานการณ์วิกฤติในอนาคต และการพัฒนาความยืดหยุ่นขององค์กรในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาเพิ่มเติมในอุตสาหกรรมต่าง ๆ นอกเหนือจากธุรกิจโรงแรม จะช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการปรับตัวและกลยุทธ์ที่แตกต่างกันในแต่ละอุตสาหกรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการวางแผนและปรับปรุงนโยบายในอนาคต
2. การศึกษาผลกระทบระยะยาวของการแพร่ระบาดของ COVID-19 ต่อองค์กรและพนักงาน เพื่อให้เห็นภาพรวมของการฟื้นฟูและการพัฒนาหลังจากสถานการณ์วิกฤติ
3. การวิเคราะห์ประสิทธิภาพของกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการรับมือกับวิกฤติ โดยการเปรียบเทียบระหว่างองค์กรที่ใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกัน เพื่อหาวิธีที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

References

- [1] Centers for Disease Control and Prevention. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19). <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/index.html>
- [2] Government Savings Bank Research Center. (2020). Hotel business. Retrieved September 20, 2021, from <https://www.gsbresearch.or.th/gsb/economics/7865>.
- [3] Supachaiwat, J., Thongcheu, K., & Popaiphut, S. (2024). Enhancing education institutions and human resources: A case study of Thammasat University. *Journal of HR Intelligence*, 19(1), 46-60.
- [4] Banjerdrith, S. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic on human resource management and business organizations in Thailand. *Valaya Alongkorn Review (Humanities and Social Sciences)*, 12(2), 292-306.
- [5] Jaheang, Y. (2021). Human resource management strategies for hotel businesses during the COVID-19 crisis. *Journal of Management Science, Surattthani Rajabhat University*, 8(1), 1-16.
- [6] Yodying, W. (2021). The role of human resource managers in coping with the COVID-19 pandemic [Master's thesis, Chulalongkorn University].
- [7] Sairasuwann, N. (2020). A study of behavior and readiness for lifestyle changes (new normal) among entrepreneurs in the Thai-Cambodian border area during the COVID-19 outbreak [Master's thesis, King Mongkut's University of Technology North Bangkok].
- [8] Deb, S. K., & Nafi, S. M. (2020). Impact of COVID-19 pandemic on tourism: Perceptions from Bangladesh. <https://www.researchgate.net/publication/342472798>
- [9] Valda S. R., & Gilang F. A. (2020). The impacts of COVID-19 pandemic in Indonesia and China's hotel industry: How to overcome it. *Journal Tourism and Hospitality*. 2(1), 55-64. <https://doi.org/10.33830/jelajah.v2i1.864>.
- [10] Hawaree, T., & Powathong, B. (2022). The adaptation of strategies for the survival of small and medium-sized independent hotels during the COVID-19 crisis in northern Pattaya between 2020-2021. *Sarasat*, 5(2), 219-232.

วารสารปาริชาติ
PARICHART JOURNAL

General Information of Parichart Journal

About the Journal

Parichart Journal is a peer-reviewed journal publishing research articles, academic articles, and socially-engaged articles in the fields of arts and humanities, social sciences, business administration, management, and accounting of researchers, academicians, or students of Thaksin University, and other organizations.

Publication Conditions

1. The work described has not been published previously.
2. Those wishing to submit a manuscript must complete Parichart Journal online registration, except for some special articles approved by the editorial team.
3. The manuscript must be typed in Thai or English with both Thai and English abstracts.
4. Content and ideas published in this journal must be the author's only; the Editor does not necessarily agree.
5. The reviewers must review the manuscript.

Types of Published Articles

1. Research Articles
2. Academic Articles
3. Book Review
4. Review Article

Journal Conditions

1. The manuscript must be typed on white A4-size paper, single side, page number, and **TH Sarabun New Font size 14** with **not more than 15 pages** length, including figures and tables.
2. Margins
 - Top margin 1.00"
 - Bottom margin 1.00"
 - Left margin 1.50"
 - Right margin 1.00"

3. Manuscript Online Submission

The corresponding author must submit the manuscript online via Thai Journals Online (ThaiJO) at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal>

4. Researchers, academicians, or students who would like to submit the article (s) are required to **pay 4,000 baht/115 US per article after the acceptance of the article(s) is notified**. The payment must be made through the following bank account.

Siam Commercial Bank

Account name: PARCJ

Account number: 0-2032823816-5

Branch name: Phatthalung

After completing the payment, the membership applicant must attach the file of payment slip online at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal> or contact the journal coordinators at the following address: Research and Innovation Institute, Thaksin University, Phatthalung Campus 222 Moo. 2, Bann Prao Sub-District, Papayom District, Phatthalung, 93210 Thailand, Tel. 0 7460 9600 ext. 7242 or 08 1540 7304, or Email address: parichartjournal@tsu.ac.th

5. Article cancellation or dismissal has conditions as follows:

Article cancellation is made before article publication.

Article dismissal is made during or after article publication.

The cancellation or dismissal can be preceded by downloading the form at <https://www.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal>; however, ***if the article has already been sent to the reviewers, the corresponding author must be responsible for the reviewing fees.***

Manuscript Guidelines

The article must consist of:

1. Title

Title must be in Thai and English, **center** of the page. **The first alphabets** of all words of the title must be **capitalized with bold 20 font size**.

2. Authors

Identify all authors with **14 font size**, **center** of the page with **logarithm**. Position, academic title, and affiliation in the footnote on the first page: Department, Faculty and University stated in the same page, both Thai and English.

3. Abstract

Abstract must be in Thai and English, **not more than 250 words**, with 14 font size.

4. Keywords

Keywords both in Thai and English related to the article, not more than 5 words, below the abstract.

It must be typed with 14 font size, left-margin. Proper nouns (the first alphabet of each word) must be capitalized.

5. Main Body consists of:

- 1) Introduction:
- 2) Objective
- 3) Methodology
- 4) Results
- 5) Discussion
- * 4) and 5) can probably be merged
- 6) Conclusions
- 7) Acknowledgement (if any)

8) References that must be **APA 7th Edition** and in **English only**

References

The reference lists must be **numeric** referencing in **English only**.

Numeric referencing is as follows:

1. Put the number in the bracket [] at the end of message or author's name such as [1].
2. Put the continuous number started from 1. Any repeated list uses the same numbers.
3. All in-text citation must be in the reference lists based on the identified number in the bracket [].
4. Multi-citations for the same message:
 - 4.1 In case of not more than 2 lists, put the numbers of reference lists in numerical order using comma such as [1, 5].
 - 4.2 In case of more than 2 lists and those are continuous lists, use hyphen (-) such as [1-3], [1-5].
 - 4.3 In case of more than 2 lists and those are continuous and discontinuous lists, put comma (,) and hyphen (-) such as [1, 4-5].

Example

1. getting the financial support from ... [1]...
2. Strong Security Measures for Sustainable Peace on the Korean Peninsula [2]

Reference lists must be arranged and written in APA 7th Edition.

If it is from Thai version, please put (in Thai) at the end of the list.

References

1. Book	Last name, first initial of name. Second initial if given. (year). <i>Title of book</i> . Publisher.
<u>Example</u>	Kongsakon, R., & Pojam, N. (2008). <i>Family violence</i> . Srinakharinwirot University Press.
* If there is no date, use 'n.d.' (for 'no date') ** If there are more than one authors, use ampersand (&) before the last one (as shown above).	
2. Research Articles	Last name, first initial. Second initial if given. (year). Title of article. <i>Title of Journal</i> , volume (issue). Page range. URL or doi number (if applicable)
<u>Example</u>	Suwannopphrat, K. & Chinokul, S. (2015). Applying CLIL to English language teaching in Thailand: Issues and challenges. <i>Latin American Journal of Content and Language Integrated Learning</i> , 8(2), 237-254. DOI:10.5294/lacil.2015.8.2.8
3. Proceeding Articles	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of article</i> . [Poster Presentation/Paper Presentation]. Conference Name. Location. URL or doi (if applicable)
<u>Example</u>	Kongthong, L. K. (2020). <i>New dimension of educational management in Thailand: A case study of southern part of Thailand</i> . [Paper Presentation]. 3 rd International Conference on Education. Nakhon Sri Thammarat.
4. Book Chapter	Last name, first initial. Second initial if given. (year). Title of the chapter. In Editor(s). <i>Title of the book</i> . (pp. xx-xx). Publisher.
<u>Example</u>	Chantaraopakorn, A. (2007). The chakhe solo concert. In W. Aksornkaew (Ed.). <i>Music talk</i> . (pp.4-7). Chong Charoen Printing House.
5. Articles in the Newspaper	Last name, first initial. Second initial if given. (year, month, date). Title of article. <i>Title of the newspaper or publication</i> . URL (if applicable)
<u>Example</u>	Chuensintu, T. (2009, January 6). Travel in the footsteps of the Buddha to bring good luck for the New Year. <i>Matichon</i> .
6. Thesis	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of the thesis or dissertation</i> . [Doctoral dissertation/Master's thesis, Name of University]. Source. URL (if applicable)
<u>Example</u>	Promrak, T. (2007). <i>Women and domestic violence: Divorce as the solution</i> . [Unpublished Master's Thesis, Thammasart University].

7. List of Interviews	Last name, first initial. Second initial if given. (year, month, date). Personal communication [Communication type].
<u>Example</u>	Srisajjang, S. & Chankhonghom, J. (2016, March 13). Personal interview [Personal interview].
8. E-book	Last name, first initial. Second initial if given. (year). <i>Title of book</i> . URL
<u>Example</u>	Office of Pattani Provincial Culture. (2015). <i>Religion information</i> . http://province.m-culture.go.th/pattani/old/new_page_16.html

Remark:

If the author(s) cite any information from any sources from another language, translate the information into English except the proper noun(s) that must be transliterated and end the list with [in original language].

Example

Chitniratna, N. (2013). Socio-Cultural change through diversity of life history and experience of congested community leaders. *Parichart Journal*, 26(1), 30 - 73.
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/parichartjournal/article/view/42942/35529>. (In Thai)

Information from the Internet

Use the general forma of citation following by website; for example, the author borrows the ideas from a book on the website, so the reference list consists of the name of author, year of publication, book title, and publication place. Another information should be added: searching date and URL – Retrieved + date + from URL

Abbreviation and Signs

Abbreviation comes up with its full version in the first time, and only abbreviation later. Please avoid using abbreviation in the title and abstract. It is not recommended to use the abbreviation that is used less than four times in the article. The author(s) must provide definition or description of any signs used in the article when appearing in the first time.

Figure

Figure is at the center of the page, following by description below the figure in 14 font size. It must be clear monochrome (black and white color). If necessary, it can be colored. The word “figure” is bold, and the description is normal and set in the center of the page. Lined figure must be in clear black.

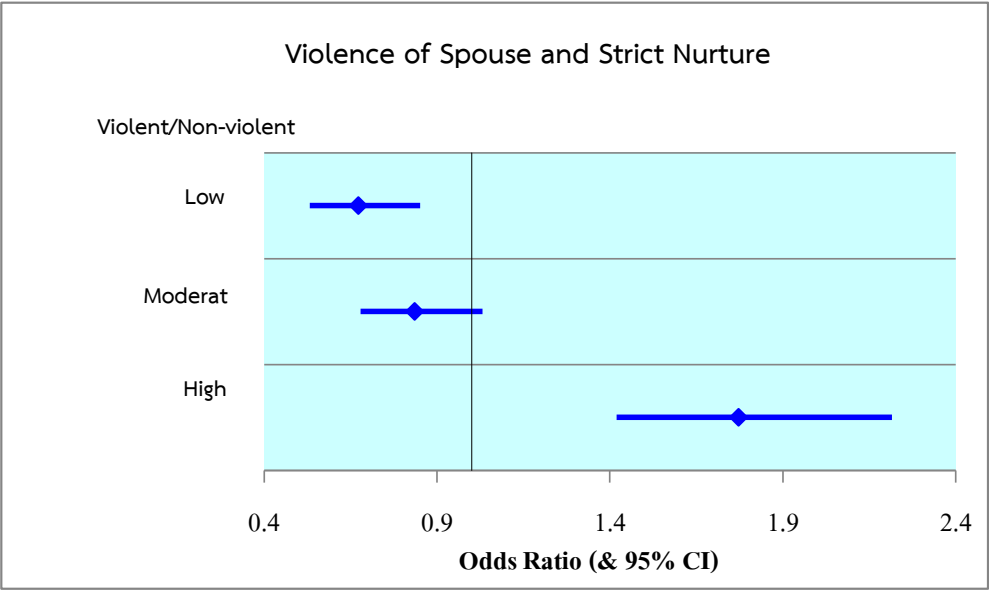

Figure 1 Odds Ratio of Violent Behaviors of Spouse and Strict Nurture

Table

Table must be bold and at the left side of the column, and the description is above the table, with 14 font size.

Example

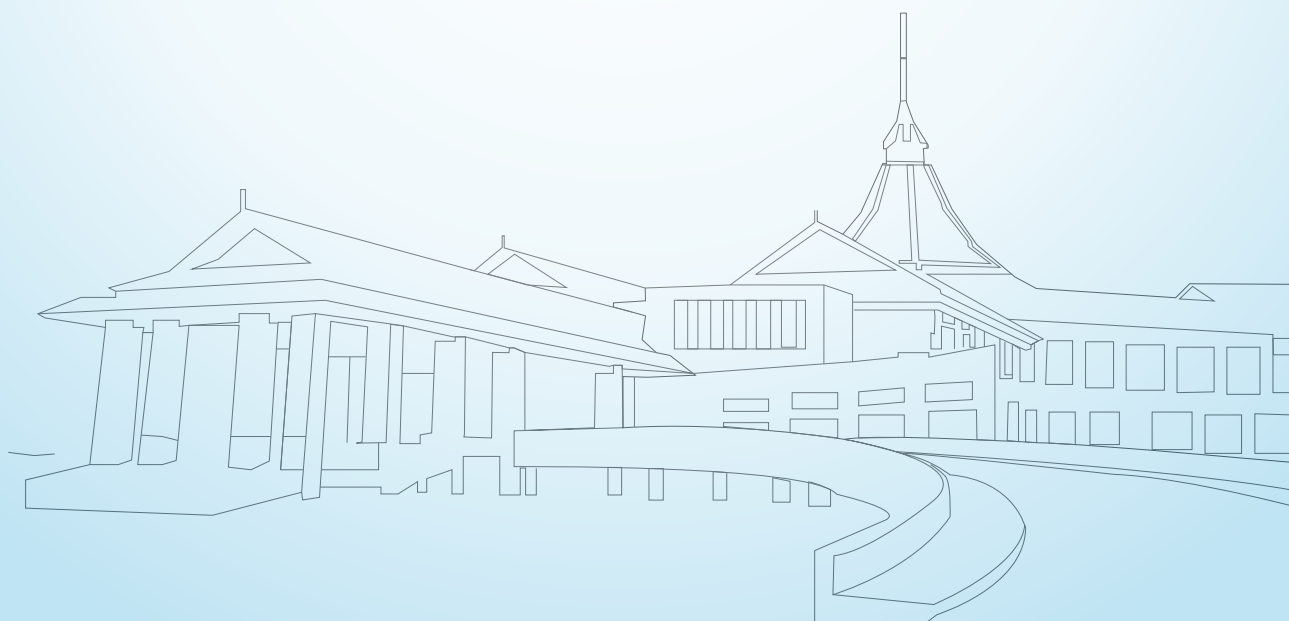
Table 1 Relationship between Background of Violence and Violent Behaviors of Spouse

Background of Violence	Violence of Spouse			Chi-square	p-value
	Non-violent (947)	Violent (589)	Total (1,536)		
Used to be violently punished in the childhood				11.974	0.003
never	68.2	31.8	28.1		
seldom	60.5	39.5	38.4		
always	57.5	42.5	33.5		
Use to see parents' fight in the childhood				9.280	0.009
never	68.8	31.2	39.8		
seldom	61.0	39.0	39.8		
always	58.6	41.4	20.4		
Used to have violent behaviors in the childhood				34.923	0.000
never	69.3	30.7	38.4		
seldom	60.1	39.9	44.9		
always	48.2	51.8	16.7		

วารสารปาริชาติ

PARICHART JOURNAL

PARICHART JOURNAL

กองจัดการวารสารปาริชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ
สถาบันวิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตพัทลุง
อ.ป่าพะยอม จ.พัทลุง 93210
โทรศัพท์ 0-7460-9600 ต่อ 7242
E-mail: parichartjournal@tsu.ac.th, research.tsu@gmail.com

